

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI**

**EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ
PROGRAMI'NIN ANNELERİN KURULUK KAYDI TUTMA İLE
GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİNİ VE
ÇOCUKLARIN GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ
KAZANMASINDAKİ ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
NESRİN DİLER SÖNMEZ**

Ankara-2008

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI**

**EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ
PROGRAMI'NIN ANNELERİN KURULUK KAYDI TUTMA İLE
GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİNİ VE
ÇOCUKLARIN GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ
KAZANMASINDAKİ ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Nesrin DİLER SÖNMEZ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nihal VAROL**

Ankara-2008

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Nesrin DİLER SÖNMEZ'in Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Annelerin Kuruluk Kaydı Tutma ile Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisini ve Çocukların Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasındaki Etkisi başlıklı tezi 29.04.2008 tarihinde, jürimiz tarafından Özel Eğitim Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı).....	
Üye.....	
Üye.....	
Üye.....	
Üye.....	

ÖNSÖZ

Araştırmanın her aşamasında yapıcı eleştiri ve değerli katkılarıyla hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, hiçbir ayrıntıyı atlamadan ve açık şekilde verdiği dönütleriyle düşünce düzeyimi geliştiren danışmanım Doç. Dr. Sayın Nihal VAROL' a teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmanın planlanması, uygulanması ve raporlaştırılması aşamalarında eleştiri ve katkıları ile yol gösteren Prof. Dr. Sayın Mehmet ÖZYÜREK ve Prof. Dr. Sayın Latife BIYIKLI'ya sonsuz teşekkür ederim.

Araştırma boyunca üstlerine düşen sorumlulukları tüm gayretleri ile yerine getiren sevgili annelere ve minik çocuklarına sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın deneklerinin bulunmasında yardımlarından dolayı TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu ve TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi yönetici ve öğretmenlerine teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulama aşamasında tüm zamanını bana ayıran, kamera çekimlerini gerçekleştiren, ev ziyaretleri için yaptığımız uzun ve yorucu yolculuklarda her türlü zorluğu benimle birlikte yaşayan, araştırmanın en son aşamasına kadar her türlü yardımı esirgemeyen değerli arkadaşım öğretim görevlisi Dr. Çığıl AYKUT'a teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmanın uygulama güvenilirliği verilerinin toplanmasında zaman ayırarak verdikleri destekten dolayı, değerli arkadaşlarım öğretim görevlisi Dr. Çığıl AYKUT'a ve öğretim görevlisi Serpil ALPTEKİN'e teşekkür ederim. Ayrıca araştırmanın tüm aşamalarında manevi desteklerini esirgemeyen, tüm iş arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Araştırmanın raporlaştırma aşamasında karşıma çıkarak hayatımı değiştiren, en zor anlarımda hep yanımda olan, desteğini her zaman hissettiğim sevgili eşim İlker SÖNMEZ'e, gösterdiği sabır ve özveriden dolayı teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmanın tamamlanması için beni sürekli motive eden, varoluş sebebim, canım annem, babam ve tüm aileme teşekkürlerim sonsuzdur.

Nesrin DİLER SÖNMEZ

ÖZET

EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI'NIN ANNELERİN KURULUK KAYDI TUTMA İLE GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİNİ VE ÇOCUKLARIN GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ KAZANMASINDAKİ ETKİSİ

Diler Sönmez, Nesrin
Doktora, Özel Eğitim Ana Bilimdalı
Tez Danışmanı: Doç.Dr. Nihal VAROL
2008

Araştırmada Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, annelerde ve çocuklarda beklenen davranış değişikliklerini gerçekleştirmede etkisi açısından ve uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirilmiştir.

Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden “AB Deseni” kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini, TSK GÜLSAV Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine devam eden 3 çocuk ile onların anneleri oluşturmuştur. Araştırma verileri, kaba değerlendirme formu, aile görüşme formu, kuruluk süresi kaydı tutma becerisi ölçü aracı, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisi ölçü aracı, kuruluk süresi kayıt formu, uygulama güvenilirliği formları ve sosyal geçerlik formu ile toplanmıştır. Tümüyle ev ortamında yapılan araştırmanın deney sürecinde, ilk olarak annelere kuruluk süresi kaydı tutma becerisi kazandırılmıştır. Ardından anneler kuruluk süresi kayıtlarını tutmuşlardır. Daha sonra annelere, tuvalet kontrolü kazandırma becerisi kazandırılmıştır. Anneler bu beceriyi kullanarak, çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırmışlardır. Araştırmada, araştırma verileri, grafiksel olarak gösterilmiş ve grafikler niteliksel olarak yorumlanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular şu şekildedir;

- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, araştırma kapsamına dahil edilen annelerin, kuruluk kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma becerilerinin alt amaçlarını gerçekleştirmesine yol açmıştır.
- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın amaçlarını gerçekleştiren annelerin, çocuklarına tuvalet kontrolü eğitimi uygulaması, çocukların tümünün gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açmıştır.
- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, çocukların kazandıkları tuvalet kontrolü becerisini, uygulamadan 3, 10 ve 17 gün sonra sürdürmelerine yol açtığı belirlenmiştir.
- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açısından değerlendirildiğinde, uygulama açısından güvenilir ve sosyal açıdan geçerli bir program olduğu belirlenmiştir.

ABSTRACT

The Effects of The Home Based Parent Education Program About Day Time Toilet Training in Acquiring The Skills of Dryness Recording and of Giving Day Time Toilet Training of The Mothers and in Acquiring Day Time Toilet Controlling of the Children.

Diler Sönmez, Nesrin
 Doctorate, Department of Special Education
 Advisor: Asist. Prof. Dr. Nihal VAROL
 2008

General purpose of this study is to assess the effects of The Home Based Parent Education Program About Day Time Toilet Training in acquiring the skills of dryness recording and giving day time toilet training by the mothers and in acquiring day time toilet controlling of the children, and to evaluate the program as to intervention reliability and social validity.

The design used in this study is “AB design” which is one of the single subject experimental designs. The subjects of this study are three of the mothers and three of their mentally handicapped children who are attending two of private special education and rehabilitation centers of TSK GULSAV and who have not gained day time toilet controlling skill. To collect the data, preliminary assessment form, family interview form, the recording forms of mother’s target behaviours, the recording forms of children’s urinates, the forms of intervention reliability and social validity were used. All phases of the study were implemented at children’s home. At the first phase of the home based parent education program, mothers were trained how recording child’s urinates. Then they recorded their child’s urinating. At the second phase of the home based parent education program, mothers were trained how they must apply the intervention of day time toilet training to their child and then they have applied it. Data of the study were given in graphs and the graphs were qualitatively interpreted.

The findings are as follows;

- At the end of the implementation of the The Home Based Parent Education Program About Day Time Toilet Training, mothers involved in the study realized all the sub-objectives of the skills that are recording child’s urinates and applying to their child the intervention of day time toilet training.
- Toilet training intervention implemented by mothers who were gained the objectives of The Home Based Parent Education Program About Day Time Toilet Training, caused to all of children have acquired day time toilet training.
- At the end of the toilet training intervention it was determined that children who gained day time toilet training have continued this skill 3,10 and 17 days later.
- When The Home Based Parent Education Program About Day Time Toilet Training was evaluated as to intervention reliability and social validity, it was determined that this program has very high rates of intervention reliability and social validity.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
 BÖLÜM	
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem	1
1.2 Amaç	6
1.3 Önem	8
1.4 Sınırlılıklar	10
1.5 Varsayımlar	11
1.6 Tanımlar	11
2. KAYNAK TARAMASI	13
2.1 Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitimi	13
2.1.1 Erken Eğitim (Müdahale)/Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitimin Önemi	15
2.1.2 Yurt Dışında ve Türkiye’de Erken Eğitim (Müdahale)/Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitim Hizmetlerine Yönelik Yasal Düzenlemeler	16
2.1.3 Erken Eğitim Programları	20
2.1.3.1 Eve Dayalı Erken Eğitim Programları	21
2.2. Aile Eğitimi	26
2.2.1 Aile Eğitimi Programları	28
2.2.1.1 Eve Dayalı Aile Eğitim Programları	29
2.2.1.1.1 Eve Dayalı Aile Eğitimi Programlarının Geliştirilmesi	30
2.2.1.1.2 Ev Ziyaretleri	33
2.2.1.1.3 Telefon Görüşmeleri	35
2.2.1.2 Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları	36
2.2.1.3 Ev ve Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları	36
2.3 Tuvalet Kontrolü ve Kazandırılması	37
2.3.1 Tuvalet Eğitimi	37
2.3.1.1 Tuvalet Kontrolü	38
2.3.1.1.1 Tuvalet Kontrolü Öğretimine Yönelik Ön Koşul Davranışlar	39
2.3.1.1.2 Kuruluk Süresinin Belirlenmesi	39
2.3.1.1.3 Tuvalet Kontrolü Eğitiminde Kullanılan Yöntemler	40
2.3.1.1.3.1 Geleneksel Yöntem	42

2.3.1.1.3.1.1 Geleneksel Yöntemle Gündüz Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması	43
2.3.1.1.3.1.2 Geleneksel Yöntemle Gece Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması	45
2.3.1.1.3.2 Hızlı Yöntem	46
2.3.1.1.3.3 Tuvalet Kontrolü Kazandırma Sürecinde Kullanılan Farklı Teknikler	46
2.3.2 Portage ve Küçük Adımlar Programıyla Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması	49
2.4 Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ve Tuvalet Kontrolü Eğitimi ile İlgili Araştırmalar	53
2.4.1 Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ile İlgili Araştırmalar	53
2.4.1.1 Yurtdışında Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ile İlgili Yapılan Araştırmalar	53
2.4.1.2 Ülkemizde Eve Dayalı Aile Eğitimi Programlarıyla İlgili Yapılan Araştırmalar	61
2.4.2 Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi ile İlgili Araştırmalar	65
2.4.2.1 Yurtdışında Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimiyle İlgili Yapılan Araştırmalar	65
2.4.2.2 Ülkemizde Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimiyle İlgili Yapılan Araştırmalar	76
3. YÖNTEM	79
3.1 Araştırma Deseni	79
3.1.1 Tek Denekli Deneysel Desenler	80
3.1.1.1 AB Deseni	80
3.1.1.1.1 Araştırmada AB Deseninin Uygulanması	81
3.1.1.1.2 AB Deseninde Verilerin Analizi	82
3.1.1.1.3 AB Deseninde Verilerin Yorumlanması	82
3.2 Denekler ve Seçimi	83
3.2.1 Denekler	83
3.2.2 Deneklerin Seçimi	83
3.3 Veri Toplama Araçları	90
3.3.1 Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu	90
3.3.1.1 Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu'nun Geliştirilmesi	91
3.3.1.2 Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu'nun Araştırmada Kullanılması	91
3.3.2 Aile Görüşme Formu	92
3.3.2.1 Aile Görüşme Formu'nun Geliştirilmesi	92
3.3.2.2 Aile Görüşme Formu'nun Araştırmada Kullanılması	94
3.3.3 Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu	95
3.3.3.1 Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu'nun Geliştirilmesi	95
3.3.3.2 Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu'nun Araştırmada Kullanılması	96

3.3.4 Beceri Ölçü Araçları	97
3.3.4.1 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı	98
3.3.4.1.1 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın Geliştirilmesi	98
3.3.4.1.2 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın Araştırmada Kullanılması	99
3.3.4.2 Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı	100
3.3.4.2.1 Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın Geliştirilmesi	100
3.3.4.2.2 Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın Araştırmada Kullanılması	102
3.3.5. Kuruluk Süresi Kayıt Formu	103
3.3.5.1 Kuruluk Süresi Kayıt Formu'nun Geliştirilmesi	103
3.3.5.2 Kuruluk Süresi Kayıt Formu'nun Araştırmada Kullanılması	104
3.3.5.3 Çocuğun Kuruluk Süresinin Hesaplanması	105
3.3.6 Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu	105
3.3.7 Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formları	107
3.3.7.1 Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formlarının Geliştirilmesi ve Araştırmada Kullanılması	107
3.3.8. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu	109
3.3.8.1 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu'nun Geliştirilmesi ve Araştırmada Kullanılması	109
3.4 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı	110
3.4.1 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Geliştirilmesi	110
3.4.2 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Kapsamı	111
3.4.2.1. Ev Ziyareti	111
3.4.2.2 Telefon Görüşmeleri	113
3.4.3 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi	113
3.4.3.1 Amaçlar	113
3.4.3.2 Birinci Ev Ziyareti	115
3.4.3.2.1 Giriş	115
3.4.3.2.2 Anlatım	116
3.4.3.2.3 Model olma	116
3.4.3.2.4 Davranışın Prova Edilmesi	117
3.4.3.2.5 Bağımsız Uygulama	118
3.4.3.3 İkinci Ev Ziyareti	118
3.4.3.4 Üçüncü Ev Ziyareti	118
3.4.3.4.1 Kuruluk Süresinin Hesaplanması	119
3.4.4 Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi	119
3.4.4.1 Amaçlar	119

3.4.4.2 Öğretim Süreçleri	120
3.4.4.2.1 Giriş	121
3.4.4.2.2 Anlatım	121
3.4.4.2.3 Model Olma	122
3.4.4.2.4 Davranışın Prova Edilmesi	122
3.4.4.2.5 Bağımsız Uygulama	123
3.4.5 Dördüncü Ev Ziyareti	123
3.4.6 İzleyen Günlerde Yapılan Telefon Görüşmeleri ve Ev Ziyaretleri	124
3.4.7 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının Ön Uygulanması	125
3.5 Deney Süreci	126
3.5.1 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması	128
3.5.1.1 İlk Ev Ziyareti: Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Öğretim Süreçlerinin Uygulanması	130
3.5.1.2 İkinci Ev Ziyareti: Annelerin "Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi"nde Öğretim Sonu Düzeylerinin Belirlenmesi	132
3.5.1.3 Üçüncü Ev Ziyareti	133
3.5.1.3.1 Kuruluk Süresinin Hesaplanması	133
3.5.1.3.2 Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi İçin Her Bir Deneğe Yönelik Amaçların Belirlenmesi	134
3.5.1.3.3 Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Çalışma Ortamı ve Araçlar	134
3.5.1.3.4 Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Öğretim Süreçlerinin Uygulanması	135
3.5.1.3.5 Dördüncü Ev Ziyareti	136
3.5.1.3.6 İzleyen Günlerde Yapılan Telefon Görüşmeleri ve Ev Ziyaretleri	137
3.5.2 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu'nun Uygulanması	137
3.6 Verilerin Analizi	138
4 BULGULAR ve YORUMLAR	139
4.1 "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın, Annelerde Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar	139
4.1.1 "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın Uygulanmasının, Annelerin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	140
4.1.1.1 "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın Uygulanmasının, I No'lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	140

4.1.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, II No’lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	143
4.1.1.3 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, III No’lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	146
4.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, Annelerin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	149
4.1.2.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, I No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	149
4.1.2.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, II No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	152
4.1.2.3 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, III No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	155
4.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, Çocuklarda Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar	158
4.2.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, Çocukların Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	158
4.2.1.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, H.’nin Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	159
4.2.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, C.’nin Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	162
4.2.1.3 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, D.’nin Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	166
4.2.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanması Sonucunda Çocukların Kazandıkları Gündüz Tuvalet Kontrolünü, Eğitimden 3,10 ve 17 Gün Sonra Sürdürmelerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	171

4.3	“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulama Güvenilirliği ve Sosyal Geçerlik Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar	175
4.3.1	“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulama Güvenirliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	176
4.3.2	“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Sosyal Geçerliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	178
5	SONUÇ VE ÖNERİLER	182
5.1.	Özet	182
5.2	Tartışma	185
5.3	Öneriler	191
5.3.1	Eğitim ve Uygulamaya Yönelik Öneriler	191
5.3.2	İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler	191
	KAYNAKÇA.....	193
	EKLER.....	201

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
TABLO 1 Tuvalet Kontrolü ve Bağımsız Olarak Tuvalet Yapma Becerilerinin Gelişim Sırası	38
TABLO 2 Denekler İçin Belirlenen Ödüller	97
TABLO 3 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının Uygulanması Sırasında Çocuklardaki İlerlemeler	107
TABLO 4 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Uygulama Takvimi	127
TABLO 5 Ortak Ziyaret Takvimi	129
TABLO 6 Sosyal Geçerlik Formundaki Sorulara Verilen Cevaplar	179

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1- I No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	141
Grafik 2- II No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	144
Grafik 3- III No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	147
Grafik 4- I No.lu Annenin Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	150
Grafik 5- II No.lu Annenin Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	153
Grafik 6- III No.lu Annenin Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	156
Grafik 7- Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda H.'nın Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik	160
Grafik 8- Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda C.'nin Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik	163
Grafik 9- Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda D.'nin Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik	167
Grafik 10- Deneklerin Kazandıkları Tuvalet Kontrolü Becerisini 3, 10 ve 17 Gün Sonra Sürdürme Düzeylerine İlişkin Grafik	172

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problem

Aile ortamında ve okul öncesi eğitim kurumlarında amaç, çocukları, yaşamları boyunca kullanacakları özbakım, yemek yeme, giyinme gibi temel becerilerde bağımsızlığa ulaştırmaktır. Özbakım becerilerinin kazanılması, çocuğun ebeveynlerden bağımsızlığının göstergesi olması bakımından, yetersizliği olsun olmasın tüm çocuklar için önemlidir (Özyürek, 1986). Öz-bakım becerileri içinde yer alan tuvalet eğitimi, resmi ya da özel özel eğitim kurumlarına kayıt için önkoşul olmamasına karşın, ailelerce ve öğretmenlerce, çocuğun öncelikli olarak kazanması beklenen özbakım becerilerinden biridir.

Tuvalet eğitimi, tuvalet kontrolünün kazanılması ve bağımsız olarak tuvalet yapma becerilerinin kazanılması olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır (Varol, 2005a; Snell,1993; Herbert, 1996). Tuvalet kontrolü, çocuğun boşaltımlarını belirli sürelerde tuvalete götürüldüğünde yapması, diğer zamanlarda kuru kalabilmesi anlamına gelmektedir. Çocuklar önce gündüz saatlerinde tuvaletlerini kontrol edebilmekte, gece tuvalet kontrolü becerisini ise sonra kazanmaktadırlar. Bağımsız olarak tuvalet yapma becerisi ise, çocuğun tuvaleti geldiğinde kendiliğinden tuvalete gitmesi, bağımsız olarak soyunması, tuvaleti yaptıktan sonra temizliğini yapması, giyinmesi ve tuvaletten çıkmasını içeren davranış zincirinden oluşmaktadır. Çoğunlukla, bireylerin önce tuvalet

kontrolünü kazanması, sonra bağımsız tuvalet yapma becerilerini kazanması beklenmektedir (Varol,2005a) .

Tuvalet kontrolünü kazanabilmesi için çocuğun sahip olması gereken bazı önkoşul beceriler bulunmaktadır (Snell, 1983; Herbert, 1996). Bunlardan ilki, çocuk oldukça düzenli boşaltım örüntüsüne sahip olmalıdır. Bu, gün boyu damlamalar halinde çiş yapma ya da rastgele zamanlarda kaka yapmak yerine, çiş ve kakanın gün içinde belirli aralıklarla gerçekleşmesidir. İkincisi, çocuğun en az 1 saatlik kuruluk süresine sahip olmasıdır (Varol, 2005a).

Kuruluk süresinin belirlenmesi için çocuğun boşaltım örüntüsünü ortaya çıkaran bir kuruluk kaydı tutulmaktadır (Baker ve Brightman,1995). Bunun için ideal olarak bir hafta ile on gün süreyle, çocuğun gündüz uyanık olduğu saatlerde gözlem yapılmaktadır. Kuruluk kaydı tutulurken öğrencinin bezi, uyanma saatinden yatış saatine kadar, her yarım saatte bir kontrol edilmekte ve ıslak ya da kuru olduğu durumlar kayıt edilmektedir (Varol, 2005a). Çocuğun kuruluk süresi ve boşaltım örüntüsü belirlendikten sonra öğretime başlanabilmektedir.

Normal gelişim gösteren çocuklar, 48. aya kadar bağırsak ve mesane kaslarının olgunlaşmasının etkisiyle, belli süreler boyunca çiş ya da kaka yapmadan kalabilmekte ve anne-babaların sistematik olmayan şekilde uyguladığı süreçle tuvalet kontrolünü kazanabilmektedir (Snell,1993; Herbert, 1996; Varol, 2005a). Ancak, yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için sağlanan benzer olağan yaşantılar, çocuğun tuvalet kontrolünü kazanması için yeterli olamamaktadır. Öznel gözlemler sonucunda, 15 yaşına gelmiş ancak altı hala bezlenen zihinsel engelli bireylere rastlanabilmektedir. Çocuk açısından bu durum, hem sağlığını tehdit eden hem de sosyal kabulünü zorlayan, okula devamını etkileyen ve sürekli yetişkine bağımlı olmasına yol açan bir süreç olma özelliği göstermektedir (Snell, 1993). Dolayısıyla yetersizlikten etkilenmiş bireylerin tuvalet kontrolünü kazanabilmesi için sistemli bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir.

Tuvalet kontrolü eğitiminde geleneksel yöntem ve mekanik sinyaller kullanarak ya da kullanmaksızın gerçekleştirilen hızlı eğitim yöntemi olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır (Snell, 1983). Geleneksel yöntemde öğrencinin kurulum süresinin 2 saate çıkarılması yönünde uzun dönemli amaç konulmaktadır. Bu uzun dönemli amaca ulaşacak şekilde kısa dönemli ve öğretimsel amaçlar belirlenmektedir (Varol,2005a). Geleneksel yöntemle gündüz tuvalet kontrolü eğitiminde, yetişkin belirlenen öğretim amaçları doğrultusunda belirli aralıklarla çocuğu tuvalete götürmektedir. Çocuk tuvaletini uygun şekilde yaptığında ödüllendirmekte, uygun olmayan boşaltımlarını görmezden gelmektedir.

Türkiye’de zihinsel yetersizlik gösteren erken çocukluk dönemindeki çocuklar, özel özel eğitim merkezine devam etmeleri durumunda, bu kurumlarda sınırlı gün ve sürelerle eğitim alabilmektedir. Bu nedenle, gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin sistemli şekilde verilebilmesi ve merkezde bulunduğu kısa sürede çocuğa kazandırılması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin, çocuğun en fazla zaman geçirdiği ev ortamında, doğal öğretmeni olan annesi tarafından kazandırılması gereği doğmaktadır (Bettison,1982). Bu durumda, annelere, çocuklarına tuvalet kontrolü eğitimi verme konusunda eve dayalı aile eğitimi programı ile eğitim verilmesi gerekmektedir.

Yurtdışında özellikle gelişim geriliği açısından risk taşıyan ya da gelişim geriliği tanısı almış çocukların gelişimini desteklemek ve taşıdığı riski en aza indirmek üzere eve dayalı erken eğitim programları geliştirilmekte ve uygulanmaktadır (Odom ve McLean, 1996). Bu programlardan Portage ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Türkiye’de de yaygın şekilde kullanılmaktadır. Her iki program, ailelere ev ortamında çocuklarının gelişimini destekleyecek etkinlikleri nasıl gerçekleştireceklerine rehber olma sürecini içermektedir (Özcan, 2004).

Portage ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nın içeriğinde, tuvalet kontrolü eğitimine yönelik bazı basamaklar yer almakla birlikte, etkinlik önerilerinde yer alan açıklamalarda, tuvalet kontrolünün kazandırılmasında kullanılan yöntemlere dayalı öğretim süreçlerinin sistemli olarak yer almadığı görülmektedir. Dolayısıyla anne babaların, programlarda yer alan etkinlik önerilerini okuyarak, zihinsel yetersizlik gösteren çocuğunun kuruluk kaydını tutması ve sonrasında tuvalet kontrolünü kazandırması mümkün görünmemektedir. Anne babaların, çocuklarına tuvalet kontrolü becerisini, eve dayalı aile eğitimi yoluyla kazandırmasının daha mümkün ve işlevsel olabileceği izlenimi edinilmektedir.

Eve dayalı aile eğitimi programları, özellikle erken çocukluk ve okul öncesi dönemde olan ya da okula devam edemeyen ağır derecede yetersizlikten etkilenmiş çocukların ve anne-babalarının eğitilmesine yönelik olarak düzenlenmektedir (Snell, 1993; Varol, 2005a). Eve dayalı aile eğitim programlarında aile eğitimcisi tarafından verilecek eğitimin içeriği, ebeveynlere kazandırılacak bilgi ve becerilerin ne olduğuna (ebeveynlerin ve çocuğun öncelikli gereksinimlerine) ve ebeveynlerin çocuğa neyi öğretmek istediğine göre şekillenmektedir. Bazı programlar, ebeveynlere çocuğunun davranışlarını kontrol etme becerisi kazandırmak üzere geliştirilmekte iken, bazıları ev ortamında kazanılması işlevsel olan tuvalet kontrolü, giyinme, yemek yeme gibi öz-bakım becerilerini öğretme becerisini kazandırmak üzere geliştirilebilmektedir (McCarthy vd., 1985).

Eve dayalı aile eğitimi programlarında, öğretim oturumları, anne-babanın çocuğa beceri, kavram ve/veya uygun davranışları kazandırmasına ilişkin bilgi verme ve uygulamayı içeren öğretim süreçlerinin ev ortamında uygulanmasına dayanmaktadır. Öğretim süreçlerini izleyen günlerde yapılan ziyaretler aracılığıyla anne-babaların, belirli kavram ya da beceriyi öğretmek için gerekli

becerileri çocuklarına nasıl uyguladıkları öğretmen tarafından gözlenmekte, dönüt ve düzeltmelere yer verilmektedir (Snell 1983; Vuran 1997; Gültekin 1999).

Türkiye’de eve dayalı aile eğitimi hizmeti, yetersizlikten etkilenmiş çocukların eğitim hizmetlerini düzenlemek üzere yapılmış olan yasal düzenlemelerde de yer almaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde, erken çocukluk dönemi eğitim hizmetlerinin, 0–36 ay arasındaki bireylerin eğitimi ve bireyin eğitimine katkı sağlamak amacıyla ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi yoluyla yapılacağı belirtilmektedir. Aile eğitimi programlarının özel eğitim kurumları, kaynaştırma uygulamaları yapılan okullar ve özel eğitime destek veren kurumlarca yürütüleceği ve gerektiğinde evlerde de sürdürülebileceği belirtilmektedir (2006 tarih 26184 Sayılı Resmi Gazete). Dolayısıyla özel gereksinimli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri doğrultusunda evde de eğitim alabilecekleri hükme bağlanmıştır.

Eve dayalı aile eğitiminin hem çocuğun, hem de ailesinin gereksinimlerinin karşılanmasında etkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır (Feldman vd., 1993; Eiserman vd., 1995; Vuran, 1997; Mahoney ve Bella, 1998; Feldman vd., 1999; Gültekin, 1999; Marchant ve Young, 2000). Bu çalışmalarda, dil becerileri kazandırma, çocuk bakımı, davranış problemleri ile baş etme gibi becerilerin anne babaya kazandırılması için geliştirilen eve dayalı aile eğitiminin etkileri gösterilmektedir.

Yurtdışı alanyazında, tuvalet kontrolü eğitime yönelik çalışmaların, çocukla çalışan uzmanlarca, çocuğun günün büyük bölümünü geçirdiği eğitim kurumunda gerçekleştirildiği görülmektedir (Luiselli, 1997; Cicero ve Pfadt, 2002; Holverstott-Cockrell, 2002). Türkiye’de ise, tuvalet kontrolü kazandırmaya yönelik eve ya da kuruma dayalı yürütülen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, bir çalışmada tuvalet kontrolüne sahip çocuklara

bağımsız olarak tuvalet yapma becerisinin, kuruma ve eve dayalı aile eğitimi programıyla kazandırıldığı görülmektedir (Özcan;2004). Dolayısıyla yurtdışında ve ülkemizde eve dayalı aile eğitimi ile tuvalet kontrolünün kazandırılmasına yönelik çalışmaya rastlanmamıştır.

Tuvalet kontrolünün çocuğun doğal ortamı olan ev ortamında ve de onunla en çok zaman geçiren kişilerce (örn.annesi) kazandırılması gerektiğinin düşünülmesi ve alan yazında bu özellikte geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programının olmamasından dolayı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın geliştirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Dolayısıyla Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini ve çocukların gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarındaki etkisine bakmak, bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

1.2 Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Araştırmanın genel amacını değerlendirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1.2.1. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, annelere kuruluk kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma becerilerini kazandırmada etkisi açısından değerlendirildiğinde;

1.2.1.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, annelerin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmalarına yol açmakta mıdır?

1.2.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, annelerin çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmalarına yol açmakta mıdır?

1.2.2. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, çocuklara tuvalet kontrolünü kazandırmada ve sürdürmede etkisi açısından değerlendirildiğinde;

1.2.2.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, çocukların tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açmakta mıdır?

1.2.2.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, çocukların kazandıkları tuvalet kontrolünü eğitimden 3,10 ve 17 gün sonra sürdürmelerine yol açmakta mıdır?

1.2.3. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı” Uygulama Güvenilirliği ve Sosyal Geçerlik Açısından Değerlendirildiğinde;

1.2.3.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulama güvenirliği verileri ne düzeydedir?

1.2.3.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın sosyal geçerliği programa katılan annelerce ne düzeyde bulunmuştur?

1.3. Önem

Tuvalet kontrolü, özbakım becerileri arasında en öncelikli kazanılması beklenen beceridir. Anneden bağımsızlığın en önemli göstergelerinden biri olan tuvalet kontrolünü kazanan bireylerin, başkaları tarafından sosyal kabulü kolaylaşmakta ve aynı zamanda eğitim kurumlarından daha fazla yararlanabilmeleri de mümkün olabilmektedir. Ebeveynler açısından bakıldığında, sistemli yardım almaksızın güçlüklerle kazandırdıkları ya da hiç kazandıramadıkları bir beceri olan tuvalet kontrolünü yetersizlikten etkilenmiş çocuğuna kazandırmaları, bez bağlama ve değiştirme işinden kurtulmaları, kendilerine daha fazla vakit ayırabilmeleri ve çocuklarının kendilerine bağımlı olmasından kurtulmaları anlamına gelmektedir. Bu nedenle, geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nda yer alan, sistemli gözlemlerle çocuğun kuruluk süresinin belirlenmesi, kuruluk süresine göre belirli aralıklarla çocuğun tuvalete götürülmesi, tuvaletini yaptığında ödüllendirilmesi, altına yaptığında görmezden gelinmesi, çocuğun ilerlemelerinin kayıt edilmesi, tuvalete götürme süresinin sistematik olarak artırılması süreçlerini uygulayan annelerin çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırabileceğinin gösterilmesi önemlidir.

Araştırma, tuvalet kontrolüne yönelik eve dayalı aile eğitimi programının, alanda çalışan öğretmenlerin de kullanabileceği özellikte olması bakımından önemlidir.

Ülkemizde yetersizlikten etkilenmiş bireylere gündüz tuvalet kontrolü kazandırmaya yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya yönelik olması bakımından ülkemiz alan yazınında ilk olma özelliği taşımaktadır. Araştırmada geliştirilmiş olan Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nda, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma yöntemi olarak geleneksel yöntem kullanılmıştır. Ülkemizde geleneksel yöntemle gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya yönelik ilk ve tek çalışma olması bakımından bu araştırma önemlidir. Dolayısıyla bu araştırmanın, ülkemizde geleneksel yöntemle tuvalet kontrolü eğitimine yönelik yapılacak bilimsel çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yurt dışı alan yazınında yer alan tuvalet kontrolünü kazandırmaya yönelik çalışmalarda, çocuklarla doğrudan uzmanların çalıştığı, çalışmaların çoğunlukla çocuğun devam ettiği kurumda yapıldığı, ebeveynlerin çalışmaya katılmadığı ya da sadece veri toplamada yardımcı oldukları görülmektedir. Tuvalet kontrolü gibi becerilerin doğal ortamda ve ebeveynlerce kazandırılmasının gerekli olduğu düşününden hareketle, bu tür becerilerin evde kazandırılması gerekmektedir. Dolayısıyla bu araştırma ebeveynlerin, çocuklarına eve dayalı aile eğitimi yoluyla tuvalet kontrolünü kazandırmasını amaçlaması bakımından yurtdışı ve yurt içi alan yazınında ilk çalışma olma özelliği taşıması bakımından önemlidir.

Ülkemizde yürürlüğe konulan yasa ve yönetmeliklerde yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için alınacak erken eğitim önlemlerine yer verilmektedir. Erken eğitim çağında olan çocukların ailelerine yönelik eğitim hizmetlerinin planlanacağı ve gerektiğinde aile eğitimi hizmetlerinin evde de yürütülebileceği vurgulanmaktadır. Bu açıdan bu araştırmada geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programı, Mili Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanacak eve dayalı aile eğitimi programlarına ve uygulamalarına rehberlik etmesi bakımından önemlidir.

Ülkemizde yasal olarak özel gereksinimli çocuklar için eğitim hizmetleri ve önlemleri, 3 yaştan itibaren başlatılmakta, 0-3 yaş döneminde çocukların eğitimi, yalnızca özel özel eğitim kurumlarında verilen hizmetlerle yürütülmektedir. Özel özel eğitim kurumlarına devam eden erken çocukluk dönemi çocuklarının ise sadece kurumda verilen seanslı eğitimle amaçları gerçekleştirmesini beklemek zaman kaybına yol açabilmektedir. Çocuk için alınmayan erken eğitim önlemleri ileride kayıplarını daha da artırmaktadır. Bu nedenle öğretmen rehberliğinde ev ortamında ebeveynlere sistematik eğitim vermeyi içeren eve dayalı aile eğitimi uygulamalarının ülkemizdeki özel özel eğitim kurumlarında başlatılması ve yaygınlaşması açısından bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada, eve dayalı aile eğitimi programının basamakları ayrıntılı olarak betimlenmektedir. Alanda çalışan öğretmenler ve uzmanların, bu basamakları uygulayarak, farklı alanlarda kavram ve beceri kazandırmaya yönelik eve dayalı aile eğitimi programları geliştirmeleri ve kullanmaları mümkündür. Böylece eve dayalı aile eğitimi programlarının, yetersizlikten etkilenmiş erken çocukluk dönemindeki tüm öğrenciler ve aileleri için yaygınlaşması umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 1) Annelerin kuruluk süresi kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma becerilerini kazanmasıyla;
- 2) Çocukların gündüz tuvalet kontrolü kazanmasıyla;
- 3) Araştırma konusunun, zaman etkisini azaltabilecek diğer deneysel desenleri uygulamaya elverişli olmaması nedeniyle kullanılan AB deseni ile sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

1) Araştırmaya katılan annelerin, programın amaçlarını gerçekleştirmek için en az ilkokul mezunu olmaları yeterlidir.

2) Araştırmaya katılan anneler, eğitim verildikten sonra kazandıkları becerileri uygulayacaklardır.

1.6. Tanımlar

Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitimi: Erken çocukluk dönemi özel eğitimi, sıfır-üç yaş erken eğitim (müdahale) hizmetlerini ve 3-6 yaş okul öncesi özel eğitim hizmetlerini kapsayan, bireylerin ve aile üyelerinin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik her türlü önlem, program ve uygulamayı içine alan hizmetlerin bütünüdür (Blasco, 2001; Odom ve Wolery,2003; Bowe,2004;Hooper ve Umansky, 2004).

Erken Eğitim Programı: Erken eğitim programı, özel gereksinimli çocuklarda yetersizliğin getirdiği sınırlılıkları en aza indirmek; risk grubu ya da sosyal kültürel yönden dezavantajlı olan çocuklarda gelişimsel geriliği önlemek, çocuğu ve ailesini desteklemek amacıyla sağlanan eğitimsel hizmetleri içeren (Odom ve McLean, 1996); çocuğun gelişim alanlarında gereksinimlerinin karşılanarak, ilerideki sosyal ve akademik yaşantısında karşılaşıacağı güçlüklerin en aza indirilmesini amaçlayan programdır (Lerner vd., 1981; Dinnebeil,1999).

Eve Dayalı Aile Eğitimi Programı: Eve dayalı aile eğitimi programı, anne-babalara beceri, kavram öğretimi ya da davranış yönetimi konularında çocuğun değerlendirilmesi ve belirlenen beceriyi çocuğa nasıl kazandıracaklarının öğretilmesinden sonra, anne-babaların çocuklarına ilgili beceriyi öğretimine dönüt vermeyi kapsayan programdır (Snell, 1983; Varol, 2005b).

Gündüz Tuvalet Kontrolü: Çocuğun gün boyunca damlalar halinde ya da sıklıkla altını ıslatmaması, iki saat boyunca altını ıslatmadan kuru kalabilmesidir. Araştırmada, gündüz tuvalet kontrolüne yönelik uzun dönemli amaç, çocuğun gündüz uyanık kaldığı sürelerde, annesi tarafından 2 saatlik aralıklarla tuvalete götürüldüğü program boyunca %80 düzeyinde kuru kalabilmesidir (Varol,2005a).

Geleneksel Yöntemle Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi: Geleneksel yöntem, eğitim süreçlerinin mesane ve bağırsak geriliminin en fazla olduğu zamanlarda gerçekleştirildiği, bunun için kuruluk süresi kaydı tutulduğu, öğrencinin kuruluk süresi belirlendikten sonra, öğretime başlandığı, kuruluk süresinin 2 saate çıkarılması için, çocuktaki ilerlemelere göre tuvalete götürme aralıklarının aşamalı olarak artırıldığı; çocuğun belirlenen sürelerde tuvalete götürüldüğü, boşaltımını tuvalete yaptığında ödüllendirme, tuvalet dışında yaptığı boşaltımı görmezden gelme süreçlerinin uygulandığı tuvalet kontrolü eğitimi yöntemidir. (Snell,1983; Westling ve Fox,2000).

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı: Anne-babaya çocuğun kuruluk süresi kaydını tutma ve tuvalet kontrolü becerisini kazandırma becerilerinin öğretilmesini ve kuruluk süresi kaydını tutmalarına ve çocuklarına tuvalet kontrolü becerisini kazandırmalarına dönüt verilmesini kapsayan programdır.

BÖLÜM II

KAYNAK TARAMASI

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla; erken çocukluk dönemi özel eğitimi, aile eğitimi, tuvalet kontrolü ve kazandırılmasına yönelik açıklamalar ile eve dayalı aile eğitimi programı ve gündüz tuvalet kontrolü kazandırmaya ilişkin yurtdışında ve ülkemizde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitimi

Erken çocukluk dönemi, gelişimin ve öğrenmenin en hızlı gerçekleştiği dönemdir. Yaşamın ilk aylarında bebek, ilk bilgi edinme kaynağı olan emme, yakalama, adımlama gibi refleksler sergilemektedir. İzleyen aylarda bu refleksler yerini, belli amaç için yapılan nesneleri tutma, dengede durma, yürüme gibi becerilere bırakmaktadır (Snell,1993). Çocuk yaşamının ilk yıllarında bu becerileri, daha zor ve karmaşık becerileri öğrenmek için bir araç olarak kullanmakla birlikte, ihtiyaçlarını gidermek için hala bir yetişkine bağımlı olmaya

devam etmektedir. Ancak zamanla, öğrendiği her yeni beceri, onun giderek daha bağımsız birey olmasına hizmet etmektedir (Snell, 1993).

Bireyler, gelecek yıllarda okul ve günlük yaşamlarında kullanacakları pek çok temel beceriyi erken çocukluk döneminde kazanmaktadır (Cook vd., 2000). Bu beceriler başını kaldırma, oturma, yürüme gibi büyük kas becerileri; çivi takma, parmakla nesne tutma gibi küçük kas becerileri; sesin geldiği yöne bakma, konuşma gibi dil becerileri; tuvalet kontrolü, kaşık kullanma gibi öz-bakım becerileri ile fincanın altındaki küpü bulma, benzer nesneleri eşleme gibi zihinsel beceriler olarak gruplanmaktadır (Snell,1993). Anne-babalarından, yakın çevrelerinden, arkadaşlarından ve erken eğitim kurumlarından öğrendikleri bu beceriler aracılığıyla, eğitimin daha sonraki basamakları için gerekli alt yapıyı oluşturmaktadır (Snell, 1993; Doğan,1995; Cook vd.,2000; Birkan, 2002).

Erken çocukluk döneminde çocuklar, öncelikle yakın çevreleri tarafından sağlanan doğal yaşantılar sonucunda bağımsızlığa adım atmaktadırlar. Çocuk kendinden beklenen becerileri zamanında sergilemediğinde, ona bakan kişiler ya da sağlık elemanları tarafından bir yetersizlikten şüphe edilmekte ve ayrıntılı değerlendirme yapılmaktadır. Yapılan ayrıntılı değerlendirme sonucunda, gelişimsel gerilik ya da zihinsel yetersizlik gibi tanılar konulabilmektedir (Özyürek,2000; Eripek,2005;Cavkaytar ve Diken,2005).

Yetersizliğin farkına varılması ve tanılanmasını izleyen süreçte çocuk ve ailesi için erken eğitim önlemlerinin alınmaması ya da bu önlemlerin gecikerek başlaması, çocuğun yaşantısında karşılanması mümkün olmayan kayıplar doğurabilmektedir. Bu durum da çocuk için son derece önemli olan bu dönemin geçmesine, sahip olduğu kayıpların artmasıyla birlikte, yaşlıları ile arasında oluşan farkın da büyümesine neden olabilmektedir (Lerner vd., 1981; Sucuoğlu vd.,1997). Yetersizliği olan çocukların gelişiminde erken eğitimin önemli olması, erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmetlerini zorunlu hale getirmektedir.

Erken çocukluk dönemi özel eğitimi, sıfır-üç yaş erken eğitim (müdahale) hizmetlerini ve 3-6 yaş okul öncesi özel eğitim hizmetlerini kapsayan, bireylerin ve aile üyelerinin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik her türlü önlem, program ve uygulamayı içine alan hizmetlerin bütünüdür (Mulhearn- Blasco, 2001; Odom ve Wolery,2003; Bowe, 2004;Hooper ve Umansky, 2004). Erken çocukluk dönemi özel eğitimi ile, çocuğun gereksinimlerini karşılamak üzere aile üyelerinin ne tür gereksinimleri olduğu belirlenmekte ve bu gereksinimlerine göre bilgi, sosyal destek, maddi destek, çocuğun engelini başkalarına açıklama, toplumsal hizmetler ya da aile işlevleri gibi konularda desteklenmeleri sağlanmaktadır (Kobal,2000; Mulhearn-Blasco, 2001).

2.1.1. Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitimin Önemi

Normal çocuk gelişiminde son derece önemli olan erken çocukluk dönemi eğitimi, yetersizliği olan çocuklar için çok daha fazla önem taşımaktadır. Aileye yeni katılan bireyin beklenmeyen şekilde bir yetersizliğe sahip olması, anne baba için duygusal, ruhsal, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Çocuğun özrünü kabullenmesi ve onun eğitimi için ne yapabileceğini araştırmaya başlaması aşamasına gelinceye kadar, ebeveynler depresyon, suçluluk ve inkar gibi bir çok uyum aşamasından geçmektedir (Varol, 2005b). Bu uyum süreci ne kadar uzarsa, çocuk için erken eğitim fırsatları da o kadar gecikmektedir.

Erken çocukluk döneminde gelişim alanları iç içe geçmiş olduğundan, birindeki gecikme diğerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Kanık,1983). Bu durumda da yetersizlikten etkilenmiş çocuğun, gerek yetersizliğin getirdiği sınırlılıklar gerekse çevresindekilerin düşük beklentileri ve yaşantı eksikliği nedeniyle sistematik yardım alma gereksinimi doğmaktadır (Klein vd., 2001).

Erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmetleri ile bireylerin, kendilerinden beklenen becerileri kazanmaları desteklenerek, ileri öğrenim yaşantısında en az sınırlandırıcı ortamlara yerleştirilmesine olanak sağlanabilmektedir (Lerner vd., 1981). Anne babaya çocuğun özellikleri, temel gereksinimleri ve çocuğuna beceri kazandırmayla ilgili verilen sistematik destek, çocuğu kabul etmelerine ve çocuğun gereksinimlerini karşılamayı öğrenmelerine hizmet etmektedir (Sucuoğlu, 1998).

Erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmetleri, bu konuda yapılan deneysel çalışmaların ve yapılan uygulamaların sonuçlarının etkisiyle, özel gereksinimli çocuklarla ilgili çıkarılan yasa ve yönetmeliklerde de yer almıştır. Pek çok ülkede erken çocukluk dönemi özel eğitimi hizmetleri, yasalar gereği zorunlu olarak uygulanmaktadır (Cook vd., 2000).

2.1.2 Yurt Dışında ve Türkiye’de Erken Çocukluk Dönemi Özel Eğitim Hizmetlerine Yönelik Yasal Düzenlemeler

Erken çocukluk dönemi özel eğitiminin geçmişine bakıldığında, çocuk gelişiminde erken eğitimin öneminin ortaya çıkarılmasından çok sonra gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle Amerika’da sivil haklar, eğitimde fırsat eşitliği gibi kavramların ortaya atılması ve erken çocukluk dönemindeki eğitimin, yetersizliği olan çocukların gelişimi için önemli olduğunu gösteren araştırmaların artması, bu konuda yasal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir (Lerner vd.,1981; Allen,1992; Cook vd., 2000; Blasco,2001).

Amerika’da yetersizlikten etkilenmiş bireylerin erken eğitimiyle ilgili ilk yasal düzenleme, 1965’te değiştirilmiş İlk ve Orta Okul Eğitim Yasası (P.L.89–313) ile eyaletlere 0–5 yaş çocuklar için programların uygulanmasını sağlayan fonların verilmesini öngören yasa ile gerçekleşmiştir. Bu düzenlemeler içinde en

önemli olanlardan biri 1975'te çıkan, 1990'da ismi Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylerin Eğitimi Yasası olarak değişen Tüm Engelli Çocuklar Yasası'dır (PL 94-142). Bu yasa 3-21 yaş engelli tüm okul çağı çocuklar için ilişkili tüm hizmetlerle birlikte parasız, uygun genel eğitimi düzenlemektedir. 1980-1990 yılları arasında okul öncesi yaşındaki çocuklar için kapsamlı hizmetleri temel alarak şekillenen teşvikler sağlanmıştır (Cook vd., 2000; Blasco, 2001; Klein vd., 2001;Bowe,2004).

Amerika'da 1980'lerde aile ve özellikle de çocukla ilgilenen kişilerin, çocuğun yaşamında en etkili kişiler olduğunun anlaşılmasıyla, erken çocukluk döneminde aile katılımının sağlanması için varolan yasalarda değişikliklere gidilmiştir. 1986'da PL 94-142 genişletilmiş ve değiştirilerek Engellilerin Eğitimi Yasası 1986 Değişiklikleri (PL 99-457) çıkarılmıştır. Bu yasa ile, 3-5 yaş okul öncesi çocuklar için erken müdahale hizmetleri getirilmiş ve 0-3 yaş çocuklar için kapsamlı ve düzenli hizmetlerin sağlanması için eyaletlere federal teşviklerin sağlanacağı hükme bağlanmıştır (Cook vd.,2000; Blasco,2001; Klein vd.,2001; Bowe,2004). Daha sonra 1990'da PL 94-142'nin yeniden düzenlendiği Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylerin Eğitimi Yasası (IDEA), ardından bu yasanın 1991'de ve 1997'de değiştirilerek yeniden yayımlanmasıyla, yeni doğan, bebek ve ilk çocukluk evresindeki yetersizlikten etkilenmiş bireyler ve aileleri için hizmetler daha belirgin hale getirilmiştir (Cook vd., 2000; Blasco, 2001; Klein vd.,2001; Bowe,2004).

Ülkemizde ise, gerek ana-babaların çocuğa karşı tutumlarındaki olumsuzluklar, gerekse yetersizlikten etkilenmiş bebeğe sahip ana-babalara sunulan eğitim hizmetlerinin yaygınlaşmamış olması nedeniyle, çocuk ve aile için erken eğitim sürecinin başlaması güçleşebilmektedir. Ancak, yapılan son yasal düzenlemeler, bu konuda hizmetlerin başlatılması için önemli maddeler içermektedir.

31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde, Özel Eğitimin Temel İlkeleri’nin anlatıldığı 6. maddenin b bendinde “özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimine erken yaşta başlanır” ifadesi yer almaktadır. Yönetmeliğin 35. maddesinde ise, erken çocukluk döneminde özel eğitim hizmetlerine ilişkin esaslar yer almaktadır. Buna göre erken çocukluk dönemi eğitimi, 0-36 ay arasındaki bireyleri kapsayan eğitim olarak tanımlanmıştır. Bu tanım ile özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimi için alınacak önlemlerin, yetersizliğin tanısı konur konmaz başlayacağı doğrudan anlaşılacakla birlikte, 0-36 ay yaş aralığı bunu işaret etmektedir. Dolayısıyla bu ifade ile özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için tanısı konur konmaz erken eğitim (müdahale) hizmetlerinin başlatılacağı çıkarsaması yapılabilir. Ancak yönetmelikte erken eğitim (müdahale) konusunda daha ayrıntılı hükümlere ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin esaslar 35. maddede aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

a) Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetleri, bu dönemdeki eğitimin daha sonraki eğitim kademelerinde istenilen hedeflere ulaşılmasındaki önemi dikkate alınarak planlanır.

b) Erken çocukluk dönemi eğitimi, bireyin eğitimi ve bireyin eğitimine katkı sağlamak amacıyla ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi yoluyla yapılır.

c) Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetleri okul ve kurumlarda veya gerektiğinde evde yürütülür.

ç) Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve koordinasyonu özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından yapılır. Erken çocukluk dönemindeki bireylerin yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim almalarına yönelik tedbirler alınarak buna uygun düzenlemeler yapılır veya açılacak bağımsız birimlerde bu eğitim hizmetleri verilebilir.

d) Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi için öncelikle bireyin ve ailenin eğitim ihtiyaçları belirlenir.

e) Bakanlık, erken çocukluk dönemindeki bireylerin tespiti ve tanılanması ile bu bireylere sunulacak hizmetlerin gerçekleştirilmesinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapar.

Yönetmelikte yer alan bu esaslar, erken eğitim (müdahale)/erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin başlatılması ve yaygınlaştırılmasında önemli bir referans olarak düşünülmelidir. Aile eğitimi ve kaynaştırma uygulamalarına ilişkin esasların yer alması, son derece önem arz etmektedir. Bu gelişmeler sevindirici olmakla birlikte, yukarıda yer alan ifadelerin her birinin incelenmesi durumunda, şu çıkarımları yapmak olasıdır:

- Özel eğitime ihtiyacı olan erken çocukluk dönemindeki bireylerin, kurumlarda ya da evde eğitilmesi için bakanlıkça alınacak önlemlerin neler olacağının belirlenmesi gereklidir. Çocuğun tanısı konur konmaz erken eğitim (müdahale) hizmetlerinin başlaması için ailenin ve çocuğun gereksinimlerinin belirlenmesi ve bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik sürecin kimler tarafından ve nasıl uygulanacağına, hangi kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılacağına ilişkin ayrıntılı bilgi gereklidir.

- Bireyin ve ailesinin eğitiminin hangi yollarla, kimler, hangi kuruluşlar tarafından uygulanacağına ilişkin ayrıntılı bilgi gerekmektedir. Bilgilendirme ve destekleme olarak belirtilen aile eğitiminin alt başlıklarının belirlenmesi gereklidir. Erken özel eğitim hizmetlerinin gereği olarak, ailenin her türlü (duygusal, eğitim, sosyal, maddi vb.) gereksiniminin belirlenmesi ve karşılanmasına yönelik önlemler, bu önlemlerden sorumlu kurum, kuruluş ve meslek elemanları, aile üyelerine çocuğun eğitimi için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaya yönelik aile eğitimi uygulamalarının planlanması gibi konular netleştirilmelidir.

Yönetmelikte 29. Maddede, 37-72 ay arasındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Okul öncesi eğitimin, kaynaştırma uygulamaları içinde yer alması, mümkün değilse ayrı okul öncesi eğitim kurumlarının açılabilceğinden bahsedilmiştir. Okul öncesi eğitimin zorunlu olmasıyla birlikte, okul öncesi eğitim kurumlarında yetersizlikten etkilenmiş çocuk görme olasılığı artmış olmakla birlikte, uygulamada öznel gözlemler sonucunda, bu çocukların kaynaştırma eğitimi önlemleri alınmadan kurumlara yerleştirildiği gözlenmektedir. Okul öncesi dönem kaynaştırma eğitiminde, yerleştirme ölçütleri, kaynaştırma öncesi hazırlıklar, hazırlanacak plan ve programlar, programların yürütülmesi konularında daha ayrıntılı açıklamalara yer verilen düzenlemelere ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Aile üyelerinin çocuğun eğitimine yönelik gereksinimlerini karşılamak üzere sağlanan erken eğitim (müdahale) hizmetleri içinde, erken eğitim programları yer almaktadır. Erken eğitim programları, özellikle gelişim geriliği açısından risk taşıyan ya da gelişim geriliği tanısı almış çocukların gelişimini desteklemek ve taşıdığı riski en aza indirmek üzere geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu programlardan ikisi (Portage ve Küçük Adımlar), ülkemizde de kullanılmaktadır.

2.1.3 Erken Eğitim Programları

Erken eğitim programları, özel gereksinimli çocuklarda yetersizliğin getirdiği sınırlılıkları en aza indirmek; risk grubu ya da sosyal kültürel yönden dezavantajlı olan çocuklarda gelişimsel geriliği önlemek, çocuğu ve ailesini desteklemek amacıyla sağlanan eğitimsel hizmetleri içeren programlardır (Odom ve McLean, 1996). Erken eğitim programlarında çocuğun gelişim alanlarında gereksinimlerinin karşılanarak, ilerideki sosyal ve akademik yaşantısında karşılaşıacağı güçlüklerin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır (Lerner vd.,1981; Dinnebeil,1999).

Engelli ya da risk altındaki çocukların gereksinimleri değişik olabileceğinden, bunlara yönelik erken eğitim programlarının amaçları da farklılaşabilmektedir. Kültürel/sosyal yoksunluğu olan çocuklarla, biyolojik risk grubu kabul edilen çocukların engelli olma riskini ortadan kaldırmak hedeflenirken, engelli çocukların gelişimlerini desteklemek ve gelişimsel becerilerini hızlandırmak amaçlanmaktadır (Richter-Kanık, 1998).

Erken eğitim programları genel olarak, iletişim, kişisel-toplumsal, büyük ve küçük kas gelişimi alanlarında yer alan gelişimsel sıranın çocuklara kazandırılmasına yönelik etkinlikleri içermektedir. Programlarda, bu gelişimsel sıranın verildiği gelişim ölçekleri ile çocukla yapılacak etkinliklerin açıklandığı kitapçıklar yer almaktadır.

0-3 yaş döneminde çocuklar için erken eğitim programları genelde eve dayalı olarak yürütölmekte, çocuk bir kuruma devam ediyorsa kuruma dayalı ya da gereksinime göre kuruma ve eve dayalı olarak yürütölmektedir (Mulhearn-Blasco,2001). Ancak özellikle gelişim geriliği ya da zihinsel yetersizliği olan çocuklar için, gereksinimlerine göre yaşı çok dikkate alınmaksızın, erken eğitim programlarının daha çok eve dayalı olarak uygulandığı görölmektedir.

2.1.3.1 Eve Dayalı Erken Eğitim Programları

Eve dayalı erken eğitim programlarında eğitimciler, belirli aralıklarla ev ziyareti yapmakta ve bebeği ve ortamını değerlendirmektedir. Değerlendirme sonuçlarına göre anneyle birlikte amaçlar belirlenmektedir. Uzman ya kendisi doğrudan çocukla çalışmakta ya da anne babalara program kitapçığındaki gelişimsel basamakları çocuğuna nasıl öğreteceği konusunda rehberlik edilmektedir (Kobal,2000). Eve dayalı programlar genellikle bebeklik çağında

uygulanmakta, çocuk büyüdüğünde aileler kuruma dayalı programlara yönlendirilmektedir (Mulhearn-Blasco, 2001).

Yurtdışında pek çok sayıda eve dayalı erken eğitim programı geliştirilmiştir (Cavkaytar;1999; Özcan,2004; Birkan,2002). Bu programlardan Portage Projesi ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı ülkemizde de kullanılmaktadır. Her iki program, gelişim geriliği olan ya da riski taşıyan çocukların ailelerine, ev ortamında çocuklarının gelişimini destekleyecek etkinlikleri nasıl gerçekleştireceklerine rehber olma sürecini içermektedir (Özcan, 2004).

Portage Projesi, ilk olarak 1967 yılında Wisconsin'da kırsal bölgede yaşayan anne babaların, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarına ev ortamında eğitim verebilmelerine yardımcı olmak üzere geliştirilmiştir (Shearer ve Shearer,1972; Karaaslan,2002; Birkan,2002). Portage erken eğitim programı ülkemizde, 1989'da Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü'nün başlattığı ve ilk olarak uygulanan eve dayalı erken eğitim programıdır. Program bölüm elemanları tarafından incelenmiş ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları normal gelişim gösteren, gelişimsel problemi olan ve koruma altına alınmış toplam 824 Türk çocuğuyla yapılmıştır. (Karaaslan,2002). Halen ülkemizde Portage Erken Eğitim Rehberi Seminerleri düzenlenerek, semineri tamamlayan kişilere Portage Uygulama Sertifikası verilmektedir.

Program, 0-6 yaş arası çocuklar için bebek uyarım, sosyal, bilişsel, fiziksel, öz-bakım ve dil gelişimi alanlarında yer alan becerilerin sıralandığı ölçek ile her bir beceriyle ilgili nasıl çalışılacağına genel olarak açıklandığı etkinlik kartlarından oluşmaktadır (Bluma vd.,1976; Birkan,2002). Etkinlik kartları da ölçekte olduğu gibi gelişim alanlarına göre ayrılmıştır. Her gelişim alanıyla ilgili yer alan beceri basamaklarına ilişkin etkinlik önerileri yer almaktadır. Yapılan

haftalık ev ziyaretleriyle uzman, çocuğun gelişim ölçeği ile değerlendirmesini yapmaktadır. Sonra, sırasıyla her bir gelişim alanında çocuğa öğretilecek basamakların nasıl öğretileceğine ilişkin anne babaya, ya yazılı olarak bilgi verme şeklinde ya da uygulamalı olarak gösterilerek rehberlik edilmektedir (Karaaslan, 2002; Birkan, 2002).

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı, Avustralya'da geliştirilmiş, gelişimsel geriliği olan 0-4 yaş arasındaki çocukların anne-babalarına yönelik olarak hazırlanmış bir erken eğitim programıdır. Ülkemizde Zihinsel Engellilere Destek Derneği'nin öncülüğünde, Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın çevirisi yapılmıştır.

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı, ailelerin okuyup kullanmalarına yönelik hazırlanmış olmakla birlikte, programı uygularken çoğu aile desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de Küçük Adımlar Programı'nın uygulanması, Zihinsel Engellilere Destek Derneği'nin çeşitli üniversitelerle yaptığı protokoller çerçevesinde aile rehberi desteğiyle yürütülmektedir. 1996 yılından bu yana Ankara Üniversitesi, 1997 yılından itibaren Anadolu Üniversitesi (Kırcaali İftar, 2000; Birkan, 2002) ve 1997-1998 yıllarında iki yıl süreyle Gazi Üniversitesi özel eğitim bölümleri elemanlarının öncülüğünde eğitilen aile rehberleri aracılığıyla uygulanmaya gelmiştir.

Programın ülkemizde üniversiteler tarafından uygulanması sürecinde, programa katılan ailelere birer aile rehberi atandığı ve aile rehberliği konusunda eğitilen bölüm öğrencilerinin, ev ortamında aile bireyleriyle program kitapçıklarını nasıl kullanacaklarına ilişkin çalıştığı görülmektedir. Ancak günümüzde programın uygulanmasının sadece üniversiteler tarafından değil, çeşitli uzmanların katılabildiği eğitim seminerleri aracılığıyla alana yayıldığı görülmektedir. Zihinsel Engellilere Destek Derneği tarafından verilen eğitim

seminerleri ile katılımcılara eğitim seti ile birlikte katılım sertifikası verilmekte, böylece alanda çalışan tüm kişilerce kullanılabilirliği yaygınlaşmaktadır.

Programda, sıfır-altı yaş dönemine ait iletişim, büyük kas, küçük kas, alıcı dil ve kişisel ve toplumsal becerilerin sırası ile bu becerilerin değerlendirilmesi ve öğretiminin genel olarak açıklandığı 8 adet kitapçık bulunmaktadır. Birinci kitap, Küçük Adımlar'a Giriş başlığını taşımaktadır. Bu kitapta, Küçük Adımlar Programı'nın içeriği ve programın nasıl kullanılacağına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İkinci kitap ise, Çocuğunuzun Programı başlığı altında, ailelerin çocuklarını nasıl değerlendirecekleri, nasıl amaç saptayacaklarını ve ev ortamında çocuklarının bu amaçlara ulaşmasına nasıl yardımcı olacaklarını açıklamaktadır. Üçüncü kitap İletişim Becerileri; dördüncü kitap, Büyük Kas Becerileri; beşinci kitap, Küçük Kas Becerileri; altıncı kitap, Alıcı Dil Becerileri; yedinci kitap, Kişisel ve Toplumsal Becerileri içermektedir. Her bir kitap o gelişim alanıyla ilgili kontrol listesinde yer alan basamakların nasıl öğretileceğine ilişkin bilgileri içermektedir. Sekizinci kitap olan Gelişim Becerileri Envanteri'nde, toplu şekilde tüm gelişim alanlarının kontrol listeleri yer almaktadır.

Ülkemizde Portage Projesi ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının etkisini belirlemeye yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Gümüşçü-Tuş (1996), Down Sendromlu bebeklerin eğitiminde kullanılan erken girişim programının (Portage) etkisini; Sucuoğlu vd. (1997), ev ağırlıklı erken eğitim programlarının (Küçük Adımlar) gelişim geriliği olan bebeklerin gelişimi üzerindeki etkisini ve anne babaların gereksinimlerini ne ölçüde karşıladığını; Sucuoğlu vd. (1998), Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının hafif ve ağır derecede gelişimsel geriliği olan bebekler/çocuklar üzerindeki etkisini; Ergenekon vd. (1999), Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı Eskişehir Uygulaması'nın programa katılan aile rehberlerinin bakış açılarıyla değerlendirilmesini; Kırcaali-İftar (2000), Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın, aile görüşlerine dayalı

olarak değerlendirilmesini; Kobal (2000), erken eğitim programına (Küçük Adımlar) katılan sıfır-üç yaş grubunda bulunan Down Sendromlu bebeklere verilen motor eğitimin/fizyoterapinin etkisini; Sucuoğlu (2001), anne ve babaların en çok ve en az gereksinimlerinin ne olduğunu ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nın anne babaların gereksinimlerini karşılayıp karşılamadığını; Sucuoğlu vd. (2004), bir üniversitede dört yıl süreyle uygulanan Küçük Adımlar Erken Eğitim Programına (KAEEP) katılan çocukların gelişimsel kazançları ve bu kazançları yordayan değişkenlerin belirlenmesini amaçlamışlar ve erken eğitim programlarının çocuklar ve ebeveynler açısından kazançlarını ortaya koymuşlardır.

Erken eğitim programlarının etkisini gösteren bu çalışmaların yanında, anne- babaların çocuklarına belli amaçları kazandırmada daha sistematik eğitime ihtiyaç duyabilecekleri ve aile eğitimi ve eve dayalı aile eğitimi konusunda donanımlı ve deneyimli olmayan öğretmen adaylarınca bu desteğin verilmesinin yeterli olamayabileceği belirtilmektedir. Nitekim Kırcaali-İftar (2000), Küçük Adımlar Programı'nın 1997-1998 yılı Eskişehir uygulamasının, programın yararları ve daha etkili şekilde uygulaması için nelerin gerektiğini belirleyebilmek için yaptığı çalışmada, ailelerin kendi başlarına değerlendirme ve öğretim çalışmalarını yürütür hale gelemediklerine ilişkin görüşler elde etmiştir. Çalışmada, programın anne babalarca bağımsız olarak uygulanması için farklı destek biçimlerini içeren uygulama seçeneklerinin düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu gereksinimden hareketle Birkan (2002), aile eğitim programı olan Küçük Adımlar Kursu'nun, annelerin Küçük Adımlar Gelişim Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nı uygulama becerilerini kazanmalarına etkisini araştırmıştır. Araştırmacı, ailelerle çalışırken bilgi verme, model olma, birlikte yapma ve bağımsız yapma yöntemini kullanmıştır. Çalışma sonunda her anne Küçük Adımlar'da yer alan becerileri %100 düzeyinde sergilemiştir. Dolayısıyla, anne babaların çocuklarına öğretme becerilerini kazanmaları için, sistematik eğitim almaları gerektiği görülmektedir. Bu gereklilik, aile eğitimi hizmetlerinin verilmesini zorunlu kılmaktadır.

2.2. Aile Eğitimi

Çocukların eğitiminde ailenin rolünün büyüklüğü herkesçe kabul görmüş bir gerçektir. Anne babalar, çocuğun tüm gelişim alanlarında öğrenmesini sağlayan ilk kişilerdir (Ersoy ve Şahin, 1999). Çocuğun eğitiminde bu denli önemi olan anne babaların, çocuklarına daha yararlı olmalarını ve daha sistemli olarak amaç gerçekleştirmelerini sağlayabilmeleri aile eğitimiyle mümkün olabilmektedir (Varol,2005b).

Çocuklarının eğitimine aktif katılımlarını sağlamak üzere verilen aile eğitimi hizmetleri, anne-babaların çocuklarıyla ilgili belirli amaçları gerçekleştirmelerini sağlamak üzere uzmanlarca sistematik olarak yürütülen etkinlikleri içermektedir. Aile eğitiminin temelinde, çocuğun sağaltımını sağlayıcı veya genişletici rol almalarını sağlayan bilgi ve becerileri kazandırma düşüncesi yatmaktadır (Mahoney vd.,1999). Aile eğitimi, ana-babaların çocuğun ilerlemesi için sahip oldukları rolün farkına varmalarına, çocuklarının eğitimiyle ilgili gereksinimlerini (davranış yönetimi, akademik, sosyal, dil becerileri vs.) karşılamak için gerekli becerileri kazanmalarına ve de çocukları hakkında olumlu tutumlar sergilemelerine etki etmektedir (Simpson,1996; Sucuoğlu vd., 1997; Adams, 2001).

Ana-babaların çocuklarının eğitimine katılmaları, her yaş ve düzeydeki çocuklar için arzulanan bir durumdur. Ancak yetersizliği olan bireylerin eğitiminde, aile eğitiminin önemi daha da büyümektedir. Yetersizliğin tanısı konduğundan itibaren değişik uyum evrelerinden geçen anne baba, bu dönemde duygusal desteğin yanında, çocuğu için ne yapabileceği konusunda yoğun yardıma ihtiyaç duymakta ve bu da özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin anne babalarının sistematik eğitim alması gerekliliğini artırmaktadır (Varol,2005b).

Aile eğitiminin öneminin anlaşılması, bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların da sayısının artmasına yol açmıştır. Ülkemizde yapılan pek çok çalışma ile (Akkök, 1984; Kargın,1990; Sucuoğlu vd.,1993; Sucuoğlu vd.,1994; Evcimen, 1996; Vuran,1997; Cavkaytar, 1999; Özen, 1999; Eyllenen Sarı, 1999; Gültekin, 1999; Özcan, 2004; Taval, 2005; Can-Toprakçı, 2006) özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin ailelerine yönelik verilen aile eğitiminin etkileri gösterilmeye çalışılmıştır.

Aile eğitimi, genel olarak özel eğitim alanındaki gelişmelerin ve aile eğitimiyle ilgili yapılan araştırmaların etkisiyle, ülkemizde yasal düzenlemelerde de yerini bulmuştur. Özel eğitim hizmetlerini düzenlemek üzere çıkarılmış olan son yasal düzenlemede (26184 sayı ve 31.05.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği) Özel Eğitimin İlkelerinin açıklandığı 6. maddenin f bendinde “Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif olarak katılımları ve eğitimleri sağlanır” ifadesi yer almaktadır.

Yönetmeliğin dördüncü bölümünün başlığı Aile Eğitimi’dir. Aile eğitimi hizmetlerinin açıklandığı 36. maddede, özel eğitimde aile eğitimi hizmetlerinin başlatılması ve yürütülmesi konusunda görevli olacak kurum ve kuruluşlar, meslek elemanları; hazırlanacak program türleri ve programın süresine ilişkin genel açıklamalara yer verilmiştir. İlgili maddede aile eğitim programlarının; aile eğitiminde esas olacak genel ilke ve amaçlar doğrultusunda bireyin yetersizliği, gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve ailenin ihtiyaçlarına uygun olarak, RAM’lar, özel eğitim okul ve kurumları, kaynaştırma uygulamaları yapılan okullar tarafından hazırlanması ve bireyin ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda bireysel, grup ya da uzaktan eğitim şeklinde yürütülmesi karara bağlanmıştır. Yönetmelikte belirtilen bu esasların özel eğitimde görevli tüm yetkililer ve uzmanlar açısından bağlayıcı olduğu ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ailelerine yönelik eğitim hizmetlerinin zorunluluk olduğu görülmektedir.

Anne babalara aile eğitimi hizmetlerinin verilmesi için değişik özellikte aile eğitim programları geliştirilmekte ve uygulanabilmektedir.

2.2.1 Aile Eğitimi Programları

Çocuğun gelişimine uygun ve gelişimini hızlandıracak ortam ve koşulların hazırlanmasında ailenin önemli bir rolü vardır (Varol,2005b). Her ne kadar çocuklar okul öncesi eğitimden itibaren eğitim kurumlarından faydalansa da, ailesinin ona sağladığı doğal ortamlar, doğal pekiştireçler ve kurduğu doğal iletişim onların öğrenmesini etkilemektedir (Snell,1993).

Normal gelişim gösteren çocukların aileleri, günümüzde görsel ve basılı iletişim araçlarıyla, yaygınlaşan internet hizmetleri aracılığıyla çocuklarının eğitimine nasıl katkıda bulunabileceğini öğrenebilmektedir. Ancak yetersizliği olan birey ebeveynlerinin, çocuklarının davranışlarıyla başa çıkabilme, onlara kavram ve becerileri kazanmada yardım edebilme konularında sadece bilgi almaları yeterli olmamaktadır (Varol,2005b). Bu gereksinim bu konuda çalışan uzmanları, ebeveynlerin çocuklarının eğitime ilişkin bilgi ve beceri gereksinimini karşılayacak eğitim programlarını geliştirmeye itmektedir. Dolayısıyla aile eğitim programları, ebeveynlerin çocuklarına beceri ve kavramları öğretmede ve davranışlarını kontrol etmede kullanabilecekleri etkili yöntem ve teknikleri kazanmalarını amaçlayan programlardır (Küçükler, 1993).

Aile eğitim programları, eve dayalı, kuruma dayalı ve eve ve kuruma dayalı olarak uygulanabilmektedir.

2.2.2 Eve Dayalı Aile Eğitim Programları

Çocuğun ilk öğretmenlerinin onunla en yakından ilgilenen kişiler olduğunun kabul edilmesi, erken çocukluk döneminde aile eğitiminin önemini daha da artırmıştır (Ersoy ve Şahin, 1999). Yurt dışında 70'li yıllarda başlayan, erken eğitim hizmetlerinin çocuğa yönelik olduğu görülürken, ilerleyen yıllarda verilen hizmetler ve geliştirilen programlar, annenin/bakıcının eğitime katılmasını sağlamaya, son 20 yıldan bu yana ise tüm aile bireylerinin programlara dahil edilmesi şekline dönüşmüştür (Kobal,2000).

Erken çocukluk dönemindeki çocukların ebeveynlerine sağlanan aile eğitim hizmetleri, çocuğun bakımı, çocuğun özellikleri, gereksinimlerini nasıl karşılayacakları gibi konularda ana-babalara bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlamaktadır (Kanık,1983; Mahoney vd.,1996; Sucuoğlu vd., 1997; Mahoney vd.,1999). Bu amaçla geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programları, erken çocukluk dönemi özel eğitim hizmeti kapsamına alınmış olan ya da okul öncesi eğitim kurumuna gitme yaşına gelmiş ancak kuruma devam etmeyen ya da yetersizlikten ağır derecede etkilendiği için bir eğitim kurumuna devam edemeyen çocukların ebeveynlerine yönelik olarak evde uygulanan programlardır (Snell,1983; Snell, 1993;Varol,2005b).

Eve dayalı aile eğitim programlarında, aile eğitimcisinin rehberliğinde anne-babalar, çocuklarının eğitim gereksinimlerini karşılamaları konusunda evde eğitilmekte ve uzman-aile etkileşimi evde gerçekleşmektedir (Snell 1993). Düzenli aralıklarla yapılan ziyaretlerde, ebeveynin çocuğuna beceri, kavram kazandırmasına, davranışlarını yönetmesine ilişkin oturumlar, anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama basamaklarını içermektedir (Snell, 1983; Varol,2005b).

Eve dayalı aile eğitim programlarında aile eğitimcisi tarafından verilecek eğitimin içeriği, ebeveynlere kazandırılacak bilgi ve becerilerin ne olduğuna (ebeveynlerin ve çocuğun öncelikli gereksinimlerine) ve ebeveynlerin çocuğa neyi öğretmek istediğine göre şekillenmektedir. Bazı programlar, ebeveynlere çocuğunun davranışlarını kontrol etme becerisi kazandırmak üzere geliştirilmekte iken, bazıları ev ortamında kazanılması işlevsel olan tuvalet kontrolü, giyinme, yemek yeme gibi öz-bakım becerilerini öğretme becerisini kazandırmak üzere geliştirilebilmektedir (McCarthy vd., 1985).

Eve dayalı erken eğitim programlarında (Küçük Adımlar, Portage gibi), çocuğun tüm gelişim alanlarında gelişimini desteklemek üzere önerilen etkinlikleri yapabilmek için ebeveynler, gelişim alanlarında yer alan her bir öğretim basamağı için gerekli öğretim becerilerini kazanmak ve uygulamak durumunda kalabilmektedir. Uygulanan erken eğitim programının basılı materyalinde yer alan her bir etkinliği, ebeveynin sistematik eğitim almadan gerçekleştirmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ebeveynlere, çocuklarına kavram ya da beceri kazandırmak için gerekli kavram ve işlemleri sistematik yöntemlerle kazandırmak gerekmektedir. Bu nedenle, eve dayalı aile eğitimi bireysel olarak ebeveynlerde amaç gerçekleştirmeye hizmet eden bir yaklaşımdır (McCarthy vd., 1985; Birkan, 2002).

2.2.1.1.1 Eve Dayalı Aile Eğitimi Programlarının Geliştirilmesi

Ebeveynlere eve dayalı aile eğitimi düzenleneceği zaman, aile eğitimcisinin öncelikle aile eğitim oturumlarını hazırlaması gerekmektedir. Aile eğitim oturumları hazırlanırken, aile eğitiminin hangi amaçla yapıldığı önem kazanmaktadır. Eğer aile eğitimcisi ebeveynlerin çocuğuna kavram ya da beceri öğretimi için gerekli öğretim becerilerini kazanmasını hedefliyorsa, buna yönelik aile eğitim oturumlarını şu şekilde planlamalıdır (Varol 2005b):

1. Yetersizlikten etkilenmiş çocuğun kavram ya da beceride yapabildiklerini belirleme. Aile eğitimcisi, öncelikle yetersizlikten etkilenmiş çocuğun kazandırılacak kavram ya da beceriyle ilgili yapabildiklerini ebeveynlerin varlığında belirler. Daha sonra çocuğun yapabildiklerine dayalı olarak gereksinimleri belirlenir. Ebeveynin öncelikleri de dikkate alınarak, bu gereksinimler sıraya sokulur ve çocukta gerçekleştirilecek amaçlar saptanır.

2. Belirlenen amaçları gerçekleştirmeye uygun öğretim materyallerinin belirlenmesi ve amaçların gerçekleştirilme süreci: Aile eğitimcisi, çocuk için belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli materyalleri, ailenin maddi gücü ve olanaklarını göz önüne alarak belirler. Gerektiğinde, belirlenen materyalleri aileye kendisi sağlar. Eve dayalı aile eğitim programlarında sıklıkla, önceden geliştirilmiş olan ya da ebeveynlerin eğitimi için eğitimci tarafından hazırlanmış el kitapları kullanılmaktadır. Önceden geliştirilmiş olan kitapların bazıları, programın özelliğine göre, tüm gelişim alanlarına ilişkin kontrol listelerini, değerlendirme ve öğretim yapmaya ilişkin genel bilgi ve etkinlikleri içermektedir (örn. Küçük Adımlar, Portage). Bu tür kitaplarda programın içeriği bulunmakta ve aileye de bu standart içeriği çocuğuna nasıl kazandıracağı sunulmaktadır.

Alanyazında, ailelerin çocuğu belli bir alanda nasıl destekleyeceğine yönelik yayınlanmış el kitapları da bulunmaktadır. Örneğin Akkök ve Sucuoğlu (1989)'nın, temel becerilerin kazandırılmasına yönelik anne-baba rehberliği el kitabında, öğrenmeye hazırlık becerileri, giyinme, yemek yeme, tuvalet becerileri ve motor taklit becerilerinin nasıl öğretileceğine ilişkin etkinlikler yer almaktadır. Ebeveynlerin, bu kitapları sistematik eğitim olmadan bağımsız şekilde kullanabilmeleri mümkün olmadığından, aile eğitimcisi tarafından düzenlenen planlı eğitim oturumlarına gereksinim bulunmaktadır. Sistematik aile eğitimi söz konusu olduğunda, bu tür kitaplar kullanılacağı zaman çocuğun yetersizliği, gereksinimleri ve ebeveynlerin öğrenme özelliklerine göre mutlaka

bireyselleştirilmesi gerekmektedir. Eve dayalı aile eğitimi programları bireyselleştirilerek uygulanmaktadır (Birkan, 2002).

Eve dayalı aile eğitimi verilecek ebeveyn ve çocuk için belirlenen amaçları gerçekleştirmeye yönelik el kitapları, aile eğitimcisi tarafından hazırlanabilmektedir. Bu kitaplarda, doğrudan çocuğa kazandırılacak amaçların öğretimini yapmaya ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bu tür el kitapları, aile eğitimcisi tarafından gereksinim duyulan konuya ve ebeveynlerin özelliklerine göre eğitim öncesinde hazırlanmaktadır. Eğitim sırasında da öğretim aracı olarak kullanılmaktadır. Ev öğretmeni bu el kitabını ya da herhangi bir yazılı materyali, eğitim vereceği ebeveynlerin ve çocuğun gereksinimlerine uygun şekilde bireyselleştirerek hazırlamaktadır. Yani çocuk için belirlenen amaçları, ebeveynlerin nasıl kazandıracağına ilişkin amaçlar önceden belirlenmektedir (Snell,1983).

Eve dayalı aile eğitimi programında çocuğa ne öğretileceği belirlendikten sonra, bu öğretilecek kavram ya da becerileri, ebeveynlerin nasıl öğreteceğine ilişkin eğitim oturumları geliştirilmektedir. Ebeveynlerde gerçekleşecek amaçların kazandırılma sürecinin önceden hazırlanması gerekmektedir. Eve dayalı aile eğitimi programında ebeveynin çocuğuna beceri ve kavramları öğretmesine ya da davranışları yönetmesine ilişkin amaçlar, anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama basamakları ile kazandırılmaktadır (Snell, 1983; Varol,2005b). Aile eğitimcisi tarafından ilk önce amacın nasıl kazandırılacağı sözel olarak açıklanmakta, sonra kendisi çocukla nasıl çalışılacağını göstermektedir. Daha sonra, ebeveynin çocuğuyla çalışmasını istemektedir. Ebeveyn çocuğuyla çalışırken geri bildirim verilmekte ve son olarak bağımsız olarak amacı gerçekleştirmesi beklenmektedir. Öğretim oturumlarında aynı zamanda ebeveyne, çocuk uygun (doğru) tepki verdiğinde nasıl ödüllendirilmesi gerektiği ve uygun (doğru) tepki vermediğinde nasıl ipucu vermesi gerektiği de gösterilmektedir (Varol,2005b).

3. *Çocuğun davranışlarını gözleme ve kaydetme:* Ebeveynlerin çocuğun ilerlemesini gözlemek ve kaydetmek için eğitilmeleri gereklidir. İlerlemeler kaydedilmediğinde, çocuğun kazanımlarını ve aile eğitiminin etkisini yorumlamak olanaklı olmamaktadır. Aile eğitimcisi, ebeveynlere belirlenen amaçlarda ifade edilen becerilerle ilgili, her bir çalışmada çocuğun doğru ve yanlış yaptığı davranışları kaydetmeye uygun kayıt formları vererek bu işi kolaylaştırabilir.

4. *Öğretim yöntemlerinin ve materyallerinin uyarlanması:* Eğer bir çocuk belli bir süre içinde beklenen ilerlemeyi göstermediyse, aile eğitimcisi ebeveynle işbirliği içinde kullanılan öğretim yöntemi ya da amacı gerçekleştirmede kullanılan materyalleri gözden geçirerek gereken uyarlamaları yapmalıdır (Varol 2005b).

Aile eğitimcisi aile eğitim programını geliştirdikten sonra, uygulamayı yapmak için, genellikle bir ya da iki haftada bir ebeveyni ve çocuğu evinde ziyaret eder. Ev ziyaretlerinin belli basamaklar izlenerek yapılması gerekmektedir.

2.2.1.1.2 Ev Ziyaretleri

Eve dayalı aile eğitimi programı, öğretim süreçlerinin tümüyle ev ortamına yapılan ziyaretleri gerektirmektedir. Ev ziyaretleri ön hazırlık, ev ortamını çalışma öncesi hazırlama, öğretim sürecini uygulama ve ziyaretin tamamlanması aşamalarından oluşmaktadır (Birkan,2002).

Ön hazırlık aşamasında, uygulayıcı ziyaretten bir gün önce hazırlanan öğretim süreçlerini gözden geçirir, ulaşım yolu ve saatini planlar, gerekli materyalleri hazırlar. Anneye telefonla geleceği saati bildirir. Önceden planlanan ziyaret saatlerinin dışında, son anda çıkabilecek bir durum oluşup oluşmadığını (hastalık, misafir, uyku vb.) anlamak üzere, ziyaret günü bir kez daha anneye

görüşerek saati kesinleştirir. Anneden çocuğun açlık, uyku vb. ihtiyaçları varsa ziyaret öncesinde gidermesini ister.

Uygulayıcı ziyaret günü eve geldikten sonra, anneye kısaca sohbet eder. Son görüşmeden bu yana neler yaptığı, herhangi bir sorunla karşılaşp karşılaşmadığına ilişkin sorular sorar. Annenin, varsa sorularını cevaplar. Sohbetin ardından ortamda çalışmayı etkileyebilecek uyaranlar varsa, onları kaldırmasını ister. Ortamı çalışma için hazırlar. Materyal kullanacaksa, bir sehpa üzerine kullandığı eli tarafında olacak şekilde yerleştirir. Anneye hafif çapraz olacak şekilde yan yana oturur. Çocuğa kazandırılacak amaçla ilgili olarak anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama basamaklarını uygulayarak ebeveyne öğretme becerisini kazandırır.

Öğretim sürecini uyguladıktan sonra, annenin sorusu varsa cevaplanır. O gün çalışılan konuyla ilgili yapması gerekenler, kısaca hatırlatılır ve bir sonraki ziyarette neler yapılacağı açıklanır. Daha sonra ebeveynden, bir hafta süreyle belirlenen amaçlar üzerinde çalışmalarını ve ilerlemeleri kayıt etmelerini ister. El kitabı kullanılacaksa, ilgili öğretme becerisine ilişkin el kitabını verir. Ebeveynlere, herhangi bir problem ya da soru olduğunda kendisini arayabileceğini söyler (Snell,1983; Ehly vd.,1985).

Ev ziyaretleri sırasında mümkün olduğunca evdeki eşyalar, evin düzeni, aile yapısı, aile dinamiği gibi konularda tarafsız olunması gerekmektedir. Ebeveynlerin etnik, kültürel, sosyal özelliklerine ve eğitsel düzeylerine dikkat edilmesi, teknik terimlerden kaçınılması önem kazanmaktadır (Snell,1983; Ehly vd.,1985; Simpson, 1996). Ev ziyaretleri sırasında annenin kendisini rahat hissetmesi için samimi davranılmaya çalışılmaktadır. Ebeveynlerin kişilik özellikleri ve yaşı dikkate alınarak, başarılı çalışmaları övülerek ödüllendirilmektedir. Annenin ilgisini ve çalışmaya olan hevesini sürekli kılabilmek için kendisindeki ilerlemeler sık sık hatırlatılmaktadır.

Aile eğitimcisi bir ya da iki hafta sonra aileyi ziyaret ederek, çocukta belirlenen amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğini saptar. Belirlenen amaçlar gerçekleştiyse bundan sonra hangi amaçların gerçekleştirileceğine ebeveynle birlikte karar verir ve ebeveyne, bu yeni amaçları hangi materyallerle-nasıl gerçekleştireceğini kazandırır. Ebeveynle beraber tekrar 1-2 haftalık plan yapar. Eğer, belirlenen amaçlar çocukta gerçekleşmediyse, ya bir ya da iki hafta süreyle aynı amaçlar üzerinde çalışmaya karar verilir ya da gerekliyse ebeveynle birlikte tartışılarak, öğretim materyalleri ve öğretim yönteminde yapılması gereken uyarlamalar yapılır (Varol, 2005b).

2.2.1.1.3 Telefon Görüşmeleri

Eve dayalı aile eğitimi programı uygulanırken, telefon görüşmeleri de yapılmaktadır. Annelerin uygulama ile ilgili sorularının cevaplanması, o gün yapılan uygulama ile ilgili sonuçların alınması, ilerlemelerin izlenmesi ve izleyen gün ne yapacaklarının hatırlatılması için ziyaret yapılan günler dışında, aile eğitimcisi aileyi aramakta ya da aile bir sorunla karşılaştığında da eğitimciyi arayabilmektedir. Telefon görüşmelerine yönelik olarak, ebeveynlerle uygun oldukları saat belirlenmeli ve uygulayıcı telefon görüşmelerini o saatte yapmaya özen göstermelidir (Ehly vd., 1985).

Bu araştırmada, annelere kurulum kaydını tutma ve çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerilerini kazandırmak ve bu becerileri kazanan annelerin çocuklarına uygulayarak tuvalet kontrolünü kazandırmaları amacıyla; amaçların annelere anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama basamaklarıyla kazandırıldığı, ev ziyaretleri ve telefon görüşmeleriyle çocuklardaki ilerlemelerin izlendiği, eve dayalı aile eğitimi programı hazırlanmış ve uygulanmıştır.

2.2.1.2 Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları

Kuruma dayalı aile eğitim programlarında, ailenin eğitimi, çocuğunun devam ettiği kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar, resmi eğitim kurumları, özel özel eğitim kurumları ve üniversitelere bağlı özel eğitim merkezleri olabilmektedir (Akçamete 1989). Kuruma dayalı programlarda, anne-babalara çocuklarına beceri ve kavramları nasıl kazandıracaklarına ya da davranış yönetimine yönelik beceriler, çocuğun devam ettiği eğitim kurumunda düzenlenen aile eğitim oturumları yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kuruma dayalı programlar, özellikle ortak gereksinime sahip çocuk ve ailelerine yönelik eğitim hizmetlerinin grup eğitimi yoluyla verilmesinde tercih edilmektedir (Snell,1983).

2.2.1.3 Ev ve Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları

Ev ve kuruma dayalı aile eğitim programları, eve dayalı ve kuruma dayalı aile eğitim programlarının bir bileşimidir. Bu tür programlarda bir eğitim kurumuna devam eden çocukların okulda kazandıkları becerilerin, ev ortamı ve yakın çevrede de sürdürülmesi ve genellenmesini ya da kurumda üzerinde durulmayan becerilerin kazandırılmasını amaçlayan programlardır (Varol,2005b).

Eve ve kuruma dayalı aile eğitim programları, farklı amaçlara yönelik olarak planlanabilmektedir. Birincisi; çocuğa okulda uygulanan programın, okulda ve evde aynı anda yürütülmesine yönelik genişletilmiş uygulama programlarıdır. İkincisi; okulda gerçekleştirilen bir amacın, ortam ve materyal değişikliği ile eve transfer edildiği genelleştirme programlarıdır. Üçüncü program çeşidi ise, özelleştirilmiş programlardır. Bu programlar, genellikle özbakım ve ev içi becerilerinin öğretilmesine yönelik olarak evde başlatılır ve sürdürülür. Diğer bir program çeşidi ise; davranış değiştirme programıdır. Anne-babaların çocuğun ev ortamındaki uygun olmayan davranışlarını azaltmaları ve uygun davranışlarını

arttırmalarına yönelik olarak düzenlenmektedir (McCarthy vd.,1985; Varol, 2005b). Programlar, çocuğun bulunduğu okuldaki ev öğretmeni tarafından yürütülmektedir. Ev öğretmeni, gerektiğinde evde anne-baba ve çocukla çalışarak programı yürütmektedir. Evde çalışmasını gerektirmeyen durumlarda ise, oluşturduğu iletişim dosyası ve telefon görüşmeleri ile anne-babayla iletişim kurmaktadır (McCarthy vd; 1985).

2.3. Tuvalet Kontrolü ve Kazandırılması

2.3.1. Tuvalet Eğitimi

Tuvalet eğitimi, tuvalet kontrolünün kazandırılması ve bağımsız olarak tuvalet yapma becerilerinin kazanılması olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır (Varol, 2005a). Boşaltım organlarına ait kasları istemli olarak kontrol edebilme anlamına gelen tuvalet kontrolü, bağırsak ve mesane kaslarının olgunlaşmasıyla birlikte, çocukların büyük kısmında 48 aya kadar tamamiyle gerçekleşebilmektedir (Snell,1993; Herbert, 1996). Bağımsız olarak tuvalet yapma becerisi ise, çocuğun tuvaleti geldiğinde kendiliğinden tuvalete gitmesi, bağımsız olarak soyunması, tuvaleti yaptıktan sonra temizliğini yapması, giyinmesi ve tuvaletten çıkmasını içeren bir davranış zincirinden oluşan bir beceridir (Varol,2005a). Çocukların çoğu iki ve üç yaş arasında belli bir yardımla ve daha sonra üç buçuk-dört yaş arasında da kendisine sorulmaya gerek kalmadan tuvalet kullanmayı öğrenirler. Tablo 1’de normal gelişim gösteren çocuklarda tuvalet kontrolü ve bağımsız olarak tuvalet yapma becerisinin gelişim sırasına yer verilmektedir.

TABLO 1 Tuvalet Kontrolü ve Bağımsız Olarak Tuvalet Yapma Becerilerinin Gelişim Sırası

<i>Yaş</i>	<i>Kazanılan Beceri</i>
18-24 ay	Kaka kontrolü vardır Gündüz saatlerinde 2-3 saat süre ile çişini tutar.
2-3 yaş	Jest ve mimiklerle tuvaletinin geldiğini belli eder. Ses ve söz ile tuvaletinin geldiğini belli eder. Tuvalette pantolonunu kendi başına indirir. Yetişkinin denetiminde tuvaleti kullanır.
3-4 yaş	Gece boyunca kuru kalır. Yönlendirildiğinde poposunu siler. Yönlendirildiğinde sifonu çeker. Yönlendirildiğinde kendi başına tuvalete gider (Varol,2005a)

2.3.1.1 Tuvalet Kontrolü

Boşaltım organlarının kontrolünü sağlayan kasların istemli olarak kontrolü, vücuttaki tüm kaslar içinde en yavaş gerçekleşen kontroldür. Boşaltım organlarının kaslarının, vücut atıklarını tutabilmek için yeterince güçlenmesi ve olgunlaşması gerekmektedir (Herbert, 1996; Odom ve McLean,1996). 18 aylıktan küçük çocuklar, tuvalet kontrolü eğitimi verebilmek için gerekli bağırsak ve mesane kontrolüne sahip değildir. 18-30 aylar arasında, çocuklar bu olgunlaşmanın işaretlerini vermeye başlarlar.

Normal gelişim gösteren çocuklar, ebeveynlerinin sistemli olmayan çabalarıyla tuvalet kontrolünü kazanabilmektedir. Ancak ağır derecede engelli çocuk için bağımsız olarak tuvalet yapma becerisi sıklıkla kazanılmayan bir amaçtır. Zihinsel yetersizliği olan çocuklarda tuvalet kontrolünün kazanılması,

yetersizlikten etkilenme düzeyine, ek yetersizliğinin olup olmadığına, hazır bulunuşluğuna, uygun yöntemlerin kullanılmasına bağlı olarak daha ileri yaşlarda ve daha uzun sürede mümkün olabilmektedir (Snell, 1993).

Tuvalet kontrolünü kazandırmak için çocuğun sahip olması gereken bazı giriş becerileri ve önkoşul davranışlar bulunmaktadır.

2.3.1.1.1 Tuvalet Kontrolü Öğretimine Yönelik Ön Koşul Davranışlar

Tuvalet kontrolü eğitimi için hazır olmanın 2 ölçütü bulunmaktadır. Bu ölçütler merkezi sinir sisteminin ve boşaltım organlarının olgunlaşmasıyla ilişkilidir (Snell, 1983; Westling ve Fox,2000;Varol, 2005a).

1. Öğrenci oldukça düzenli boşaltım örüntüsüne sahip olmalıdır. Bu, gün boyu damlamalar halinde çiş yapma ya da rastgele zamanlarda kaka yapmak yerine, çiş ve kakanın gün içinde belirli aralıklarla gerçekleşmesidir.

2. Öğrenci günlük düzenli kuruluk aralıklarına sahip olmalıdır. En az 1 saatlik kuruluk aralığına sahip olmalıdır.

2.3.1.1.2 Kuruluk Süresinin Belirlenmesi

Öğrenciye tuvalet kontrolünü kazandırmadan önce yapılacak iş, öğrencinin kuruluk süresinin saptanmasıdır. Bunun için ideal olarak bir hafta ile on gün süreyle, öğrencinin gündüz uyanık olduğu saatlerde kuruluk kaydı tutulmaktadır (Snell, 1983; Baker ve Brightman,1995; Varol,2005a). Çocuğun uyanık kaldığı tüm saatler boyunca kayıt tutulamaması durumunda (anne-babanın çalışması vb.

nedenlerle), günde en az 4 saat aralıksız kayıt tutmaları da yeterli olabilmektedir (Varol, 2005a).

Öğrencinin kuruluk kaydı tutulurken, bezi bağlanmaya devam eder. Kuruluk süresinin kaydını tutmak için, bir veri toplama formu kullanılır (EK-5). Öğrencinin bezi, uyanma saatinden yatış saatine kadar, her yarım saatte bir kontrol edilir ve ıslak ya da kuru olduğu kayıt edilir. Çocuğun altı kuru ise, kuru olduğunu belirtir bir işaret konulur (örn. Kuru). Çocuğun altı kuruysa tuvalete / lazımlığa götürülür ve boşaltımın gerçekleşip gerçekleşmemesine göre not edilir. Tekrar bezi bağlanır. Öğrencinin bezi açıldığında ıslaksa, ıslaklığın türü işaretlenir (örn. K, Ç) ve temiz bir bezle değiştirilir. Çocuğun kendisinin başlattığı tuvalet davranışını ya da kendisinin istediği ancak yapmadığı boşaltımı da, kendisi istedi ama yapmadı şeklinde uygun bir işaretle kaydedilir (Snell, 1983;Varol, 2005a).

Veri toplama sürecinde, öğretmen-öğrenci, anne-çocuk etkileşimi olmaksızın, (ceza ya da pekiştirme) her bir ıslaklıktan sonra, öğrencinin bezi değiştirilmelidir. Böylece oluşan her bir boşaltım, daha önceki boşaltımla karıştırılmamış olur. Ayrıca kuruluk kaydı tutulurken gün içinde yediği, içtiği şeyleri ve miktarını yazmak, saatlerini belirtmek, rutinden farklı yaşanan etkinlikleri (misafir gelmesi, hastaneye gitme, beklenmeyen öfke nöbeti gibi) not etmek, kuruluk süresinin daha doğru belirlenmesine hizmet edebilmektedir (Snell,1993).

2.3.1.1.3 Tuvalet Kontrolü Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

Öğrencinin, tuvalet eğitimi için gerekli ön koşul davranışlara sahip olduğunun belirlenmesinin ardından, tuvalet kontrolü eğitimine başlanabilir. Çoğunlukla, öğrencilerin önce tuvalet kontrolünü kazanması, sonra bağımsız tuvalet yapma becerilerini kazanması beklenmektedir.

Tuvalet kontrolü eğitimine başlamadan önce, eğitsel amaçların belirlenmesi ve öğretim yönteminin seçilmesi gerekmektedir (Snell, 1983). Eğitsel amaçları belirlerken, öncelikle eğitimcinin kazandırmak istediği boşaltım türüne karar vermesi gereklidir. Sadece çiş kontrolü mü, sadece kaka kontrolü mü ya da her ikisini aynı anda mı kazandıracığına; gündüz ya da gece kontrolü eğitimi olup olmayacağına karar vermelidir. Gündüz kontrolü kazandırıldıktan sonra, gece eğitimine geçilmelidir (Snell, 1993; Varol,2005a)

Tuvalet kontrolü eğitiminde geleneksel yöntem ve mekanik sinyaller kullanarak ya da kullanmaksızın gerçekleştirilen hızlı eğitim yöntemi olmak üzere iki yöntem vardır. Alan yazında yer alan araştırmalara bakıldığında, geleneksel yöntemin daha küçük yaş çocuklarla kullanıldığı, hızlı yöntemin daha büyük yaş bireylerle çalışıldığı görülmektedir. Hangisi kullanılırsa kullanılsın yöntemi uygulamadan önce, eğitimcinin eğitim ortamını, materyalleri, öğretim zamanlarını ve çocuk için etkili pekiştiricileri önceden belirlemesi ve hazırlaması gerekmektedir (Snell,1993).

Tuvalet eğitiminin verileceği ortam ev ortamıysa çocuğun en çok zaman geçirdiği odanın tuvalete uzaklığı önem kazanmaktadır. Mesafenin uzun olması durumunda, o odanın yakınına portatif bir lazımlık konularak çocuğun tuvalete ulaşması için gereken süre kısaltılabilir. Okulda çalışılacaksa sınıfa mümkün olduğunca en yakın tuvalet kullanılmalıdır. Eğer tuvalet çok uzaksa ve bazı çocuklar yürümede sorun yaşıyorsa öğretmen, sınıfın perdeyle ayrılmış bölümüne yerleştirilmiş hareketli portatif tuvalet ya da lazımlığı kullanmayı düşünebilir (Snell, 1983).

Öğrencinin en rahat kullanabileceği tuvalet biçimine de önceden karar verilmeli ve gerekiyorsa uyarlamalar yapılmalıdır. Kullanılacak tuvaletin biçimi öğrencinin özelliklerine ve evde ya da okulda bulunan tuvalet özelliğine göre değişmektedir. Zayıf kas kontrolü olanlar (cp gibi) sırtı, ayağı ve yanları

destekleyen tuvalet oturaklarını gerektirebilir. Tuvalet yetişkin boyutunda ama çocuk küçükse ahşap basamak ve çocuk aparatı kullanılmalıdır. Böylece bağımsız bir şekilde tuvalete çıkması ve korku ve denge problemlerini azaltmak mümkün olacaktır. Tuvalette otururken öğrencinin ayağı yere ya da basamağa sağlam bir şekilde basmalıdır (Snell,1993). Öğrencinin öğretim amaçlarını kazanabilmesi için etkili pekiştireçlerin belirlenmesi gerekmektedir. Eğitimde kullanılacak pekiştireçlere bireysel olarak karar verilmelidir ve eğitim başlamadan etkililikleri test edilmelidir.

2.3.1.1.3.1 Geleneksel Yöntem

Tuvalet kontrolü öğretiminde kullanılan geleneksel yöntemin temel dayanağı, eğitim sürecinin mesane ve bağırsak geriliminin en fazla olduğu zamanlarda gerçekleştirilmesidir. Öğrencinin kuruluk süresinin en az 1 saat olarak belirlemesinden sonra, öğretime başlanır (Snell,1983; Westling ve Fox,2000).

Öğrencinin kuruluk süresi 1 saat ve üzerindeyse, kuruluk süresinin 2 saate çıkarılması yönünde uzun dönemli amaç konulur. Bu uzun dönemli amaca ulaşacak şekilde kısa dönemli amaçlar belirlenir. Ardından her bir kısa dönemli amacın öğretimsel amaçları belirlenir. İlk öğretimsel amaç, çocuğun başlama düzeyi yani belirlenen kuruluk süresini içermelidir. İzleyen öğretimsel amaçlar ise, bu kuruluk süresinin giderek artırılmasıyla oluşturulur. Öğrenci ilerleme gösterdikçe, tuvaletini kontrol etme süresine daha fazla (örn 2 dak., 5 dak. 10 dak.) süre eklenerek kalan öğretimsel amaçlar oluşturulur (Varol, 2005a). Tuvalet kontrolü kazandırılırken, öğrencideki ilerlemeleri kayıt etmek için kuruluk kaydı formunun benzeri bir ilerleme formu kullanılır (EK-6).

Tuvalet kontrolü öğretimi yapılırken, öğretime başlanan ilk günden itibaren bez kullanımına son verilmeli ve öğrenciye sadece iç çamaşır ve beli lastikli pantolon giydirilmelidir. Seçilen giysilerin belinin rahat giyilip, çıkarılabilecek bollukta olmasına dikkat edilmelidir.

2.3.1.1.3.1.1 Geleneksel Yöntemle Gündüz Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması

Geleneksel yöntemle gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin amaçları, aşağıdaki basamaklar uygulanarak gerçekleştirilmektedir (Snell, 1983; Varol, 2005a):

1. Öğrenci sabah uyandığında, lazımlığa/klozete oturtulur. Tuvalet boşaltım yapması beklenir. 5 dakika bekleme süresince tuvaletini yaparsa, belirlenen ödülle ödüllendirilir. Yapmazsa, hiçbir şey söylenmeden tuvaletten çıkarılır. Bir sonraki tuvalet götüreme zamanı (ilk öğretim amacı) gelene kadar çocuk istediği etkinliklerle meşgul olur.

2. Belirlenen bir sonraki tuvalet yapma saatinden 5-10 dk. önce (bulunulan odanın tuvalet uzaklığı ve giysilerin çıkarılması için geçen süre), öğrenciye tuvalet gitmesi/lazımlığa oturması söylenir ve gerçekleştirmesi sağlanır.

3. Öğrenci, eğer klozette/lazımlıkta oturduğu süre içinde boşaltım yapmazsa, çamaşırlarını giymesi istenir ya da giydirilir ve tuvalet dışında 5 dk. lık bir etkinlik ile ilgilenmesi sağlanır. Bu anda herhangi bir eleştiride bulunulmaz veya bir ödül verilmez. Sonra tekrar tuvalet götürlür. Boşaltım için 5 dk. beklenir. Eğer öğrenci boşaltım yaparsa, hemen pekiştirilir. Boşaltım olmazsa,

hiçbir şey söylenmeden doğal bir şekilde tuvaletten çıkması istenir ve yaptığı etkinliğe döner.

4. Tüm boşaltımlar (kazalar, doğru çiş ve bağırsak boşaltımları) tuvalette bulunan ilerleme formuna kaydedilir.

5. Öğrenci tuvalete her götürüldüğünde, eğitimci gerek görürse ve çocuğun öğrenme özelliklerine uygunsa, tuvalet yapmayla ilişkili becerilerin (pantolon indirme vb.) öğretimi de gerçekleştirilebilir.

6. Doğru boşaltım ve ilişkili tuvalet davranışlarının tümünün hemen pekiştirilmesi gerektiği için öğretmen çocuğun performansını yakından izlemelidir. Tuvalet içindeyken sosyal pekiştireçler, çıkışta etkinlik ya da yiyecek pekiştireçleri kullanılabilir.

7. Buraya kadar açıklanan rutin, öğretim için seçilen tüm zamanlarda tekrarlanır. Öğrenci, birinci gün belirlenen tuvalet yapma saatlerinin %80'inde tuvaletini lazımlığa/klozete yaptıysa, öğretim amacında yer alan sürenin doğru olduğuna karar verilir. İzleyen 3 gün, aynı öğretim amacının gerçekleştirilmesine devam edilir. Üst üste 3 gün %80 ölçütünü gerçekleştirdiğinde, sıradaki öğretim amacına geçilir. Öğrenci, ilk gün belirlenen öğretim amacında %80 kuruluk ölçütünü karşılayamazsa, öğretim amacında yer alan sürede yanlışlık olduğuna karar verilip, ilerleme formu incelenerek tekrar öğretim amacının belirlenmesi gereklidir.

8. Öğrenci tuvalet dışında boşaltım gerçekleştirdiğinde, yani kaza olduğunda, herhangi bir tepki verilmeden kuru çamaşırlar giydirilir ve boşaltımı yaptığı saat not edilir. Bir sonraki tuvalete götürme saati, buna göre belirlenir.

Bu araştırmada gündüz tuvalet kontrolü  ğretimi geleneksel yöntemle gerçekleştirilmiştir.

2.3.1.1.3.1.2 Geleneksel Yöntemle Gece Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması

Bir  ğrenci gündüz tuvalet kontrolünü %75 ya da daha fazla oranda kazandıktan sonra, yani belirlenen tuvalet yapma saatlerinde tuvalete götürüldüğünde yapmayı kazandıktan sonra, gece tuvalet kontrolü eğitimine başlanabilir (Varol, 2005a). Gece  ğretimi başladığında, gündüz eğitimine devam edilir. Gece tuvalet kontrolü öğretimine başlandığında, çocuğun altını yatarken de bağlamamak gereklidir.

Geleneksel yöntemle gece tuvalet kontrolü eğitiminde şu basamaklar izlenir (Snell,1993;Varol,2005a):

1. Çocuğa akşam verilen sıvıların miktarı azaltılır ve yatma zamanına 1,5 – 2 saat kaldıktan sonra sıvı alımına izin verilmez.
 2. Yatmadan önce çocuğun tuvalete gitmesi sağlanır.
 3. Eğer,  ocuk söyleneni anlıyorsa, sabah kuru kalktığında ödüllendirileceği basit bir dille anlatılır.
 4.  ocuk yattıktan 1,5 saat sonra uyandırılır, altı kuruyrsa tuvalete götürülür ve tuvaletini yapması sağlanır. Altı ıslaksa, hiçbir şey söylemeden üstü değiştirilir ve her iki durumda da mutlaka kaydedilir.
- Eğer  ocuk yattıktan 1,5 saat sonra uyandırıldığında altı ıslaksa, bir şey söylemeden altı temizlenir ve ertesi gün 5 dakika daha erken uyandırılır.
5. Sabah yatak kuruyrsa,  ocuk mutlaka ödüllendirilir. Eğer yatak ıslaksa, çocuğa bir şey söylemeden çarşaflar ve üzerindekiler değiştirilir.

Eğer çocuk ilk uyandırıldığında altı kuruysa sonraki üç gün aynı saatte uyandırılarak çişini yapması sağlanır. Dördüncü gün çocuk, 5 dakika geç uyandırılır. Bu sisteme bu şekilde devam edilerek, çocuğun gece boyunca tuvaletini kontrol edebilmesi mümkün olabilir.

2.3.1.1.3.2 Hızlı Yöntem

Hızlı yöntem alınan sıvıların miktarının artırılmasına dayanmaktadır ve öğrencinin boşaltım örüntüsünü değiştirmektedir. Genellikle ağır derecede zihinsel yetersizlik gösteren yetişkinlerle kullanılmaktadır. Hızlı yöntemde çoğunlukla tuvalete ve kişinin çamaşırına nem sinyal cihazları yerleştirilir. Tuvalet kontrolü eğitimine başlamadan önce 3-4 gün süreyle kişinin tuvalet yapma kayıtları tutulur. Banyoda iki sandalye, sıvı ve besinler yerleştirilir. Kişinin normal tuvalet yapma saatinden 1 saat önce içebileceği kadar fazla sıvı verilir. Öğretim gün boyu banyoda yapılır (Snell,1983;Varol,2005a).

2.3.1.1.3.3 Tuvalet Kontrolü Kazandırma Sürecinde Kullanılan Farklı Teknikler

Bir tuvalet kontrolü eğitimi programının bir parçası olarak geliştirilen bazı teknikler kullanılabilir. Örneğin Azrin ve Foxx (1971) tarafından ilk olarak tanımlanan “kuru çamaşır yoklaması”, onların hızlı tuvalet eğitimi yöntemindeki pek çok teknikten biridir. Bu teknik, 3 basamaktan oluşmaktadır (Azrin ve Foxx,1971; Snell,1983).

1. Kişiye basit cümleler ve jestlerle kuru olup olmadığı sorulur. (kuru musun?)
2. Kişiye çamaşırının kasık bölgesine bakması ve hissetmesi için ipucu verilir.

3. A. Eğer çamaşır kuruysa, kuru olduğu için sözle (güzel, çamaşırın kuru!) ya da somut pekiştireçle pekiştirilir

B. Çamaşır ıslaksa, sözel olarak eleştirilir ve pekiştireç çekilir. (hayır, çamaşırın ıslak, şeker yok!).

Fazladan sıvının verildiği hızlı eğitim programında kuru çamaşır yoklamaları, kazanın oluşmadığı zamanlarda her 5 dakikada bir yapılır. Eğer kuru çamaşır yoklaması daha çok geleneksel olan bir programın parçasıysa, yoklama daha az sıklıkta olabilir.

Bir diğer teknik, kaza sağaltımıdır. Kazaların pek çoğu tuvalet yapma programına tam olarak bağlı kalarak, standart yemek yeme ve sıvı alımı örüntüsünü sürdürerek ve doğru tuvalet davranışını güçlü bir şekilde pekiştirerek önlenabilmektedir. Kazaların tümü önlenememekle birlikte, kazalara karşı tepkide bulunmak için bir yöntem belirlenmelidir. Davranış sonrası uyaran durumları, görmezlikten gelme ya da sönmeden cezaya kadar uzanabilir. Hangi yöntemle öğretilirse öğretilsin, kazaların oluşması durumunda uygulanacak kaza sağaltımının seçilmesi gerekmektedir. Geleneksel yöntemle çalışılırken, eğer gündüz kazaları 2 aydan sonra devam ederse, kazanın ardından verilen hafif cezayı içeren sonuç uygun olabilmektedir (Snell, 1983).

Kazaların oluşması durumunda, öğretmen kaza sağaltımı yerine, bu sırada programın bir iki ögesini sistematik olarak değiştirmeyi de düşünebilir: pekiştireçler, tuvalet yapma tarifesi, yöntemi değiştirmek ya da sinyal veren donanım eklemek gibi. Aşağıda, kazalar oluştuğunda kullanılabilecek bazı tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

1. *Sönme.* Çocukla konuşmadan çamaşırı değiştirilir ve ılık su kullanarak temizlenir. Kazadan sonra herhangi bir pekiştireç etkinliği sağlamamak için dikkatli olunması gereklidir.

2. *Hafif Cezalandırma.* Kaza anlaşılır anlaşılmaz öğrenciye yaklaşılır, öğrencinin çamaşırını hissetmesi ve bakması sağlanır ve sözel olarak hoşnutsuzluk belirtilir. (örn.,”çamaşırını ıslattın” yada “hayır çamaşırın ıslak”). Öğrenci rahatsızlık hissetmesi için birkaç dakika ıslak bırakılabilir. Öğretmen daha sonra öğrencinin üstünü sönme tekniğini kullanarak değiştirir.

3. *Aşırı Düzeltme.* Kaza sinyali olur olmaz, öğrenci sıkıca tutulur ve “hayır çamaşırını ıslattın!” denir. Sonra öğrenciye soyunması söylenir ve ılık duş aldırılır. Daha sonra öğrenciden temiz çamaşırlarını giymesi, çamaşırlarını lavaboya koyması, onları suya batırması, çamaşırları sıkması, kurumaları için sermesi ve kazanın olduğu yeri ya da sandalyeyi bezle temizlemesi istenir. Temizlik eğitime direnç gösteren öğrencilere, her basamakta fiziksel yardım uygulanır. Sosyal ya da somut hiçbir pekiştireç kazadan 1 saat sonraya kadar verilmez. İlk kez çiş kontrolü eğitimi verilirken, çamaşır değiştirmeyi ve yıkamayı içermeyen daha kısa uygulama yapmak yararlı olmaktadır. Öğrencinin sözel ifade becerisi varsa, bu aşırı düzeltme yöntemi, öğrencinin aşırı düzeltme yöntemi ile kirlenme arasındaki ilişkiyi ifade etmesini (ben çamaşırlarımı temizliyorum, çünkü onları kirlettim ve bu her olduğunda bunu yapmak zorundayım) isteyerek geliştirilebilir.

4. *Olumlu Uygulama.* Oluşan bir kaza için temizlik eğitimi yapıldıktan hemen sonra olumlu uygulama yapılabilir. Olumlu uygulamada, tuvaletle ilişkili olan hareketler (tuvalete girme, çamaşırı indirme, 1-2 dakika oturma, ayağa kalkma, çamaşırı çekme, tuvaletten ayrılma) tekrarlanır. Eğer kısa temizlik eğitimi (kuru çamaşır giyme ve çamaşırları yıkama olmadan) kullanılıyorsa, öğrenci hala ıslak çamaşırını giymektedir ve kuru çamaşır yoklaması, her olumlu uygulama

sonunda yapılır. Bunun anlamı öğrencinin ıslak çamaşırını hissetmesi ve sözel olarak cezalandırılmasıdır.

Kazalar için kullanıldığında caydırıcı sonuçlar her bir öğrenci için seçilmek zorundadır, anında ve tutarlı olarak her bir kazadan sonra uygulanmalıdır ve mutlaka uygun davranış için belirlenmiş güçlü olumlu pekiştireçle birlikte kullanılmalıdır. Kazaları oluşur oluşmaz anlamakla ilgili zaman problemi, ıslaklık sinyali veren donamım yoluyla en iyi şekilde çözülmektedir. Fakat aynı zamanda bu kuru pantolon yoklamalarını sıklıkla azaltabilmektedir (Snell,1983).

Bu araştırmada, geleneksel yöntemle gündüz tuvalet kontrolü öğretilirken, kaza oluştuğunda sönme tekniği uygulanmıştır.

2.3.2. Portage ve Küçük Adımlar Programıyla Tuvalet Kontrolünün Kazandırılması

Normal gelişim gösteren çocuklar ebeveynlerinin sistemli olmayan çabalarıyla tuvalet kontrolünü kazanabilmektedir. Ancak yetersizliği olan çocuklar için bu kazanım ya gecikmekte ya da hiç gerçekleşmeyebilmektedir. Ebeveynlerin tuvalet kontrolü konusunda gösterdiği çabalar sonuçsuz kaldığında, bu başarısızlık çocukların sosyal ortamlardan ve okullarından mahrum kalmalarına neden olabilmektedir. Bu durum, ebeveynin öğretme zamanını artırmaktadır ya da ebeveynler olumsuz denemelerden sonra eğitimi sonlandırabilmekte ve birey sistemli tuvalet eğitimi almaması durumunda hayat boyu bez kullanmak zorunda kalabilmektedir (Snell,1983).

Ebeveynlerin, pek çok gelişim alanında olduğu gibi, çocuklarına tuvalet eğitimi verme konusunda da sistemli yardım alma gereksinimleri ortaya

çıkılmaktadır. Tuvalet kontrolü gibi bir özbakım becerisinin çocuğun ebeveynleri tarafından, en çok zamanını geçirdiği, doğal pekiştireçlerle pekiştirildiği ortam olan ev ortamında kazandırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır (Özcan,2004; Varol,2005b). Çocuğa tuvalet kontrolünü ev ortamında kazandırmak için ise, ebeveynlere bu konuda hazırlanmış eve dayalı aile eğitimi programının sunulması gerekmektedir.

Ülkemizde eve dayalı olarak uygulanan Portage erken eğitim programı ile Küçük Adımlar erken eğitim programının öz-bakım becerileri gelişim alanı incelendiğinde, tuvalet kontrolü gelişim aşama sırasının kabaca yer aldığı ve bu basamakların öğretimine ilişkin etkinliklerin yeterince öğretici olmadığı izlenimi edinilmektedir.

Portage erken eğitim programındaki tuvalet kontrolü eğitimine yönelik basamaklar incelendiğinde, beş dakika oturakta oturma, tuvalete gitme isteğini sözle veya hareketle ifade etme, tuvalete gitme isteğini söyleme, oturağa oturtulduğunda haftada üç kez çiş veya kakayı oturağa yapma, kakayı tuvalete yapma, gündüzleri kazayı önlemek için zamanında tuvalete gitmek isteme, gündüz uykularında altını ıslatmama, haftanın iki sabahı kuru kalkma, tuvalete gitmek gerektiğinde uykudan uyanma ya da bütün gece kuru kalma, bağımsız tuvalete gitme, tuvaletini yapma, temizlenme ve giyinmeyi kapsayan bağımsız tuvalet yapma, umumi yerlerde tuvalet kullanma şeklinde gelişimsel sıra izlediği görülmektedir (Bluma vd.,1976). Var olan bu sıra, tuvalet kontrolü ve bağımsız tuvalet yapma becerilerinin genel sırasını vermekle birlikte yetersizlikten etkilenmiş çocukların kazanmasını mümkün kılmak için bu sıranın daha küçük basamaklara bölünmesi gerekmektedir.

Portage erken eğitim programında yer alan tuvalet eğitimi basamaklarının nasıl kazandırılacağına ilişkin etkinlik önerilerinde de, yukarıda açıklanan tuvalet kontrolü eğitiminin basamaklarını içermediği sadece genel etkinlik önerileri

verildiği görülmektedir. Örneğin, Özbakım 25. amaçta 1-2 yaş için, tuvalete gitme isteğini sözle veya hareketle ifade etme basamağına ilişkin etkinlik önerileri şu şekilde verilmektedir (Bluma vd.,1976):

1. Tuvalet ihtiyacı için her defasında aynı kelimeleri kullanın ve çocuk sizi tuvalette izlerken yine aynı kelimeleri kulanın. Çocuk tuvalet ihtiyacı için aynı kelimeleri kullandığında, onu hemen tuvalete götürün ve onu övün.
2. Gündüz altını bağlamak yerine, alıştırma külotu giydirin.
3. Başarısını övün ve kazaları göz ardı edin. Tuvalete gitmesi gerektiğini belirten bedensel hareketlerini (sallanma, huzursuzluk) gözleyin. Onu övün, tuvaletle ilgili kelimeyi söyleyip, derhal çocuğu tuvalete götürün.
4. Aile bireylerinin de tuvalete giderken haber vermesini ve çocuğa öğretilen kelimelerin aynısını kullanmasını sağlayın.

Yukarıdaki önerilere bakıldığında, ailelerin, nasıl kayıt tutacağına, kuruluk süresini nasıl belirleyeceğine ve çocuğuna nasıl kazandıracağına ilişkin yeterli bilgi içermediği, genel ifadelerle önerilerde bulunulduğu gözlenmektedir. Bu nedenle programı uygulayan uzmanın, evde aileye bu konularda ek öğretimler yapması gerekmektedir.

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nda, tuvalet eğitimine yönelik basamaklar “Kişisel ve Toplumsal Beceriler” alanında yer almaktadır. Bu basamaklar: kaka kontrolü vardır; gündüzleri uzun sürelerle (2-3 saat) kuru kalır; jestlerle tuvaleti geldiğini belli eder; seslerle ve sözlerle tuvaleti geldiğini belli eder; tuvalette pantolonunu kendi başına indirir; gece boyunca kuru kalır; yönlendirildiğinde poposunu siler; yönlendirildiğinde sifonu çeker; yönlendirildiğinde kendi başına tuvalete gider şeklinde ifade edilmektedir (Pieterse ve Treloar,1996).

Programın 7. kitabında yer alan kuruluk süresine ilişkin açıklamalara bakıldığında, değerlendirmenin, “çocuğunuzu birkaç gün boyunca gözleyin. Çocuğunuzun pantolonu veya bezi, her gün 2-3 saat süreyle kuru kalırsa, artı verin” şeklinde yer aldığı görülmektedir. Oysa alan yazında kuruluk süresinin belirlenmesi için en az 5-6 gün kayıt tutulması gerektiği, kayıt için belli özellikte formların kullanılması gerektiği, bu gözlemler sonucunda bu sürenin belirlenebileceği belirtilmektedir (Snell,1983; Snell,1993; Baker ve Brightman,1995;Varol,2005a).

Aynı amacın öğretimi konusundaki açıklamalarda ise, tuvalet eğitimine ne zaman başlanacağı, tuvalet eğitimi giriş becerileri genel açıklandıktan sonra anneye şu öneriler verilmektedir (Pieterse ve Treloar,1996):

1.Çocuğunuzun her gün bezsiz birkaç saat geçirmesini sağlayın. Bu ona, vücudunda neler olup bittiğini görme şansı verir.

2.Tuvalet yapmayı tarif etmek için her zaman aynı sözcükleri kullanın. Çocuğunuz için anlaşılır olduğu sürece hangi sözcükleri seçtiğiniz önemli değildir.

3.Çocuğunuza lazımlığı tanıttın. Çocuğunuzu güzelce destekleyen bir lazımlık seçin. Böylece kendisini güvende hissetsin. Çocuğunuz lazımlığına oturduğu zaman, ayakları yere değmelidir. Çocuğunuzu, ilk zamanlar birkaç saniye süreyle lazımlığında oturtun. Örneğin, bezini değiştirirken geçen kısa süre içinde oturtabilirsiniz. Zamanla oturma sürelerini artırın. Çocuğunuz lazımlığa tuvaletini yaparsa, ona gösterin ve bunun için kendisini ödüllendirin. Eğer çocuğunuz lazımlığa oturuyor, ancak yapmıyorsa, lazımlığa oturmasından memnuniyetinizi gösterin. Ancak başka yorumda bulunmayın. Altını ıslattığı için onu azarlamayın.

Programın tuvalet eğitimi konusunda, jestlerle tuvaleti geldiğini belli etmesine yönelik basamakta, kurulum kaydı tutmanın temel basamakları yer almakla birlikte, ebeveynin form hazırlaması istenmekte, formu nasıl kullanacağı, kurulum süresini nasıl belirleyeceği yine yeterince açıklanmamaktadır.

Sonuç olarak, her iki programda yer alan açıklamalarla, ailenin zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğuna, sistemli yardım almaksızın tuvalet eğitimi kazandırması mümkün görünmemektedir. Sistemli ve etkili tuvalet eğitimi için ailelere eve dayalı aile eğitimi programı sunulması gerekmektedir.

2.4. Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ve Tuvalet Kontrolü Eğitimi ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, öncelikle yurtdışında ve ülkemizde eve dayalı aile eğitimi programları ve tuvalet kontrolü eğitimine ilişkin araştırmalara yer verilmektedir.

2.4.1. Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ile İlgili Araştırmalar

2.4.1.1. Yurtdışında Eve Dayalı Aile Eğitimi Programları ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Feldman, vd. (1993), zihinsel engelli annelerin, dil geriliği riskinde olan çocuklarına uygulanan eve dayalı sağıltımın, çocuklarının dil gelişimlerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma, deney ve kontrol grubu olarak ve sonra deney grubunun tekrar kendi içinde iki gruba ayrılmasıyla (between group design) desenlenmiştir. Araştırmanın deney grubunu, kontrol grubundaki anne-çocuk ikililerine göre daha az olumlu anne-çocuk etkileşimleri olan, ses çıkarma ve konuşma becerilerinde gerilik gösteren 5-28 aylık çocuklar ile bu çocukların

zihinsel engelli 28 annesi oluşturmıştır. Kontrol grubunu ise, deney grubundaki çocuklarla aynı yaşlarda çocuğu olan ve zihinsel engelli olmayan 38 ebeveyn oluşturmıştır. Daha sonra düşük zeka bölümüne sahip 28 anneden oluşan deney grubu, kendi içinde tekrar çocuğun giriş yaşına göre eşleştirilmiş ve etkileşim eğitimi grubu ve dikkat-kontrol grubu olarak iki gruba (bu grup, etkileşimlerle ilgisi olmayan güvenlik ve acil yardım becerilerinde eğitim almıştır) eşit olasılıklı örnekleme ile atanmıştır.

Çocukların gelişim alanlarında yapabildiklerini değerlendirmek üzere, “Bayley Scales of Infant Development” kullanılmıştır. Ön test, son test ve izleme evrelerinde, ev ortamında doğal oyun oturumları hazırlanarak anne-çocuk etkileşimlerinin video kaydı yapılmıştır. Etkileşim davranışları, kısmi aralık zaman örnekleme yöntemi ile kaydedilmiştir. Ebeveyn eğitimi oturumları, eğitimli aile eğitimcileri tarafından, ailenin evinde oyun bağlamında, haftada bir kez 60 dakikalık oturumlar şeklinde yürütülmüştür. Eğitim sırasında ebeveyne sözel öğretim, model olma, geri bildirim ve somut pekiştirme sağlanmıştır. Bu sürenin 10 dakikasında, eğitim oturumu düzenlenmiştir. Kalan sürede, çeşitli konularda öneri ve destekleyici bilgiler aktarılmıştır. Etkileşim eğitimi grubundaki ebeveynlerden 8’i için taklit etme becerileri, övücü sözler ve baş okşama gibi dokunsal pekiştireçlerin uygulanmasına ilişkin eğitim oturumları yapılmıştır. Diğer 6 ebeveyn için bu sıra, taklit etme becerileri ve sözel pekiştireçlerin uygulanmasının öğretilmesine yönelik planlanmıştır. Ayrıca eğitimciler, annelere çocuklarının gelişim düzeyine uygun oyunlar üzerinde önerilerde bulunmuş ve yaşına uygun oyuncaklar ödünç olarak verilmiştir.

Dikkat-kontrol grubundaki ailelere ev ziyaretleri, mümkün olduğunca etkileşim eğitimi alan gruptaki deneyimlerde kullanılan yolların tekrarıyla desenlenmiştir. Ancak bu gruba verilen eğitim, ev güvenliği ve acil yardım becerilerinin eğitimini içermiştir. Dikkat-kontrol grubundaki ebeveynlere verilen eğitim süresi, haftada bir gün 60 dakika olarak planlanmış ve ilk 10 dakikasında,

ev güvenliği ve acil yardım becerileri, diğer grupta kullanılan yöntemler kullanılarak çalışılmıştır. Kalan sürede, ebeveynlerden çocuklarıyla oynaması istenmiş, çocuğunun gelişim düzeyine uygun oyun etkinliklerine yönelik öneriler verilmiş ve yaşına uygun oyuncaklar ödünç verilmiştir. Ancak, etkileşim becerilerine yönelik herhangi bir eğitim sağlanmamıştır.

Araştırma sonucunda, deney grubundaki zihinsel engelli annelerin etkileşim becerilerinde aldıkları puanların, zihinsel engeli olmayan annelerin yer aldığı kontrol grubuna göre düşük olduğu bulunmuştur. Deney grubunun kendi içindeki karşılaştırmada ise, etkileşim grubundaki annelerin olumlu etkileşim becerilerinde, çocukların ses çıkarmalarında, konuşmalarında ve “Bayley Scales of Infant Development”ın dil ve sosyal alanlarında, dikkat-kontrol grubundaki anne ve çocukların aldıkları puanlara göre belirgin şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Eğitim grubundaki ebeveyn ve çocukların, kazandıkları becerileri, 82 haftadan fazla sürdürdükleri bulunmuştur. Sonuç olarak, eve dayalı ebeveyn eğitiminin, zihinsel engelli annelerin, anneliğe dair olumlu etkileşimlerini artırdığı belirtilmiştir.

Eiserman vd., (1995), orta düzey konuşma ve dil bozukluğu olan okul öncesi çocuklar için eve dayalı ebeveyn eğitimi yaklaşımı ve klinik temelli yaklaşımı karşılaştırmışlardır. Araştırmanın deneklerini, orta düzeyde konuşma ve dil yetersizliği olan, 3-4 yaşında 40 çocuk oluşturmuştur. Deneklerin eşit olasılıklı örnekleme ile klinik temelli eğitime atanan 20’sine eğitim, haftada 1 saat uzman konuşma-dil pataloğu tarafından verilmiştir. Bu gruptaki ebeveyn eğitimi etkinlikleri, ebeveyn destek grubundan oluşmuştur. Deneklerin ev öğretimine atanan diğer yarısıyla, 2 haftada bir konuşma-dil uzmanı tarafından yapılan ziyaretlerle, evde çalışmıştır. Araştırma verileri, ön test, 1, 2 ve 3. son test ile izleme aşamalarında toplanmıştır. 3 yıl süreli boylamsal yapılan çalışmada, verilerin toplanması için standartlaştırılmış bağlı testler (Battelle Developmental Inventory, Goldman-Fristoe Test of Articulation, Parenting Stress Index, Family

Adaptability and Cohesion Evaluation Scales-III, Family Resource Scale, vs.) kullanılmıştır.

Klinik temelli eğitimde, çocuklar, iki çocukla grup eğitimi şeklinde eğitim almıştır. Konuşma-dil patoloğu, ön test sonuçlarını kullanarak klinik temelli eğitim için çocukları, benzer konuşma/dil problemlerine göre eşleştirmiştir. Bu gruptaki ebeveynler, çocukların bireyselleştirilmiş eğitim programının amaçlarını oluşturmada yer almışlar ancak eğitim oturumlarında yer almamışlar ve çocuklarıyla evde çalışmaları için formal bir eğitim almamışlardır. Ek olarak bu gruptaki ebeveynler, çocuk gelişimi hakkında genel bilgiye odaklanılan ve ilk yılın 7 haftasında tamamlanan, haftalık ebeveyn destek grubuna katılmışlardır.

Ev ebeveyn eğitiminde, her bir annenin konuşma eğitimi tekniklerinde ev eğitimi olarak, çocuğuna eğitim sağlamada yeterli hale gelmesi amaçlanmıştır. Annelerin eğitimi ayda iki kez, uzman konuşma-dil pataloğu tarafından 40 dakikalık ziyaretlerle yapılmıştır. Ebeveyn eğitimi, eklemlene problemlerinin düzeltilmesi, işitsel eğitim teknikleri ve klinik temelli eğitimde de izlendiği gibi, sesleri öğretmede uygun sıra (ayırım, anlamsız sesler, tek heceli kelimeler, birleşik konuşma) konularında yapılmıştır. Her bir oturumda, konuşma-dil patoloğu annelere, izleyen haftalarda kullanacakları yöntemleri öğretmek için, çocuğu informal olarak değerlendirmiştir. Bu yöntemler, uzman tarafından doğrudan çocukla çalışılarak annelere gösterilmiştir. Daha sonra uzman, gösterdiği her bir yöntemi gözlemek ve geri bildirim vermek için, annelerin çocukla çalışmasını istemiştir. Anne bir yöntemi hatasız üç kez gerçekleştirdiğinde, diğerine geçilmiştir. Her bir eğitim oturumundan sonra, anneye izleyen iki hafta kullanması için çalışma sayfaları, oyunlar ve yazılı özetler verilmiştir. Anneler çocuklarıyla her gün çalışmaları ve haftada 4 kez, en az 20-30 dakika çocuklarıyla çalışmaları konusunda cesaretlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, ilk iki son-test durumunda, eve dayalı eğitim alan çocukların konuşma becerilerindeki puanları daha yüksekken, 42 ay sonraki izleme ölçümlerinde, her iki grubun anlamlı

farklılık göstermediği bulunmuştur.

McBride ve Peterson (1997), engelli çocuğu olan ailelere yapılan ev ziyaretlerinin içerik ve sürecinin değerlendirilmesi için gözleme dayalı yöntemleri geliştirmek ve kullanmak; farklı kaynakları ve farklı bakım-alma alanlarına sahip çocuğu olan aileler için ev ziyaretlerinin kapsam ve içeriğinin değişip değişmediğini belirlemek üzere bir araştırma yapmışlardır. Durum saptamaya yönelik olarak desenlenen araştırmanın deneklerini, 15 ev öğretmeni, 28 aile ve 0-3 yaşında 28 engelli çocuk oluşturmuştur. Ev öğretmenleri, 6 yerel okul bölgesinde ya da Iowa'daki Area Eğitim Kurumlarında çalışan erken çocukluk dönemi özel eğitim öğretmenleridir. Aileler, 0-3 yaşında engelli çocuğu olan ve birincil erken eğitim (müdahale) hizmeti olarak eve dayalı erken çocukluk dönemi özel eğitimi alan aileler arasından seçilmiştir. Hem çocuğa bakan kişi, hem de çocuk, Ev Ziyareti Projesi katılımcısıdır.

Araştırma verilerinin toplanmasında ve ev ziyaretleri sırasında yer alan içeriğin ve kullanılan süreçlerin dökümünü yapmak için, ilk olarak Ev Ziyareti Projesi'nde kullanılmış olan "The Home Visit Observation Form (HVOF)" geliştirilmiştir. Formda yer alan temel ve alt kategoriler, kullanışlı ev ziyarete rehberlik edecek noktalara dayalı olarak geliştirilmiştir. Nitekim araştırmacıların, erken müdahale için aile sistemleri yaklaşımının yürütülmesine işaret eden farklı etkenlerin yansıtıcısı olarak algıladıkları değişkenler de, bu rehber noktalara dayalı olarak geliştirilmiştir. HVOF, şu dört kategorinin her biri için eş zamanlı veri toplanmasına olanak sağlamaktadır: a) katılımcıların ünvanı (anne, eğitimci, çocuk vs.); b) etkileşim ortakları (ebeveyn-eğitimci, ebeveyn-çocuk, çocuk-diğeri, vs.); c) Etkileşim sırasında ele alınan içerik (aile konuları, çocuğun beceri gelişimi/bakımı, toplumsal kaynaklar, vs.); d) etkileşim sırasında eğitimcinin rolü (model olma, doğrudan öğretim, dinleme vs.). Tanımlanan kategorilerin kodlanması için kısmi aralıklı zaman örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Gözlem süresi, 30 saniyelik aralıklara bölünmüştür. HVOF ile katılan her aile için

gözleme dayalı verilerin toplanması, yaklaşık olarak ayda bire tekabül eden aralarla gerçekleşmiştir. Toplam, 160 adet ev ziyareti gözlenmiştir.

Araştırma sonucunda, araştırma için geliştirilen gözleme dayalı kodlama sisteminin, engelli çocuklar ve aileleri için erken çocukluk dönemi özel eğitim öğretmenleri tarafından yürütülen ev ziyaretleri sırasında ifade edilen içeriği ve kullanılan süreçleri açıklamada uygun ve güvenilir bir yöntem olduğu bulunmuştur. Ev ziyaretlerinin içeriği ile ilgili olarak gözleme dayalı bulgular, ev ziyaretleri sırasında gerçekleşen etkileşimlerin temel olarak eğitimci ve çocuk arasında gerçekleşse de, sıklıkla da ebeveyn veya başka bir yetişkin ile de gerçekleştiğini göstermiştir. Bu etkileşimlerin içeriğinin, özellikle çocuğun gelişimi veya bakım gereksinimleri üzerine odaklandığı, ev öğretmenlerinin zamanlarının yarısını doğrudan çocuğun öğretimiyle geçirdikleri gözlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan ailelerin sahip oldukları kaynaklar ve çocuk bakımı konularındaki yeterliklerine göre ayrılarak, gözlem kategorileri açısından karşılaştırıldıklarında, ev ziyaretleri sırasında bakım konusunda daha fazla gereksinimi olan çocuklarla iki veya daha fazla yetişkinin etkileşimi paylaştığı görülmüştür. Ayrıca, ev öğretmenin rolünün, bir kategoride bakım konusunda daha fazla gereksinimi olan çocuklarla, değeri az olsa da değiştiği bulunmuştur. Araştırma sonunda, ev ziyaretlerinin çocuk odaklı olduğu, ev öğretmenin birincil olarak çocukla etkileşime geçtiği, ebeveynlerle etkileşime geçtiğinde de içeriğin aile ilgilerine odaklı olmak yerine, çocukla ilgili olduğu gözlenmiştir. İçerik kategorileri karşılaştırıldığında, ev öğretmenlerinin yeterli kaynak sahibi olan ailelerle, çocuğun gelişimi veya becerileriyle ilgili olarak sınırlı kaynağı olanlara göre daha fazla zaman geçirdiği bulunmuştur. Kaynağı az olan ailelere yapılan ev ziyaretlerinin içeriğinin, diğer gruptan daha fazla aile konularından oluştuğu gözlenmiştir.

Feldman, vd. (1999), zihinsel engelli annelere çocuk bakımıyla ilgili becerilerin öğretiminde, resimli el kitaplarının kullanılmasının etkisini

araştırmışlardır. Araştırmada, denekler arası çoklu yoklama deseni kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini, 19-39 yaşlarında, zihinsel engelli tanısı konmuş 10 anne ile 3-22,5 aylık “Bayley Scales of Infant Development”ın zihinsel gelişim katalogunda ortalamanın altında en az bir standart sapma gösteren 10 çocuğu oluşturmuştur. Çocukların doğum eksikliği, herhangi başka hastalığı, gelişimsel gerilikle bağlantılı sendromu bulunmamaktadır.

Araştırmada ele alınan çocuk bakımı becerileri çocuk bezi değiştirme, pişik tedavisi yapma, banyo yaptırma ve güvenlik becerilerinden oluşmaktadır. Çocuk bakımı becerileri, kaynaklardan yararlanılarak analiz edilmiş ve kontrol listeleri hazırlanmıştır. Becerilerin gözlenmesi için yapılan ev ziyaretleri, 90 dakika sürmüştür. Kontrol listeleri, araştırmanın başlama düzeyi, yoklama ve izleme evrelerinde ev ziyaretleri sırasında uygulanmıştır. Araştırmada, çocuk bakımı becerilerinin öğretiminde kullanılacak el kitapları hazırlanmıştır.

En son başlama düzeyi ölçümünden sonraki ilk oturumda eğitimci, anneye eğitim gereksinimi olan beceri(ler) için resimli el kitap(lar)ı sunmuştur. Birden fazla kitap alan annelere, kitaplar ayrı ayrı sunulmuştur. Eğitimci anneye el kitabını vermiş ve anneden yapabildiğinin en iyisiyle kitabı yüksek sesle okumasını istemiş ve kitabın içeriğini açıklamıştır. Eğitimci derecelendirme ölçeğine, annenin ne kadar iyi okuduğunu ve anladığını işaretlemiştir (1= okuma ve anlama son derece zayıf - 5=okuma ve anlama çok iyi). Okuma sırasında, anneye herhangi bir geri bildirim ya da öğretim sağlamamıştır. Anneye, kitapta gösterilen çocuk bakımı etkinliğini gerçekleştirmesi gerektiğinde, kitaba bakması gerektiği söylenmiştir. Eğitimci kitabı anneye verirken, bir kez ipucu sağlamıştır. Ardından eğitimci, anneden beceriyi yapmasını istemiş ve annenin kitabı alıp almadığını ve kullanıp kullanmadığını not etmiştir. Bu, annenin kitabı kabul düzeyini işaretlemek için yapılmıştır. Bu ilk eğitim oturumundan sonra eğitimci, haftalık ziyaretleri sırasında, annenin çocuğuyla yaptığı beceri(ler)i izleyeceğini belirtmiştir. Bir anne dışında, annelere hiçbir ipucu (kitabı kullanmak için ya da

beceriye nasıl gerçekleştireceği hakkında), model olma, geri bildirim, pekiştirme ya da diğer eğitim yöntemi gerekmemiştir.

Eğitim 7. ziyarette başlamıştır. Eğitim, tartışmalar, el kitapları, model olma, geri bildirim ve pekiştirmeden oluşmuştur. Çalışma sonunda annelerin, hedeflenen çocuk bakımı becerilerini kazandıkları ve 3 yıl boyunca sürdürdükleri bulunmuştur.

Marchant ve Young (2001), davranış problemleri olan çocuk sahibi ebeveynlere, eve dayalı olarak aile koçu tarafından verilen aile eğitiminin etkisini araştırmıştır. Araştırmanın deseni, ebeveynler arası çoklu yoklama desenidir. Araştırmanın başlama düzeyi aşamasında, ebeveynlerin geri bildirim ya da pekiştirme olmaksızın öğretme ve pekiştirme becerilerinin düzeyine ve çocukların sağaltım öncesi uyumsal davranış düzeyleri değerlendirilmiştir.

Uygulama evresi öncesinde, aile koçları eğitilmiştir. Ardından, uygulamanın aile eğitimi aşamasında, aile koçları (aile öğretmenleri) ebeveynlere, sözel prova, model olma ve yazılı materyaller kullanarak, etkili pekiştirme, düzeltici öğretim, doğrudan öğretim ve kendini izleme stratejilerini öğretmişlerdir. Bu yöntemler, daha önce koçlara kazandırılmıştır. Aile eğitimi tamamlandıktan sonra, çocuk eğitimi aşamasına geçilmiştir. Ebeveynler becerilerde ustalaştıktan sonra, doğrudan öğretim basamaklarını kullanarak, uyumsal davranışları çocuğuna kazandırmıştır. Çocuklar bu davranışları %100 kazanana kadar devam etmişlerdir. Daha sonra, koç (özel öğretmen) aşaması başlamıştır. Bu aşamada, ebeveyn mutfak saatini 30 dakikaya kurmuştur.

Aile kartına tarih, çocuğun adını yazmış ve öğretime başlamıştır. Aile çocuğa geri bildirim sağlamış, ödülünü vermiş ve aile kartını tamamlayarak kendini izleme fırsatı bulmuştur. Bu sürece, 8-10 öğretim denemesi ile devam

etmiştir. Koç, aynı zamanda aileye ödül ya da düzeltme sağlamıştır. Koçla birlikte yürütülen öğretim oturumları, haftada 3 gün yapılmıştır. Haftada 1 kez de telefon görüşmesi yapılmıştır. Koç aşamasının silikleştirme yapılan ilk aşamasında, ebeveynlerden becerileri aynı yöntemlerle her gün uygulamaları beklenmiştir. Bu aşamada koç, aileyi haftada iki kez ziyaret etmiştir. Devam ederken, ebeveynlerin geri bildirim ve destek gereksinimi azalmıştır. Ebeveynlerdeki ilerlemelere göre, pekiştirme tarifesi değiştirilmiştir. Çocuğun pekiştirme tarifesi de değişmiştir. Silikleştirmenin ikinci aşamasında, koç haftada 1 ziyaret yapmıştır ve aileyi bir kez aramıştır. Tarifeler de, hem ebeveyn hem de çocuk için değiştirilmiştir.

Çalışma sonunda ebeveynler, beceri temelli öğretim tekniklerini, ödüllendirme sistemini ve kendini izleme stratejilerini öğrenmişlerdir. Çocuklar, uyumsal davranışları kazanmışlardır.

2.4.1.2 Ülkemizde Eve Dayalı Aile Eğitimi Programlarıyla İlgili Yapılan Araştırmalar

Vuran (1997), annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme ile dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında, çocukların ise uygun olan ve uygun olmayan davranışlarında ne düzeyde değişikliğe yol açtığını araştırmıştır. Araştırmanın deneklerini, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Ana Bilim Dalı'na danışma amacıyla başvuran zihinsel yetersizlikten etkilenmiş üç çocuk ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden A, B, C, C+D şeklinde desenlenen değişen koşullar deseni kullanılmıştır.

Araştırmada, annelerin ödüllendirme ve eleştirme davranışları ile birinci çocuğun oyuncakla oynama ve oyuncakla amacı dışında oynama, ikinci çocuğun verilen yönergeleri yerine getirme ve ısrar etme, üçüncü çocuğun anlamlı konuşma ve anlamsız konuşma davranışları hedef davranışlar olarak belirlenmiştir. Araştırmanın deney aşamasında yer alan tüm çalışmalar, çocukların evinde yapılmıştır. Başlama düzeyi verilerinin toplanmasından sonra, anneler çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme konularında sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmişlerdir. Bilgilendirmeyi izleyen oturumlarda, kayıtlara devam edilmiştir. Daha sonra, gösterdikleri ödüllendirme becerisinin sıklığı konusunda annelere dönüt verilmiştir. Son evrede ise, dönüt vermenin yanı sıra anneler ödüllendirilmiştir.

Araştırma sonucunda, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitiminin her evresinde, annelerin ödüllendirme becerilerinin arttığı belirlenmiştir. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı aile eğitim programının, çocukların oyuncakla oynama, verilen yönergeleri yerine getirme ve anlamlı konuşma davranışlarının artmasına yol açtığı ortaya çıkmıştır. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitimi sonucunda, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumlarının azaldığı, hatta sıfır düzeyine indiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, uygulanan aile eğitim programının, çocukların oyuncakla amacı dışında oynama, ısrar etme ve anlamsız konuşma davranışlarının azalmasına yol açtığı belirtilmiştir. Anne eğitiminin tamamlanmasını izleyen beş haftalık süreden sonra, hem annelerin hem de çocukların kayıt edilen hedef davranışlarındaki değişikliklerin önemli oranda devam ettiği görülmüştür.

Gültekin (1999), uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin kazandırılmasına yönelik hazırlanan aile eğitim programının ebeveynlere uygulanması sonucunda, ebeveynlerin çocuklarının ev ortamına

uygun olmayan (yönergeye karşı koyma ve gezinme) davranışlarının uyuşmayan (yönergeyi yerine getirme- bir etkinlikle meşgul olma) davranışlarını ayrımlı pekiştirmesinin, ev ortamına uygun olmayan davranışların azalmasına ve ev ortamına uygun olan uyuşmayan davranışların artmasına yol açıp açmadığını araştırmıştır.

Araştırmanın deneklerini; Özel İlgi Özel Eğitim Merkezi'nde 1998-1999 öğretim yılında bireysel eğitim almakta olan, yönergeye karşı koyma ve gezinme uygun olmayan davranışlarına sahip olan iki öğrenci ve anneleri oluşturmaktadır.

Araştırmada, deneklerden birinin uygun olmayan davranışı, yönergeye karşı koyma ile bu davranışın uyuşmayan davranışı yönergeyi yerine getirmedi. Diğer deneğin uygun olmayan davranışı, gezinme ile bu davranışın uyuşmayan davranışı bir etkinlikle meşgul olma davranışdır.

Araştırmanın deseni, tek denekli desenlerden AB desendir. Araştırmanın, bağımlı değişkenleri, çocukların yönergeye karşı koyma ve gezinme davranışları ile, bu davranışların uyuşmayan davranışları olan yönergeyi yerine getirme ve bir etkinlikle meşgul olma davranışlarıdır. Bağımsız değişken ise, uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini ebeveynlere kazandırmaya yönelik aile eğitim programının uygulanması sonucunda, ebeveynlerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarının uyuşmayan davranışlarını ayrımlı pekiştirmesidir. A evresi, başlama düzeyi evresidir. Bu evrede, olağan ev ortamında çocukların uygun olmayan ve uyuşmayan davranışlarının sayısı ve süreleri, araştırmacı tarafından belirlenmiştir. B evresi, deneme evresidir. Bu evrede, ebeveynlerin çocuklarına uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini uygulamaları sonucunda, ev ortamında çocukların uygun olmayan ve uyuşmayan davranışlarının sayısı ve süreleri araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Bu iki evre boyunca, ebeveynlere eğitim sağlanmamıştır.

A ve B evresinde, uygun olmayan ve bu davranışların uyuşmayan davranışları, 45 dakika boyunca ev ortamında, kamera ile kayıt edilmiştir. A ve B evrelerinde elde edilen verilerin analizinde, grafiksel analiz kullanılmıştır.

Araştırmada, olağan ev ortamında uygun olmayan davranış ve bu davranışların uyuşmayan davranışlarının düzeylerinin belirlenmesi sonucunda, ebeveynlere uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin kazandırılmasına yönelik geliştirilen aile eğitim programı uygulanmıştır. Aile eğitim programı, ebeveynlerin evinde bire bir olarak “hedef davranışın tanımlanması”, “uyuşmayan davranışın tanımlanması”, “olumlu pekiştirme işlem sürecinin öğretimi”, “görmezlikten gelme sürecinin öğretimi”, “ayrımlı pekiştirme sürecinin öğretimi”nden oluşan beş ayrı oturum şeklinde beş ayrı günde uygulanmıştır. Oturumun yapılacağı saatten 10- 15 dakika öncesinden deneğin evine gidilmiş, oturuma yönelik hazırlıklar yapılmıştır.

Oturumlarda, ebeveynle karşılıklı oturulmuştur. Her bir oturumun içeriği doğrultusunda, sunu, demostrasyon ve davranışın prova edilmesi teknikleri kullanılmıştır. Oturum sırasında ebeveynlere soru sorulmuş, cevapları küçük bir yazı tahtasına not edilmiş, cevap veremediğinde ipucu içeren sorulara yer verilmiştir. Verilen cevaptan yola çıkılarak gerekirse, dönüt ve düzeltmelerde bulunulmuştur. Oturum süresince ebeveynlere, her bir konunun sunumu ya da demostrasyonundan sonra sorusunun olup olmadığı sorulmuş, sorusu varsa, cevaplanmıştır. Oturum sırasında ebeveynlerin dikkatli bir şekilde dinlemesi, sorulan sorulara cevap vermesi, verilen ödevleri zamanında yapması, sözel övgülerle pekiştirilmiştir. Her oturum sonunda, oturumda öğrenilen konulara yönelik ödev ve “bugün neler öğrendik” bilgilendirme materyali verilmiştir. Ayrımlı pekiştirme işlem sürecinin öğretimini içeren oturum sonunda, ebeveynle sağaltım planı oluşturulmuştur.

Ebeveynlere uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin kazandırılmasına yönelik aile eğitim programının uygulanmasından hemen sonra, oluşturulan sağaltım planı doğrultusunda, ebeveynler çocuklarına uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini uygulamışlardır. Ebeveynlerin uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini uygulamaları, araştırmanın B evresini oluşturmuştur.

Araştırmanın bulgularına göre, ebeveynlere uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin kazandırılmasına yönelik aile eğitim programının uygulanması sonucunda, ebeveynlerin çocuklarının ev ortamına uygun olmayan davranışlarının uyuşmayan davranışlarını ayrımlı pekiştirmeleri, ev ortamına uygun olmayan davranışların azalmasına; uygun olmayan uyuşmayan davranışlarının da artmasına yol açtığını söylemek mümkündür.

2.4.2. Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi ile İlgili Araştırmalar

2.4.2.1 Yurtdışında Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimiyle İlgili Yapılan Araştırmalar

Luiselli (1997), kaynaştırma eğitimi ortamındaki, yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuğa, tuvalet becerilerinin öğretiminde davranışsal öğretim yöntemlerinin uyarlamasının kullanılmasının etkisini araştırmıştır. Araştırmanın tek deneği, yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış, alt sosyoekonomik çevrede olan genel bir ilkokulun 20 kişiden oluşan birinci sınıfına tam zamanlı kaynaştırılmış 8 yaşındaki bir erkek çocuğudur. Araştırmanın deseni, değişen ölçütler desenidir. Deneğin, çalışma öncesinde ev ortamında zaman zaman tuvalete boşaltım yaptığı, ancak evde ve okulda bezlendiği belirtilmektedir. Çocukla, tüm okul günü boyunca bireysel öğretmen yardımcısı etkileşimdedir ve

tuvalet eğitimi programının yürütülmesinden sorumludur. Çocukla, sınıfına bitişik olan tuvalette çalışılmıştır.

Başlama düzeyi aşamasında çocuk, 10.30 ve 13.30'da olmak üzere, günde 2 kez tuvalete götürülmüştür. Çocuk gün boyu bez kullanmış ve ıslanma durumunda, her bir tuvalet ziyaretinde değiştirilmiştir. *Tuvalette Gerçekleşen Boşaltım*, çocuğun günlük tuvalet ziyaretlerinde tuvalette gerçekleştirdiği boşaltım olarak tanımlanmıştır. *Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım*, çocuğun bezine ya da iç çamaşırına gerçekleştirdiği boşaltım olarak tanımlanmıştır. Verileri kayıt etmek için önceden kodlanmış veri kaydı kullanmıştır. Tuvalete gidildiğinde 3 dakika süreyle çocuk tuvalette oturtulmuştur. Bu sırada, bezi ya da iç çamaşırı, ıslaklık olup olmadığını anlamak için kontrol edilmiştir. Gizlilik amacı ve de hedef davranışların tam olarak özelliklerini ortaya çıkarmak için formal güvenilirlik kontrolleri (gözlemciler arası fikir birliği) yapılmamıştır. Öğretim yardımcısına, veri kaydındaki hedef davranışlara ilişkin herhangi bir belirsizlik olduğunda, bunu göstermesi söylenmiştir. Kayıtlar, yazarla birlikte yapılan haftalık danışma toplantıları sırasında gözden geçirilmiştir. Öğretmen yardımcısı, çalışma boyunca hedef davranışları gözleme ve kayıt etmede herhangi bir güçlüğü rapor etmemiştir.

Araştırmada sağıltım süreci üç aşamadan oluşmuştur. 1. aşamada, çocuk her gün bez kullanmaya devam etmiştir. Bu aşamada sistematik eğitim paketi içinde pek çok yöntem birlikte kullanılmıştır. Birincisi, başlama düzeyi aşamasına ters olarak, günlük tuvalet ziyaretinin sadece öğleden sonra yapılması planlanmıştır. Bu düzenleme, çocuğı rahatsız eden tuvalete gitme konusunda yapılan isteklere karşı olumsuz tutumu en aza indirmek için yapılmıştır. Ayrıca, gün sonunda yapılacak tuvalet ziyareti ile çocuğun mesanesinin tam dolması ve dolayısıyla boşaltımın en fazla oluşabileceğı zaman diliminin seçilmesi mümkün olmuştur. İkincisi, tuvalette gerçekleşen boşaltım için sağlanan olumlu pekiştirmedir. Pekiştireç olarak, portatif suluktan su içme kullanılmıştır. Tuvalete

boşaltım yaptığında öğretim yardımcısı bol övgü sözcükleri söylemiştir ve tuvaletten çıktıktan sonra, suluğundan su içmesi sağlanmıştır. Aşama 1 ve tüm alt aşamalar sırasında, çiş kaçırma olduğunda, kuru bezle ya da kuru iç çamaşırıyla değiştirilmiştir.

Eğitimin ikinci aşamasında, önceki aşamadaki uygulamalara ek olarak, her gün sabah 10.30’da da tuvalet ziyareti yapılmıştır. Çocuktan, artık suluğuna ulaşabilmek için her ziyarette tuvalete boşaltım yapması beklenmiştir. Böylece pekiştirme için ölçüt, bir kez yapılan tuvalet boşaltımından iki kez yapılan çıkarılmıştır.

Eğitimin üçüncü aşamasında, tuvalet yapma becerilerini daha “doğal koşullar” altında sürdürmesi için kullanılan yöntemler tanıtılmıştır. İlk önce, bu aşamanın ilk haftası sırasında (eğitimin yedinci haftası), birincil pekiştirecin kullanımı, suluğun sunumunun aşamalı olarak “geri-çekilmesi” yoluyla sonlandırılmıştır. Başlangıçta her iki ve ardından her üç tuvalette gerçekleşen boşaltım pekiştirilmiştir. Öğretim yardımcısı çocuğu, tuvalete her yaptığı başarılı boşaltımdan sonra övmeye devam etmiştir. İzleyen haftada (eğitimin sekizinci haftası), çocuğa bez yerine, normal iç çamaşır giydirilmeye başlanmıştır.

Eğitim sonrasında, çalışmanın tamamlanmasını izleyen 1 ve 6. aylarda, bir haftanın her günü tuvalet yapma davranışı gözlenmiş ve kayıt edilmiştir. İzleme sırasında çocuk, günde iki kez (10:30 ve 13:30) tuvalete gitmiştir, gün boyunca iç çamaşırını giymiştir ve tuvalete boşaltım yaptığında sadece övülmüştür.

Araştırmada, Aşama 1’in uygulandığı ilk hafta, bir adet tuvalette gerçekleşen boşaltım kaydedilmiştir. Bu aşamanın sonraki 3 haftasında çocuk, her bir tuvalet ziyaretinde başarılı şekilde tuvalette boşaltım yapmıştır. Gün başına, tuvalette gerçekleşen 2 boşaltımın olumlu pekiştirildiği Aşama 2 eğitiminde,

çocuk % 100 ölçüt düzeyinde başarı göstermiştir. Birincil pekiştirecin sonlandırıldığı ve çocuğun bezsiz olduğu Aşama 3 eğitiminde, günde ortalama 2 tuvalette gerçekleşen boşaltım devam etmiştir. Tüm eğitim aşamalarının başından sonuna ve başlama düzeyine benzer şekilde çocuk hiç çiş kaçırmamıştır. Her iki izleme değerlendirmesinde alınan sonuçlar, çocuğun programlı tuvalet ziyaretlerinde %100 başarıyı sürdürdüğünü ve gün boyu kuru kaldığını göstermiştir.

Cicero ve Pfadt (2002), otistik çocuklar için pekiştirece dayalı tuvalet eğitimi yönteminin etkililiğini araştırmışlardır. Araştırmanın deneklerini, otizm tanısı almış 6 yaşında bir ve 4 yaşlarında iki olmak üzere, toplam üç denek oluşturmuştur. Deneklerin üçü de otistik ve tam zamanlı davranışsal-okul programına devam etmektedir. Deneklerin hiçbiri, daha önce tuvalet için sistematik olmayan ipucundan fazla bir tuvalet eğitimi sağaltımı almamıştır. Araştırmanın deseni, AB desenidir. Eğitim tümüyle, çocukların okulundaki öğrenci tuvaletinde yapılmıştır. Eğitim, her bir okul gününde, yaklaşık 5,5 saat süreyle yürütülmüştür.

Başlama düzeyi verileri, eğitimden önceki üç gün okul ortamında, günde 5,5 saat süreyle alınmıştır. Başlama düzeyi aşamasında boşaltım kazalarının sıklığı ve tuvaleti kullanmak için kendiliğinden gelen istekler kaydedilmiştir. Öğrencilere, tuvaleti kullanma konusunda ipucu verilmemiş ve eğitim sağlanmamıştır.

Eğitim öncelikli olarak, daha önce kapsamlı olarak uygulamalı davranış analizi eğitimi almış sınıf öğretmenleri tarafından yürütülmüştür. Eğitimin tamamı, bire bir öğretmen-öğrenci eşleşmesiyle yürütülmüştür. Tuvalet eğitimi sağaltımının öncesinde, tüm öğretmenlere ayrıntılı eğitim el kitabının kullanımı konusunda tamamlayıcı eğitim verilmiştir. Eğitim, uygulayıcı tarafından yürütülmüş ve bilgi verme, rol oynama ve yaparak uygulamayı içermiştir.

Uygulayıcı tarafından, sağaltım protokolüne bağlılıktan emin olmak için günlük gözlemler yapılmıştır.

Çalışmada, her bir çocuğun konuşma terapisti ile iletişimin işlevsel biçimlerine ilişkin görüşülmüştür. Deneklerden biri, nesnelerin resimli gösterimini kullanarak elektronik konuşma aracı kullanmış; diğer ikisine ise konuşma ve resim değişimini birlikte kullanarak isteme eğitimi verilmiştir. Eğitim sırasında araştırma verilerinin toplanması için, öğretmenler boşaltım kazalarını ve kendiliğinden gerçekleşen istekleri kaydetmiştir. Kaza, tuvalet dışında boşaltımın yapılması olarak tanımlanmıştır. Kendiliğinden gerçekleşen istek ise, ipuçlarının yokluğunda, tuvalete uygun boşaltımın izlediği, öğrenci tarafından yapılan sözel ya da resimli istek olarak tanımlanmıştır.

Deney sürecinde, denekler okula geldikten sonra fazla giysilerin çıkarıldığı tuvalete yönlendirilmiştir. Deneklere külot stilinde iç çamaşır, atlet ve çorabı içeren sınırlı giysi giydirilmiştir. Sınırlı giysi, öğretmenin boşaltım kazasını, hemen olur olmaz fark etmesi için gerekmiştir. Deneklere, boşaltım ihtiyacını artırması için sıvılar rahat ulaşabilecekleri şekilde verilmiştir. Değişik özellikteki sıvılar, doyuma ulaşmayı engellemek için teklif edilmiştir. Denekler, sıvı alımı düşük olduğunda, sıvı içmeleri için sözel olarak teşvik edilmiştir. Sabah boyunca sıvılara rahat ulaşım sağlanmıştır. Öğleden sonra sıvı alımı sınırlanmıştır.

Araştırmada tuvalet eğitimi programı, ipucunun verildiği tarife ve kazalara tepki olarak, tuvalet için hızlı ipucu vermenin birleşiminden oluşmuştur. Zaman sayacı, 30 dakikalık aralıklara bölünmüştür. Her 30 dakikada, öğrencinin tuvaleti kullanmayı istemesine ipucu verilmiştir (ya sözel istek ya da resim değişimi ile). İsteğe, öğretimsel bir davranış öncesi uyarın (UA) (“bana tuvalet resmini ver”) ya da soru (“ne yapman gerekiyor”) kullanılmadan ipucu verilmiştir. Resim değişimini kullanan öğrenci için fiziksel ipuçları ilk önce kullanılmıştır ve aşamalı olarak el hareketi =jest ipucuna geri çekilmiştir. Sözel isteği kullanan öğrenci için

sözel ipucu kullanılmıştır (ya tam sözel ipucu –tuvalet- ya da kısmi sözel ipucu –tu- gibi gerekirse kullanılmıştır). İpuçlarının tümü, eğitimi yürüten öğretmen tarafından verilmiştir. Öğrenciye ilk önce tuvalet isteği için ipucu verilmiş, sonra tuvalete götürülmüş ve giysilerini çıkarmasına ve oturmasına ipucu verilmiştir. Öğrenci, tuvalette 1-3 dakika oturması için teşvik edilmiştir. Boşaltım olduğunda, öğrencinin tuvaletten kalkmasına, giyinmesine ve suyla temizlenmesine ipucu verilmiştir. Aynı zamanda, belirgin sözel övgü ve yiyecek pekiştireci sağlanmıştır. Öğrenci eğer boşaltım yapmamışsa, kalkması ve giyinmesine ipucu verilmiştir. “peki, çiş yapmak zorunda değilsin” denmiştir. Sözel övgü ya da yiyecek pekiştireci verilmemiştir. Aşamalı yardım süreci, tuvaletle ilişkili tüm günlük yaşam becerileri için kullanılmıştır.

İpucu verilen tarifeye ek olarak, kazalara tepki olarak tuvalete yöneltme sağlanmıştır. Bir boşaltım kazasının başlamasının üzerine öğretmen, çişin geçici olarak akmasına ara verecek şekilde, hemen öğrenciyi korkutmayı amaçlayan bir söz (örn. “hayır hayır hayır, çabuk ol, lazımlığa çiş yap”) söylemiştir. Eş zamanlı olarak, öğrenciye tuvalet için ipucu verilmiş, öğretmen çocuğun pantolonunu indirmiş ve öğrenciyi, tuvalete otururken çiş boşaltımını tekrar başlatması için teşvik etmiştir. Boşaltım tuvalette gerçekleştiğinde, somut pekiştireç ve sözel övgü sağlanmıştır. Boşaltım gerçekleşmediğinde, öğrenciye kalkması ve giyinmesi için ipucu verilmiştir. Öğrencinin ıslak çamaşırları herhangi bir sonuç sağlanmadan değiştirilmiştir. İstek eğitimi, bu denemeler sırasında sağlanmamıştır.

Çalışmada deneklerin üçü de, aileleriyle birlikte evde yaşamaktadır. Evde formal bir eğitim sağlanmasa da, ebeveynlerin bir kaçı okulda kullanılan metotlara benzer (içerik amaçlarının açıklandığı eğitim yöntemleri yazılı olarak eve postalanmıştır) metotları kullandıklarını belirtmişlerdir. Uygulayıcılar tarafından, ebeveynlere doğrudan eğitim verilmemiştir. Bir deneğin ebeveynleri, evde günde yaklaşık 1 saat süresiyle kısmi eğitim verdiklerini belirtmişlerdir.

Diğeri için herhangi ek eğitim verilmemiştir. Bununla beraber bu deneğin ebeveynleri, günün belirli zamanlarında (yatmadan önce, yemekten sonra vb.) tuvalet için periyodik ipuçları kullandıklarını belirtmişlerdir. Diğerinin ebeveynleri, günde 1 saat ek eğitim sağladıklarını belirtmiştir.

Denekler kendiliğinden isteyerek tuvalette boşaltım yaptıklarında, planın ipucunun verildiği tarife ögesi, izleyen okul gününde sonlandırılmıştır. Bu noktada denekten, tuvalete gereksinim duyduğunu ya da kaza olduğunu bildirmesi beklenmiştir. Tuvaleti kullanmak için ipucu ya da istemesi için hatırlatıcı verilmemiştir. Pekiştirmeye, tuvalette gerçekleşen boşaltım için devam edilmiştir. Kazalardan sonra tuvalet için ipucuna devam edilmiştir. Ardışık üç günde kendiliğinden başlatmalar, hiç kaza olmaksızın gerçekleştiğinde, eğitim sürecinin diğer ögeleri hızlıca çekilmiştir. Sıvı alımı, her bir denek için eğitim öncesinde belirtilen olağan miktara çevrilmiştir. Normal sıvı alırken ve tümüyle giyinirken başarı devam ettiğinde, öğrenci aşamalı olarak tuvaletin dışına, normal sınıf içine doğru geri çekilmiştir. Bu geri çekme süreci, deneğin küçük artışlarla sınıfına yönelmesiyle, tuvaletten ileriye hareket ettirilmesini içermiştir. Tuvaletten uzaklaşma, daha önceki alandan kaydedilen yaklaşık olarak her bağımsız isteme üzerine artırılmıştır. Tüm pekiştirme ve ipucu süreçleri, geri çekme sürecinin tamamında yürütülmeye devam edilmiştir. Sınıf ortamında geri çekim başarılı olduğunda, tuvalette gerçekleşen uygun boşaltım için pekiştireç aşamalı olarak azaltılmıştır.

Araştırma sonunda, tüm deneklerin boşaltımın izlediği tuvalete gitme isteklerinin sayısında artış ve boşaltım kazalarının sayısında da azalma gözlenmiştir. Olumlu sonuçların, okulda yürütülen eğitimdeki plana uygun şekilde, aynı zamanda ev ortamına genellendiği rapor edilmiştir. Bir deneğin öğretmeni ve ailesiyle 6 hafta ve 1 yıl sonunda yapılan izleme görüşmeleri sonucunda, tuvalet kontrolünün sürdüğü anlaşılmıştır.

Holverstott-Cockrell (2002), okul öncesi ortamda ve evde yürütülen tuvalet eğitimi sağıaltımının sağıaltım güvenirliliğı, geçerliliğı ile etkilililiğı arasındaki ilişkiyi; sağıaltıma ebeveyn katılımı ile okul öncesi sınıftaki programın etkisi arasındaki ilişkiyi ve denek katılımının, öğretmen, yardımcı öğretmen ve ebeveyn eğitiminin ve ebeveyn katılımının yüksek seviyede kullanıldığı tuvalet eğitimi programının etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın deneklerini, yarım gün bir kuruma devam eden, dört değişik sınıfta, yaşları 2,5 – 6 arasında olan ve aralarında down sendromu ve otizm tanısı almış çocukların olduğu, değişik özür gruplarında toplam 10 çocuk oluşturmuştur. Araştırma deseni olarak, sınıflar arası çoklu başlama düzeyi deseni kullanılmıştır. Çalışmada, tam zamanlı iki öğretmen ve iki yardımcı öğretmen ile 9 ebeveyn görev almıştır. Çalışma, aynı bölgede bulunan 4 adet okul öncesi özel eğitim sınıfında yürütülmüştür.

Uygulama güvenirliliğı ve sağıaltım etkilililiğı, doğrudan gözlemler ve sağıaltım geçerliliğı, geçerlilik anketi ile ölçülmüştür. Çalışmanın her bir aşamasında, uygulayıcı tarafından öğretmen, yardımcı öğretmen ve ebeveynin eğitimi yapılmıştır. Bu kişiler, hedef davranışların sıklığını kaydetme, sağıaltım geçerliliğı anketini doldurma, bez kullanımına son verme, çocuğun başarısını anında ödüllendirme, çocuğun tuvalete oturmasını sözel olarak pekiştirme, her saat başı kuru pantolon yoklaması yapma ve “*The Big Kid Book: Practical Activities for Successful Toilet Training*” kitabını günde en az bir kez okuma konusunda eğitim almışlardır. The *Big Kid* tuvalet eğitimi programı, olumlu pekiştirme, veri toplama, eğitim çamaşırları, the *Big Kid* boyama kitabı ve kuru pantolon kontrollerini içermektedir. Boyama kitabı, programın bir parçasıdır. Kitapta, uygun tuvalet yapmanın basamaklarına ilişkin resimler bulunmakta ve çocuk bu resimleri boyamaktadır.

Ebeveynlerin ve öğretmenlerin eğitimi, okulda gerçekleştirilen programlı toplantılarla yapılmıştır. Ebeveynlere bilgi vermeyi sürdürmek ve evdeki ilerlemeleri kontrol etmek için telefon görüşmeleri yapılmıştır. Ayrıca yazılı

notlar da kullanılmıştır. Verilerin toplanmasına yardım etmek üzere, psikoloji bölümünden mezun bir kişi ile iki üniversite öğrencisi eğitilmiştir. Bu kişiler, hedef davranışa ilişkin verilerin toplanmasında ve uygulama güvenilirliği verilerinin toplanmasında yardım etmişlerdir. Ayrıca, sınıf etkinliklerinde de yardımcı olmuşlardır.

Çalışmada sağaltımın etkililiğinin göstergesi, başarılar ve kazalar olmak üzere iki hedef davranıştır. Başarı ve kaza verileri, doğrudan gözlemlerle ölçülmüştür. Öğretmen ve ebeveynler, kaza ve başarılı boşaltımların sayısını kaydetmiştir. Çalışmanın her aşamasında, sağaltım geçerliliği ölçülmüştür. Öğretmen, yardımcı öğretmen ve ebeveynler 1-6 seçenekli ölçeğin yer aldığı ankete geçerliliğe ilişkin görüşlerini işaretlemişlerdir. Uygulama güvenilirliği verileri ise, her aşamada güvenilirlik formunun doldurulmasıyla toplanmıştır. Güvenirlik verileri, başlama düzeyi ve sağaltım aşamalarının toplam süresinin %25'inde toplanmıştır. Uygulamada, izin formu, eğitimci ve ebeveynlerin eğitim materyalleri, hedef davranış veri kağıtları, sağaltım geçerliği anketleri ve uygulama güvenilirliği formları uygulamacı tarafından sağlanmıştır. Ayrıca “*The Big Kid Book: Practical Activities for Successful Toilet Training*” kitabının kopyaları da verilmiştir.

Çalışma sonuçları, uygulama güvenilirliği ile sağaltım etkililiği arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Bununla birlikte çalışma, sağaltım geçerliği ile uygulama güvenilirliği arasında karşılıklı bir ilişkiyi desteklememektedir. Ebeveyn katılımına ilişkin sonuçlar, ebeveyni kuruma verileri geri getiren öğrencilerin sayısının az olması, dolayısıyla ebeveyn katılımının olmaması yüzünden sunulamamıştır. Tuvalet yapma programının etkililiğine ilişkin olarak ilerleme olmuştur ve tuvalet yapma programı, başarıda genel artış ve kazalarda azalma olmasıyla sonuçlanması nedeniyle etkili olmuştur.

Randipost ve Kirkpatrick (2004), yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuğa ev ortamında verilen tuvalet eğitiminin etkisini araştırmıştır. Araştırmanın deneği, yaygın gelişimsel bozukluğu olan 3,5 yaşında bir erkek çocuğudur. Araştırma deseni, AB desenidir. Araştırma verileri toplanırken, tuvalet içi ve dışında gerçekleşen boşaltım kaydedilmiştir. Araştırma dört aşamadan oluşmaktadır. Aşama I, 5 dakikada bir, tuvalet dışı kontrolü içermektedir. Aşama II ve III, her 30 dakika ve 60 dakikada bir yapılan kontrolleri içermektedir. Aşama IV'te, tesadüfi olarak gözlenen ıslaklık kayıt edilmiştir.

Deneğin annesi ve ilk yazar, ayrı ayrı verilerin güvenilirliği için düzensiz sırayla verileri kayıt etmiştir. Eğitimin, boşaltımın en fazla olasılıklı olduğu zamanda yapılabilmesi için, doğal (eğitim dışı) boşaltım zamanları, üç gün süreyle kaydedilmiştir. Daha sonra başlama düzeyi almaya, çocuğun bezli olduğu 2 gün devam edilmiştir ve her 15 dakikada bir kuruluk kontrol edilmiştir. Her yarım saatte bir tuvalete götürülmüştür ve 5 dakika oturtulmuştur. Tuvalette ve tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım kaydedilmiştir ve gerektiğinde ıslak bez değiştirilmiştir.

Araştırmanın 1. aşamasında, gün içinde 8-10 saat süre boyunca, çocuk 30 dakikada bir tuvalete oturması için banyoya götürülmüştür. Başlangıçta eğitim, boşaltım olasılığının en fazla olduğu aralıklara, yani başlama düzeyindeki oluşumuna dayanmıştır. Bu aşamada 30 dakika zaman aralıkları, başlama düzeyi sırasında oluşan ıslatmaların zamanına dayalı olarak kullanılmıştır.

Pantolonu indirme ve çekme becerilerine şekil vermek için azaltılarak uygulanan fiziksel yardım kullanılmıştır. Birinci yazar, "Blue's Clues" izlerliğinin aralıklı olarak ifade etmekle birlikte, sık sözel ödül ve uysal bir şekilde tuvalete oturmasını ilgisini göstererek pekiştirmiştir. Tuvalette gerçekleşen boşaltımla ilgili bir "Blue's Clues" videosu seçmesi için izin verilmiştir. Tuvalet dışında kuru olup olmadığı kontrol edilmiş ve her 5 dakikada bir kuru eğitim pantolonu için

ödüllendirilmiştir. Islak olduğunda ise, eğitimci açıkça ‘sen ıslaksın’ demiştir. Daha sonra değiştirilmiştir. Kuru olduğunda da eğitimci, coşkulu bir şekilde ‘sen kurusun’ demiştir. 3. güne kadar çocuk ara sıra tuvalet oturağı etrafında dolanma, surat asma, vurma yada çimdikleme gibi kaçma ve agresif davranışlar sergilemiştir. Tuvalette oturmaya devam ederken, bu davranışlar sözel olarak başka tarafa yönlendirilmiştir. Ardından oturma aralıkları, 10 dakikaya kısaltılmıştır. Bu davranış öncesi kontrolü, agresifliği etkili bir şekilde azaltmıştır.

İki, üç ve dördüncü aşamaların uygulanmasında, üç ardışık günde tuvalette gerçekleşen boşaltım % 80 olmuş ve bu nedenle tuvalet dışındaki zaman azaltılmıştır. II. aşama 30 dakikada bir yapılan kontrollerle birlikte, bir saatlik aralıklarla tuvalette oturmaya içermektedir. III. aşama her iki saatte bir tuvalette oturma ve saat başı kontrollere ayrılmıştır. IV. aşamada 75 dakikada bir yapılan kontroller ve 2,5 saatlik aralıklarla tuvalette oturmaya içermiştir. Tuvalette bulunma süresi, II, III ve IV. aşamalarda 5 dakikaya indirilmiştir. Her bir aşamaya, art arda üç gün boşaltımın %80’i tuvalette gerçekleştiğinde son verilmiştir. Çocuk tuvalette gitmek istediğinde, coşkulu bir şekilde kendisi istediği için pekiştirilmiş ve banyoya götürülmüştür. IV. aşamanın tamamlanmasından 1 hafta sonra, 21 günlük izleme periyodu, uyanık olunan saatlerde gerçekleşen kazaları kayıt etmek için uygulanmıştır.

Araştırmanın her bir aşamasında, denek art arda üç gün boşaltımın %80’ini tuvalette gerçekleştirdikten sonra, diğer aşamaya geçilmiştir. Çalışmanın dokuzuncu gününde birinci aşama, 14. gününde ikinci aşama, 20. gününde üçüncü aşama ve 30. gün itibarıyla dördüncü aşama tamamlanmıştır. Denek çalışma sonunda, 75 dakikalık kuruluk kontrollerinin yapıldığı ve 2,5 saatte bir tuvalette götürüldüğü dördüncü aşamada, art arda % 80 kuruluk ölçütünü karşılamıştır.

2.4.2.2 Ülkemizde Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimiyle İlgili Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya ilişkin bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak, zihin özürlü çocuklara tuvalet becerisini (bağımsız tuvalet yapma becerisi) kazandırmaya ilişkin bir çalışma bulunmuştur. Özcan (2004), Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programını tamamlayan annelerin gerçekleştirdiği tuvalet becerisi öğretimi çalışmalarının, zihin özürlü çocukların tuvalet becerisini öğrenmedeki etkisini araştırmıştır. Araştırmanın deneklerini, üç anne ve zihin özürlü çocukları oluşturmuştur. Araştırmada, yoklama evreli denekler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programı, ailelerin zihin özürlü çocuklarına tuvalet becerisini kazandırabilmelerine yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Programın bu amacı doğrultusunda, aileleri eğitici olarak yetiştirmeyi amaçlayan aile eğitimi yaklaşımı benimsenmiştir.

Araştırmacı, çocuklarda gerçekleştirilecek hedef davranış olan tuvalet becerisi öğretimi için önce, becerinin analizini yapmıştır. Tuvalet becerisinin temel becerileri, “tuvalete gider, kapıyı açar, pantolonunu indirir, külotunu indirir, klozete oturur, tuvaletini yapar, külotunu kaldırır, tuvaletten çıkar” olarak belirlenmiştir. Tuvalet becerisine ilişkin başlama, yoklama ve izleme verilerini, ölçü aracını tek fırsat yöntemine göre uygulayarak toplamış ve “Tuvalet Becerisi Başlama Düzeyi, Yoklama, İzleme Verileri Kayıt Formu”na kaydetmiştir. Anneler öğretim çalışmaları süresince, çocuklarının yapabildiklerini “Tuvalet Becerisi Öğretim Süreci Veri Kayıt Formu”na kaydetmiştir.

Aile eğitim programı her biri yaklaşık bir buçuk saat süren iki grup toplantısı, ev ziyareti ve telefon görüşmelerinden oluşmuştur. Çalışmada, Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimi El Kitabı geliştirilmiş ve kaynak

olarak kullanılmıştır. Üç bölümden oluşan el kitabında ailelere tuvalet becerisine ilişkin ön bilgiler, bağırsak ve mesane kontrolü, özrün tuvalet becerisine etkileri, tuvalet becerisini öğretmeden önce neler yapılması gerektiği, kuruluk süresinin belirlenmesi, ödül listesinin nasıl hazırlanması gerektiği, tuvalet becerisinin nasıl öğretileceği, çalışma zamanı, otistik belirtiler gösteren çocuk için ne yapılması gerektiği, ödüllendirme, tuvalet becerisi çalışma kuralları ve nasıl öğretileceğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışma kitabının sonunda, çalışmada annelerin kullanacağı veri kayıt formları yer almaktadır. Bunlar Günlük Kuruluk Süresi Veri Kayıt Formu, Tuvalet Becerisi Analizi Listesi, Tuvalet Becerisi Veri Kayıt Formu, Tuvalet Becerisi Öğretim Süreci Veri Kayıt Formu ve Ödül Listesidir. Yapılan iki grup toplantısında, el kitabında yer alan bu konularda ailelere bilgilendirme ve örnek uygulamalar ve ev ödevlerini içeren eğitim verilmiştir.

Toplantılar çocukların devam ettiği kurumda, ders verme ve model olma teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Toplantılar ve ev ziyaretlerinde yapılan değerlendirmeler, “Aile Eğitimi Programı Değerlendirme Aracı’na işaretlenmiştir. İlk toplantıda el kitabının ilk bölümü olan tuvalet becerisine ilişkin ön bilgiler sözel olarak anlatılmıştır. Ardından, ikinci bölümde yer alan tuvalet becerisini öğretmeden önce yapılması gerekenlere ilişkin bilgiler verilmiş ve örnek uygulamalar yapılmıştır. Bu bölümde, çocuğun kuruluk kaydının (tuvalete gitme saatleri) tutulması, ödül listesinin hazırlanmasına yönelik açıklamalar bulunmaktadır.

Anneler, ilk toplantı boyunca sözel değerlendirmeler sonucu belirlenen amaçlarda yeterli hale geldiklerinde, annelere 1 hafta sonra çocuklarının Günlük Kuruluk Süresi Kayıt Formunu, Ödül Listesini ve Tuvalet Beceri Analizi Listesini doldurup getirmeleri istenmiştir. İkinci toplantıda annelerin yaptıkları çalışmalar gözden geçirildikten sonra, el kitabının üçüncü ve son bölümü olan tuvalet becerisinin nasıl öğretileceğine ilişkin bilgiler verilmiş ve örnek bir uygulama yaptırılmıştır. Bu bölümde, çocuğun 1 hafta boyunca tutulan tuvalet yapma

saatlerinden 10 dakika önce tuvalete götürüldüğünde, tuvalet becerisinin basamaklarının çocuğa nasıl kazandırılacağına ilişkin açıklamalar bulunmaktadır. Anneler, toplantı boyunca sözel değerlendirmeler sonucu belirlenen amaçlarda yeterli hale geldiklerinde, ev ziyaretine geçilmiştir. Ev ziyaretlerinde, her anneye çocuklarına tuvalet becerilerini nasıl öğreteceği anlatılmış ve örnek uygulamalar yaptırılmıştır. Ev ziyaretlerinde yapılan gözlemsel değerlendirmeler sonucunda yeterli bulunduklarında, ev ziyareti noktalanmıştır. Her üç anne de, ilk ev ziyaretinde yeterli bulunmuştur.

Çalışma sonunda, Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programını tamamlayan annelerin, program doğrultusunda yaptığı tuvalet becerisi öğretimi çalışmaları sonucunda, zihin özürlü çocuklarının tuvalet becerisini bağımsız düzeyde öğrendikleri, izleme sürecinde de benzer performans gösterdiklerini dolayısıyla programın etkili olduğunu bulmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Bu bölümde sırasıyla, araştırma deseni, deneklerin seçimi, kullanılan bilgi toplama araçları, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, deney süreci ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1.Araştırma Deseni

Bu çalışmada, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın geliştirilmesi ve geliştirilen programın anne ve çocuklarında davranış değişikliklerine yol açması bakımından değerlendirilmesi amacıyla, tek denekli deneysel desenlerden “AB” desenine yer verilmiştir.

3.1.1. Tek Denekli Deneysel Desenler

Tek denekli deneysel desenler, örneklemin büyüklüğü bir olduğunda ya da birkaç birey bir grup olarak düşünüldüğünde uygulanmaktadır (Alberto ve Troutman, 1986; Richards vd., 1999). Grup deseni kullanılarak yapılan araştırmalara karşıt olarak tek denekli desenlerde, her bir deneğin performans düzeyi, kendi içinde değerlendirilir. Tek denekli desenler, bağımsız değişken(ler)in uygulanması sonucunda, her bir deneğin performans düzeyini ayrı ayrı göstermektedir (Alberto ve Troutman, 1986).

Tek denekli desenlerde bağımsız değişken, bireyin davranışında değişiklik yapan sağıltım yöntemleri, bağımlı değişken ise bağımsız değişkenin varlığına ya da yokluğına bağılı olarak değişen hedef davranıştır (Alberto ve Troutman, 1986 ; Gay,1987; Richards vd., 1999). Bağımsız değişkenin uygulanması sonucu, bağımlı değişkende gerçekleşen değişiklik, her iki değişken arasında bir neden-sonuç ilişkisinin kurulmasına hizmet eder (Alberto ve Troutman, 1986 ; Richards vd., 1999).

3.1.1.1. AB Deseni

AB deseninde A, başlama düzeyi evresini, B ise sağıltım düzeyi evresini ifade etmektedir. A evresinde, bağımlı değişken doğal süreçte gözlenir ve veriler kaydedilir. B evresinde ise bağımsız değişken uygulanır ve bu uygulama sırasında bağımlı değişken gözlenmeye ve kaydedilmeye devam edilir. Sağıltım sürecinin sonunda, başlama düzeyi ve sağıltım sonu verileri karşılaştırılarak, uygulanan yöntemin etkisi ortaya çıkarılır (Barlow ve Hersen, 1984; Alberto ve Troutman, 1986; Richards vd.,1999).

AB deseni, tek denekli desenlerin temelini oluşturan, uygulaması kolay ve yarı deneysel bir desendir. AB deseninde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında işlevsel ilişkiyi gösterme konusundaki çıkarsamalar zayıf kalmaktadır. Ancak, uygulama evresinin en başında hedef davranıştaki ani değişiklik, bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni etkilediğine ilişkin çıkarsamayı mümkün kılmaktadır. AB deseninin işlevsel ilişkiyi göstermedeki bu sınırlılığı, denek sayısının artırılmasıyla giderilebilmektedir (Tawney ve Gast, 1984; Alberto ve Troutman, 1986; Richards vd., 1999).

3.1.1.1.1. Araştırmada AB Deseninin Uygulanması

Araştırmada AB desenine, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın anne ve çocuklarında davranış değişikliklerine yol açması bakımından değerlendirilmesi amacıyla yer verilmiştir.

Araştırmanın bu genel amacına yönelik olarak üç bağımlı değişkeni bulunmaktadır. Birincisi, annelerin kuruluk kaydı tutma becerisindeki düzeyleri; ikincisi, annelerin gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisindeki düzeyleridir. Üçüncüsü ise, çocukların gündüz tuvalet kontrolündeki düzeyleridir. Bağımsız değişkeni ise “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”dır.

AB deseninde A, başlama düzeyi evresini göstermektedir. Araştırmanın A evresinde, annelerin kuruluk kaydı tutma ve gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerilerindeki düzeyleri ve çocukların tuvalet kontrolündeki düzeyleri belirlenmiştir. Programın uygulanması da, araştırmanın B evresini oluşturmaktadır.

Araştırmanın A evresinde, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasından önce, birinci bağımlı değişkenin başlama

düzeyini belirlemek üzere, annelerle “Aile Görüşme Formu” (Ek-2) kullanılarak görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmede annelere, daha önce gündüz tuvalet kontrolü kazandırmaya ilişkin herhangi bir eğitim alıp almadıkları sorulmuştur. Annelerin herhangi bir eğitim almadıkları anlaşılmıştır. Araştırmanın ikinci bağımlı değişkeni olan çocukların gündüz tuvalet kontrolündeki düzeylerini belirlemek üzere, “Kuruluk Süresi Kayıt Formu”, çocuğun uyanık kaldığı ve evde olduğu saatlerde, 5 gün boyunca anneler tarafından uygulanmıştır. Çocukların tuvalet kontrolündeki düzeyleri belirlendikten sonra, programın uygulanmasına yani B evresine geçilmiştir. Programın uygulanması sırasında, anneler tarafından “Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu” (Ek-6) kullanılarak çocuklardaki ilerlemeler kaydedilmiştir.

Araştırmada, bağımsız değişken “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı” 3 anne üzerinde uygulanarak, bağımsız değişkenin, anne ve çocuk davranışları bağımlı değişkeni üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

3.1.1.1.2. AB Deseninde Verilerin Analizi

AB deseninde veriler, diğer tek denekli deneysel desenlerde olduğu gibi grafiksel olarak gösterilir ve niteliksel olarak analiz edilir. Bağımlı değişkene ilişkin veriler, grafiğin <y> ekseninde, bağımsız değişkene ilişkin veriler, <x> ekseninde gösterilir. Grafikte A “başlama düzeyine” ilişkin veriler ve B “sağaltım düzeyine” ilişkin veriler, yatay eksen üzerinde aralarına dikey kesik çizgi çizilerek ayrı ayrı gösterilir (Alberto ve Troutman, 1986).

3.1.1.1.3. AB Deseninde Verilerin Yorumlanması

AB deseninde, çizilen grafik üzerindeki eğrilere bakılarak veriler

yorumlanır. Bağımlı değişkenin başlama düzeyi ile bağımsız değişkenin uygulanması sırasında ve sonrasında elde edilen veriler grafiğe işlenir. Başlama düzeyi eğrisi ile uygulama sırası ve sonrasını gösteren eğriler arasındaki uzaklığa bakılarak, bağımsız değişkenin etkisi belirlenir. İki eğri arasındaki uzaklık ne kadar çoksa, bağımsız değişken o kadar etkilidir. Uzaklık aynı ya da az ise, bu durumda bağımsız değişkenin etkisiz olduğu anlaşılır (Alberto ve Troutman, 1986).

3.2. Denekler ve Seçimi

3.2.1. Denekler

Araştırmanın deneklerini, 2006–2007 öğretim yılında TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu’nun kurs bölümüne ve TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’ne devam eden ve gündüz tuvalet kontrolü olmayan 3 çocuk ile onların anneleri oluşturmuştur.

3.2.2. Deneklerin Seçimi

Denekleri belirleyebilmek amacıyla öncelikle, TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu’nun kurs bölümünde ve TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’nde görev yapan öğretmenlere “Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu” (Ek-1) verilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Öğretmenlerden, toplam 15 çocuğa ait form toplanmıştır. Daha sonra, öğretmenlerden alınan kaba değerlendirme formlarındaki sonuçlara dayanılarak, çocukların büyük kısmının gündüz tuvalet kontrolü eğitimine gereksinimleri olduğu belirlenmiştir.

Gündüz tuvalet kontrolüne sahip olmadığı belirtilen çocukların anneleriyle, çalışmaya katılma ölçütlerini karşılayan anne ve çocukları belirleyebilmek üzere “Aile Görüşme Formu”nun (Ek-2) uygulanması amacıyla kurumda görüşme yapılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen veriler ışığında, çalışmaya katılma ölçütlerini (öğrenciler için: ek yetersizliğin olmaması, daha önce tuvalet kontrolüne yönelik eğitim almamış olması, en az yarım saatlik kuruluk süresinin olması, en az 5 dakika oturma süresinin olması ve 1–2 kelimelik yönergeleri yerine getirmesi; anneler için çalışmaya gönüllü olma, ev hanımı olma, en az ilkokul mezunu olma) karşılayan çocuklar ve anneleri belirlenmiştir. Yapılan görüşmede ayrıca annelerden, çocuklarının gelişim alanlarında yapabildiklerine yönelik kabaca bilgi alınmıştır. Alınan bilgiler ışığında, çalışmaya katılma ölçütlerini karşılayan 7 çocuğun annesiyle, bir kez de ev ortamında görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde ev ortamına, evin fiziki koşullarına, kullanılan tuvaletin özelliklerine ve çocuğun günlük rutinine ilişkin daha ayrıntılı bilgiler alınmıştır.

Ev ortamında yapılan görüşmeler sonucunda, bir çocuk, kuruluk süresinin 2 saate yakın olduğunun anlaşılması ve bu nedenle tuvalet eğitimi verilmesine gerek olmadığına anlaşılması; bir diğeri, annesinin ameliyat olacağını bildirmesi ve biri de ev ortamına uygun olmayan davranış problemleri sergilediğinin gözlenmesi nedeniyle araştırma dışında kalmıştır. Gündüz tuvalet kontrolü becerisini çalışmak için uygun olan 4 çocuktan 3’ü ve annesi araştırmaya, biri de ön uygulamaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın ön uygulaması sırasında, ön uygulama deneğinin kuruluk süresinin belirlenmesi aşamasının tamamlanmasından sonra, annenin şehir dışına çıkacaklarını belirtmesi nedeniyle, bu öğrenciyle yapılan ön uygulama sonlanmıştır. Bunun üzerine, tüm ölçütleri karşılayan yeni bir çocuk bulabilmek için yeniden TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’ne gidilmiş ve öğretmenlerle bire bir görüşülerek başka bir ön uygulama

deneği bulunmuştur. Gündüz tuvalet kontrolü eğitimi aşamasının ön uygulamasını yapmak üzere, yarık damak ve dudak tanısı ile kuruma devam eden bir çocuk belirlenmiştir.

Araştırmada ön uygulamaya katılan 2 çocuk ve anneleri ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

Ön Uygulamanın Kuruluk Süresinin Belirlenmesi Aşamasına Katılan Çocuk ve Annesi:

A., karışık dili algılama sözel anlatım bozukluğu tanısı almış olup, 3 yaş 5 aylıktır. TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde, haftada 3 kez bireysel eğitime devam etmektedir. A.'nın altı sürekli bezlenmektedir. Daha önce, gündüz tuvalet kontrolü eğitimi almamıştır. Çocuğun kuruluk süresi, anne tarafından bilinmemektedir. Bağımsız olarak çatal kullanabilmekte, giyinme ve vücut temizliği becerileri anne tarafından yapılmaktadır. Büyük kas becerileriyle ilgili olarak, iki ayakla zıplayabilmekte; küçük kas becerileriyle ilgili olarak, bağımsız olarak kitap çevirebilmektedir. Dil becerileri alanında, dili anlamayla ilgili olarak, ismi söylendiğinde dönüp bakmakta; konuşma becerileriyle ilgili olarak, hareketlerle ve tek kelimelerle kendini ifade edebilmektedir. Bilişsel beceri alanında, jest ve hareketleri taklit edebilmektedir. Çocuğun, annesi tarafından belirtilmiş bir davranış problemi yoktur.

A.'nın annesi, 30 yaşında olup, ilkokul mezunu, bir çocuk annesi ve ev hanımıdır. Daha önce, 1,5 ay süreyle kurumda verilen davranış kontrolüne yönelik grup aile eğitimi programına devam etmiştir. A.'nın evinde, sadece alaturka tuvalet bulunmaktadır. Görüşme sırasında annesi, A.'nın lazımlığa

oturduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, ön uygulama sırasında evin banyosunda bulunan lazımlık kullanılmıştır.

Ön Uygulamanın Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi Aşamasına Katılan Çocuk ve Annesi:

M., yarık damak ve yarık dudak tanısı almış olup, 2 yaş 5 aylıktır. Haftada 2 gün TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne devam etmektedir. M.'nin altı sürekli bezlenmektedir. Daha önce, gündüz tuvalet kontrolü eğitimi almamıştır. Çocuğun kuruluk süresi, anne tarafından bilinmemektedir. Yemek yeme ve giyinme becerilerini yardımla gerçekleştirmektedir. Vücut temizliği ise anne tarafından yapılmaktadır. Büyük kas becerileri alanında, merdiven inip çıkabilmektedir. Küçük kas becerileri alanında, hamurdan top yapabilmektedir. Dil becerileriyle ilgili olarak, üç kelimeden fazla yönergeleri yerine getirmekte ve cümle kurarak konuşmaktadır. Ancak, damaklık kullanarak konuşmaktadır. Bilişsel beceriler alanında, tanıdık hareket ve nesneleri içeren yönergeyi yerine getirmektedir (beden bölümünün gösterilmesi gibi). Çocuğun, annesi tarafından belirtilmiş bir davranış problemi yoktur.

M.'nin annesi, 31 yaşında olup, lise mezunu, iki çocuk annesi ve ev hanımıdır. M.'nin evinde, hem alaturka hem de alafranga tuvalet bulunmaktadır. Görüşme sırasında annesi, M.'nin alaturka tuvaletin kenarına çömelerek tuvaleti kullandığını belirtmiştir. Bu nedenle, ön uygulama sırasında alaturka tuvalet kullanılmıştır.

Araştırmanın uygulama evresine katılan 3 çocuk ve anneleri ile ilgili bilgiler ise şu şekildedir:

Denek H. ve Annesi

H., Down Sendromu tanısı almış olup, 5 yaş 3 aylıktır. TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu'nun kurs bölümünde haftada 2 kez grup eğitimine, 1 kez bireysel eğitime devam etmektedir. H'nin altı sürekli bezlenmektedir. H'nin annesi yapılan görüşmede, daha önce kendisinin gündüz tuvalet kontrolü eğitimi vermeye çalıştığını, ancak başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmiştir. H., sistemli olarak gündüz tuvalet kontrolü eğitimi almamıştır. Kuruluk süresinin, 1,5 saat olduğu belirtilmiştir. H. bağımsız olarak yemek yiyebilmekte ve soyunabilmektedir. Giyinme becerileriyle ilgili olarak, bağımsız olarak düğme ilikleyebilmektedir. Vücut temizliği becerileri alanında, bağımsız olarak diş fırçalayabilmektedir. Büyük kas becerileriyle ilgili olarak, merdiven inip çıkabilmekte; küçük kas becerileriyle ilgili olarak ise hamurdan top yapabilmektedir. Dil becerileri alanında, dili anlamayla ilgili olarak tek kelimelik yönergeleri yerine getirebilmekte, konuşma becerileriyle ilgili olarak, tek kelimelerle kendini ifade edebilmektedir. Bilişsel beceriler alanında, şekilleri eşleyebilmektedir. Annesi tarafından, çekmeceleri karıştırma ve içindekileri boşaltma davranışı problem olarak belirtilmiştir.

H'nin annesi 24 yaşında olup, ilkokul mezunu, bir çocuk annesi ve ev hanımıdır. Daha önce, 2 ay süreyle, kurumda verilen davranış kontrolüne yönelik grup aile eğitimi programına devam etmiştir. H'nin evinde, sadece alaturka tuvalet bulunmaktadır. Görüşme sırasında annesi, H'nin alaturka tuvaletin kenarına çömelerek tuvaleti kullandığını belirtmiştir. Anneye lazımlık önerilmiş, ancak annesi H.'yi şimdiye kadar alaturka tuvaletin kenarına oturmaya alıştırdığını, ileride lazımlıktan tekrar alaturka tuvalete dönüşte zorlanabileceğini, dolayısıyla tuvalet kontrolünü de bu tuvalette öğrenmesini istediğini belirtmiştir. Bu nedenle, çalışmanın uygulama aşamasında alaturka tuvalet kullanılmıştır.

Denek D. ve Annesi

D., fenilketonüri ve zihinsel yetersizlik tanısı almış olup, 2 yaş 11 aylıktır. TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde haftada 2 kez grup eğitimine, 1 kez bireysel eğitime devam etmektedir. D.'nin altı sürekli bezlenmektedir. D. daha önce gündüz tuvalet kontrolü eğitimi almamıştır. Çocuğun kuruluk süresi, anne tarafından bilinmemektedir. D., bağımsız olarak bardaktan su içebilmekte, bağımsız olarak çorabını çıkarabilmektedir. Giyinme becerileriyle ilgili olarak, annesi tarafından giydirilmektedir. Vücut temizliği becerileri alanında, ellerini bağımsız olarak kurulamaktadır. Büyük kas becerileriyle ilgili olarak koşabilmekte, küçük kas becerileriyle ilgili olarak kalem tutmaktadır. Dil becerileri alanında, dili anlamayla ilgili olarak iki kelimelik yönergeleri yerine getirebilmekte; konuşma becerileri alanında, tek kelimelerle kendini ifade edebilmektedir. Bilişsel becerilerle ilgili olarak, tanıdık hareket ve nesneleri içeren yönergeyi yerine getirmektedir (beden bölümünün gösterilmesi gibi). Annesi tarafından, mutfaktaki çekmeceleri karıştırma ve televizyonla oynama davranışı problem olarak belirtilmiştir.

D.'nin annesi 35 yaşında olup, ilkokul mezunu, üç çocuk annesi ve ev hanımıdır. Daha önce, 1 ay süreyle kurumda verilen davranış kontrolüne yönelik grup aile eğitimi programına devam etmiştir. D.'nin evinde, hem alaturka hem de alafranga tuvalet bulunmaktadır. Görüşme sırasında D.'nin annesi lazımlık denediklerini, D.'nin lazımlıkta 3–4 dakika oturabildiğini ancak hemen kalkmak istediğini, alafranga tuvalete oturmayı ise reddettiğini belirtmiştir. Bu nedenle, uygulama sırasında hep banyoda bulunan lazımlık kullanılmıştır.

Denek C. ve Annesi

C. Down Sendromu tanısı almış olup, 4 yaş 7 aylıktır. TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu'nun kurs bölümünde haftada 2 kez grup eğitimine, 1 kez bireysel eğitime devam etmektedir. C.'nin altı

sürekli bezlenmektedir. C.'nin annesi yapılan görüşmede, daha önce kendisinin gündüz tuvalet kontrolü eğitimi vermeye çalıştığını, ancak başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmiştir. C., sistemli olarak gündüz tuvalet kontrolü eğitimi almamıştır. Kuruluk süresinin, 1–2 saat olduğu belirtilmiştir. C., özbakım becerileri alanında, bağımsız olarak çatal kullanarak yemek yemekte, bağımsız olarak çorap çıkarabilmekte ve çorap giyebilmektedir. Vücut temizliği becerileriyle ilgili olarak, yardımla ellerini yıkayabilmektedir. Büyük kas becerileriyle ilgili olarak, merdiven inip çıkabilmekte; küçük kas becerileri alanında, hamurdan top yapabilmektedir. Dil becerilerinden dili anlamayla ilgili olarak, üç kelimelik yönergeleri yerine getirebilmekte; konuşma becerileriyle ilgili olarak, hareketlerle kendini ifade edebilmektedir. Bilişsel beceriler alanında, benzer nesneleri eşleyebilmektedir. Annesi tarafından kül tablasını evin içine dökme, bardaktaki suyu yere boşaltma ve çekmeceleri karıştırma davranışı problem olarak belirtilmiştir.

C.'nin annesi 39 yaşında olup, ortaokul mezunu, 4 çocuk annesi ve ev hanımıdır. Daha önce, 3 ay süreyle kurumda verilen davranış kontrolüne yönelik grup aile eğitimi programına devam etmiştir. C.'nin evinde, hem alaturka hem de alafranga tuvalet bulunmaktadır. Görüşme sırasında annesi, C.'nin alaturka tuvaletin kenarına çömelerek tuvaleti kullandığını belirtmiştir. Ancak tuvalete yalnız girmediğini, mutlaka yanına kendisinin de çömelmesini istediğini, tuvaletin içindeyken suyla oynadığını, her yeri ıslattığını belirtmiştir. Alafranga tuvaleti ise hiç denemediklerini, lazımlık kullanmadıklarını belirtmiştir. Banyoda bulunan alafranga tuvaletin, önüne bir yükseklik konularak kullanılabileceği düşünülmüş ve bir sonraki ziyarette çocuğun oturmasını kolaylaştıran ve klozetin üstüne takılan bir çocuk aparatı temin edilmiştir. Anneden, çalışmaya başlamadan önceki günlerde C.'yi alafranga tuvalete oturtmayı denemesi istenmiştir. İzleyen günlerde, çocuğun alafranga tuvaleti reddettiği gözlenmiş ve alaturka tuvaletin kenarına oturtma yolu seçilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın uygulama aşamasına alaturka tuvalet ile başlanmıştır. Ancak C.'nin ilerleyen zamanlarda alaturka tuvalete gitmeyi de reddetmeye başlaması üzerine, annesi tekrar alafranga tuvaleti

denemiş, C.'nin ablasıyla gitmeyi istemesi ve anneyi reddetmesi üzerine, alafranga tuvalete bir süre ablası götürmüştür. Annenin ev içindeki davranışları, sistematik olmadan ancak doğrudan gözlenmiş ve eleştiri tuzağına yoğun bir şekilde düştüğü, olumlu davranışları betimleyerek pekiştirmediği izlenimi edinilmiştir. Ayrılan ek sürelerde, gerçekleşen problem davranışlarla ilgili olarak anneye sözel olarak ve de gerektiğinde model olunarak ne yapması gerektiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu aşamadan sonra C., çalışma sonuna kadar, bazen annesi bazen de ablasının eşliğinde alafranga tuvalete gitmeye devam etmiştir. Çalışma sonunda, hiç itiraz etme davranışı olmaksızın, tuvalete annesiyle gitmeye başlamıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocukların gelişim alanlarındaki gereksinimlerini belirlemek, araştırmaya katılacak denekleri belirlemek, seçilen denekler için etkili pekiştireçleri belirlemek, anne ve çocukların başlama düzeylerini belirlemek, programın geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek üzere veri toplama araçları geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu bölümde, kullanılan veri toplama araçlarıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır.

3.3.1. Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu (Ek- 1)

Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu, öğretim için önkoşul davranışlara sahip ve ortak gereksinimi olan çocukların belirlenmesi amacıyla hazırlanmış ve uygulanmıştır.

3.3.1.1. Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu’nun Geliştirilmesi

Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu, öğretmenlerin formu okuması ve gerekli alanları doldurmasını içermektedir. Formun başında formun amacı ve kısaca içeriğinden bahsedilmiştir. Araştırma kapsamına alınacak çocukların sahip olması gereken önkoşul davranışlar sıralandıktan sonra, öğretmenin adı- soyadı ve telefonu ile öğrenciyle ilgili kimlik bilgilerine ilişkin bölümlere yer verilmiştir. Sonraki bölümde ise, çocukların gelişim alanlarında yapabildiklerini belirlemeye yönelik maddeler ve her maddenin karşısına çocuk bu maddedeki davranışı yapıyorsa işaret koymak için kutucuklar konulmuştur. Gelişim alanlarındaki maddeler belirlenirken, daha önce araştırmacı tarafından hazırlanmış doktora ders ödevlerinden ve alanda uygulanmakta olan kontrol listelerinden yararlanılmıştır.

3.3.1.2. Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu’nun Araştırmada Kullanılması

Araştırmada Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu, öğrenme için gerekli önkoşul davranışlara sahip ve ortak gereksinimi olan çocukların belirlenmesi amacıyla çalışmanın başında uygulanmıştır. Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu, TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu’nun kurs bölümünde ve de TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’nde görevli olup, 3–5 yaşları arasında öğrencisi olan öğretmenlere dağıtılmış ve bu çocuklara yönelik olarak formu doldurmaları istenmiştir. Formların öğretmenlerce doldurulmasının tamamlanması 3–4 gün sürmüştür. Formlardaki öğretmen görüşlerine dayalı olarak, öğretimi yapılacak ve çocukların büyük çoğunluğunun ortak gereksinimi olan becerinin tuvalet kontrolü olduğu belirlenmiştir. Bu aşamadan sonra tuvalet kontrolü eğitimi için çalışmaya katılabilecek (tuvalet kontrolü eğitimi önkoşul davranışlarına sahip) çocukların belirlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

3.3.2. Aile Görüşme Formu (EK- 2)

Aile Görüşme Formu, gündüz tuvalet kontrolü eğitimine gereksinimi olduğu belirtilen öğrenciler içinden çalışmaya katılması uygun olanların ve ailelerin görüşlerine dayalı olarak çocukların gereksinim alanlarında yapabildiklerinin, günlük rutinlerinin, evdeki tuvaletin özelliklerinin, çocukların davranış özelliklerinin ve etkili pekiştireçlerin belirlenmesi için hazırlanmış ve uygulanmıştır. Ayrıca, formda yer alan çocuk ve diğer aile üyelerine ilişkin telefon, adres ve benzeri kimlik bilgileri, ailelerle iletişimin sağlanmasına hizmet etmektedir.

3.3.2.1. Aile Görüşme Formu'nun Geliştirilmesi

Aile Görüşme Formu, formun amacı, kapsamı, uygulama yönergesi, kimlik bilgileri, sağlık bilgileri, çocuğun yapabildikleri, çocuğun günlük rutini, davranış bilgileri ve etkili pekiştireçler bölümlerinden oluşmaktadır.

Formun amacı, kapsamı ve uygulama yönergesi bölümlerinde formu uygulayacak kişiye yönelik olarak açıklamalara yer verilmiştir. Hangi amaçla formun kullanılacağı, formu kimlere uygulayabileceği ve de uygularken dikkat etmesi gereken noktalara ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir. Formun kimlik bilgileri bölümünde çocuğun kendisi, anne, baba ve varsa kardeşleriyle ilgili adı, telefonu, eğitim durumu, yaşı vb. kimlik bilgileri yer almaktadır. Sağlık bilgileri bölümünde, çalışmayı etkilemesi olası olan ve çocuğun genel sağlık durumunu anlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu bölümün hemen devamında, görüşme yapılan annenin çalışmaya katılması için ölçütleri karşılayıp karşılamadığını belirlemek amacıyla sorular eklenmiştir. Örneğin, anne daha önce aile eğitimi aldı mı? Aldıysa hangi konularda ne kadar süreyle aldı? Tuvalet eğitimi hakkında hangi yollarla bilgi aldı? Tuvalet eğitimi konusunda eğitim

almayı istiyor mu? Çalışmanın yapılmasının planlandığı tarihlerde Ankara’da bulunacak mı?

Çocuğun yapabildikleri bölümünde öz-bakım, kas becerileri, dil becerileri, bilişsel beceriler başlıklarına yer verilmiştir. Her bir gelişim alanının altında, o gelişim alanıyla ilgili önce genel bir soruya (örn. Çocuğunuz giyinme becerilerinde neleri yapabiliyor?) yer verilmiştir. Annenin verdiği cevaba göre anneyi yönlendirebilmek ve varsa eksik bıraktığı basamakla ilgili açık uçlu soru sormak (örn. Kazağını çıkarır mı?) için hemen alt bölümde, o gelişim alanının alt becerileri kolaydan zora doğru sıralanmıştır. Alt beceriler oluşturulurken ve sıralanırken araştırmacının doktora ders döneminde aldığı bir derste yapmış olduğu ödevlerden ve daha önceden hazırlanmış ve alanda uzun yıllardır kullanılagelen aile görüşme formlarından yararlanılmıştır.

Formun öz-bakım becerileri başlığının altında yer alan tuvalet becerisi bölümünde, çocuğun eğitim için gerekli koşullara sahip olup olmadığını belirlemeye yönelik maddelere ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu amaçla çocuğun altının bezlenip bezlenmediği, gündüz çiş ve kaka kontrolü, çişini nasıl belli ettiği, evdeki tuvalet özellikleri, çocuğun oturur vaziyette ne kadar süre kaldığı gibi sorulara yer verilmiştir.

Gelişim alanlarında yapabildiklerini kaydedebilmek için, her bir basamağın karşısına o beceriyi bağımsız, yardımla veya bağımlı gerçekleştirdiğine ilişkin kutular yerleştirilmiştir. Formda, gelişim alanlarının ardından, sabah kalkıştan akşam yatıncaya kadar çocuğun neler yaptığının belirlenmesi amacıyla, çocuğun günlük rutinini anlamaya yönelik genel bir soruya yer verilmiştir. Davranış bilgileri bölümünde ise, çalışmaya katılmasını engelleyebilecek nitelikte olan davranış problemlerinin olup olmadığının belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Son olarak etkili pekiştireçler

bölümünde, çocukta etkili olabilecek yiyecek, nesne, etkinlik ve sosyal pekiştireçlerin belirlenmesi için sorulara yer verilerek form oluşturulmuştur.

Formun oluşturulmasından sonra, form özel eğitim bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi tarafından incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılarak forma son şekli verilmiştir.

3.3.2.2. Aile Görüşme Formu'nun Araştırmada Kullanılması

Aile Görüşme Formu, öğretmenlerin Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu'nu doldurmaları sonucunda, tuvalet eğitimine gereksinimi olduğu belirlenen çocukların annelerine, önceden belirlenen gün ve saatte, araştırmacı tarafından çocuğun eğitim aldığı kurumda bire bir olarak uygulanmıştır. Görüşmelerin tamamı, yalnızca annelerle gerçekleşmiştir.

Görüşme yapılırken, görüşme ortamının, görsel ve sesli uyaranlardan arındırılmış ve annelerin kendilerini rahat hissedebilecekleri samimi bir ortam olmasına çalışılmıştır. Görüşmeci, anneyle birbirlerini rahatça görebilecek şekilde karşılıklı oturmuştur. Görüşmeciyle anne arasında görmeyi engelleyecek nesneler (büyük masa, sandalye vb.) olmamasına gayret edilmiştir.

Formun uygulanması sırasında görüşmeci, öncelikle anneye kendini tanıtmış ve görüşmenin amacını açıklamıştır. Ebeveynle kısaca tanıştıktan ve sohbet ettikten sonra, öncelikle kimlik ve sağlık bilgileri ile ilgili bölümlerdeki sorular sorulmuş ve not edilmiştir. Arkasından, ilk gereksinim alanından itibaren sorular sorulmaya başlanmıştır. Görüşme sırasında anneye, ilgili gelişim alanıyla ilgili açık uçlu genel soru sorulmuş, annenin verdiği cevaplara göre görüşme yönlendirilmiştir. Annenin soruyu anlamadığı ya da yeterli açıklıkta cevap vermediği düşünüldüğünde, daha alt beceri maddelerine ilişkin sorular kapalı uçlu

olarak yöneltmiştir. Annenin verdiği cevaplar, ilgili basamağın karşısında yer alan kutucuklara işaretlenmiştir.

Görüşmeci görüşmeyi bir yandan samimi ortamda yürütmeye çalışırken, diğer yandan, anne sorunun cevabı dışında başka konulardan bahsetmeye başladığında, ebeveyni kısaca dinleyip soruyu hatırlatarak, sorunun cevabına dönmesini sağlamaya çalışmıştır. Uygulama boyunca verilen cevaplara, herhangi bir yorumda bulunmadan tarafsız olmaya çalışılmıştır. Görüşme tamamlandıktan sonra, ebeveyne görüşmeye zaman ayırdığı için teşekkür edilmiştir. Görüşmeler, ortalama olarak 30 dakika sürmüştür.

3.3.3. Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu (Ek-3)

Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu, çalışmaya katılan öğrenciler için pekiştireç niteliği taşıyan ve çalışma sırasında kullanılacak somut ve sosyal ödülleri belirlemek amacıyla hazırlanmış ve uygulanmıştır.

3.3.3.1 Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu’nun Geliştirilmesi

Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu’nun geliştirilmesinde, daha önce yüksek lisans ve doktora ders ödevlerinde hazırlanmış olan formlardan ve özel eğitim alanında yapılmış tezlerde kullanılan formlardan yararlanılmıştır.

Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu’nun başında çocuğun adı, formu dolduran kişi ve tarih başlıkları yer almaktadır. Bu başlıkların arkasından, formu dolduracak kişinin formu nasıl dolduracağına ilişkin bir açıklama yer almaktadır. Açıklamanın ardından, işaretleme örneği konulmuştur. Örneğin arkasından, “yiyecekler-içecekler”, “oyuncaklar, söz/davranış” ve “etkinlik”

ödülllerinin sıralandığı tablolara yer verilmiştir. Her bir ödül türünün tablosunda listelenen ödüllerin karşısında, “Çok Sever” ve “Tercih Sırası” sütunları yer almaktadır. Tablonun en alt 3 satırında, listelenen ödüllerin dışında, anneler tarafından söylenen ödüllerin kaydedilmesi için “Diğer” satırı yer almaktadır.

Araştırmaya katılacak çocukların yaşlarının okul öncesi dönem olması nedeniyle, ödüllerin sayısında ve çeşitliliğinde, o yaş dönemi çocukların hoşlanması muhtemel ödüller seçilmeye çalışılmıştır. Daha önce hazırlanmış formlarda yer alan ödül listelerine yeni ödüller eklenmiş ya da var olan bazı ödüller formdan çıkarılarak, forma son şekli verilmiştir.

3.3.3.2 Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu’nun Araştırmada Kullanılması

Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu, kurulum kaydı tutma becerisinin öğretimi için yapılan ev ziyaretinin başında, araştırmacı tarafından anneye görüşülerek doldurulmuştur. Araştırmacı, anneye çocuğuyla çalışmaya başlamadan önce onun yemekten, yapmaktan ve de oynamaktan çok hoşlandığı şeyleri belirlemeleri gerektiğini söylemiştir.

Araştırmacı, formda yer alan her bir ödül türüne yönelik olarak önce genel bir soru sormuş (örn. Çocuğunuz en çok neleri yemekten ve içmekten hoşlanır?), sonra annenin verdiği yanıtları forma işaretlemiştir. Anne cevap veremediğinde, araştırmacı soruyu örneklendirerek tekrar sormuştur (sizin ona söylediğiniz hangi sözler onu çok mutlu eder? Aferin gibi, koçum benim gibi). Anne formda yer almayan bir şey söylediğinde, alt satırdaki “Diğer” bölümüne not etmiştir. Daha sonra anneden, saydığı bu ödülleri, çocuğun en çok yeğlediğinden en az yeğlediğine doğru sıralaması istenmiştir (örn. Bu saydıklarınızdan hangisi onun için vazgeçilmezdir? En çok hangisini sever? Ondan sonra hangisi?). Araştırmacı daha sonra, annenin söylediği ödüllerin karşısına tercih sırasına göre rakamlar vermiştir. Aynı öncelikte tercih edilen ödüllere, aynı rakam verilmiştir.

TABLO 2’de, formun uygulanmasından sonra her bir denek için etkili olduğu belirlenen ödülleri yer almaktadır.

TABLO 2. Denekler İçin Belirlenen Ödüller

Denek	YİYECEKLER-İÇECEKLER	OYUNCAKLAR	SÖZ/DAVRANIŞ	ETKİNLİKLER
H.	Cips, şeker, kek, patates kızartması, meyve suyu	Ses çıkaran oyuncaklar (şarkı söyleyen bebek)	Aferin, alkışlama, saçının okşanması, kucaklama	Parka gitmek, müzik dinlemek, TV’de reklamları izlemek
C.	Kola, Tofita şeker, çikolata	Renkli kitaplar, ayı çantalar	Aferin, alkışlama, ablalarla boğuşma	TV seyretmek, müzik dinlemek, saklambaç, evcilik oynamak
D.	-	Motor	Aferin, alkışlama, saçının okşanması, sarılma, çak yapma, anneyle boğuşma, gıdıklanma	Parka gitmek, TV seyretmek, suyla oynamak

Çalışmada yiyecek pekiştireçleri ile birlikte sosyal pekiştireçler kullanılmıştır. Sadece D. ile diyet yapmasından dolayı yiyecek pekiştireçleri kullanılamamış, sosyal pekiştireçler ve etkinlikler kullanılmıştır. H. ve C.’nin tuvalet kontrolü eğitimi sırasında anneleri yiyecek pekiştireçlerini kullanırken, çok küçük parçalara bölerek kullanmıştır. Pekiştireçlerin kullanımı konusunda, annelere, öğretim oturumları içinde gerekli bilgiler verilmiştir.

3.3.4 Beceri Ölçü Araçları (Ek-4)

Araştırmada, annelerin çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırmalarına yönelik olarak iki beceri belirlenmiş ve annelerin bu becerilerde düzeylerini belirleyebilmek için ölçü araçları geliştirilmiştir. Bu bölümde, annelere kazandırılmak istenen kurulum kaydı tutma ve gündüz tuvalet kontrolü

kazandırma becerilerinin ölçü araçlarına ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

3.3.4.1 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı (EK- 4.1)

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, kuruluk süresi kaydını tutma becerisinin öğretimi yapıldıktan sonra, annelerin beceriyi kazanma düzeylerini belirlemek üzere geliştirilmiş, bildirim, ölçüt ve bağımsız sütunlarından oluşan ölçüt bağımlı ölçü aracıdır.

3.3.4.1.1 Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın Geliştirilmesi

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, 3 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bildirimler sıralanmaktadır. İkinci bölümde ölçüt ve son olarak bağımsız sütunu yer almaktadır.

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın bildirimler bölümünü oluşturmak üzere, önce kuruluk süresi kaydı tutma becerisinin analizi yapılmıştır. Beceri analizinde önce temel beceri basamakları ifade edilmiş, ardından her bir temel beceriyi oluşturan alt beceriler yapılış sırasına göre sıralanmıştır. Beceri analizinde yer alan basamaklar, kuruluk süresi kaydının tutulmasına yönelik olarak alan yazında (Varol,2005a) yer alan işlem basamaklarının, bildirimler haline dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Beceri analizi yapıldıktan sonra, her bir beceri basamağının ölçütü (2/3) belirlenmiştir. Bağımsız sütunu eklenerek, ölçü aracı tamamlanmıştır.

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın hazırlanmasının ardından, ölçü aracının kayıt çizelgesi geliştirilmiştir. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi (EK-4.1.1), kuruluk süresi kaydı tutma

becerisiyle ilgili öğretim yapıldıktan sonra, annenin beceri basamaklarını kazanıp kazanmadığını kaydetmek amacıyla hazırlanmıştır. Kayıt çizelgenin hazırlanması için ölçü aracının başına anne adı ve tarih eklenmiştir. Ölçü aracında yer alan bildirimler ve ölçüt sütunları aynen alınmış, yanına birbirini izleyen üç ayrı oturumu simgeleyen 1.2.3 yazılı sütunların eklenmesiyle kayıt çizelgesi tamamlanmıştır.

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın ve Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi'nin tamamlanmasından sonra, özel eğitim bölümünde görevli bir öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra son şekli verilmiştir.

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı ve Kayıt Çizelgesi'nin kullanılabilmesi için, Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kullanma Yönergesi (Ek-4.1.2) geliştirilmiştir. Yönergede, ölçü aracının amacı, uygulama ortamı, uygulama zamanı ve sayısı, ölçü aracının uygulanması ve ölçü aracının puanlanması bölümleri yer almaktadır.

3.3.4.1.2. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı'nın Araştırmada Kullanılması

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, anneye kuruluk süresi kaydı tutma becerisiyle ilgili öğretim yapıldıktan sonra araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Araştırmacı, çocuğun evinde en az 1,5 saat kalarak, üst üste 3 değişik durumda (3 gözlem oturumu) annenin kuruluk süresi kaydını bağımsız olarak tutup tutamadığını gözlemiştir.

Ölçü aracının kullanma yönergesinde belirtildiği şekilde, çocuğun bez kontrolü saati geldiğinde, anneye ana yönerge verilmiş ve herhangi bir şey

söylenmeden anne gözlenmiştir. Ana yönergeyi verdikten sonra, annenin becerinin ilk basamağından itibaren bağımsız bir şekilde gerçekleştirdiği basamaklar, ölçü aracı kayıt çizelgesinde ilgili basamağın karşısına birinci sütunun altına (+) olarak; annenin bağımsız olarak gerçekleştiremediği ya da yanlış yaptığı basamaklar ilgili basamağın karşısına birinci sütunun altına (-) olarak işaretlenmiştir. Anne yanlış yaptığı anda uygulama sonlandırılmıştır. Bir sonraki uygulama saatine kadar beklenmiş ve saat geldiğinde, ölçü aracı yukarıda açıklandığı şekilde ikinci ve sonra da üçüncü kez uygulanmıştır.

Ölçü aracı üç kez uygulandıktan sonra, anne beceri basamaklarının tamamını, en az iki uygulamada bağımsız olarak gerçekleştirmişse kurulum süresi kaydı tutma becerisine sahip olduğu kabul edilmiştir. Anne ölçü aracının üç kez uygulanması sonucu 2/3 ölçütünü gerçekleştiremediğinde, ek öğretime gereksinim duyduğuna karar verilmiştir.

3.3.4.2. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı (EK-4.2.)

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin öğretimi yapıldıktan sonra, annelerin beceriyi kazanma düzeylerini belirlemek üzere geliştirilmiş, bildirim, ölçüt ve bağımsız sütunlarından oluşan ölçüt bağımlı ölçü aracıdır.

3.3.4.2.1. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın Geliştirilmesi

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı, 3 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bildirimler sıralanmaktadır. İkinci bölümde ölçüt ve son olarak bağımsız sütunu yer almaktadır.

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın bildirimler bölümünü oluşturmak üzere, önce tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin analizi yapılmıştır. Beceri analizinde önce temel beceri basamakları ifade edilmiş, ardından her bir temel beceriyi oluşturan alt beceriler yapılış sırasına göre sıralanmıştır. Beceri analizinde yer alan basamaklar, gündüz tuvalet kontrolü kazandırmaya yönelik olarak alan yazında (Varol, 2005a; Snell,1993) yer alan işlem basamaklarının, bildirimler haline dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Beceri analizi yapıldıktan sonra, her bir beceri basamağının ölçütü (2/3) belirlenmiştir. Bağımsız sütunu ve ana yönerge eklenerek, ölçü aracı tamamlanmıştır.

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın hazırlanmasının ardından, ölçü aracının kayıt çizelgesi geliştirilmiştir. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi (Ek-4.2.1.), gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisiyle ilgili öğretim yapıldıktan sonra, annenin beceri basamaklarını kazanıp kazanmadığını kaydetmek amacıyla hazırlanmıştır. Kayıt çizelgesinin hazırlanması için ölçü aracının başına anne adı ve tarih eklenmiştir. Ölçü aracında yer alan bildirimler ve ölçüt sütunları aynen alınmış, yanına birbirini izleyen üç ayrı oturumu simgeleyen 1.2.3 yazılı sütunların eklenmesiyle kayıt çizelgesi tamamlanmıştır.

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın ve Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi'nin tamamlanmasından sonra, özel eğitim bölümünde görevli bir öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra son şekli verilmiştir.

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı ve Kayıt Çizelgesi'nin kullanılabilmesi için, Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kullanma Yönergesi (Ek-4.2.2.) geliştirilmiştir. Yönergede

ölçü aracının amacı, uygulama ortamı, uygulama zamanı ve sayısı, ölçü aracının uygulanması ve ölçü aracının puanlanması bölümleri yer almaktadır.

3.3.4.2.2. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı'nın Araştırmada Kullanılması

Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı, anneye gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisiyle ilgili öğretim yapıldıktan sonra araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Araştırmacı, çocuğun evinde en az bir tuvalet zamanında kalarak, annenin gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisini bağımsız olarak uygulayıp uygulamadığını gözlemiştir. Ölçü aracı, araştırmaya katılan deneklerin evlerinin birbirine uzak olması nedeniyle, aynı gün içinde ardışık 3 oturum uygulanamamış, ikinci ve/veya üçüncü oturumlar ertesi gün uygulanmıştır.

Ölçü aracının kullanma yönergesinde belirtildiği şekilde, çocuğun tuvalet saati geldiğinde anneye ana yönerge verilmiş ve herhangi bir şey söylenmeden anne gözlenmiştir. Ana yönergeyi verdikten sonra, annenin becerinin ilk basamağından itibaren bağımsız bir şekilde gerçekleştirdiği basamaklar, ölçü aracı kayıt çizelgesinde ilgili basamağın karşısına birinci sütunun altına (+) olarak; annenin bağımsız olarak gerçekleştiremediği ya da yanlış yaptığı basamaklar, ilgili basamağın karşısına birinci sütunun altına (-) olarak işaretlenmiştir. Anne yanlış yaptığı anda, uygulama sonlandırılmıştır. Bir sonraki uygulama saatine kadar beklenmiş ya da ertesi gün çocuğun tuvalet yapma saati geldiğinde, ölçü aracı yukarıda açıklandığı şekilde ikinci ve sonra da üçüncü kez uygulanmıştır.

Ölçü aracı üç kez uygulandıktan sonra, anne beceri basamaklarının tamamını, en az iki uygulamada bağımsız olarak gerçekleştirmişse, gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisine sahip olduğu kabul edilmiştir. Anne ölçü aracının

üç kez uygulanması sonucu 2/3 ölçütünü gerçekleştiremediğinde, ek öğretime gereksinim duyduğuna karar verilmiştir.

3.3.5. Kuruluk Süresi Kayıt Formu (Ek-5)

Kuruluk Süresi Kayıt Formu, gündüz tuvalet kontrolü eğitimine başlamadan önce, çocuğun kuruluk süresini belirlemek için kullanılan bir formdur (Varol, 2005a; Baker ve Brightman, 1995; Snell,1993). Çocuğun gün içinde uyanık kaldığı ve evde olduğu saatlerde, annesi tarafından yarım saatte bir bez kontrolü yapılarak, çocuğun ıslak/kuru olmasına göre Kuruluk Süresi Kayıt Formu'na sonuçların kaydedilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

3.3.5.1. Kuruluk Süresi Kayıt Formu'nun Geliştirilmesi

Kuruluk Süresi Kayıt Formu'nun başında çocuğun adı, üst iki satırında tarih ve günler yer almakta, ilk sütununda ise saat yer almaktadır. Tarih bölümü, çalışmanın başladığı tarihten itibaren yazılan tarihleri, gün bölümü o tarihlerdeki haftanın günlerini ve son olarak saat bölümü de, çocuğun sabah uyanışından itibaren 30 dakikalık aralıklarla yazılan saatleri içermektedir.

Araştırmada formda yer alan tarih, gün ve saat bölümleri, kuruluk süresi kaydı tutma becerisine yönelik öğretim oturumlarının ilkinde anneye sorularak, araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Çocuğun o gün kaçta uyandığı, belirli bir öğle uykusu saati varsa uyku saati, kurumda bulunma ve yemek saatleri göz önünde tutularak, formun saat sütunu sadece o gün için doldurularak forma son şekli verilmiştir.

3.3.5.2. Kuruluk Süresi Kayıt Formu'nun Araştırmada Kullanılması

Anneler, çocuğun uyandığı saatten itibaren 30 dakika aralıklarla çocuğun altını kontrol etmiş ve altının kuru olması/ıslak olması/ıslaklık türü/tuvalette gerçekleşen çiş/tuvalette gerçekleşen kaka gibi durumları kayıt formuna işaretlemiştir. Annelerin kayıt formunda kullandıkları işaretler, önceden araştırmacıyla birlikte belirledikleri ve kendileri için en rahat kullanılacak işaretlerdir. Anneler kayıtların tamamını, çocukların evde bulundukları ve uyanık kaldıkları süreler boyunca tutmuşlardır. Yolda, dışarıda ya da kurumda oldukları sürelerde kayıt tutmamışlardır.

Çalışmaya katılan deneklerden C.'nin annesi, birinci gün aralıksız 8 saat; ikinci gün aralıksız 4,5 ve 6 saat; üçüncü gün aralıksız 6 ve 3,5 saat; dördüncü gün aralıksız 13 saat; beşinci gün aralıksız 7 ve 5,5 saat olmak üzere 5 gün boyunca toplam 53,5 saat kayıt tutmuştur.

Çalışmaya katılan deneklerden H.'nin annesi, birinci gün aralıksız 7,5 ve 1,5 saat; ikinci gün aralıksız 16 saat; üçüncü gün aralıksız 9 saat; dördüncü gün aralıksız 8 ve 1,5 saat; beşinci gün aralıksız 15 saat olmak üzere 5 gün boyunca toplam 58,5 saat kayıt tutmuştur.

Çalışmaya katılan deneklerden D.'nin annesi, birinci gün aralıksız 3,5 ve 1,5 saat; ikinci gün aralıksız 6,5 saat; üçüncü gün aralıksız 7,5 saat; dördüncü gün aralıksız 1 ve 2 saat; beşinci gün aralıksız 7 saat olmak üzere 5 gün boyunca toplam 29 saat kayıt tutmuştur.

Kayıtların son gününde yapılan ev ziyaretinde, annelerin tuttıkları kayıtlar alınmıştır. Kayıtlar incelenmiş ve araştırmacı tarafından çocukların kuruluk süreleri hesaplanmıştır.

3.3.5.3. Çocuğun Kuruluk Süresinin Hesaplanması

Çocukların kuruluk süresi, her annenin 5 gün boyunca doldurduğu kuruluk süresi kayıt formuna dayalı olarak hesaplanmıştır. Kuruluk süresi, çocuğun her gün aralıkları temel alınmak kaydıyla, kuru olduğu aralıkların toplam süresi (dakika), kuru kaldığı gözlem aralığı sayısına bölünerek hesaplanmıştır.

Araştırmacı tarafından hesaplanan süreler, Özel Eğitim Bölümünde görevli öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiştir. Araştırmada C. için hesaplanan kuruluk süresi 1,5 saat; H. için 40 dakika ve D. için 1,5 saat olarak belirlenmiştir.

3.3.6. Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu (Ek-6)

Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın annelere uygulanmasının ardından, annelerin çocuklarıyla gerçekleştirdikleri gündüz tuvalet kontrolü eğitimi süresince, çocuğun tuvalet yapma saatlerini, tuvaleti nerede ve nasıl gerçekleştirdiğini kaydetmelerine yönelik kayıt formudur. Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu, annelerin gerçekleştirdiği gündüz tuvalet kontrolü eğitimi sürecinde, çocuklardaki tuvalet kontrolüne yönelik amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik ilerlemelerin kaydedilmesi için geliştirilmiştir. Formun üst tarafında tarih, sol sütunda saat bölümü yer almaktadır.

Çocukların her biri için belirlenmiş olan kuruluk süresi, çocukların ilk öğretim amacındaki süreyi oluşturmuştur. Bu süre esas alınarak, kayıt formunun saat bölümü doldurulmuştur. Anneler çocuklarıyla gündüz tuvalet kontrolü eğitimine başladıktan sonra, her öğretim amacındaki kuruluk süresine göre belirlenen saatlerde çocuğu tuvalete götürmüş ve sonrasında çocuklarının tuvalete boşaltım yapıp yapmadığını, saatin karşısındaki satıra kaydetmiştir.

Anne, çocuğu sabah uyandığında tuvalete götürmüş, ardından kayıt çizelgesine çocuğun yaptığı boşaltım türünü, daha önceden araştırmacıyla belirledikleri işaretlerle kayıt etmiştir. Bu andan itibaren çocuğun evde uyanık olduğu süreler içinde, altına bez bağlanmamıştır. Çocuğun son tuvalet yapma saatinin üzerine, öğretim amacındaki kuruluk süresini ekleyerek çocuğu tekrar tuvalete götürmüş ve bu şekilde, gün içinde uyanık kaldığı saatlerde, çocuğun yaptıklarını işaretlemiştir. Çocuk gün içinde altına yaptığında, yaptığı saati not etmiş ve tekrar bu saate öğretim amacındaki kuruluk süresini ekleyerek sürece devam etmiştir.

Anneler gündüz tuvalet kontrolü eğitimine çocuklarıyla devam ederken, çocuk bir öğretim amacını 3 gün üst üste % 80 düzeyinde gerçekleştirence, araştırmacıyla birlikte bir sonraki öğretim amacı belirlenmiştir. Yeni belirlenen öğretim amacına göre, izleyen günlerde tuvalet yapma durumları forma kaydedilmeye devam etmiştir.

Aşağıdaki tabloda, gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin başından sonuna kadar, her bir çocuğun öğretim amaçlarındaki ilerlemeleri yer almaktadır (Tablo 3).

TABLO 3: Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının Uygulanması Sırasında Çocuklardaki İlerlemeler

Öğretim Amaçları	Denekler		
	H.	C.	D.
1	40 dak.	1 saat 30 dak.	1 saat 30 dak.
2	50 dak.	1 saat 40 dak.	1 saat 40 dak.
3	60 dak.	1 saat 50 dak.	1 saat 50 dak.
4	1 saat 10 dak.	2 saat	2 saat
5	1 saat 25 dak.		
6	1 saat 40 dak.		
7	2 saat		

3.3.7. Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formları (Ek-7)

Araştırmada Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın uygulanması sırasında, öğretim materyallerinde yer alan uygulama basamaklarının uygulamacı tarafından güvenilir biçimde uygulanıp uygulanmadığını belirleyebilmek amacıyla, uygulama güvenirliliği verileri toplanmıştır. Bu amaçla Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formları (Ek-7) geliştirilmiştir.

3.3.7.1. Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formlarının Geliştirilmesi ve Araştırmada Kullanılması

Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formlarının geliştirilmesi için Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nda yer alan ve araştırmacının anneye çalışırken uygulaması gereken uygulama basamakları alt alta sıralanmıştır. Uygulama basamaklarının karşısına evet ve hayır sütunları açılmıştır. Formun başına amacı, uygulama yönergesi, gözlemci ve tarih başlıkları yazılarak form oluşturulmuştur. Uygulama Güvenirliği Veri Toplama

Formu, Özel Eğitim Bölümü'nde görevli öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiş ve forma son şekli verilmiştir.

Uygulama güvenilirliği verilerinin, alandan olan kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda oturumların %20'sinde; alandan olmayan kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda ise, %30 ve üzerinde toplandığı belirtilmektedir (Tekin, 1999). Araştırmada uygulama güvenilirliği verilerinin hangi oturumlarda alınacağını dolayısıyla hangi oturumlar için form hazırlanacağını belirlemek üzere, programda yer alan öğretim ünitelerinin uygulama aşamaları (anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama), eşit olasılıklı örnekleme ile seçilmiştir. Buna göre, Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Anlatım Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu; Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Model Olma Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu; Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Davranışın Prova Edilmesi Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu; Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Bağımsız Uygulama Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu geliştirilmiştir.

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının uygulanması sırasında tüm oturumlar kamera ile kaydedilmiştir. Uygulama bitiminde, araştırmacının dışında Özel Eğitim Bölümü'nde görevli öğretim görevlisi (biri doktorasını tamamlamış, diğeri doktora eğitiminde) iki özel eğitim uzmanı, uygulamacının Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formlarında yer alan basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kaydından izleyerek, uygunsa formda yer alan “evet” sütununa; uygun değilse “ Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirlemişlerdir. Uygulama güvenilirliği katsayısı, gözlenen uygulamacı davranışının, planlanan uygulamacı davranışına bölünerek yüzdesinin alınması ile hesaplanmıştır.

3.3.8. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu (Ek-8)

Araştırmanın sosyal geçerliğini belirlemek açısından, annelerin program sonunda programa ilişkin düşüncelerini, programın onların gereksinimlerini ne düzeyde karşıladığını, programda hoşta giden ve gitmeyen unsurların neler olduğunu ve genel olarak memnun olup olmadıklarını belirlemeye yönelik olarak bir sosyal geçerlik formu geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

3.3.8.1. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu'nun Geliştirilmesi ve Araştırmada Kullanılması

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu, aile eğitimi konusunda yapılmış çalışmalarda kullanılan programı değerlendirmeye yönelik formlar incelenerek ve bu formlarda yer alan maddelerin, araştırmanın içeriğine uygun olanlarının alınmasıyla geliştirilmiştir. Form, on bir sorudan oluşmaktadır. Soruların altında Evet katılıyorum (), Hayır katılmıyorum () ve Kararsızım () bölümleri yer almaktadır.

Sorular, çocuğa tuvalet kontrolünün kazandırılmasının önemini, tuvalet kontrolünü kazandırmak için kullanılan Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının işlevsel olup olmadığını ölçmeye hizmet edecek şekilde oluşturulmuştur. Ayrıca, bu çalışmanın sonucunun, çocukların diğer gelişim alanlarındaki öğrenmelerine olumlu yönde hizmet edip etmeyeceğine, çevredekilerin çocuğa yönelik tutumlarının olumlu yönde değişip değişmeyeceğine dair sorulara da yer verilmiştir. Formda yer alan sorular, araştırmacı tarafından anneye sorulmuştur. Annenin verdiği cevaplar ilgili bölüme kaydedilmiştir.

3.4. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı (Ek-9)

Araştırmada, annelerin çocuklarına gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmalarına yönelik olarak Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirilmiştir. Bu kısımda programın geliştirilmesi, kapsamı ve programın ön uygulamasına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.4.1. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Geliştirilmesi

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nı geliştirmek amacıyla ilk önce aile eğitimi, eve dayalı aile eğitimi, erken çocukluk dönemi özel eğitimi ve gündüz tuvalet kontrolü eğitime yönelik alan yazında yer alan kaynaklar gözden geçirilmiştir. Gözden geçirme sonucunda, gündüz tuvalet kontrolü kazandırmak için önce kuruluk süresi kaydının tutulması, sonra gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin verilmesi aşamalarının uygulanması gerektiği belirlenmiştir (Snell,1983; Varol,2005).

Araştırmada, çocuklarına gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmalarını sağlamak üzere, annelere kuruluk süresi kaydı tutma ve gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerilerini kazandırmak amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi” (Ek-9.1) ve “Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi” (Ek 9.2) olmak üzere iki öğretim ünitesi geliştirilmiştir. Üniteler hazırlanırken, ilk olarak kuruluk süresi kaydı tutma ve gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerileri analiz edilmiştir. Daha sonra bu becerilere ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilmiştir. Ardından bu ölçüt bağımlı ölçü araçlarında yer alan bildirimlerden yararlanılarak, ilgili becerinin bütünüyle ilgili uzun dönemli amaç ve bu uzun dönemli amaca ulaşmak için annenin gerçekleştirmesi gereken kısa dönemli amaçlar ve bu kısa

dönemli amaçlara ulaşmayı sağlayacak öğretim amaçlarından oluşan “Amaçlar” bölümü oluşturulmuştur. Ardından, her bir öğretim amacının gerçekleştirilmesine yönelik olarak “Öğretim Süreçleri” bölümüne yer verilmiştir.

En son olarak, hazırlanan Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı ile ilgili olarak Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde görevli bir öğretim üyesinin görüşleri alınmış ve öneriler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’na son şekli verilmiştir.

3.4.2. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın Kapsamı

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, tüm öğretim amaçlarının ev ortamında gerçekleştirilmesine yönelik olarak tasarlanmış bir programdır. Program “Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi” (Ek-9.1) ve “Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi” (Ek-9.2) olmak üzere iki öğretim ünitesinden oluşmaktadır. Programda yer alan öğretim ünitelerinin amaçlarının annelere kazandırılması ve sonra çocuktaki ilerlemelerin gözlenmesi için ev ziyaretleri yapılmaktadır. Ev ziyareti yapılan günlerin dışındaki günlerde, çocuktaki ilerlemelere ilişkin bilgiler telefon görüşmeleri ile alınmaktadır. Bu nedenle bu bölümde öncelikle bu ögelere, ardından programın içeriğine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir.

3.4.2.1. Ev Ziyareti

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın uygulanması için tüm öğretim süreçlerinin ev ortamında uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle, her bir annenin amaçları gerçekleştirmesine yönelik

ev ziyaretleri planlanmıştır.

Ev ziyareti ön hazırlık, ev ortamını çalışma öncesi hazırlama, öğretim sürecini uygulama, ziyaretin tamamlanması aşamalarından oluşmaktadır.

Ön hazırlık aşamasında, uygulayıcı ziyaretten bir gün önce hazırlanan öğretim süreçlerini gözden geçirir, ulaşım yolu ve saatini planlar, gerekli materyalleri hazırlar. Anneye telefonla geleceği saati bildirir. Önceden planlanan ziyaret saatlerinin dışında, son anda çıkabilecek bir durum oluşup oluşmadığını (hastalık, misafir, uyku vb.) anlamak üzere, ziyaret günü bir kez daha anneyle görüşerek saati kesinleştirir. Anneden, çocuğun açlık, uyku vb. ihtiyaçları varsa, ziyaret öncesinde gidermesini ister.

Uygulayıcı ziyaret günü eve geldikten sonra, anneyle kısaca sohbet eder. Bir önceki gün neler yaptığı, herhangi bir sorunla karşılaşp karşılaşmadığına ilişkin sorular sorar. Annenin, varsa sorularını cevaplar. Sohbetin ardından ortamda çalışmayı etkileyebilecek uyaranlar varsa, onları kaldırmasını ister. Ortamı çalışma için hazırlar. Materyal kullanacaksa, bir sehpa üzerine kullandığı eli tarafında olacak şekilde yerleştirir. Anneyle hafif çapraz olacak şekilde yan yana oturur ve o gün uygulanacak öğretim sürecini uygular.

Öğretim sürecini uyguladıktan sonra, annenin sorusu varsa cevaplanır. O gün çalışılan konuyla ilgili yapması gerekenler, kısaca hatırlatılır ve bir sonraki ziyarette neler yapılacağı açıklanır.

Ev ziyaretleri sırasında mümkün olduğunca evdeki eşyalar, evin düzeni, rutini konusunda tarafsız kalınmaya çalışılmaktadır. Ancak, gerek öğretim oturumları sırasında, gerekse diğer zamanlarda, anneden çocuğun rutinini bozacak etkinliklerden kaçınmasına yönelik önerilerde bulunmaktadır (misafirliğe gitme,

uzun süreli kalıcı misafir kabul etme vb.).

Ev ziyaretleri sırasında annenin kendisini rahat hissetmesi için samimi davranılmaya çalışılmaktadır. Annenin kişilik özellikleri ve yaşı dikkate alınarak, başarılı çalışmaları övgüyle ödüllendirilmektedir. Annenin ilgisini ve çalışmaya olan hevesini sürekli kılabilmek için kendisindeki ilerlemeler sık sık hatırlatılmaktadır.

3.4.2.2. Telefon Görüşmeleri

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı uygulanırken, telefon görüşmeleri de yapılmaktadır. Annelerin uygulama ile ilgili sorularının cevaplanması, o gün yapılan uygulama ile ilgili sonuçların alınması, ilerlemelerin izlenmesi ve izleyen gün ne yapacaklarının hatırlatılması için ziyaret yapılan günler dışında, araştırmacının anneyi telefonla araması gerekmektedir. Telefon görüşmelerine yönelik olarak her anneyle uygun oldukları saat belirlenmekte ve uygulayıcı telefon görüşmelerini o saatte yapmaya özen göstermektedir.

3.4.3. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi

3.4.3.1. Amaçlar

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin amaçlar bölümünde uzun dönemli amaç, kısa dönemli amaçlar ve öğretim amaçları yer almaktadır. Uzun dönemli amaç, ilgili becerinin bütününe bağımsız olarak gerçekleştirilmesine yönelik olarak ifade edilen amaçtır. Kuruluk süresi kaydı tutma becerisi için belirlenen uzun dönemli amaç, “Anne 5 gün süreyle çocuğun kuruluk süresi kaydını bağımsız olarak tutar” şeklindedir.

Kısa dönemli amaçlar, ilgili becerinin uzun dönemli amacına ulaşacak şekilde, becerinin bütününe, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra yapılması ve bağımsız olarak yapılmasına yönelik yazımından oluşmaktadır. Örneğin, kuruluk kaydı tutma uzun dönemli amacına ulaşacak şekilde oluşturulan kısa dönemli amaçları şu şekildedir:

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun kuruluk süresi kaydını tutar.

2. Anne, bağımsız olarak çocuğunun kuruluk süresi kaydını tutar.

Öğretim ünitesinin amaçlar bölümünde son başlık öğretim amaçlarıdır. Öğretim amaçları, her bir kısa dönemli amaca ulaşacak şekilde, beceri ölçü aracında yer alan alt beceri basamaklarının davranışsal amaç ifadesine dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur. Örneğin, kuruluk kaydı tutma becerisinin ikinci kısa dönemli amacı olan “anne, bağımsız olarak çocuğunun kuruluk süresi kaydını tutar” amacı için öğretim amaçlarından bir kaçı şu şekilde sıralanmaktadır:

Öğretim Amacı 1: Anne, çocuğun altı kuru olduğunda, kuruluk süresi kayıt formuna gözlem saatinin karşısına üç denemeden ikisinde bağımsız olarak (+) işareti koyar.

Öğretim Amacı 2: Anne, çocuğun altı kuru olduğunda, çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa üç denemeden ikisinde bağımsız olarak götürür.

Öğretim Amacı 3: Anne, çocuk tuvalette boşaltım yaparsa, kuruluk süresi kayıt formuna boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde bağımsız olarak Ç,K ya da Ç/K işaretler.

3.4.3.2. Birinci Ev Ziyareti

İlk ev ziyaretinde, “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin amaçlarını anneye kazandırmak üzere, üniteye yer alan öğretim süreçleri uygulanmıştır. Öğretim süreçleri giriş, anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama aşamalarından oluşmaktadır.

3.5.3.2.1. Giriş

Uygulayıcı, ziyaretin başında ziyaret hazırlıklarını tamamlayıp ortamı hazırladıktan sonra, anneye ilk ziyaretin amacını açıklar. İlk ziyarette kuruluk süresi kaydı tutma becerisini çalışacaklarını ifade eder. Anneye, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırmak için öncelikle çocuğun ne kadar süreyle kuru kalabildiğinin belirlenmesi gerektiğini söyler. Çocuğun uyanık kaldığı saatlerde, yarım saat aralıklarla bezini açıp kuruluğu kontrol edeceğini ve duruma göre de işaretlemeler yapacağını söyler. Kayıt formunu gösterir ve işaretlemeler için bu kayıt formunu kullanacağını söyler. Kayıt formunda yer alacak saatlerin çocuğun uyku, eğitim kurumuna gitme gibi durumların dışında, evde uyanık geçen saatler olması gerektiğini söyler.

Uygulayıcı anneye çocuğun sabah kalkış saatini, gündüz uykusunun başlama ve bitiş saatlerini sorar. Anneden aldığı cevaplarla, formda uyku saatini kayıt eder. Tarih ve saat sütunlarını anneye sorarak doldurur. Çocuğun kurumdaki ders saatlerini de kayıt formuna not eder. Uygulayıcı anneye, günlük öğün ve ara öğün saatlerini de her gün not etmesini söyler. Anneye bu saatler dışında kalan zaman dilimlerini açıklar ve annenin gün boyu kayıt tutmasına engel bir durum olup olmadığını (yatılı misafirlik, gündüz hastane işleri vb.) sorar. Mümkün olduğunca, tüm gün çocuk yatana kadar kayıt tutmasını söyler. Engel durumun

olması durumunda da, o gün için kayıt tutabileceği kesintisiz 4 saatlik gözlem aralığı belirlenir. Kayıt formuna son şekli verilir.

3.4.3.2.2. Anlatım

Uygulayıcı, anlatım aşamasında anneye, çocuğun kuruluk süresi kaydı tutma becerisinin tüm basamaklarını, çizelge varlığında sözel olarak açıklar. Kuruluk süresi kaydını tutabilmek için, 5 gün süreyle yarım saat aralıklarla çocuğun altını kontrol etmesi gerektiğini söyler. Altını açtığında, olası durumlara göre ne yapması gerektiğini açıklar:

“Çocuğunuzun altını açtığınızda altı kuruysa kayıt çizelgesine baktığınız saatin karşısına, tarih sütununun altına (+) işaretleyin. Çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa götürün. Tuvalete götürdüğünüzde boşaltım yaparsa, kayıt çizelgesine boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretleyin. Tuvalette boşaltım olmazsa, kayıt çizelgesine (X) işaretleyin ve bir şey söylemeden çocuğun altını bağlayın.” der.

Uygulayıcı bu şekilde kuruluk kaydı tutma becerisi basamaklarının anlatımını tamamladıktan sonra model olma aşamasına geçer.

3.4.3.2.3. Model olma

Uygulayıcı model olma aşamasında, anneye becerinin tüm basamaklarını çocukla çalışarak gösterir. Becerinin her bir basamağında ne yapılması gerektiğini ifade eder ve uygular. Anneye “bakın şimdi altını açma vakti. Beni izleyin. Altını açıyorum” der ve çocuğun altını açar. “Bakın, çocuğun altı kuru. Altı kuru olduğunda, kayıt çizelgesine (+) işaretlemem gerekiyor. Bakın kayıt çizelgesine,

bu saatin karşısına (+) işaretliyorum” der ve işaretlemesini yapar. Ardından “altını açtığımızda kuru ise, tuvalete götürmemiz gerekli” der ve çocuğu tuvalete götürür.

“Tualete götürdüğümüzde, 5 dakika beklemem gerekiyor” der ve 5 dakika kadar tuvalette bekler. Beklerken çocuk boşaltım yaparsa, “bakın çişini yaptı. Bu durumda, kayıt formuna Ç işaretlemem gerekiyor” der ve kayıt formuna Ç yazar. Çocuğun altını tekrar bağlar.

Uygulayıcı bu şekilde becerinin tüm basamaklarını kendisi uygulayıp gösterdikten sonra davranışın prova edilmesi aşamasına geçer.

3.4.3.2.4. Davranışın Prova Edilmesi

Uygulayıcı davranışın prova edilmesi aşamasında, annenin çocukla çalışması sırasında, becerinin her bir basamağına ilişkin anneye soru sorar ve doğru yanıt alması durumunda, anneden o basamağı yapmasını ister. Doğru yanıt alamazsa, o basamakla ilgili ne yapması gerektiğini kendisi açıklar.

“Şimdi sıra sizde. Bakın gözlem saati geldi. Önce ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar. “Altını açmalıyım” cevabı gelirse “Evet doğru önce altını açmalısınız. Altını açın. Kuru mu? Kuru olduğuna göre ne yapmalısınız?” diye sorar. “Tualete götüreceğim” cevabını doğrular. “Evet tuvalete götüreceksiniz” der.

Uygulayıcı bu şekilde becerinin tüm basamaklarında anneye yönlendirici sorularla becerinin basamağına ilişkin cevaplar alır ve annenin o beceri basamağını uygulamasını ister.

3.4.3.2.5. Bağımsız Uygulama

Uygulayıcı annedeki ilerlemelere göre, 1,5-2 saat ev ortamında kalır. Annenin bez kontrol etmesi, boşaltım olması/olmaması durumlarına göre yapması gerekenleri bağımsız yapmasını bekler. Bağımsız yapamadığı basamakta davranışın prova edilmesi aşamasına geri döner. Anne bu süreci, herhangi hatırlatma gerekmesizin uygulayana kadar devam edilir. Uygulayıcı, annenin doğru yaptığı basamakları, betimleyerek pekiştirir. Anne bağımsızlığa ulaştığında, anneye “siz yarım saat aralıklarla bu şekilde kontrol etmeye devam edin. Yarın ben yine geleceğim ve sizi tekrar izleyeceğim” der.

3.4.3.3 İkinci Ev Ziyareti

Uygulayıcı, ikinci gün yaptığı ev ziyaretinde annenin ilk gün kayıtlarını inceler. Kayıtlarda gördüğü hataları ya da eksiklikleri gösterir, dönüt ve düzeltmelere yer verir. Annenin öğretim amaçlarını bağımsız olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirlemek üzere anneyi kuruluk süresi kaydını yaparken gözler. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi'ne verileri işaretler. Anne, becerinin basamaklarını üç denemenin ikisinde bağımsız olarak gerçekleştirirse, öğretim süreci tamamlanır. Gerçekleştirememesi durumunda, ek öğretim oturumuna yer verir. Sonra uygulayıcı anneye, yine 5 gün boyunca kayıt tutmasını söyler. Herhangi bir sorun yaşanırsa, telefonla haber vermesini ister.

3.4.3.4. Üçüncü Ev Ziyareti

Uygulayıcı, annenin kuruluk süresi kaydını tamamladığı gün, üçüncü ev ziyaretini gerçekleştirir. Üçüncü ziyarette kuruluk süresi hesaplanır; gündüz tuvalet kontrolü eğitimi için çocuğa yönelik öğretim amaçları belirlenir; Gündüz

Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi amaçlarının anneye kazandırılması için hazırlanan öğretim süreçleri uygulanır.

3.4.3.4.1. Kuruluk Süresinin Hesaplanması

Kuruluk süresi kayıtlarının beşinci gününde yapılan ev ziyaretinde, annenin yapmış olduğu tüm kayıt formları alınır. Beş günün kayıtları tek tek incelenerek, çocuğun ortalama kuruluk süresi hesaplanır. Kuruluk süresi hesaplanırken, önce günlük ortalama hesaplanır. Günlük ortalama kuruluk süresi hesaplanırken, çocuğun o gün içinde kuru kaldığı toplam süre, kuru kaldığı aralık sayısına bölünür. Daha sonra, her gün için bu şekilde hesaplanan kuruluk süreleri tekrar toplanır ve toplam gün sayısına bölünür. Çıkan süre, çocuğun ortalama kuruluk süresidir.

3.4.4. Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi

3.4.4.1. Amaçlar

Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin amaçlar bölümünde uzun dönemli amaç, kısa dönemli amaçlar ve öğretim amaçları yer almaktadır. Gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerisi için uzun dönemli amaç, “anne, çocuğa gündüz tuvalet kontrolünü kazandırır” şeklindedir. Bu uzun dönemli amaca ulaşacak şekilde belirlenen kısa dönemli amaçlar ise aşağıdaki şekildedir:

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

2. Anne, bağımsız olarak, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

Öğretim ünitesinin amaçlar bölümünde son başlık öğretim amaçlarıdır. Örneğin, ilk kısa dönemli amaç olan “anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular” amacı için öğretim amaçlarından birkaçı aşağıdaki şekildedir:

Öğretim Amacı 1: Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek üç denemeden ikisinde ödülü söyler.

Öğretim Amacı 2: Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca üç denemeden ikisinde oturtur.

Öğretim Amacı 3: Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.

3.4.4.2. Öğretim Süreçleri

“Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin amaçlarını anneye kazandırmak üzere, üniteye yer alan öğretim süreçleri uygulanmaktadır. Öğretim süreçleri giriş, anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama aşamalarından oluşmaktadır.

3.4.4.2.1. Giriş

Uygulayıcı bu aşamada ilk önce anneye çocuğun kuruluk süresini söyler ve ilk öğretim amacını anneye ifade eder. Çocuktan beklenen davranışın, belirlenen sürelerde tuvalete götürüldüğünde tuvaletini yapması, diğer zamanlarda da pantolonun kuru kalması olduğunu söyler. Bundan sonra, çocuğun uyanık kaldığı saatlerde altını bağlamaması gerektiğini söyler. Zaman kaybetmemek ve daha rahat öğretim yapabilmesi için çocuğa lastikli pantolon ya da mevsime göre lastikli şort giydirmesini söyler. Çocuğun en rahat kullanabileceği tuvalet tipinin ne olduğunu sorar. Eğer evde alaturka bir tuvalet varsa ve çocuk lazımlığı daha rahat kullanabilecekse, lazımlıkta çalışması gerektiği söylenir. Alafranga tuvalet kullanılacaksa, çocuklar için satılan çocuk aparatı kullanılır. Çocuk için etkili pekiştireç yiyecek ise yiyeceği küçük parçalara bölmesini ve bir tabağa koymasını ister. Yiyecek pekiştirecinin tuvaletten çıkınca verileceğini söyler.

3.4.4.2.2. Anlatım

Uygulayıcı anneye kullanacağı ilerleme formunu tanıtır. Daha önce kuruluk süresi kaydı tutma sırasında kullanılan formla benzer olduğunu belirtir. Öğretim amaçlarını, sırasıyla sözel olarak sunar: “Şimdi ilk öğretim amacından başlayarak, çocuğunuzla nasıl çalışacağınızı konuşacağız. Önce çocuğunuzu ne zaman tuvalete götüreceğinizi nasıl belirleyeceksiniz? Çocuğunuzun yaptığı son boşaltım saatine, kuruluk süresini ekleyeceksiniz. Örneğin bu sabah uyandı ve çişini yaptırdınız yada kazayla altına yaptı diyelim. Çişini yaptığı saat 10:10 olsun. Çocuğunuzun kuruluk süresi 45 dakika olduğuna göre, son çiş saatine bu süreyi ekleyelim. Saat 10:55 oldu. İlerleme formuna çocuğu tuvalete götüreceğiniz saati yazmanız gerekiyor. Son çiş saatinden sonra, tekrar götüreceğiniz saati hesaplayıp yazacaksınız”

“Çocuğunuzu, tuvalete götürme saatinden 4 dakika önce (çocuğun tuvalete kadar götürülmesi ve üzerinin çıkarılıp tuvalete oturtulması için geçen süre) tuvalete götüreceksiniz. Yani 10:51’de. Saati sürekli kontrol edin ve tuvalete götürme zamanına 4 dakika kala çocuğa, “hadi bakalım tuvalete gitme zamanı” deyin ve onu tuvalete götürün. Tuvalete götürürken de, eğer çişini tuvalete yaparsan, seninle yapacağız diyerek ödülünü açıklayın” diyerek tüm basamakları bu şekilde sözel olarak açıklar.

3.4.4.2.3. Model Olma

Uygulayıcı bu aşamada anneye, çocuk rolünü üstlenmesini söyler. Uygulayıcı anne rolünde olur. Becerinin tüm basamaklarını anneye çalışarak gösterir.

“Çocuğunuzun en son çiş saati, diyelim ki 12:20 idi. Bu süreye 45 dakika ekledik ve saat kaç oldu? 13:05. Çocuğu tuvalete, bu saatten 4 dakika önce götürmeliyim. Saate bakıyorum 13:01. Tuvalete götürme saati gelmiş. Tuvalete götürme saatine 4 dakika kala çocuğa, “hadi bakalım tuvalete gitme zamanı” demem ve sonra çocuğu tuvalete götürmem gerekiyor” der. Ardından anneye, “hadi bakalım tuvalet zamanı” der ve anneyi tuvalete götürür.

Uygulayıcı bu şekilde becerinin tüm basamaklarını kendisi yapar ve yaparken de ne yaptığını açıklayarak anneye model olur.

3.4.4.2.4. Davranışın Prova Edilmesi

Uygulayıcı bu aşamada, çocuk rolünü üstlenir. Anne uygulayıcı üzerinde becerinin basamaklarını gerçekleştirir. Uygulayıcı bu aşamada anneye hatırlatıcı

sorular sorarak, becerinin tüm basamaklarında anneyi yönlendirir. Çocuğun tuvalete götürülme saati geldiği söylenir. Anne tuvalet saati geldiğinde, çocuğunu (uygulayıcıyı) tuvalete götürmeye hazırlanırsa, basamağı doğru hatırladığı için pekiştirilir. Eğer anne, tuvalet saatinde çocuğu (uygulayıcıyı) götürmek için hazırlanmazsa, uygulayıcı anneye tuvalet zamanı geldiğini hatırlatır. Anne çocuğu (uygulayıcıyı) alıp tuvalete götürürken, uygulayıcı “tuvalete götürürken ne demeniz gerekiyor?” diye sorar. Anne çocuğa “hadi bakalım, şimdi tuvalet zamanı, eğer çişini tuvalete yaparsan sana vereceğim” derse, “evet doğru, çok güzel, hadi o zaman söyleyin der. Demezse, söylemesi gereken cümleyi bütün olarak söyler: “ hadi bakalım, şimdi tuvalet zamanı, eğer çişini tuvalete yaparsan, sana vereceğim deyin” der. Uygulayıcı, bu şekilde becerinin tüm basamaklarına yönelik olarak, anneye hatırlatıcı sorular sorarak davranışın prova edilmesi aşamasını sunar.

3.4.4.2.5. Bağımsız Uygulama

Uygulayıcı, sonraki tuvalete götürme saatine kadar evde kalır. Herhangi bir kaza olması yada çocuğun kendisinin tuvalete gitmek istemesine göre yapması gerekenleri, annenin bağımsız olarak yapıp yapmadığını gözler. Annenin yanlış yada eksik yaptığı basamakta, ne yapması gerektiğini hatırlatıcı sorularla hatırlatır. Doğru yaptığı basamakları betimler. Anne, bağımsız olarak süreci uygulayana kadar, öğretime devam edilir.

3.4.5. Dördüncü Ev Ziyareti

Uygulayıcı, annenin bir önceki gün yaptığı uygulamalarda tuttuğu ilerleme kayıtlarını inceler. Kayıtlarda gördüğü hataları yada eksiklikleri gösterir, dönüt ve düzeltmelere yer verir. Annenin öğretim amaçlarını bağımsız olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirlemek üzere, anneyi çocuğuna gündüz tuvalet kontrolü

eğitimi yaparken gözler. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi'ne verileri işaretler. Anne, becerinin bütün basamaklarını, en az 2 denemede bağımsız olarak gerçekleştirirse, öğretim süreci tamamlanır. Beceri basamaklarını ölçüt düzeyinde gerçekleştirememesi durumunda, ek öğretim oturumuna yer verir.

Annenin, bir gün önce tuttuğu ilerleme formunda yer alan işaretlemelerine bakarak, tuvalette gerçekleşen boşaltım sayısı / toplam tuvalete götürme sayısı x 100 formülüyle, tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesini bulur. Eğer % 80 ve üzerinde tuvalete boşaltım gerçekleştiyse, anneye çok iyi çalıştığını ve bu amaç üzerinde 3 gün daha çalışmaya devam etmesini söyler. Bu 3 gün süresince, anneye her gün telefon görüşmeleri yapılarak bilgi alınır. Eğer ortaya çıkan oran % 80'in çok altında çıkarsa, öğretim amacında çocuğun kuruluk süresine eklenen dakikayı daha aza çekerek, yeni bir öğretim amacı belirlerler. Anne, bu öğretim amacına yönelik olarak, çocuğuyla öğretime devam eder.

3.4.6 İzleyen Günlerde Yapılan Telefon Görüşmeleri ve Ev Ziyaretleri

İzleyen günlerde, annenin her gün telefonla aranması yoluyla, çocuktaki ilerlemeler hakkında bilgi alınır ve varsa soruları cevaplanır. Çocuk, birinci öğretim amacında ardı ardına 3 gün %80 ölçütünü karşıladığında, ev ziyareti yapılır. Anneye birlikte, bir sonraki öğretim amacına karar verilir. Gereksinime göre haftada bir-iki kez yapılan ev ziyaretlerinde, annenin ilerleme formu kayıtları incelenir. Çocuktaki ilerlemeler için anneye, iyi çalışıyor olduğuna yönelik övgüde bulunulur ve varsa soruları cevaplanır. Bu süreçte, çocukta gündüz tuvalet kontrolü eğitimi uzun dönemli amacı olan 2 saatlik kuruluk süresine ulaşmaya kadar devam edilir.

3.4.7 Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının Ön Uygulaması

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nda yer alan öğretim ünitelerinin uygulanabilir olup olmadığının, uygulamada çıkması olası problemlerin ve ayrıca öğretim süreçlerinin ortalama olarak aldığı sürenin belirlenmesi amacıyla ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama için seçilen çocukla, ön uygulamaya başlanmıştır. Ancak “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin uygulamasının bitiminde, annenin şehir dışına çıkacaklarını söylemesi üzerine, bu çocukla ön uygulamaya son verilmiştir. Daha sonra, ön koşul davranışları gerçekleştiren başka bir çocuk ve annesiyle, “Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin ön uygulaması tamamlanmıştır. Yapılan ön uygulama, annelerin izniyle kameraya çekilmiştir.

Öğretim ünitelerinde yer alan öğretim süreçlerinin görüntüleri, özel eğitim bölümünde görevli bir öğretim üyesi tarafından izlenmiştir. Araştırmacıya, öğretim süreçlerinin uygulanması sırasında, anneye yan yana otururken daha yakın oturması ve elindeki kayıt formlarını annenin rahat görebilmesini sağlaması yönünde öneri getirilmiştir. Bunun dışında, öğretim süreçlerinde herhangi bir düzeltmeye gereksinim duyulmamıştır.

Kamera kayıtlarından yola çıkılarak, öğretim süreçlerinin ne kadar süre aldığı hesaplanmıştır. Elde edilen sürelerle bakılarak, ev ziyaretlerinin programı oluşturulmuştur.

“Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin uygulanmasının, yaklaşık 15 dakika süre aldığı belirlenmiştir. “Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin uygulanması ise 20 dakika süre almıştır.

3.5. Deney Süreci

Tek denekli deneysel desenlerden AB desenine göre desenlenen bu araştırmanın deney süreci, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın ev ortamında annelere uygulanmasını ve yapılan ev ziyaretleriyle ve telefon görüşmeleriyle, annedeki ve çocuktaki ilerlemelerin izlenmesini içermektedir. Deney sürecinin basamaklarının gösterildiği Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Uygulama Takvimi TABLO 4'te verilmektedir.

Deney sürecinin ilk aşaması, annelere “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi”nde yer alan öğretim süreçlerinin ilk ev ziyaretinde uygulanmasını içermektedir. Anneler öğretim ünitesinde yer alan amaçları gerçekleştirdikten sonra, ikinci aşamada 5 gün süre ile kuruluk süresi kaydı tutmuşlardır. Üçüncü aşamada, bu kayıtlardan yola çıkılarak, her bir çocuk için kuruluk süresi başlama düzeyi belirlenmiş ve buna göre de tuvalet kontrolüne yönelik ilk öğretim amacı belirlenmiştir. Daha sonra annelere, “Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi” uygulanmıştır. Her iki öğretim ünitesinin uygulaması, özel eğitim bölümünde görevli bir öğretim görevlisi tarafından video kamera ile kaydedilmiştir.

Annelerin, Gündüz Tuvalet Kontrolü Öğretim Ünitesi'ndeki amaçları gerçekleştirdiği belirlendikten sonra, dördüncü aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada, ev ziyaretleri ve annelerle her gün yapılan telefon görüşmeleri aracılığıyla, çocuklardaki ilerlemelere ilişkin veriler alınmıştır. Çocukların bir öğretim amacında üst üste 3 gün % 80 ölçütünü gerçekleştirmesiyle, bir sonraki öğretim amacına geçilmiştir. Bu sürece, tüm çocuklar 2 saatlik kuruluk ölçütüne ulaşana kadar devam edilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar geçen deney süreci, yaklaşık olarak 1 ay sürmüştür.

TABLO 4: Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Uygulama Takvimi

I. HAFTA

14.06.2006 Çarşamba Ev Ziyareti	15.06.2006 Perşembe Ev Ziyareti	16.06.2006 Cuma	17.06.2006 Cumartesi	18.06.2006 Pazar	19.06.2006 Pazartesi	20.06.2006 Salı Ev Ziyareti
Pekiştirme belirlene formu ve izin belgesi doldurulur. Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi uygulanır.	Kuruluk kaydı tutma becerisinde annenin çocukla çalışması izlenir, dönüt ve düzeltmeler verilir.	Anne kuruluk kaydı tutmaya devam eder.	Anne kuruluk kaydı tutmaya devam eder.	Anne kuruluk kaydı tutmaya devam eder.	Anne kuruluk kaydı tutmaya devam eder.	Çocuğun kuruluk süresi belirlenir. Kuruluk süresine göre ilk öğretim amacı belirlenir. Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi uygulanır.

II. HAFTA

21.06.2006 Çarşamba Ev Ziyareti	22.06.2006 Perşembe Telefon Görüşmesi	23.06.2006 Cuma Telefon Görüşmesi	24.06.2006 Cumartesi Telefon Görüşmesi	25.06.2006 Pazar Ev Ziyareti	26.06.2006 Pazartesi Telefon Görüşmesi	27.06.2006 Salı Telefon Görüşmesi
Annenin çocuğa Gündüz Tuvalet Kontrolü kazandırma becerisi uygulaması izlenir, dönüt ve düzeltmelere yer verilir. Tuvalet kontrolünde ilk öğretim amacında çocuğun tuvalete boşaltım yapma oranı hesaplanır. Ölçüt (en az %80) karşılandıysa anne ilk amaç için öğretime devam eder. Ölçüt karşılanmadıysa yeni öğretim amacı belirlenir.	Anne ilk öğretim amacı için gündüz tuvalet kontrolü öğretime devam eder.	Anne ilk öğretim amacı için gündüz tuvalet kontrolü öğretime devam eder.	Uygulayıcı gündüz tuvalet kontrolü için ilk öğretim amacının gerçekleşmesini kontrol eder. Gerçekleştiyse ikinci öğretim amacını anneyle birlikte belirler.	Tuvalet kontrolünde ikinci öğretim amacında çocuğun tuvalete boşaltım yapma oranı hesaplanır. Ölçüt (en az %80) karşılandıysa anne ikinci amaç için öğretim oturumlarına devam eder. Ölçüt karşılanmadıysa yeni öğretim amacı belirlenir.	Anne gündüz tuvalet kontrolü için 2. öğretim amacının öğretime devam eder.	Anne gündüz tuvalet kontrolü için 2. öğretim amacının öğretime devam eder.

III. HAFTA

28.06.2006 Çarşamba Ev Ziyareti	29.06.2006 Perşembe Telefon Görüşmesi	30.06.2006 Cuma Telefon Görüşmesi	01.07.06 Cumartesi Telefon Görüşmesi	02.07.06 Pazar Ev Ziyareti	03.07.2006 Pazartesi Telefon Görüşmesi	04.07.2006 Salı Telefon Görüşmesi
Uygulayıcı gündüz tuvalet kontrolü için ikinci öğretim amacının gerçekleşmesini kontrol eder. Gerçekleştirse üçüncü öğretim amacını anneyle birlikte belirler.	Tuvalet kontrolünde 3. öğretim amacında çocuğun tuvalete boşaltım yapma oranı hesaplanır. Ölçüt (en az %80) karşılandıysa anne 3. amaç için öğretim oturumlarına devam eder. Ölçüt karşılanmadıysa yeni öğretim amacı belirlenir.	Anne gündüz tuvalet kontrolü için 3. öğretim amacının öğretimine devam eder.	Anne gündüz tuvalet kontrolü için 3. öğretim amacının öğretimine devam eder.	Uygulayıcı gündüz tuvalet kontrolü için 3. öğretim amacının gerçekleşmesini kontrol eder. Gerçekleştirse 4. öğretim amacını anneyle birlikte belirler.	Tuvalet kontrolünde 4. öğretim amacında çocuğun tuvalete boşaltım yapma oranı hesaplanır. Ölçüt (en az %80) karşılandıysa anne 4. amaç için öğretim oturumlarına devam eder. Ölçüt karşılanmadıysa yeni öğretim amacı belirlenir.	Anne gündüz tuvalet kontrolü için 4. amacı çocuğa öğretmeye devam eder.

3.5.1. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın uygulanması için öncelikle Aile Görüşme Formu'ndaki bilgilerden yararlanılarak, her çocuğun özel özel eğitim kurumuna gidiş dönüş gün ve saatleri ile uyku ve yemek saatleri göz önünde bulundurularak, anne ve çocuğun evde bulundukları saatler belirlenmiştir. Öğretim süreçlerinin ön uygulamada aldığı süreye bakılarak, her bir ziyaretin alacağı süre kabaca belirlenmiştir. Ayrıca, annelerin oturdukları semtlerin birbirine uzak olması ve ulaşımında toplu taşıma araçlarının kullanılması zorunluluğu nedeniyle, ziyaretler, yolda en az süreyi harcayacak şekilde planlanmaya çalışılmıştır. Bir evden diğerine ulaşımın alacağı süre kabaca belirlenmiş ve ziyaret saatleri kesinleştirilmiştir. Tüm bu hesaplamaların ışığında, 3 haftayı içeren ortak bir ziyaret takvimi hazırlanmıştır (Tablo 5). Çalışmanın başında, annelere kendi çocukları için ön görülen ziyaret takvimi bilgi amaçlı verilmiştir.

TABLO 5: ORTAK ZİYARET TAKVİMİ**1. Hafta**

14.06.06	15.06.06	16.06.06	17.06.06	18.06.06	19.06.06	20.06.06
Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar	Pazartesi	Salı
09:00-11:00 H.	09:30-11:00 H.	-	-	-	-	09:00-11:00 H.
12:00-14:00 C.	12:00-13:30 C.					12:00-14:00 C.
15:00-17:00 D.	14:30-16:00 D.					15:00-17:00 D.

2. Hafta

21.06.06	22.06.06	23.06.06	24.06.06	25.06.06	26.06.06	27.06.06
Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar	Pazartesi	Salı
10:00-11:30 H.	-	-	-	10:00-11:30 H.	-	-
12:30-14:00 C.				12:30-14:00 C.		
15:00-16:30 D.				15:00-16:30 D.		

3. Hafta

28.06.06	29.06.06	30.06.06	01.07.06	02.07.06	03.07.06	04.07.06
Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar	Pazartesi	Salı
10:30-11:30 H.	-	-	-	10:30-11:30 H.	-	-
12:30-13:30 C.				12:30-13:30 C.		
14:30-15:30 D.				14:30-15:30 D.		

3.5.1.1. İlk Ev Ziyareti: Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Öğretim Süreçlerinin Uygulanması

Araştırmanın deney sürecine, “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin uygulanması ile başlanmıştır. Öğretim ünitesini uygulamak üzere ev ziyareti yapılmıştır. Ev ziyaretleri, öğretim ünitesinin aynı gün sunumunu sağlayabilmek için, deneklerin üçüne de aynı gün içinde yapılmıştır.

Araştırmacı, önceden planladığı ziyaret takvimine göre yapacağı her ev ziyaretinden bir gün önce, uygulama ile ilgili hazırlıklarını yapmıştır. Video kamera ve kasetleri hazırlamış, öğretim süreçlerini gözden geçirmiş, yanına alması gerekli olan malzemeleri hazırlamıştır. Anneleri telefonla arayarak, her birine ziyaret saatini hatırlatmıştır.

Ziyaret günü, önceden planlanan ziyaret saatlerinin dışında son anda çıkabilecek bir durum oluşup oluşmadığını (hastalık, misafir, uyku vb.) anlamak üzere, bir kez daha annelerle görüşülerek saat kesinleştirilmiştir. Annelerden çocuğun açlık, uyku vb. ihtiyaçları varsa, ziyaret saatine kadar gidermesi istenmiştir. Çocuğun beklenmedik uyku vb. durumu oluştuğunda, yeni bir ziyaret saati belirlemiştir.

Araştırmacı ziyaret için eve geldiğinde, annenin gösterdiği odaya geçilmiştir. Sonra anneye kısaca sohbet etmiştir. İlk ziyarette annenin çalışma için gönüllü olduğunu, çalışma hakkında bilgilendirildiğini, öğretim süreçleri sırasında evde çekim yapılmasına izin verdiğini ifade eden “Doktora Tezi Deney Sürecine İzin Verme Belgesi” (Ek-10) okutulmuş ve imzalatılmıştır. Daha sonra, çocuk için etkili olabilecek pekiştireçleri belirlemek üzere “Ödül Belirleme Formu” uygulanmıştır.

Annenin, araştırmacıyı kabul ettiği oda çalışma için uygunsa (ses, ışık, uyarılar), o ortamda çalışılmıştır. Araştırmanın deney evresi boyunca da, hep o odada çalışılmıştır. Tüm anneler, evlerinin salonunda olmayı tercih etmiştir. Ziyaret yapılan gün itibariyle salon uygun olmadığında ise oturma odasına geçilmiştir. Araştırmacı, çalışmayı etkileyebilecek uyarılar varsa, anneden onları kaldırmasını istemiştir. TV açıksa kapatılmış, dışarıdan gürültü geliyorsa kapı veya pencereler kapatılmıştır. Işık gerekliyse, odanın ışığı açılmıştır. Öğretim süreçlerinin bir rneği, kalem ve bir bardak su bir sehpa üzerine, araştırmacının kullandığı eli tarafında olacak şekilde yerleştirilmiştir. Video kamera ve çekimi yapacak kişinin bulunacağı yer ve görüntüyü en iyi alacak aının ayarlaması yapıldıktan sonra, anneyle hafif çapraz olacak şekilde yan yana oturulmuş ve ğretim sürecinin uygulamasına başlanmıştır.

Araştırmacı anneyle, ilk ziyaretin amacını açıklayarak ğretim sürecine başlamıştır. Anneyle, ocuğa tuvalet kontrolünü kazandırmak için öncelikle çocuğun ne kadar süreyle kuru kalabildiğinin belirlenmesi gerektiğini, çocuğun uyanık kaldığı saatlerde yarım saat aralıklarla bezini açıp kuruluğu kontrol edeceğini ve duruma göre de işaretlemler yapacağını söylemiştir. Kayıt formunu göstermiş ve işaretlemler için bu kayıt formunu kullanacağını söylemiştir. Kayıt formunda yer alacak saatlerin çocuğun uyku, eğitim kurumuna gitme gibi durumların dışında, evde uyanık geçen saatler olması gerektiğini söylemiştir.

Araştırmacı anneyle, çocuğun sabah kalkış saatini, gündüz uykusunun başlama ve bitiş saatlerini sormuştur. Anneden aldığı cevaplarla, formda uyku saatini kayıt etmiştir. Deneklerden sadece D.'nin, düzenli olarak öğleden sonra uyuduğu anlaşılmış ve saati not edilmiştir. Araştırmacı, ocuğun eğitim kurumundaki ders saatlerini de çizelgeye not etmiştir. Deneklerden D.'nin evinin, eğitim kurumuna çok uzak olması nedeniyle, anne eğitime gittikleri günlerde, günün ilk yarısında kayıt tutamamış, ancak eve döndüklerinde ve D. uyandıktan sonra kayıt tutabilmiştir. Uygulayıcı anneyle, günlük öğün ve ara öğün saatlerini

de her gün not etmesini söylemiştir. Anneye, bu saatler dışında kalan zaman dilimlerini açıklamış ve annenin gün boyu kayıt tutmasına engel bir durum olup olmadığını (yatılı misafirlik, gündüz hastane işleri vb.) sormuştur.

Tüm anneler, araştırma süresince misafirlik ya da doktor randevusu olmadığını belirtmişlerdir. Ancak, çalışmanın ortalarına doğru, denek H. ve ailesi, bir kez bir geceliğine yatılı olarak akraba ziyaretine gitmişlerdir. Gittikleri evde de, H.'nın kullandığı özellikte tuvalet olması ve kayıt tutabileceklerini ifade etmeleri nedeniyle, herhangi bir engellemeye gidilmemiştir. Benzer şekilde, denek D.'nin annesine, gitmemeleri yönünde uyarı verilmekle birlikte, bir kez pikniğe gitmişler ve o gün anne kayıt tutamamıştır.

Anneye, misafirlik ya da doktor randevusu olup olmadığı sorulup, cevap alındıktan sonra, mümkün olduğunca tüm gün evde oldukları süreler boyunca çocuk yatana kadar kayıt tutması söylenmiştir. Daha sonra tüm cevaplar ışığında kayıt formunun ilgili bölümleri doldurularak forma son şekli verilmiştir. Ardından Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi'nde yer alan amaçlar, öğretim süreçlerindeki öğretim basamaklarına uygun olarak sunulmuştur.

Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi sunulduktan sonra, Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, aynı gün içinde bir kez uygulanmıştır. Annelere, o gün uygulama yapmaya devam etmeleri, ertesi gün tekrar gelineceği söylenmiştir.

3.5.1.2. İkinci Ev Ziyareti: Annelerin “Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi”nde Öğretim Sonu Düzeylerinin Belirlenmesi

Araştırmada ikinci ev ziyareti, annelerin bir gün önce tuttıkları kayıtların incelenmesi, gerekli dönüt ve düzeltmelerin verilmesi ve aralıklı 2 ayrı oturumda

annelerin kurulum süresi kaydı tutma becerisindeki öğretim sonu düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. İkinci ev ziyaretinde, uygulayıcı annenin ilk gün kayıtlarını incelemiş, kayıtlarda gördüğü hataları ya da eksiklikleri ifade etmiş, dönüt ve düzeltmelere yer vermiştir. Ardından, gözlem saatleri geldiğinde, Kurulum Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, aralıklı olarak iki kez daha uygulanarak, annelerin beceride öğretim sonu düzeylerine ilişkin veri alınmıştır. Tüm annelerin, becerinin alt amaçlarını en az 2 oturumda bağımsız olarak gerçekleştirdiği belirlendikten sonra, kurulum kaydını tutmaya devam etmeleri istenmiştir. Herhangi bir sorun yaşanırsa, telefonla haber verilerek, yardım istenebileceği açıklanmıştır.

Kurulum kaydı tutma aşamasında, çocukların altı bağlanmaya devam edilmiştir. Annelere, bezi çıkarmamaları gerektiği yönünde açıklamada bulunulmuştur. Anneler, 5 gün boyunca kurulum kaydı tutmuşlardır. Kayıtların bitmesini izleyen günde, üçüncü ev ziyareti gerçekleştirilmiştir.

3.5.1.3. Üçüncü Ev Ziyareti

3.5.1.3.1. Kurulum Süresinin Hesaplanması

Kurulum süresi kayıtlarının bitimini izleyen altıncı gün, ev ziyaretleri yapılmıştır. Annelerin yapmış olduğu kayıtlar alınmış, tek tek incelenmiştir. Kurulum süresi hesaplanırken, önce günlük ortalama hesaplanması için çocuğun gün içinde kuru kaldığı toplam süre, kuru kaldığı aralık sayısına bölünmüştür. Daha sonra, her gün için bu şekilde hesaplanan kurulum süreleri tekrar toplanmış ve toplam gün sayısına bölünmüştür. Buna göre H.'nin kurulum süresi 40 dakika, C. ve D.'nin kurulum süresi 1,5 saat olarak belirlenmiştir.

3.5.1.3.2. Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi İçin Her Bir Deneğe Yönelik Amaçların Belirlenmesi

Uygulayıcı, her bir deneğin başlama düzeyinde ortaya çıkan süreleri içerecek şekilde ilk öğretim amacını belirlemiştir. Gündüz tuvalet kontrolü eğitiminde uzun dönemli amaç, çocuğun gündüz 2 saat kuru kalabilmesine yönelik olduğundan, uygulayıcı çocuğun hesaplanan kuruluk süresinden başlayarak 2 saatlik süreye ulaşacak şekilde, deney süreci boyunca, çocuk için gündüz tuvalet kontrolü eğitimi öğretim amaçlarını belirlemiştir.

3.5.1.3.3. Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Çalışma Ortamı ve Araçlar

Araştırmacı anneye, zaman kaybetmemek ve daha rahat öğretim yapabilmesi için çocuğa lastikli pantolon ya da mevsime göre lastikli şort giydirmesini söylemiştir. H. ev içinde kış ve yaz sürekli çıplak ayak dolaşmakta ve de çorap giymemekte, ayrıca evin beton zeminleri üzerine uzanma davranışı sergilemektedir. Yaz döneminde olunması ve de evin çok sıcak olması nedeniyle, annesi şort giydirmeyi tercih etmiştir. H. ile evde sadece alaturka tuvalet olması ve de annesinin lazımlık kullanmak istememesi nedeniyle, alaturka tuvalette çalışılmıştır.

C.'nin annesi de, şort giydirmeyi tercih etmiştir. C.'nin evinde, her iki tip tuvalet de bulunmaktadır. C.'nin klozeti rahat kullanacağı söylendiği için çocuk klozeti aparatı temin edilmiştir. Kuruluk süresi kaydı sırasında annesi, klozete oturtmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle, anneye alaturka tuvalette çalışması söylenmiştir. C.'nin annesi, çalışmadan bir süre önce davranış yönetimi konusunda çocuğun devam ettiği eğitim kurumunda aile eğitimi almış olmakla birlikte, yapılan öznel gözlemlerde sıklıkla eleştiri tuzağına düştüğü gözlenmiştir. Anneye, davranış yönetimi konusunda açıklamalarda bulunulmuştur. Çalışmaya başladıktan sonraki günler, alaturka tuvalette götürmeye çalışmış, ancak C.'nin

reddetme davranışları devam etmiştir. Tuvaleti reddettiği için, C.’den 4 yaş büyük olan ablası işe koşulmuştur. C. çalışmanın ilerleyen günlerinde, ablasıyla birlikte klozeti kullanmaya başlamıştır. Çalışmanın sonuna kadar da klozette devam edilmiştir.

D.nin evinin serin olması nedeniyle, annesi lastikli uzun pijama giydirmeyi tercih etmiştir. D.’nin evinde de her iki türde tuvalet bulunmaktadır. Anneye yapılan görüşme sonucu, D.’nin lazımlıkta daha rahat ve uzun süre oturduğu belirlenmiş ve çalışma boyunca lazımlık kullanılmıştır.

Araştırmacı, çocuğa giydirilecek giysi ve kullanılacak tuvalet tipini anneye konuştuktan sonra, çocuk için etkili pekiştireç yiyecek ise yiyeceği küçük parçalara bölmesini ve bir tabağa koymasını istemiştir. Anneye, yiyecek pekiştirecini tuvaletten çıkınca vermesi gerektiğini söylemiştir.

3.5.1.3.4. Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Öğretim Süreçlerinin Uygulanması

Araştırmacı, çocuğun kuruluk süresine dayalı olarak ilk öğretim amacını belirledikten sonra, “Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi”nin öğretim süreçlerinin uygulamasına geçmiştir. Öğretim süreçleri anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama aşamalarından oluşmaktadır. Araştırmacı anlatımda, anneye çocuğun kuruluk süresini söylemiş ve ilk öğretim amacını anneye ifade etmiştir. Çocuktan beklenen davranışın, belirlenen sürelerde tuvalete götürüldüğünde tuvaletini yapması, diğer zamanlarda da pantolonun kuru kalması olduğunu, bu nedenle de çocuğun uyanık kaldığı saatlerde altını bağlamaması gerektiğini söylemiştir.

Araştırmacı daha sonra Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi’nin öğretim süreçlerini sunmuştur. Uygulamanın aldığı sürenin

uzun olması ve ulaşım problemleri nedeniyle, o gün bağımsız uygulamaya kadar gelinmiş, sonraki gün yapılan ziyarette annenin herhangi bir ipucu olmadan uygulama yaptığı bağımsız uygulama aşamasına geçilmiştir.

Uygulamanın tüm basamaklarında, annenin doğru tepkileri “çok iyi ... Hanım, işte budur, siz bu işi öğrendiniz, gayet güzel” gibi sözel ifadelerle pekiştirilmeye çalışılmış ve yaptığı basamak betimlenmiştir.

3.5.1.3.5. Dördüncü Ev Ziyareti

Araştırmacı, annenin önceki gün yaptığı uygulamalarda tuttuğu ilerleme formunu incelemiştir. Formda gördüğü hataları ya da eksiklikleri göstermiş, dönüt ve düzeltmelere yer vermiştir. Araştırmacı, önceki gün uygulayamadığı bağımsız uygulama basamağını uygulamıştır. Annenin çocukla çalışması izlenmiş, becerinin tüm basamaklarını herhangi ipucuna gereksinimi olmadan gerçekleştirmesi beklenmiş, bağımsız olarak gerçekleştiremediği basamak olduğunda, araştırmacı o basamakla ilgili yapması gerekeni, anneye hatırlatıcı soruyu sorarak yapmasını sağlamıştır. Araştırmacı daha sonra, çocuğun son çiş saatine göre tuvalete gitme zamanının gelmesini beklemiştir. Saat geldiğinde, Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı bir kez uygulanarak, annelerin beceride öğretim sonu düzeylerine ilişkin ilk veri alınabilmektedir. Araştırmacının, iki çocuğun kuruluk süresi ve dolayısıyla öğretim amacında ifade edilen süre uzun olduğundan, bir dahaki çiş saatine kadar beklemesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle, ölçü aracının diğer iki uygulaması, izleyen günlerdeki ziyaretlerde yapılabilmektedir. Tüm annelerin, becerinin alt amaçlarını en az iki oturumda bağımsız olarak gerçekleştirdiği belirlendikten sonra, çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırmaya ilişkin eğitime devam etmeleri istenmiştir. Ziyaret günlerinin dışında, her akşam düzenli olarak anneler aranmış ve o günkü uygulamalara ilişkin veriler alınmıştır.

Dördüncü ziyarette, annelerin bir gün önce tuttuğu kayıta yer alan işaretlemelerine bakarak, tuvalette gerçekleşen boşaltım sayısı / toplam tuvalete götürme sayısı x 100 formülüyle çocuğun tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesini hesaplamıştır. Eğer % 80 ve üzeri ölçütte tuvalette boşaltım gerçekleştiyse, anneye çok iyi çalıştığını ve bu amaç üzerinde 3 gün daha devam etmesi söylenmiştir. Bu 3 gün süresince, anneye her gün telefon görüşmeleri yapılarak bilgi alınmıştır.

3.5.1.3.6. İzleyen Günlerde Yapılan Telefon Görüşmeleri ve Ev Ziyaretleri

İzleyen günlerde, annenin her gün telefonla aranması ile çocuktaki ilerlemeler hakkında bilgi alınmıştır. Çocuk bir sonraki öğretim amacının öğretime geçilmesi için gerekli ölçütü karşıladığında, tekrar ev ziyareti yapılmış ve bir sonraki öğretim amacı belirlenmiştir. Gereksinime göre haftada bir-iki kez yapılan ev ziyaretlerinde, annenin ilerleme formu kayıtları incelenmiş, çocuktaki ilerlemeler için anneler ödüllendirilmiş ve varsa soruları cevaplanmıştır.

3.5.2. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Sosyal Geçerlik Formu'nun Uygulanması

Araştırmanın sosyal geçerliliğini belirleyebilmek için, her bir çocuğun Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın uygulamasının bitiminde yapılan ev ziyaretinde, araştırmacı tarafından annelerden sosyal geçerlik formu ile görüş alınmıştır. Sosyal geçerlik formunun amacı açıklanmış ve formda yer alan sorular anneye sırasıyla sorulmuş ve verdiği yanıtlar kaydedilmiştir.

3.6.Verilerin Analizi

Araştırmada, tek denek deneysel desenlerinden AB Deseninin kullanıldığı evrelerde veriler, grafiksel olarak analiz edilmiş ve değerlendirmeler niteliksel olarak gerçekleştirilmiştir. Grafik üzerindeki eğriler arasındaki fark yorumlanarak, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığına bakılmıştır.

Bu araştırmada, program başlamadan önce ve bittikten sonra, annelerin kuruluk kaydı tutma ve çocuklarına gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerilerindeki düzeyinin ölçüldüğü oturumlar ve çocukların tuvalet kontrolüne ilişkin amaçları gerçekleştirme düzeyinin ölçüldüğü oturumlar, x ekseninde belirtilmiştir. x eksenindeki her bir oturuma karşılık gelen kuruluk kaydı tutma becerisinin ve gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin alt amaçlarını gerçekleştirme yüzdelerinin değeri, y eksenini üzerinde işaretlenerek annelere ilişkin verilerin grafikleri oluşturulmuştur.

Çocuklara ait verilerin grafiği için de benzer şekilde, x ekseninde yer alan her bir oturuma karşılık gelen, tuvalette ve tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım yüzdelerinin, y eksenini üzerindeki değeri işaretlenmiştir.

Tüm veriler, başlama düzeyi ve uygulama evresinde oluşan eğrilerin, x eksenine olan uzaklıkları karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Annelerin ve çocukların amaçları gerçekleştirme düzeyine ilişkin deneme evresindeki eğrileri, x eksenine başlama düzeyindeki eğrilerden daha uzaksa, uygulanan programın, annelerin ve çocukların amaçları gerçekleştirilmesine yol açtığı çıkarsamasında bulunulmuştur. Araştırmada birden fazla denek kullanılarak, bu çıkarsama güçlendirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma amaçlarındaki sıra ile bulgular ve yorumlara yer verilmektedir.

4.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, Annelerde Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ilk amacında, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, annelerde beklenen davranış değişikliklerini gerçekleştirmede etkisi açısından değerlendirilmiştir. Aşağıda, bu amacı değerlendirmek üzere geliştirilen alt amaçlara ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmektedir.

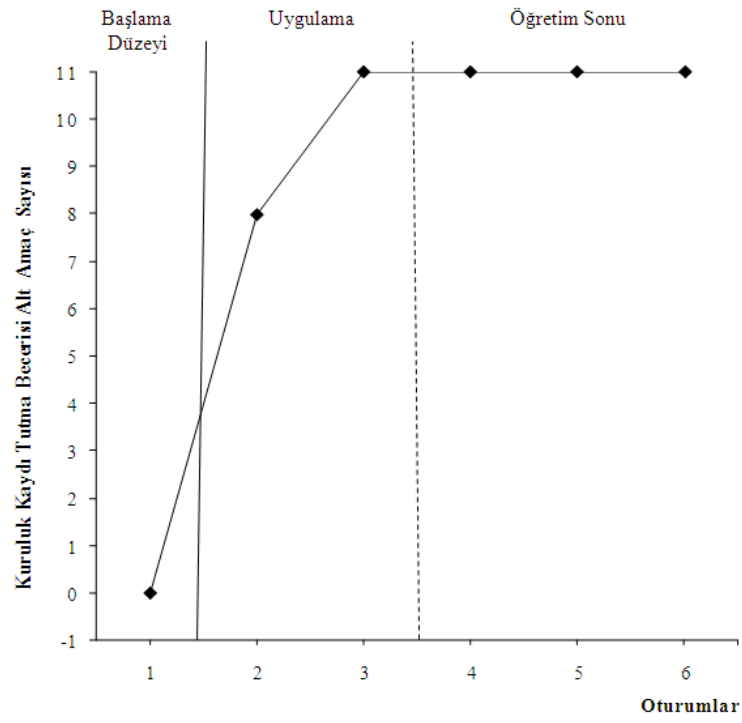
4.1.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, Annelerin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ilk amacının birinci alt amacında “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, annelerin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmalarına yol açıp açmadığına bakılmıştır. Aşağıda üç annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanıp kazanmadığına ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1.1.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, I No’lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, I No’lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-1’de verilmektedir.

GRAFİK 1

I No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını
Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 1’de görüldüğü gibi, I no.lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda, çocuğun altının kuru ya da ıslak olması durumlarında ne yapacağını bilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, annenin gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir. Yani anne, kuruluk kaydı tutma becerisinin amaçlarının (kuruluk kaydı tutma becerisinin, gözlem saati geldiğinde çocuğun bezini açma, çocuğun altı kuru olduğunda ya da altı ıslak olduğunda ya da çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde gerekli işlem ve işaretlemeleri yapmaya ilişkin amaçlarının) hiç birini gerçekleştirememektedir.

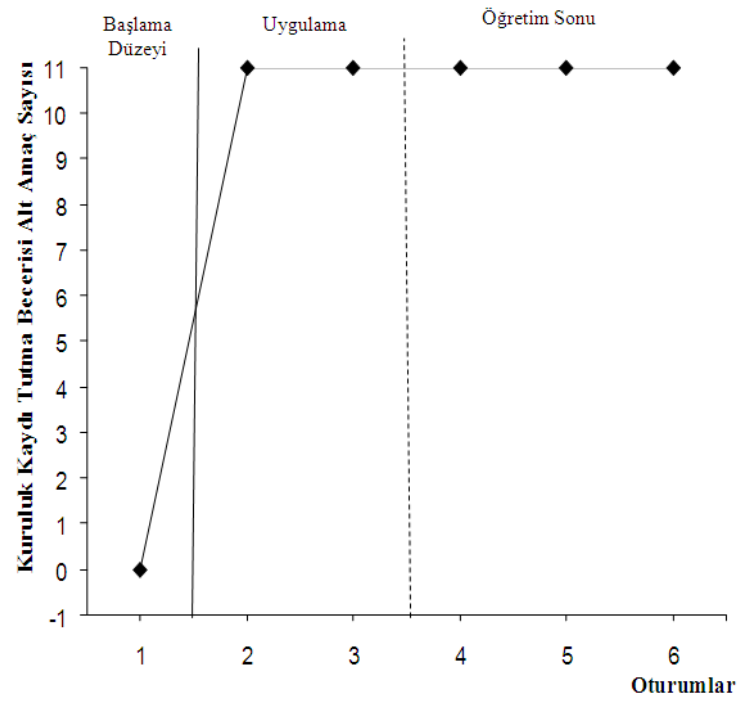
I No’lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın birinci bölümünün (kuruluk kaydı tutma becerisi öğretim ünitesinin), uygulanması sırasında birinci öğretim oturumunda kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacından 8’ini, ikinci öğretim oturumunda ise tümünü gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinde ise, üç oturumda da kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi’nin uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, öğretim sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, I No’lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, II No’lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, II No’lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-2’de verilmektedir.

GRAFİK 2

II No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını
Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

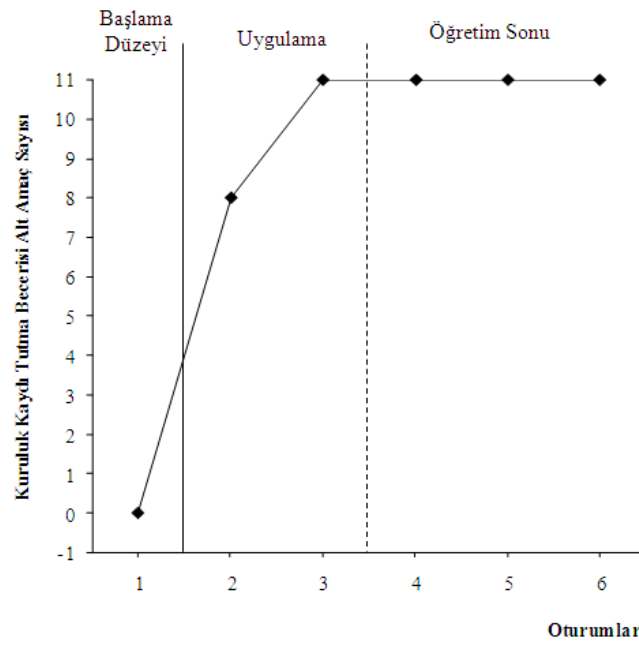
Grafik 2’de görüldüğü gibi, II No’lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda, çocuğun altının kuru ya da ıslak olması durumlarında ne yapacağını bilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, annenin gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir. Yani anne, kuruluk kaydı tutma becerisinin amaçlarının (kuruluk kaydı tutma becerisinin, gözlem saati geldiğinde çocuğun bezini açma, çocuğun altı kuru olduğunda ya da altı ıslak olduğunda ya da çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde gerekli işlem ve işaretlemeleri yapmaya ilişkin amaçlarının) hiç birini gerçekleştirememektedir.

II No’lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın birinci bölümünün (kuruluk kaydı tutma becerisi öğretim ünitesinin) uygulanması sırasında, bir ve ikinci öğretim oturumlarında, kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacının tümünü gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinde ise, üç oturumda da kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi’nin uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, öğretim sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, II No’lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.1.3 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, III No’lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, III No’lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik- 3’te verilmektedir.

GRAFİK 3

III No.lu Annenin Kuruluk Kaydı Tutma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 3'te görüldüğü gibi, III No'lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda, çocuğun altının kuru ya da ıslak olması durumlarında ne yapacağını bilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, annenin gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir. Yani anne, kuruluk kaydı tutma becerisinin amaçlarının (kuruluk kaydı tutma becerisinin, gözlem saati geldiğinde çocuğun bezini açma, çocuğun altı kuru olduğunda ya da altı ıslak olduğunda ya da çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde gerekli işlem ve işaretlemeleri yapmaya ilişkin amaçlarının) hiç birini gerçekleştirememektedir.

III No'lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın birinci bölümünün (kuruluk kaydı tutma becerisi öğretim ünitesinin) uygulanması sırasında birinci öğretim oturumunda, kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacından 8'ini, ikinci öğretim oturumunda ise tümünü gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinde ise, üç oturumda da kuruluk kaydı tutma becerisinin 11 amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, öğretim sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin uygulanmasının, III No'lu annenin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

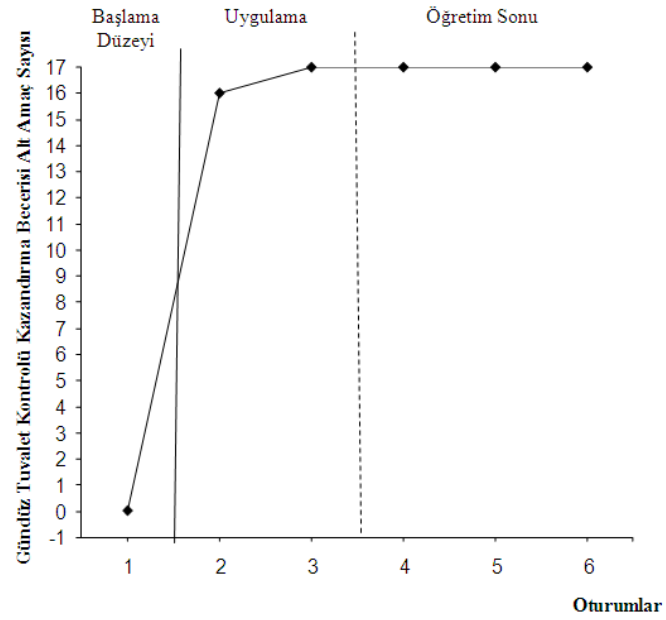
Sonuç olarak “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, her üç anne de kuruluk süresi kaydı tutma becerisinin alt amaçlarının tümünü gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulamasının, annelerin kuruluk kaydı tutma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, Annelerin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ilk amacının ikinci alt amacında “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, annelerin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmalarına yol açıp açmadığına bakılmıştır. Aşağıda üç annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanıp kazanmadığına ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1.2.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, I No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, I No’lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-4’te verilmektedir.

GRAFİK 4

I No.lu Annenin Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 4'te görüldüğü gibi, I No'lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda elde edilen verilere göre, çocuğu kuruluk süresine göre tuvalete götürme, tuvalete yaptığında, yapmadığında, kazalar oluştuğunda, çocuk kendiliğinden istediğinde neler yapılacağına ilişkin bilgiye sahip olmadığı, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin alt amaçlarını “0” düzeyinde gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Yani anne, tuvalet kontrolünü kazandırma becerisine ilişkin alt amaçların hiç birini gerçekleştirememektedir.

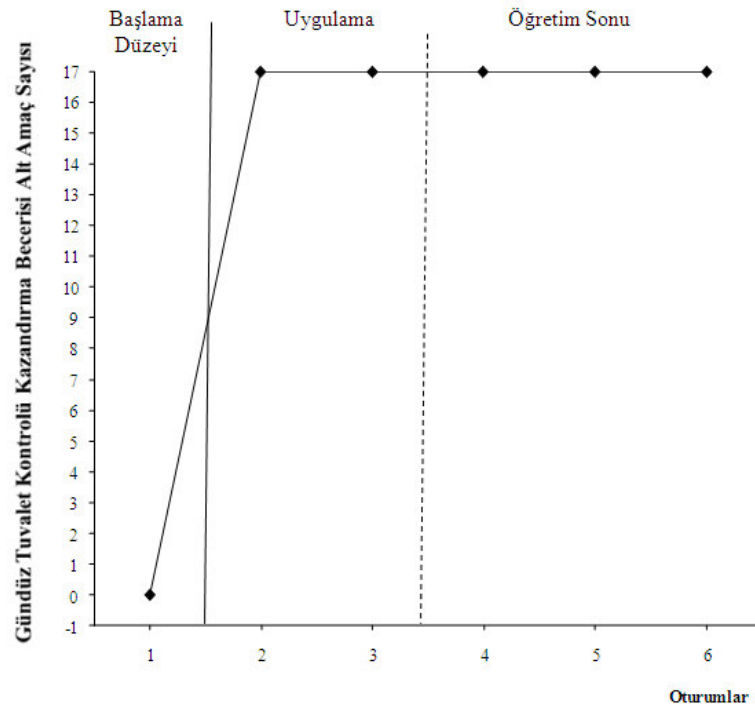
I No'lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın ikinci bölümünün (Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin) uygulanması sırasında birinci öğretim oturumunda, tuvalet kontrolü kazandırma becerisinin 17 alt amaçtan 16'sını, ikinci öğretim oturumunda ise tümünü gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinin üçünde de, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin 17 alt amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, I No'lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.2.2. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, II No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, II No’lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-5’te verilmektedir.

GRAFİK 5

II No.lu Annenin Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 5'te görüldüğü gibi, II No'lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda elde edilen verilere göre, çocuğu kuruluk süresine göre tuvalete götürme, tuvalete yaptığında, yapmadığında, kazalar oluştuğunda, çocuk kendiliğinden istediğinde neler yapılacağına ilişkin bilgiye sahip olmadığı, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin alt amaçlarını “0” düzeyinde gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Yani anne, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisine ilişkin alt amaçların hiç birini gerçekleştirememektedir.

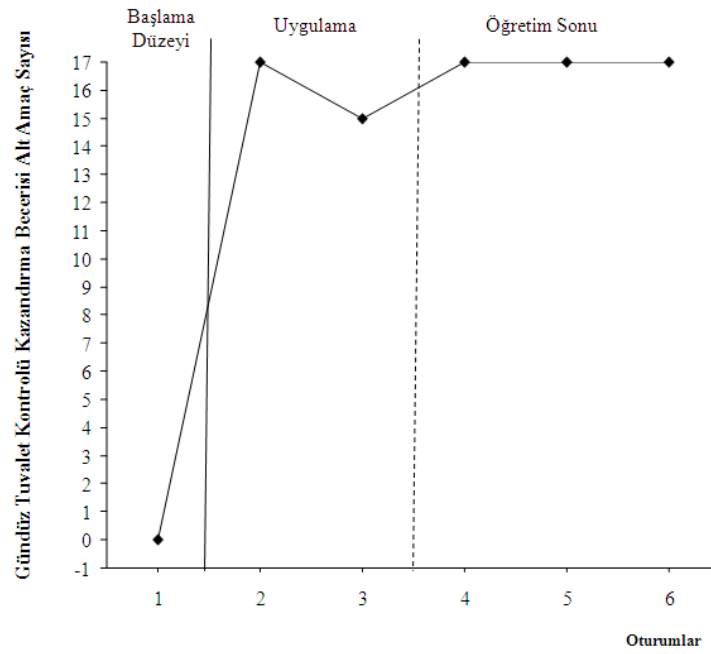
II No'lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın ikinci bölümünün (Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi'nin) uygulanması sırasında, birinci ve ikinci öğretim oturumlarında tuvalet kontrolü kazandırma becerisinin 17 alt amacının tümünü gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinin üçünde de, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin 17 alt amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, II No'lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.2.3. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, III No’lu Annenin Çocuğuna Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, III No’lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-6’da verilmektedir.

GRAFİK 6

III No.lu Annenin Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisinin Alt Amaçlarını Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 6’da görüldüğü gibi, III No’lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan görüşme sonucunda elde edilen verilere göre, çocuğu kuruluk süresine göre tuvalete götürme, tuvalete yaptığında, yapmadığında, kazalar oluştuğunda, çocuk kendiliğinden istediğinde neler yapılacağına ilişkin bilgiye sahip olmadığı, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin alt amaçlarını “0” düzeyinde gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Yani anne, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisine ilişkin alt amaçların hiç birini gerçekleştirememektedir.

III No’lu anne, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın ikinci bölümünün (Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi’nin) uygulanması sırasında birinci öğretim oturumunda tuvalet kontrolü kazandırma becerisinin 17 alt amaçtan tümünü, ikinci öğretim oturumunda ise 15’ini gerçekleştirmiştir. Öğretim ünitesinin uygulanması sonunda yapılan üç oturumluk öğretim sonu değerlendirmesinin üçünde de, gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin 17 alt amacının tümünü gerçekleştirmiştir.

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım sonunda oluşan eğrinin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğriden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, II No’lu annenin çocuğuna gündüz tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

Sonuç olarak, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucunda, her üç anne de öğretim sonu değerlendirmede çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin amaçlarının tümünü gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, annelerin çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırma becerisini kazandırmalarına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, Çocuklarda Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci amacında, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, çocuklarda beklenen davranış değişikliklerini gerçekleştirmede etkisi açısından değerlendirilmiştir. Aşağıda, bu amacı değerlendirmek üzere geliştirilen alt amaçlara ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmektedir.

4.2.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, Çocukların Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci amacının ilk alt amacında “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, çocukların gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığına bakılmıştır.

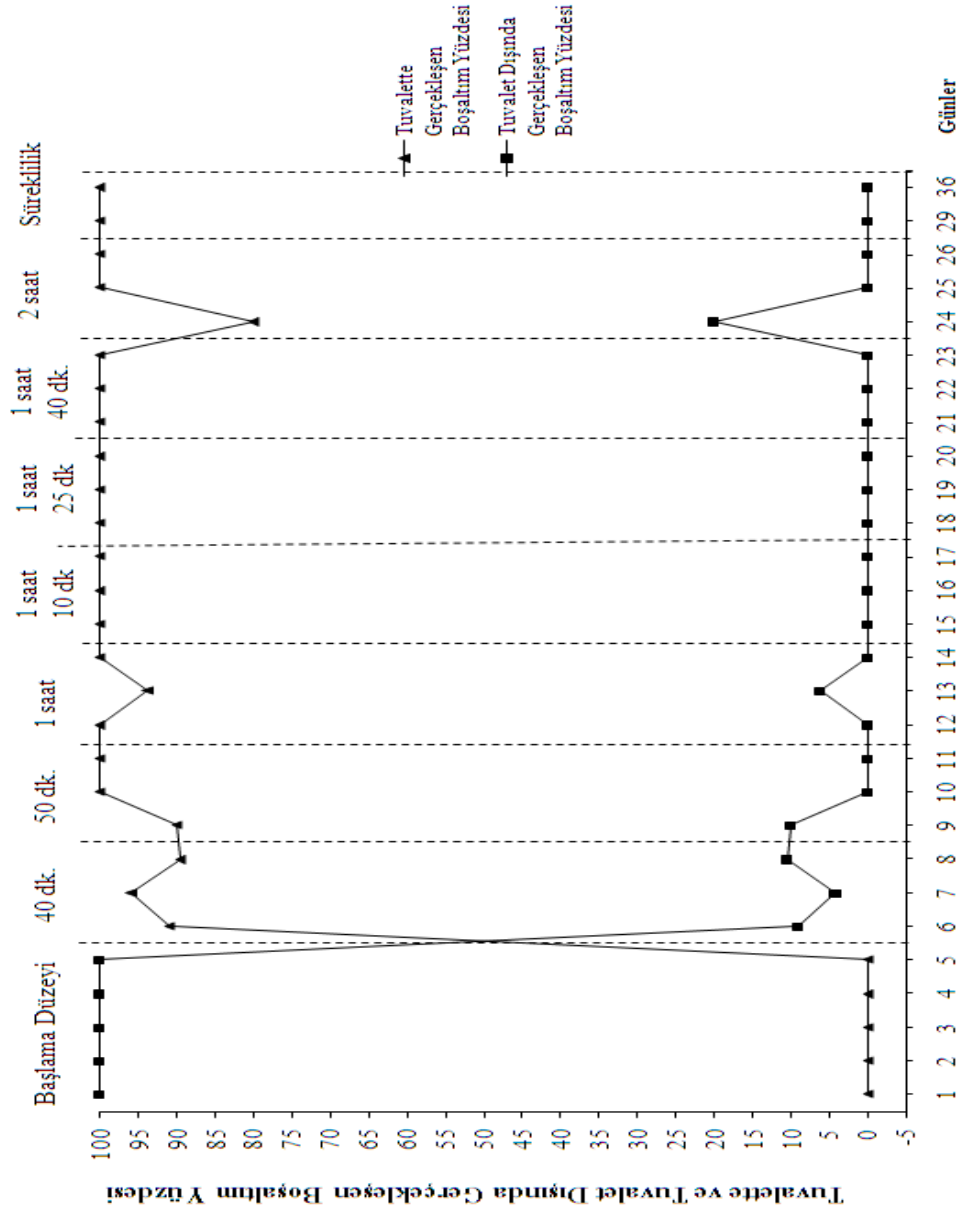
Başlama düzeyi aşamasında, çalışmaya katılan her bir anne, çocuğunun tüm gün boyunca uyanık kaldığı saatlerde kuruluk süresi kaydını tutmuştur. Kuruluk süresi kaydının tutulduğu başlama düzeyi evresinde, çocukların tümünün altı bezlidir. Uygulama evresinde, çocukların gündüz uyanık kaldıkları saatlerde altları bağlanmamıştır. Çocukların külotuna, şortuna, yere ya da tuvaletin girişine yaptıkları tüm çiş boşaltımları, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım olarak kaydedilmiştir. Çocuğun tuvalete yaptığı uygun boşaltım, tuvalette gerçekleşen boşaltım olarak kaydedilmiştir.

4.2.1.1.“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, H.’nın Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, H.’nın gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik- 7’de verilmektedir.

GRAFİK 7

Tuvalete Götürme Aralıkları

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda H.'nın Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik

Grafik-7'ye bakıldığında, H.'nin başlama düzeyi aşamasında yapılan bez kontrollerinde, gün içinde yaptığı tüm boşaltımları bezine yaptığı yani, tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 0, tuvalet dışında (beze) gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 100 olduğu görülmektedir. H.'nin kuruluk süresi, 40 dakika olarak bulunduğu; annesi gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya başladığı ilk günde (grafikte 6. gün), sabah tuvaletini yaptırdıktan sonra, H.'yı 40 dakikalık aralıklarla tuvalete götürmüştür.

Buna göre, ilk gün gerçekleşen 11 boşaltımın 10'u tuvalette, biri tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Buna göre ilk gün, H.'nin tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 90,9; tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı ise % 9,09'dur. En az % 80 düzeyinde tuvalette boşaltım gerçekleştiğinden, H. izleyen iki gün aynı aralıklarla tuvalete götürülmeye devam edilmiştir. Bu iki günde de en az % 80 düzeyinde tuvalette boşaltım gerçekleştiğinden, ikinci öğretim amacındaki süreyi 10 dakika artırmanın uygun olacağı düşünülmüş, 9. gün 50 dakikaya geçilmiştir.

50 dakikalık aralığın uygulandığı üst üste üç gün, en az % 80 düzeyinde tuvalete boşaltım gerçekleştiğinden, 12. gün 1 saatlik aralığa geçilmiştir. 1 saatin uygulandığı üst üste 3 gün en az % 80 düzeyinde tuvalete boşaltım gerçekleştiğinden, çalışmanın 15. gününde 1 saat 10 dakikalık aralığa geçilmiştir. 1 saat 10 dakikanın uygulandığı 15, 16 ve 17. günlerde, H. % 100 düzeyinde tuvalete boşaltım yapmıştır. İzleyen tuvalete götürme aralıklarında elde edilen verilerde kararlılık olduğundan, giderek süre artırılmış ve tuvalete götürme aralıkları 2 saate kadar çıkarılmıştır.

H., 26. gün itibarıyla 2 saat aralıklarla tuvalete götürüldüğünde yaptığı tüm boşaltımların tümünü tuvalette gerçekleştirmiştir. H.'nin "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sürecinde, tuvalette gerçekleştirdiği boşaltım oranını gösteren eğri (x) ekseninden uzaklaşırken, tuvalet dışında gerçekleştirdiği boşaltımı gösteren eğri giderek (x) eksenine

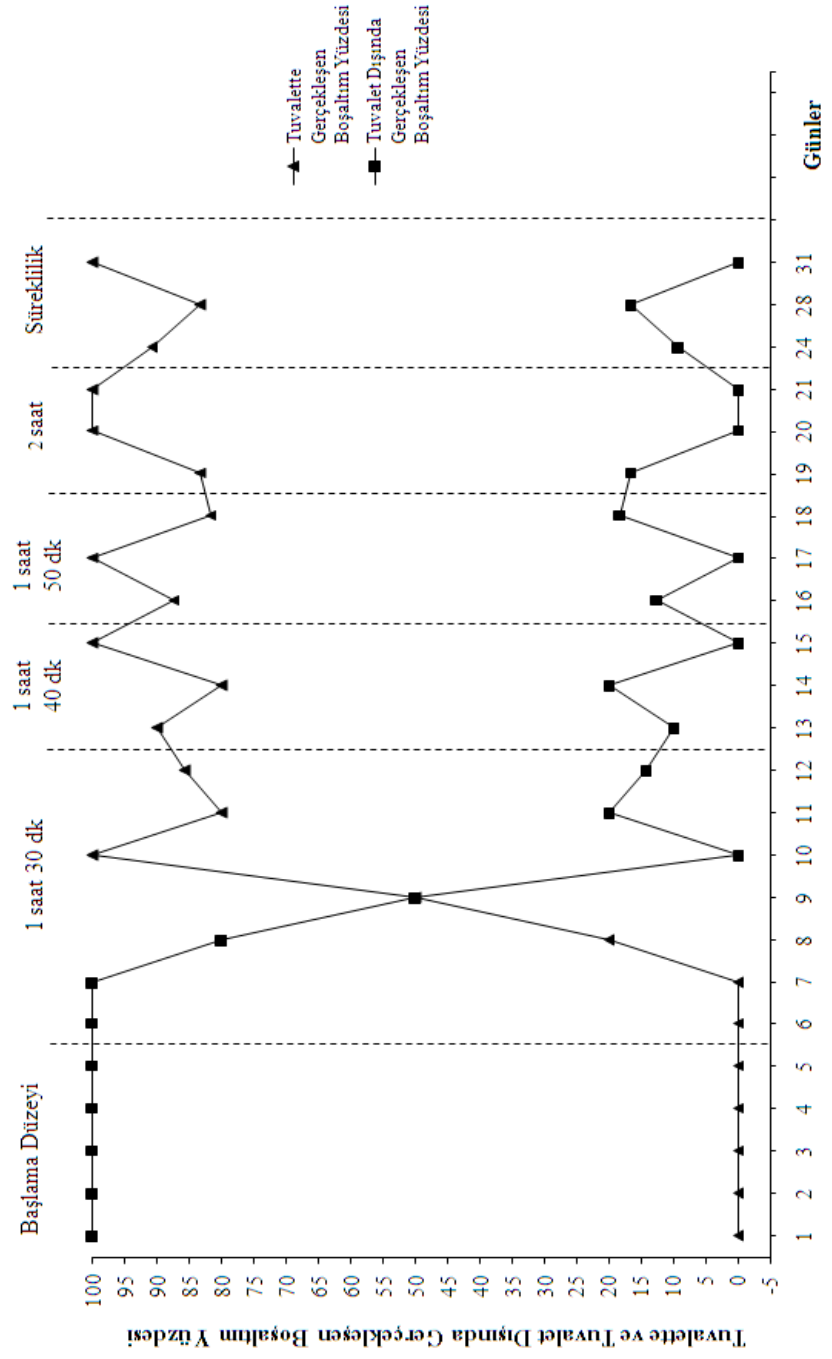
yakınlaşmıştır. Bu nedenle H'nin, gündüz tuvalet kontrolünü kazandığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.1.2. “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, C.’nin Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, C.’nin gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik- 8’de verilmektedir.

GRAFİK 8

Tuvalete Götürme Arahları

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda C.'nin Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik

Grafik-8'e bakıldığında, C.'nin başlama düzeyi aşamasında yapılan bez kontrollerinde, gün içinde yaptığı tüm boşaltımları bezine yaptığı yani tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 0, tuvalet dışında (beze) gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 100 düzeyinde olduğu görülmektedir. C.'nin kuruluk süresi, 1 saat 30 dakika olarak bulunduğu; annesi gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya başladığı ilk günde (grafikte 6. gün) C.'yı sabah tuvaletini yaptırdıktan sonra, 1 saat 30 dakikalık aralıklarla tuvalete götürmüştür.

Buna göre, ilk gün 7 boşaltımın hiçbirisi tuvalette gerçekleşmemiş, boşaltımların tamamı tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Birinci gün C.'nin tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 0 iken, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 100'dür. C.'nin evine yapılan ziyaretlerde, annenin C.'nin yanında onunla ilgili olarak olumsuz konuşmalarda bulunduğu, eleştirdiği gözlenmiş ve anneye yapması gerekenler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Uygulamanın başladığı günden itibaren yapılan telefon görüşmelerinde de, anne C.'nin inat ettiğini, tuvalete girmek istemediğini belirtmiştir. Anneye kuralları olumlu belirtmesi, ödülü hatırlatması ve kendisinden 4 yaş büyük olan ablasını model olarak kullanması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Uygulama evresinde, annenin ilerlemeleri kaydettiği İlerleme Formu'na bakıldığında, C.'nin zaman zaman 3 saate yakın kuru kaldığı, ancak tuvalete gitmeyip, sonunda altına yaptığı anlaşılmıştır. Anneye, öneriler doğrultusunda devam etmesi söylenmiştir. 7. gün uygulamasında, C., 3 kez boşaltım yapmış ve bunların 3'ü de tuvalet dışında gerçekleşmiştir. C.'nin kuru kalma süresi göz önünde bulundurularak, 1 saat 30 dakikalık aralıkta değişiklik yapılmamış, anneye C.'nin davranışları kontrol edebilmesine yönelik önerilerde bulunmaya devam edilmiştir.

8. gün C., 5 boşaltımın birini tuvalette, 4'ünü tuvalet dışında gerçekleştirmiştir. Buna göre tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 20, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 80 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan ev ziyaretinde annenin uygulamaları gözlenmiş ve altına yapmasıyla ilgili çocuğun

duyacağı şekilde konuştuğu, sesini yükselttiği ve eleştirilerinin devam ettiği gözlenmiştir. Anneye, tekrar davranış kontrolüne yönelik açıklamalar yapılmış ve nasıl ödüllendireceği, olumsuz davranışı nasıl görmezden geleceğine model olunmuştur. Anne, evde 3 çocuk daha olmasının işlerini zorlaştırdığını, çocuğu her zaman takip edemediğini ve hareketlerini gözleyemediğini belirtmiştir. C.'yı kendinden 4 yaş büyük olan ablası tuvalete götürdüğünde, itiraz etmediğini söylemiştir. Bu nedenle anneye, bundan sonra C.'yı ablasıyla birlikte tuvalete götürmeleri önerilmiştir. Ayrıca, tuvalete gitme saati geldiğinde zorlamak yerine, çocuğa “tuvalet zamanı geldi. Çiş var mı, varsa hadi gidelim” deyip, kazanacağı ödülü hatırlatması ve yine itiraz ederse, bir sonraki saate kadar beklemesi söylenmiştir.

C.'nın, 9. günde tuvalette gerçekleştirdiği boşaltım sayısı 2, tuvalet dışında gerçekleştirdiği boşaltım sayısı 2 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 50'ye yükselmiş, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 50'ye düşmüştür. Tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı ölçütü karşılanmamakla birlikte, tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı %0'dan %50'ye çıktığı için, 1 saat 30 dakikalık aralık uygulanmaya devam edilmiştir.

1 saat 30 dakika aralıklarla tuvalete götürüldüğü 10,11 ve 12. günlerde, art arda 3 gün en az % 80 düzeyinde tuvalette boşaltım gerçekleştiğinden, C.'nın davranış özellikleri göz önünde bulundurularak, öğretim amacıyla 10 dakikalık artışa gidilmiştir. Bu nedenle, 13. gün 1 saat 40 dakikalık aralığa geçilmiştir. 13. gün ve sonraki tuvalete götürme aralıklarında elde edilen verilerde kararlılık olduğundan, giderek süre artırılmış ve tuvalete götürme aralıkları 2 saate kadar çıkarılmıştır.

C., 21. gün itibarıyla 2 saat aralıklarla tuvalete götürüldüğünde, yaptığı boşaltımların tümünü tuvalette gerçekleştirmiştir. C.'nın “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sürecinde, tuvalette

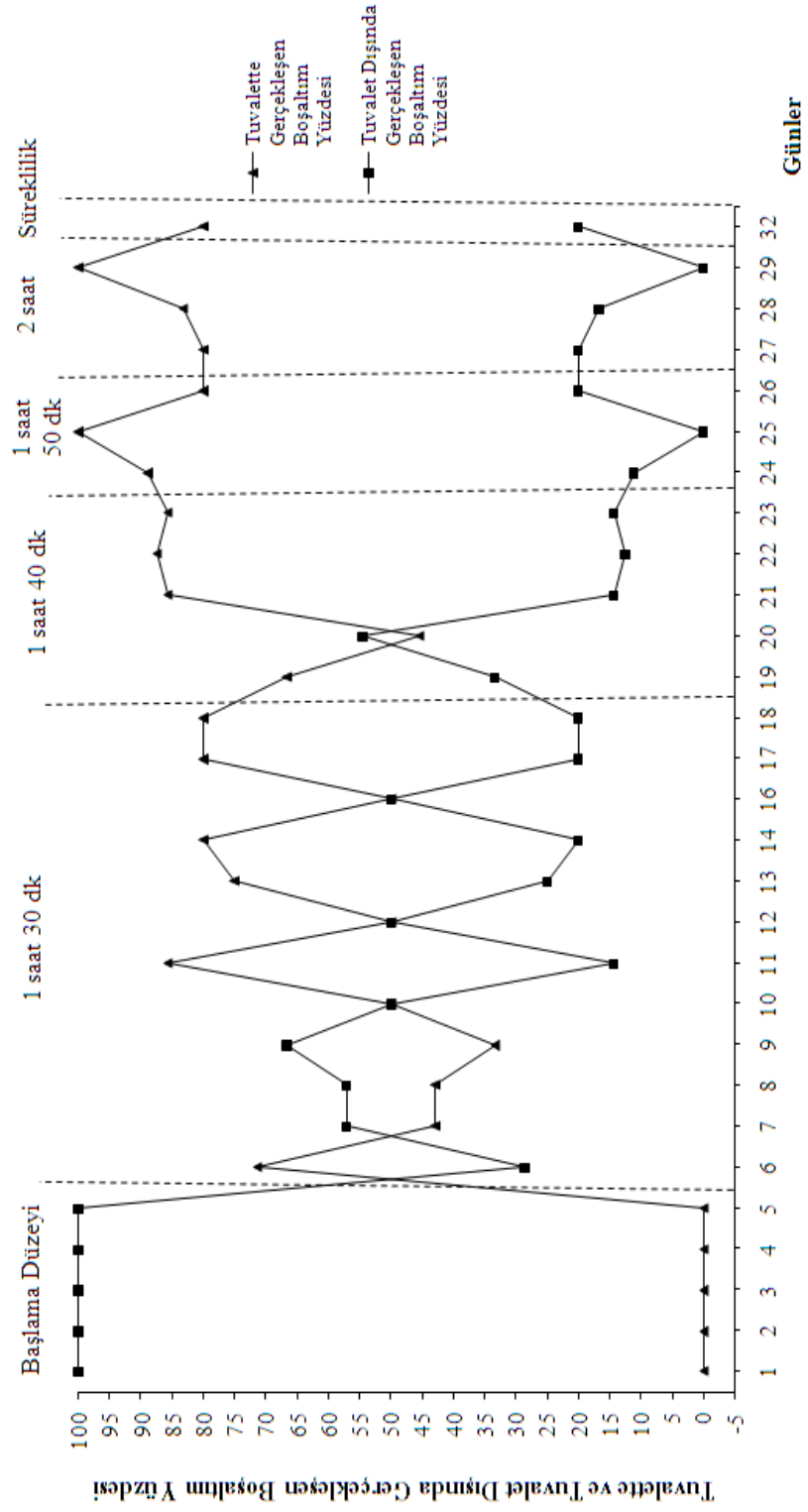
gerçekleştirdiği boşaltım oranını gösteren eğri 9. günden itibaren (x) ekseninden uzaklaşırken, tuvalet dışında gerçekleştirdiği boşaltımı gösteren eğri giderek (x) eksenine yaklaşmıştır. Bu nedenle C'nin, gündüz tuvalet kontrolünü kazandığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.1.3.“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanmasının, D.’nin Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasının, D.’nin gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik-9’da verilmektedir.

GRAFİK 9

Tuvalette Götürme Aralıkları

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın Uygulanması Sonucunda D.'nin Tuvalette ve Tuvalet Dışında Gerçekleşen Boşaltım Yüzdesine İlişkin Grafik

Grafik-9'a bakıldığında, D.'nin başlama düzeyi aşamasında yapılan bez kontrollerinde, gün içinde yaptığı tüm boşaltımları bezine yaptığı, yani tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 0, tuvalet dışında (beze) gerçekleşen boşaltım yüzdesinin % 100 düzeyinde olduğu görülmektedir. D.'nin kuruluk süresi, 1 saat 30 dakika olarak bulunduğundan, annesi gündüz tuvalet kontrolünü kazandırmaya başladığı ilk günde (grafikte 6. gün) D.'yi sabah tuvaletini yaptırdıktan sonra, 1 saat 30 dakikalık aralıklarla tuvalete götürmüştür.

Buna göre ilk gün gerçekleşen 7 boşaltımın 5'i tuvalette, 2'si tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 71,42 iken, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 28,57'dir. Ertesi 2 gün 7 boşaltımın 3'ü tuvalette, 4'ü tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Buna göre 7. ve 8. günlerde tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 42,85 iken, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 57,14 olarak gerçekleşmiştir. Anneyle yapılan telefon görüşmesinde, kaza sayısının artmasının nedenleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Anne yapılan görüşmede, ev işlerine daldığını, bu nedenle de bazen saatleri kaçırdığını belirtmiştir. Cep telefonunu kurması ve saatleri kaçırmamaya özen göstermesi istenmiştir.

9. gün gerçekleşen 12 boşaltımın 4'ü tuvalette, 8'i tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Buna göre tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 33,33 iken, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranı % 66,66 olarak gerçekleşmiştir. 10. gün, yapılan 8 boşaltımın dördü tuvalette dördü tuvalet dışında gerçekleşmiştir. Buna göre tuvalette ve tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranları % 50'dir. En az %80 tuvalete yapılan boşaltım ölçütü karşılanmadığı için, 1 saat 30 dakikalık aralıklarla tuvalete götürmeye devam edilmiştir. Yapılan ev ziyaretinde, annenin uygulamaları gözlenmiş, herhangi bir ipucuna gereksinimi olmadığı belirlenmiştir. Ancak D.'nin kayıtlarına bakıldığında, zaman zaman 1,5 saat kuru kalabildiği halde, kaza sayısının fazla olduğu görülmüştür. Anne, sürecin kendisini zorladığını ve bazen saatleri kaçırdığını belirtmiştir. Anneye çalışmaya

katılan diğer annelerin olumlu çalışmalarından ve çocuklardaki ilerlemelerden bahsedilmiş ve annenin saatleri kaçırmaması, öğrendiği şeyleri bire bir uygulaması, evle ilgili sorumluluklarını eşiyle paylaşması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

1 saat 30 dakikalık aralıklarla tuvalete götürüldüğü 12. gün dışında, 11., 13., ve 14. günlerde D., en az % 80 düzeyinde tuvalette gerçekleşen boşaltım ölçütünü karşılamıştır. Uygulamanın 15. günü, hastanede kontrole gidecekleri için, çocuk gün boyu bezli kalmış ve anne kayıt tutamamıştır. Doktorunun D.'nin bol sıvı alması gerektiğini söylemesi üzerine, anne 16. gün uygulamasında çocuğa her zamankinden fazla su verdiğini belirtmiştir. Bol sıvı almaya devam edildiği halde 17 ve 18. günlerde üst üste % 80 ölçütü karşılanınca, D.'nin gösterdiği ilerlemeler ölçüsünde, öğretim amacındaki sürede 10 dakikalık artışın uygun olacağı düşünülmüştür.

1 saat 40 dakikalık aralığın uygulanmaya başlandığı 19 ve 20. günlerde D.'nin en az % 80 boşaltımın tuvalette gerçekleşmesi ölçütünü karşılayamaması nedeniyle, anneyle yapılan görüşmelerde, annenin zaman zaman saatleri kaçırdığı, evde misafir aldığı günlerde ilgilenemediği görülmüştür. Anneye daha etkili şekilde uyarılarda bulunulmuş, böyle giderse çalışma dışında kalabileceği ve çocuğunu tekrar bezlemek zorunda kalabileceği söylenmiştir. 21. günden itibaren tuvalete götürme aralıklarında elde edilen verilerde kararlılık olduğundan, giderek öğretim amacındaki süre artırılmış ve tuvalete götürme aralıkları 2 saate kadar çıkarılmıştır.

D., 29. gün itibarıyla 2 saat aralıklarla tuvalete götürüldüğünde, yaptığı boşaltımların tümünü tuvalette gerçekleştirmiştir. D.'nin "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sürecinde, tuvalette gerçekleştirdiği boşaltım oranını gösteren eğri (x) ekseninden uzaklaşırken, tuvalet dışında gerçekleştirdiği boşaltımı gösteren eğri giderek (x) eksenine

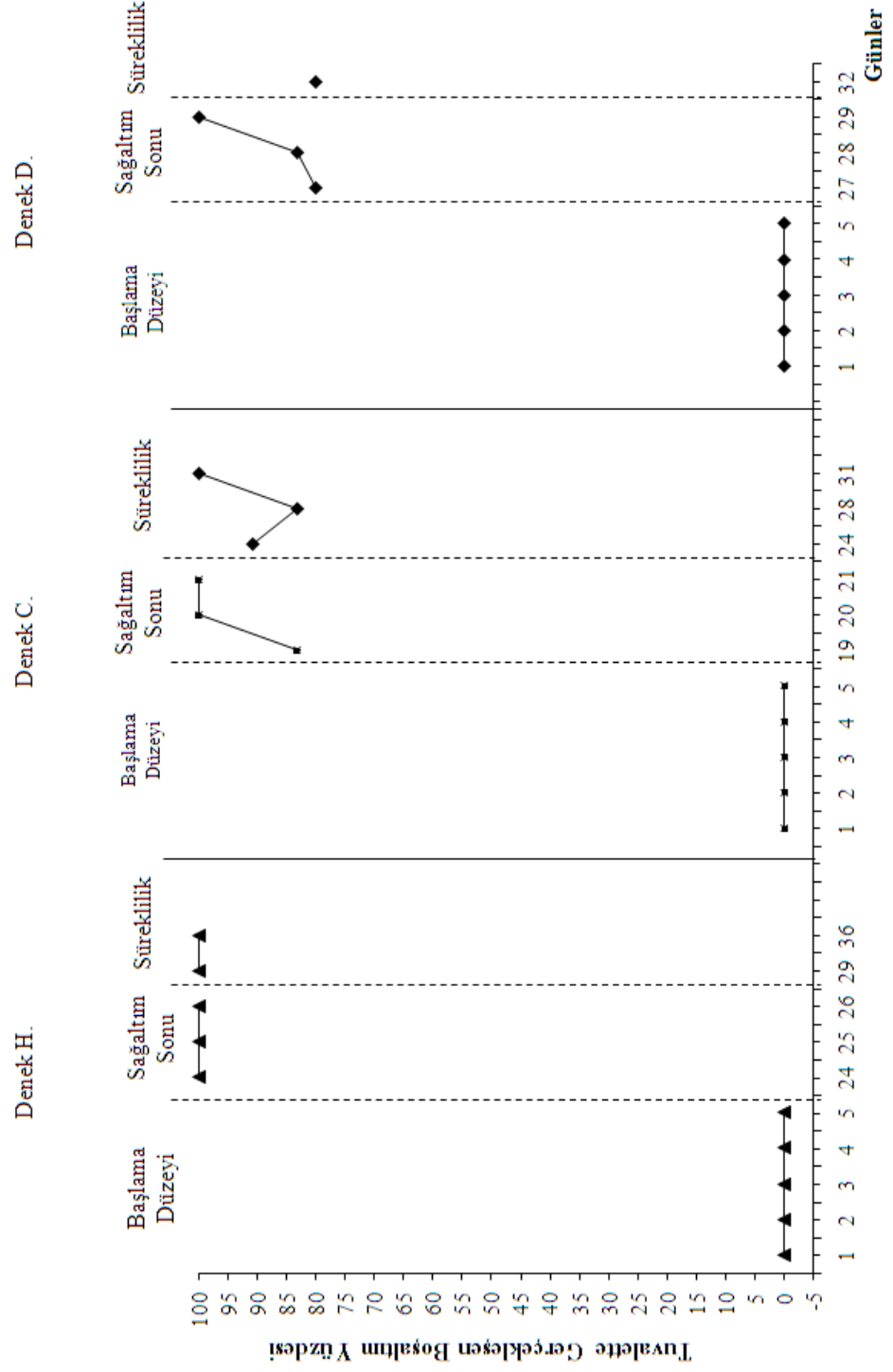
yakınlaşmıştır. Bu nedenle D'nin, gündüz tuvalet kontrolünü kazandığı izlenimi edinilmektedir.

Görüldüğü gibi, tüm deneklerin her bir öğretim amacıyla ilgili olarak tuvalette gerçekleşen boşaltım oranını gösteren eğrilere bakıldığında, en az %80 düzeyinde ya da daha yüksek düzeyde boşaltımın tuvalette gerçekleştiği görülmektedir. Uygulama süresince, tuvalet dışında gerçekleşen boşaltım oranını gösteren eğri, başlama düzeyindeki eğriden daha aşağıda, sıfır noktasına yakın ya da sıfır noktasında seyretmektedir. Tuvaletе götürölme aralıklarının çocuklardaki ilerlemelere göre aşamalı olarak artırılması, tuvalette gerçekleşen boşaltımı artırırken, tuvalet dışındaki boşaltımı azaltmış ve sıfır düzeyine indirmiştir. Annelerin çocuğu tuvaletе götürmesi için önceden belirlenen saat aralıkları, ayırdedici uyaran işlevi görmüş, çocuk tuvaletе yaptığıında uygulanan pekiştirme süreci çocuk için izlerlik oluşturmuştur. Bu nedenle, annelerin “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı” ile kazandıkları kuruluk kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma becerilerini çocuklarında uygulamaları sonucunda, kayıt tutma, belirli aralıklarda çocuğu tuvaletе götürme, boşaltım yaptığıında ödüllendirme, yapmadığıında ya da kazayla yaptığıında görmezden gelmeyi içeren sürecin, deneklerin tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulanması Sonucunda Çocukların Kazandıkları Gündüz Tuvalet Kontrolünü, Eğitimden 3,10 Ve 17 Gün Sonra Sürdürmelerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci amacının ikinci alt amacında, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucu kazanılan gündüz tuvalet kontrolünün, eğitimden 3, 10 ve 17 gün sonra sürdürülüp sürdürülmediğine bakılmıştır. Bu amaca yönelik olarak, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucunda kazandırılan gündüz tuvalet kontrolünün sürekliliği ile ilgili veriler Grafik-10’da verilmektedir.

GRAFİK 10

Deneklerin Kazandıkları Tuvalet Kontrolü Becerisini 3, 10 ve 17 Gün Sonra Sürdürme Düzeylerine İlişkin Grafik

Grafik-10'da görüldüğü gibi, denek H.'nin, başlama düzeyinde gün içinde yaptığı tüm boşaltımları tuvalet dışında (beze) gerçekleştirmiştir. Yani, deneğin tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 0 düzeyindedir. H., Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın uygulanması sonucunda, gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin son amacını, 2 saatlik aralıklarla tuvalete götürüldüğü 26. gün itibarıyla kazanmıştır. Program bittikten 3 gün sonra annesinin tuttuğu kayıtlara bakıldığında, H.'nin yaptığı 7 boşaltımın tamamını tuvalette gerçekleştirdiği görülmektedir. Yani kazandığı tuvalet kontrolünü %100 düzeyinde sürdürmektedir. Sağaltımın tamamlanmasından 10 gün sonraki kayıtlara bakıldığında da 7 boşaltımın tamamını tuvalette gerçekleştirmiştir. Yani kazandığı tuvalet kontrolü becerisini %100 düzeyinde sürdürmektedir. Sağaltımın tamamlanmasından 17 gün sonra yapılması gereken üçüncü süreklilik kaydı, ailenin yaz tatiline çıkmaları nedeniyle yapılamamıştır. Ancak 17. günde yapılan telefon görüşmesinde, H.'nin annesi tüm boşaltımların tuvalette gerçekleştiğini, hiç kaza olmadığını belirtmiştir.

H.'nin "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sonucunda gündüz tuvalet kontrolünü kazanma düzeyini gösteren eğrisi ile sağaltımdan 3 ve 10 gün sonraki düzeyini gösteren eğrisi karşılaştırıldığında, her iki eğrinin aynı seviyede ve başlama düzeyi eğrisinden oldukça yukarıda olduğu görülmektedir. Buna göre, H.'nin, "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sonucunda kazandığı gündüz tuvalet kontrolünü, öğretim bittikten 3 ve 10 gün sonra da % 100 düzeyinde sürdürdüğü izlenimi edinilmektedir.

Grafik-10'da görüldüğü gibi, C.'nin, başlama düzeyinde gün içinde yaptığı tüm boşaltımları (beze) gerçekleştirmiştir. Yani, deneğin tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 0 düzeyindedir. C. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın uygulanması sonucunda, gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin son amacını, 2 saatlik aralıklarla tuvalette götürüldüğü 21. gün itibarıyla

kazanmıştır. Program bittikten 3 gün sonra annesinin tuttuğu kayıtlara bakıldığında, yaptığı 11 boşaltımın 10'unun tuvalette gerçekleştirmiştir. Buna göre sağaltımın bitmesini izleyen 3. gün C.'nin tuvalette gerçekleştirdiği boşaltım oranı %90,9'dür. Sağaltımın tamamlanmasından 10 gün sonra tutulan kayıtlara bakıldığında, C.'nin yaptığı 12 boşaltımın 10'unun tuvalette gerçekleştirdiği görülmektedir. Buna göre tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 83,33'dür. 17. gün yapılan kayıtlara bakıldığında C.'nin yaptığı 8 boşaltımın tümünü tuvalette gerçekleştirdiği görülmektedir. Yani tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 100'dür. Yani C., sağaltımdan 3,10 ve 17. günlerde annesi tarafından tutulan süreklilik kayıtlarına göre, kazandığı gündüz tuvalet kontrolü becerisini, en az % 80 ve üzeri düzeyinde boşaltımı tuvalette yaparak, sürdürdüğü görülmektedir.

C.'nin "Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sonucunda gündüz tuvalet kontrolünü kazanma düzeyini gösteren eğrisi ile sağaltımdan 3,10 ve 17 gün sonraki düzeyini gösteren eğrisi karşılaştırıldığında, her iki eğrinin en az %80 ölçütü ya da üzerinde seyrettiği ve başlama düzeyi eğrisinden oldukça yukarıda olduğu görülmektedir. Buna göre, C.'nin, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sonucunda kazandığı gündüz tuvalet kontrolünü, öğretim bittikten 3, 10 ve 17 gün sonra da sürdürdüğü izlenimi edinilmektedir.

Grafik-10'da görüldüğü gibi D.'nin, başlama düzeyinde gün içinde yaptığı tüm boşaltımları tuvalet dışında (beze) gerçekleştirmiştir. Yani, deneğin tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 0 düzeyindedir. D., Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı"nın uygulanması sonucunda, gündüz tuvalet kontrolü eğitiminin son amacını, 2 saatlik aralıklarla tuvalete götürüldüğü 29. gün itibarıyla kazanmıştır. Sağaltımın tamamlanmasından 3 gün sonra annesi tarafından tutulan süreklilik kaydına bakıldığında, D. yaptığı 5 boşaltımın 4'ünü tuvalette gerçekleştirmiştir. Yani tuvalette gerçekleşen boşaltım oranı % 80'dir. Yani H., kazandığı tuvalet kontrolü becerisini en az %80 ölçütü düzeyinde

sürdürmektedir. Sağaltımın tamamlanmasından 10 ve 17 gün sonra yapılması gereken iki süreklilik ölçümü, ailenin yaz tatiline çıkmaları nedeniyle yapılamamıştır. Ancak 10 ve 17. günde yapılan telefon görüşmesinde, D.'nın annesi tüm boşaltımların tuvalette gerçekleştiğini, hiç kaza olmadığını belirtmiştir.

D.'nın “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucunda gündüz tuvalet kontrolünü kazanma düzeyini gösteren eğrisi ile sağaltımdan 3 gün sonraki düzeyini gösteren eğrisi karşılaştırıldığında, her iki eğrinin en az %80 ölçütü ya da üzerinde seyrettiği ve başlama düzeyi eğrisinden oldukça yukarıda olduğu görülmektedir. Buna göre, D.'nin, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucunda kazandığı gündüz tuvalet kontrolünü, öğretim bittikten 3 gün sonra da sürdürdüğü izlenimi edinilmektedir.

Sonuç olarak, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanmasıyla, bir denegin sağaltımdan 3 ve 10 gün sonra, bir denegin 3,10 ve 17 gün sonra ve bir denegin 3 gün sonra tutulan kayıtlarına bakıldığında ve tatile çıkan bir anneyle 10. ve 17. gün, diğer anneyle 17. gün yapılan telefon görüşmelerine bağlı olarak kazandıkları tuvalet kontrolü becerisini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla deneklerin kazandıkları gündüz tuvalet kontrolü becerisini sağaltımdan 3,10 ve 17 gün sonra sürdürdükleri izlenimi edinilmektedir.

4.3 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulama Güvenilirliği ve Sosyal Geçerlik Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü amacında, “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açısından

değerlendirilmiştir. Aşağıda, bu amacı değerlendirmek üzere geliştirilen alt amaçlara ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmektedir.

4.3.1 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Uygulama Güvenirliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın uygulanması sırasında, öğretim ünitelerinde yer alan uygulama basamaklarının uygulamacı tarafından güvenilir biçimde uygulanıp uygulanmadığını belirleyebilmek amacıyla, uygulama güvenirliliği verileri toplanmıştır. Bu amaçla Uygulama Güvenirliliği Veri Toplama Formları (Ek-7) kullanılmıştır.

Uygulama güvenirliliği verilerinin, alandan olan kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda oturumların %20’sinde; alandan olmayan kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda ise, %30 ve üzerinde toplandığı belirtilmektedir (Tekin, 1999). Araştırmada uygulama güvenirliliği verilerinin hangi oturumlarda alınacağını dolayısıyla hangi oturumlar için form hazırlanacağını belirlemek üzere, programda yer alan öğretim ünitelerinin uygulama aşamaları (anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama), eşit olasılıklı örnekleme ile seçilmiştir. Bunun için deneklere ve öğretim ünitelerinin her birine numara verilmiştir. Önce hangi öğretim ünitesinin hangi aşamasının izleneceği belirlenmiştir. Daha sonra hangi denekin hangi öğretim aşamasının izleneceği belirlenmiştir. Buna göre aşağıdaki öğretim ünitelerinin belirlenen öğretim aşaması, belirlenen denek için izlenmiştir:

- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Anlatım Aşaması
- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Model Olma Aşaması

- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Davranışın Prova Edilmesi Aşaması
- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Bağımsız Uygulama Aşaması

Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının uygulanması sırasında tüm oturumlar kamera ile kaydedilmiştir. Uygulama bitiminde, araştırmacının dışında Özel Eğitim Bölümü'nde görevli öğretim görevlisi (biri doktorasını tamamlamış, diğeri doktora eğitiminde) iki özel eğitim uzmanı, uygulamacının Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formlarında yer alan basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kaydından izleyerek, uygunsa formda yer alan “evet” sütununa; uygun değilse “ Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirlemişlerdir. Uygulama güvenirliliği katsayısı, gözlenen uygulamacı davranışının, planlanan uygulamacı davranışına bölünerek yüzdesinin alınması ile hesaplanmıştır.

Buna göre, araştırmanın uygulama güvenirliliği verileri aşağıda verilmektedir:

- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Anlatım Aşaması Uygulama Güvenirliliği Veri Toplama Formu'nun uygulanması sonucunda, Anlatım Aşaması uygulama güvenirliliği %100 olarak bulunmuştur.
- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Model Olma Aşaması Uygulama Güvenirliliği Veri Toplama Formu'nun uygulanması sonucunda, Model Olma Aşaması uygulama güvenirliliği %100 olarak bulunmuştur.

- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Davranışın Prova Edilmesi Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu'nun uygulanması sonucunda, Davranışın Prova Edilmesi Aşaması uygulama güvenirligi %100 olarak bulunmuştur.

- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Bağımsız Uygulama Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu'nun uygulanması sonucunda, Bağımsız Uygulama Aşaması uygulama güvenirligi %100 olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak eşit olasılıklı örnekleme yöntemi ile belirlenen öğretim süreçlerine ait görüntülerin, alanda uzman iki kişinin izlemesi ve uygulama güvenirligi veri toplama formlarına işaretlemeleri sonucunda, öğretim süreçlerinin her bir aşamasında uygulama güvenirligi % 100 olarak bulunmuştur. Buna göre araştırmacı öğretim süreçlerini % 100 güvenilir şekilde uygulayabilmiştir.

4.3.2 “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın Sosyal Geçerliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

“Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması sonucunda, annelerin programa ilişkin düşüncelerini, programın onların gereksinimlerini ne düzeyde karşıladığını, programda hoş giden ve gitmeyen unsurların neler olduğunu ve genel olarak memnun olup olmadıklarını belirlemeye yönelik olarak sosyal geçerlik formu kullanılmıştır (Ek-8). Sosyal geçerlik formu, çalışmanın tamamlanmasını izleyen ilk ev ziyaretinde annelerle bire bir görüşülerek uygulanmıştır. Tablo 6’da, her bir annenin, formun kapalı uçlu sorularına verdikleri cevaplar yer almaktadır.

TABLO 6: SOSYAL GEÇERLİK FORMUNDAKİ SORULARA VERİLEN CEVAPLAR

SORULAR	VERİLEN CEVAPLAR		
	I NO.LU ANNE	II NO.LU ANNE	III NO.LU ANNE
1. Çocuğunuzun tuvalet kontrolünü kazanmasının, ileri ki yaşantısında onun daha bağımsız yaşamasına hizmet edeceğini düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum
2. Tuvalet kontrolünün, çocuğunuzun öğrenmesi gereken diğer öz bakım becerilerine (giyinme, yemek yeme, diş fırçalama gibi) göre öncelikli beceriler olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Hayır, düşünmüyorum	Evet, düşünüyorum
3.Çocuğunuz tuvalet kontrolünü kazandığında, çevrenizdeki kişilerin ona karşı olumlu tutum geliştireceğini düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum
4.Bu programın, tuvalet kontrolünü kazandırmada etkili ve yararlı bir program olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum
5.Bu programı, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırmak isteyen diğer ailelerin de etkili ve yararlı bulacağını düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum
6.Bu programı, başka ailelere tavsiye etmeyi düşünüp mısınız?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum
7.Bu programın değişik özellikteki çocuklar için de uygun olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum	Evet, düşünüyorum

I ve III no.lu anne, formda yer alan “evet düşünüyorum”, “hayır düşünmüyorum” ve “kararsızım” cevap seçeneklerinden oluşan yedi sorunun tümüne “evet” cevabını vererek olumlu görüş sunmuştur. II no.lu anne ise ikinci soru hariç tüm sorulara evet cevabını vermiştir. Anneler, çocuklarının kazandığı tuvalet kontrolünün, onun ilerideki yaşantısında daha bağımsız yaşamasına hizmet edeceğini; çevresindeki kişilerin tuvalet kontrolünü kazanan çocuğuna karşı olumlu tutum geliştireceğini; programın tuvalet kontrolünü kazandırmada etkili ve yararlı bir program olduğunu; tuvalet kontrolü kazandırmak isteyen diğer ailelerin de bu programı etkili ve yararlı bulabileceğini düşündüğünü belirtmiştir. II no.lu

anne, sadece ikinci soruda tuvalet kontrolü becerisinin, çocuğun öğrenmesi gereken diğer öz bakım becerilerine (giyinme, yemek yeme, diş fırçalama gibi) göre öncelikli beceri olduğunu düşünmediği yönünde görüş bildirmiştir.

Açık uçlu olarak sorulan sorularda ise I no.lu anne, çocuğunun tuvalet kontrolünü kazandığını, hatta artık kendi başına tuvalete gidip yaptığını belirtmiştir. Çalışma sonunda kendisindeki değişikliklerin ne olduğu sorusuna, bez bağlamaktan kurtulduğunu, kendisi için bu sıkıntılı sürecin bittiğini söyleyerek cevap vermiştir. Çalışmanın en hoşuna giden tarafının, çocuğunun tuvalet kontrolünü hızlı öğrenmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada, hoşuna gitmeyen bir yönün olmadığını belirtmiştir. I no.lu annenin, programdan memnun olduğu izlenimi edinilmektedir.

II no.lu anne, açık uçlu olarak sorulan sorulara verdiği cevaplarda, çocuğunun davranışlarında değişiklik olduğunu, artık daha uysal olduğunu, söylenenleri yerine getirmeye başladığını, kendisinin de daha sabırlı olmaya başladığını belirtmiştir. Çalışmada hoşuna giden tarafların ne olduğu sorulduğunda, saat tutarak uygulamanın hoş olduğunu, kendisinin de daha dikkatli olması gerektiğini anladığını ve en önemlisi de, ıslak mendil masrafından kurtulduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada hoşuna gitmeyen yanın, çocuğunun tuvalet yapma saatlerini kaçırmamasının gerekmesi olduğunu ifade etmiştir. II no.lu annenin, programdan memnun olduğu izlenimi edinilmektedir.

III no.lu anne, çalışma sonunda çocuğunun kendisinin tuvalete gittiğini, lazımlığa oturduğunu, çişinin farkına vardığını, tuvalet gereksinimini seslerle ifade etmeye başladığını belirtmiştir. Kendisinde gerçekleşen değişikliklere ilişkin soruya, daha bilgili olduğunu, yeni şeyler öğrendiğini söyleyerek cevap vermiştir. Çalışmanın hoşuna giden taraflarının ne olduğu sorulduğunda, bu çalışma yapılmasaydı bir yıl daha beklemeyi düşündüğünü, heyecanlandığını, başarmanın güzel olduğunu, oğluyla bu şekilde ilgilenmenin güzel olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın hoşuna gitmeyen tarafları sorulduğunda, ilk zamanlar çocuğunun sık sık altına yapmasının kendisini zorlaması olduğunu ifade etmiştir. III no.lu annenin, programdan memnun olduğu izlenimi edinilmektedir.

Sonuçta annelerin sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında, üçünün de uygulamanın sistemli olmasının kendileri için olumlu olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Bir anne, kendisi için sıkıntılı bir süreçten kurtulduğunu ifade ederek, tuvalet eğitiminin sistemli uygulanmasının önemini vurgulamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Araştırmanın bu bölümünde sıra ile özet, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

5.1.Özet

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kurulum kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden “AB Deseni” kullanılmıştır.

Araştırmanın deneklerini, 2006–2007 öğretim yılında TSK GÜLSAV Özel Eğitim İlköğretim Okulu ve Rehabilitasyon Kursu’nun kurs bölümüne ve TSK GÜLSAV Güvercinlik Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi’ne devam eden ve gündüz tuvalet kontrolü olmayan 3 çocuk ile onların anneleri oluşturmuştur.

Araştırma verilerinin toplanabilmesi için, Okul Öncesi Dönem Kaba Değerlendirme Formu, Aile Görüşme Formu, Anne Görüşlerine Göre Ödül Belirleme Formu, Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı, Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı, Kuruluk Süresi Kayıt Formu Gündüz Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formları ve Sosyal Geçerlik Formu kullanılmıştır.

Araştırmanın deney sürecinde, geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programının uygulanması öncesinde, araştırma kapsamına dahil edilen 3 annenin, araştırmada kazanması amaçlanan becerilerde (kuruluk süresi kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma) başlama düzeyleri, yapılan görüşmeyle belirlenmiştir (A₁). Annelerin becerilerde başlama düzeylerinin belirlenmesinin ardından, eve dayalı aile eğitimi programının ilk bölümü olan “Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi” uygulanmıştır (B₁).

Anneler kazandıkları kuruluk kaydı tutma becerisini kullanarak, çocuklarının tuvalet kontrolü becerisine ilişkin başlama düzeyi kayıtlarını almışlardır ve buna göre çocukların kuruluk süresi belirlenmiştir (A₂). Ardından annelere, eve dayalı aile eğitimi programının ikinci bölümü olan “Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi” uygulanmıştır. Anneler

kazandıkları tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kullanarak, çocuklarına tuvalet kontrolü eğitimi vermişlerdir (B₂).

Araştırmada, araştırma verileri, grafiksel olarak gösterilmiş ve grafikler niteliksel olarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular şu şekildedir;

- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın uygulanması, araştırma kapsamına dahil edilen annelerin, kurulum kaydı tutma ve tuvalet kontrolü kazandırma becerilerinin alt amaçlarını gerçekleştirmesine yol açmıştır.

- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın amaçlarını gerçekleştiren annelerin, çocuklarına tuvalet kontrolü eğitimi uygulaması, çocukların tümünün gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol açmıştır.

- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, çocukların kazandıkları tuvalet kontrolü becerisini, uygulamadan 3, 10 ve 17 gün sonra sürdürmelerine yol açtığı belirlenmiştir.

- “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açısından değerlendirildiğinde, uygulama açısından güvenilir ve sosyal açıdan geçerli bir program olduğu belirlenmiştir.

5.2.Tartışma

Bu araştırmanın genel amacı, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirmek; geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, annelerin kuruluk kaydı tutma ile tuvalet kontrolü kazandırma becerisini kazanmalarına, çocukların ise gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına yol açıp açmadığını belirlemek ayrıca programı, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik açılarından değerlendirmektir.

Tek denekli deneysel desenlerden AB deseninin kullanıldığı bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular; “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”nın, araştırmaya katılan üç annenin de, kuruluk kaydı tutma ve gündüz tuvalet kontrolü kazandırma becerilerini kazanmalarına ve programda kazandıkları becerileri kullanarak çocuklarına gündüz tuvalet kontrolü becerisini kazandırmalarına yol açtığı ve uygulama açısından güvenilir ve sosyal açıdan geçerli bir program olduğu izlenimini vermektedir.

Bu çalışmada, annelere eve dayalı aile eğitimi programının amaçlarını kazandırmak ve program amaçlarını kazanan annelerin çocuklarına tuvalet kontrolünü kazandırmaları amaçlanmıştır. Bu amaçla da Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı geliştirilmiştir. Yurtdışı ve yurtiçi alanyazında tuvalet kontrolü eğitimi için geliştirilmiş eve dayalı aile eğitimi programına rastlanmamıştır. Ancak çocuklarda farklı amaçları gerçekleştirmek üzere geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programlarının etkisini gösteren araştırmalar bulunmaktadır.

Feldman vd., (1993), zihinsel engelli annelerin, gecikmiş dil riskinde olan çocuklarına uyguladıkları eve dayalı aile eğitiminin sonucunda, çocukların dil gelişimlerinin ve anne-çocuk etkileşimlerinin arttığını, anne ve çocukların

kazandıkları becerileri 82 haftadan fazla sürdürdüklerini bulmuşlardır. Eiserman vd., (1995), orta düzey konuşma ve dil bozukluğu olan okul öncesi çocukların, eve dayalı ebeveyn eğitimi yaklaşımında aldıkları konuşma becerilerindeki puanların, klinik temelli yaklaşıma göre daha yüksek olduğunu; Vuran (1997), annelere çocuklarının uygun davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme ile dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödüllendirme becerilerini arttırdığını ve eleştiri yorumlarını azalttığını; çocukların da uygun olan davranışlarının arttığını ve uygun olmayan davranışlarının azaldığını; Gültekin (1999), uygun olmayan davranışların azaltılmasında, eve dayalı aile eğitimi programı ile ebeveynlerin çocuklarına uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini uygulamalarının, çocukların uygun olmayan davranışlarının azaltılmasına ve uygun olan uyuşmayan davranışlarının artmasına yol açtığını; Feldman vd., (1999), zihinsel engelli annelere çocuk bakımı öğretiminde resimli el kitaplarının kullanılmasının, annelerin hedeflenen çocuk bakımı becerilerini kazanmasına yol açtığını ve bu becerileri 3 yıl boyunca sürdürdüklerini; Marchant ve Young (2001), davranış problemleri olan çocuk sahibi ebeveynlere, eve dayalı olarak aile koçu tarafından verilen aile eğitiminin, ebeveynlerin beceri temelli öğretim tekniklerini, ödüllendirme sistemini ve kendini izleme stratejilerini öğrenmelerine yol açtığını, çocukların uyumsal davranışları kazandıklarını; Rosenberg vd., (2002), gelişim geriliği gösteren çocuklar ve aileleri için eğitimli gönüllülerce yapılan ev ziyareti hizmetini alan ailelerde, program amaçlarını gerçekleştirme miktarının, klinikte hizmet alanlardan daha fazla olduğunu bulmuşlardır.

Araştırmada, Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nın, üç annenin ve çocuklarının program amaçlarını kazanmasına yol açması, yukarıdaki araştırmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Sonuçta, anneler eve dayalı aile eğitimi yoluyla belirli kavram ve becerileri çocuklarına kazandırabilmektedir. Programa katılan üç annenin de program amaçlarını kazanmış olması, bu program yoluyla başka çocukların annelerine de programın amaçlarının kazandırılabilceğini düşündürmektedir.

Bu araştırmada, gündüz tuvalet kontrolü becerisinin çocuklara kazandırılması sürecinde, annelere geleneksel yöntemle gündüz tuvalet kontrolü eēitiminin basamakları eve dayalı aile eēitimi programıyla kazandırılmış ve yöntem annelerce kullanılmıştır. Annelerin, programda yer alan belirli aralıklarla  ocuēu tuvalete götürme, boşaltım yaptığında ödüllendirme, yapmadığında ya da kazayla yaptığında görmezden gelmeyi içeren sürecin, deneklerin gündüz tuvalet kontrolünü kazanmasına yol a tıēı izlenimi edinilmektedir. Bu araştırmada, çocuklara gündüz tuvalet kontrolü becerisini kazandırmada, alanyazında sıklıkla kullanılmış ve etkisi gösterilmiş geleneksel yöntemin kullanılmasının uygun olduēu izlenimi edinilmektedir. Bu bulgu, gündüz tuvalet kontrolü becerisinin benzer süreçlerle kazandırıldığı diēer araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Luiselli, (1997), kaynaştırma eēitimi ortamındaki, yaygın gelişimsel bozukluēu olan  ocuēa, tuvalet becerilerinin  ēretiminde davranışsal  ēretim yöntemlerinin uyarlamasının kullanılmasının,  oēunun tuvalet kontrolünü kazanmasına; Cicero ve Pfadt (2002), otistik çocuklar için pekiştirece dayalı tuvalet eēitimi yönteminin, tüm deneklerin boşaltımın izlediēi tuvalete gitme isteklerinin sayısında artış ve boşaltım kazalarının sayısında da azalmaya; Holverstott-Cockrell, (2002), okul öncesi ortamda ve evde yürütülen, denek katılımının,  ēretmen, yardımcı  ēretmen ve ebeveyn eēitiminin ve ebeveyn katılımının yüksek seviyede kullanıldığı tuvalet eēitimi programının, başarıda genel artış ve kazalarda azalmaya; Randipost ve Kirkpatrick (2004), yaygın gelişimsel bozukluēu olan  ocuēa ev ortamında verilen tuvalet eēitiminin,  ocuēun tuvalet kontrolü becerisini kazanmasına yol a tıēını bulmuşlardır.

Araştırmaya katılan annelerin tümü, araştırma öncesinde  ocuēun devam ettiēi eēitim kurumunda davranış yönetimi konusunda kurum tarafından verilen grup toplantılarına katılmıştır. Görmezden gelme süreci, annelere kazandırılması hedeflenen  ocuēuna tuvalet kontrolü kazandırma becerisinin basamaklarında yer

almasına ve 3 oturum üst üste veri alınmasına rağmen, izleyen günlerde yapılan ev ziyaretlerinde bir annenin çocuğun yanında inatçı olduğundan, altına sık sık kaçırıyor olmasından şikayet ederek, görmezden gelme sürecini uygulama konusunda sorun yaşadığı gözlenmiştir. Araştırmacı, bu anneye olumlu davranışı ödüllendirme ve olumsuz görmezden gelme sürecinde ek öğretime gereksinim duymuştur. Dolayısıyla bu annenin çocuğuna tuvalet kontrolü kazandırma sürecinde, çocuğunda ilk amacı gerçekleştirmesi uzun süre almıştır. Bu nedenle, hazırlanan eve dayalı gündüz tuvalet kontrolü aile eğitimi programının uygulanmasından önce, annenin görmezden gelme sürecini gerçekleştiriyor olmasının çalışmaya katılma ölçütü olarak konulması ya da bu sürecin öncelikle kazandırılması yoluyla bu durumun önüne geçilebilir.

Araştırmada, çocukların kazandığı tuvalet kontrolünü, anneler tarafından yapılan gözlemler sonucu eğitimden 3, 10 ve 17 gün sonra sürdürdükleri bulunmuştur. Çocukların yaz tatiline çıkmalarından dolayı, daha uzun süreli izleme verisi toplanamamıştır. Yine aynı nedenle, çocukların ev ortamında kazandıkları bu beceriyi başka ortamlara genelleyip genellemediğine de bakılamamıştır. Bu nedenlerden dolayı zaman sorunu önceden dikkate alınarak çalışmanın planlanması gerektiği düşünülebilir. Genellemeye bakılmamış olması ise bu araştırmanın sınırlılığı olarak görülebilir.

Araştırmada kullanılan desenin “AB Deseni” olması, araştırmaya yarı deneysel bir nitelik kazandırmakta, ayrıca sonuçların genellenmesini ve değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemeyi güçleştirmektedir (Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997). Uygulanan eve dayalı aile eğitimi programının sıklıkla ev ziyaretlerini gerektirmesi, çocukların evlerinin birbirine çok uzak olması, ulaşım için toplu taşıma araçlarının kullanılması nedeniyle zaman kaybı yaşanması, araştırmada başka bir desenin kullanılması açısından sınırlılık yaratmıştır. Ayrıca, hedeflenen tuvalet kontrolü becerisinin kazanılmasının uzun zaman alma olasılığı da, başka

desen kullanımını zorlayan bir etken olmuştur. Ancak, araştırmada 3 anne ve 3 çocuğunun yer alması, sonuçların her bir annede ve çocukta ayrı ayrı gösterilmesi, araştırma sonuçlarının genellenmesi ve meydana gelen değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenmesindeki sınırlılığı ortadan kaldırabilir.

Araştırmanın uygulamasında, evde bire-bir eğitim ortamı anneler açısından olumlu görülmekle birlikte, araştırmacının toplu taşıma araçlarıyla ulaşımı sağlaması, zaman zaman aksamalara neden olmuş, hem zaman açısından hem de ekonomik açıdan zor durumda kalma riski yaşanmıştır. Nitekim seyahat güçlüğü ve bire-bir eğitimin zaman alması, eve dayalı aile eğitiminin sınırlılıkları içinde belirtilmektedir (Birkan, 2002; Tavil, 2005). Bu açıdan, öğretim oturumlarının çocukların devam ettiği eğitim kurumlarında annelere grup olarak yapıp, annelerin ev ortamında uygulamalarının ev ziyaretlerinde izlenmesi bu sınırlılığı bir parça ortadan kaldırabilir. Ancak, bu araştırmaya katılan çocukların ders saatlerinin ve annelerin uygun saatlerinin ortak olmaması bire-bir eğitimi gerektirmiştir.

Araştırmada, geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programının, uygulama açısından güvenilir bir program olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani, çocuğun yapabildiklerinin belirlenmesi, amaçların belirlenmesi, çocuğa kazandırılacak amaçların nasıl kazandırılacağı, ev ziyaretlerinde anlatım, model olma, davranışın prova edilmesi ve bağımsız uygulama aşamaları ile sunulmasını içeren eve dayalı aile eğitimi programının uygulamacı tarafından güvenilir şekilde uygulandığı belirlenmiştir. Çalışmanın güvenilir olmasında, öğretim öncesi iyi planlama ve hazırlanmanın ve ayrıca hazırlanan programın ön uygulamasının yapılmasının etkisi olduğu düşünülebilir.

Programın annelerce yürütülecek bölümünde, uygulama güvenilirliği verileri alınmamıştır. Eve dayalı aile eğitimi programının gereği olarak, annelerin

3 oturum üst üste uygulamalarının izlenmesi yoluyla beceriyi kazandığının belirlenmesi yeterli görülmüştür.

Araştırmada, geliştirilen eve dayalı aile eğitimi programının, sosyal açıdan geçerli bir program olduğu bulunmuştur. Anneler genel olarak, çocuğunun tuvalet kontrolünü kazandığını, bez bağlamaktan kurtulduğunu, kendisi için bu sıkıntılı sürecin bittiğini ve programdan memnun olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan annelerin programa ilişkin görüşlerinin olumlu olmasında, (a) tuvalet kontrolü gibi bağımsız yaşam için gerekli bir becerinin kazandırılmış olması; (b) annelerin çocuklarının eğitiminde etkin rol almış olmaları; (c) annelere ve çocuklara verilen sistematik eğitim; (d) uygulamacının annelerle çalışmak için eve gelmiş olması etken olabilir. Bu sonuç, annelerin öğretici olarak kullanıldığı çalışmalarda (Holverstott-Cockrell,2002) alınan sosyal geçerlik verileriyle tutarlılık göstermektedir. Dolayısıyla, bu özellikte geliştirilecek eve dayalı aile eğitimi programlarının, kabul göreceği ve işlevsel olacağı düşünülebilir.

Araştırmada, çocuğun olumsuz davranışını sıklıkla eleştiren ve bu konuda araştırmacı tarafından ek öğretime gereksinim duyan II no.lu annenin, sosyal geçerliğe ilişkin açık uçlu sorulara verdiği cevaplar dikkat çekicidir. Annenin, çocuğunun davranışlarında değişiklik olduğunu, artık daha uysal olduğunu, söylenenleri yerine getirmeye başladığını, kendisinin de daha sabırlı olmaya başladığını belirtmiş olması, tuvalet öğretiminde kullanılan uygun davranışları ödüllendirme ve uygun olmayan davranışları görmezden gelme sürecinin etkisiyle gerçekleşmiş olabilir.

5.3 Öneriler

Bu başlık altında, araştırmanın bulguları doğrultusunda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.3.1 Eğitim ve Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada etkisi gösterilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, yetersizlikten etkilenmiş çocukların devam ettiği resmi ve özel özel eğitim kurumlarında uygulanabilir.

2. Bu araştırmada etkisi gösterilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, kaynaştırma eğitimi verilen okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanabilir.

3. Bu araştırmada etkisi gösterilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, gezici ev öğretmeni olarak evlere giden öğretmenlerce uygulanabilir.

4. Geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı, tuvalet kontrolü önkoşul davranışlarına sahip çocuğu olan anneler tarafından kullanılabilir.

5.3.2.İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada geliştirilen “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı”, normal olarak ifade edilen ve tuvalet kontrolüne sahip

olmayan çocukların annelerine uygulanarak, programın amaçlarını kazanmalarına yol açıp açmadığına ve annelerin, programda kazandıkları becerileri kullanarak, çocuklarına tuvalet kontrolü kazandırıp kazandırmadığına bakılabilir.

2. Bu araştırmada çocuklara kazandırılması hedeflenen tuvalet kontrolü becerisinden başka bir beceri ya da kavramın, eve dayalı aile eğitimi ile sunulmasının annelerde ve çocuklarda davranış değişikliğine yol açıp açmadığına bakılabilir.

3. Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı'nı tamamlayan annelerce, programın başka annelere uygulamasının etkisine bakılabilir.

4. Tuvalet kontrolünün kazandırılmasında etkililiği araştırmaya hizmet edecek desen geliştirilebilir.

5. Eve dayalı aile eğitimi programı ile kuruma dayalı olarak verilen aile eğitimi programlarının, tuvalet kontrolü kazandırmadaki etkililiği ve verimliliği karşılaştırılabilir.

6. Araştırmada elde edilen bulguların genellenebilirliğini arttırmak amacıyla, aynı araştırma, başka deneklerle, başka ortamlarda ve başka uygulamacılar tarafından tekrarlanabilir.

7. Geliştirilen Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile eğitimi Programı'nın uygulanması sonucu tuvalet kontrolünü kazanan çocukların, bu beceriyi başka ortamlara genelleyip genelleymedikleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

ADAMS, J.F. (2001). Impact of Parent Training on Family Funtioning. **Child & Family Behavior Therapy**. 23,1,29-42.

AKÇAMETE, G. (1989) Okul Öncesi Düzeydeki İşitme Özürlülerde Aile Eğitimi, **Eğitim Bilimleri Dergisi**, 8, 71, 65-68.

AKKÖK, F. (1984). Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretilbilir Çocukların Öz-Bakım Becerilerinin Gelişimine Etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi.

AKKÖK, F. ve SUCUOĞLU B. (1989). **Anne Baba Rehberliği El Kitabı: Temel Becerileri Kazandırma Yöntemleri**. Ankara: ODDÜ Geliştirme Vakfı Yayını.

ALBERTO, P. and TROUTMAN, A.C. (1986). **Applied Behavior Analysis For Teachers**, Second Edition, Ohio: Merrill Publishing Company.

ALLEN, K. E. (1992). **The Exceptional Child: Mainstreaming in Early Childhood Education**. (Second Edition). New york: Delmar Publishers Inc.

AZRIN, N.H. and FOXX, R.M. (1971). A Rapid Method of Toilet Training The Institutionalized Retarded. **Journal of Behavior Analysis**. 4,2,89-99.

BAKER, B. L. and BRIGHTMAN, A.J. (1995). **Steps to Independence**. (Second Edition).Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

BARLOW, D.H. and HERSEN, M. (1984). **Single Case Experimental Designs**. Boston: Allyn & Bacon.

BETTİSON, S. (1982). **Toilet Training to Independence for The Handicapped A Manual for Trainers**. USA: Charles Thomas.

BİRKAN, B. (2002). Küçük Adımlar Kursu'nun Gelişim Geriliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Küçük Adımlar'ı Uygulama Becerilerini Kazanmalarına Etkisi (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi (No:1351).

- BLASCO, P.M. (2001). **Early Intervention Services for Infants, Toddlers, and Their Families**. Boston: Allyn and Bacon.
- BLUMA, S., SHEARER, A., FROHMAN, A. and HILLIARD, J. (1976). **Portage Erken Eğitim Kılavuzu**. İngilizceden Çeviren: Ender (Uzundemir) Marangoz. İzmir: Ender Özel Eğitim ve Danışmanlık.
- BOWE, F. G. (2004). **Early Childhood Special Education Birth to Eight**. (Third Edition). Canada: Delmar Learning.
- CAVKAYTAR A. (1999). Zihin Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkiliği (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi (No: 1159)
- CAVKAYTAR, A. ve DİKEN, İ. H. (2005). **Özel Eğitim Giriş**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- CAN-TOPRAKÇI, N. (2006). Kurumda Eğitim alan Zihinsel Engelli Öğrencilerin annelerine Genişletilmiş Aile eğitim Programının Uygulanmasının Öğrencilerin Matematik Ders Amaçlarını Edinmelerine, Sürdürme ve Genellemelerine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- CICERO, F.R. and PFADT, A. (2002). Investigation of a Reinforcement-Based Toilet Training Procedure for Children with Autism. **Research in Developmental Disabilities**,23,5, 319-331.
- COOK, R.E., TESSIER, A. and KLEİN, M.D. (2000). **Adapting Early Childhood Curricula for Children in Inclusive Settings**. (Fifth Edition). New Jersey: Prentice-Hall,Inc.
- DINNEBEIL, L.A. (1999). Defining Parent Education in Early Intervention. **Topics in Early Childhood Special Education**. 19,3,161-164.
- DOĞAN, Ö. (1995). Aile-Merkezli Erken Eğitim Programlarına Devam Eden İşitme Engelli Çocuklarda Anne-Çocuk Etkileşiminin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi.

- EHLY, S.W., CONOLEY, J.K. and ROSENTHAL, D. (1985). **Working with Parents of Exceptional Children**. Missouri:Times Mirror/Mosby College Publishing.
- EISERMAN, W.D., WEBER, C., MCCOUN, M. (1995). Parent and Professional Roles in Early Intervention: A Longitudinal Comparison of the Effects of Two Intervention Configurations. **The Journal of Special Education**. 29,1,20-44.
- ERGENEKON, Y.; BATU, S.; KIRCAALİ-İFTAR, G.; UZUNER, Y. ve VURAN, S. (1999). Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı Eskişehir Uygulamasına İlişkin Aile Rehberi Görüşleri. **9. Ulusal Özel Eğitim Kongresi**. Eskişehir.
- ERİPEK,S. (2005). **Zeka Geriliği**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- ERSOY, Ö.ve ŞAHİN, F.T. (1999). 0-6 Yaş Döneminde Anne-Baba Eğitiminin Önemi. **Mesleki Eğitim Dergisi**. 1,1,58-62.
- EVCİMEN, E. (1996). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin (Anne ve Babaların) Gereksinimlerinin Belirlenmesi). *Yüksek Lisans Tezi*. Anadolu Üniversitesi.
- EYLENEN, S. (1999). Engelli Çocuğu bulunan Ana-Babalara Uygulanan “Ana-Baba Eğitim Programı”nın Etkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi.
- FELDMAN, M.A., DUCHARME, J.M. and CASE, L. (1999). Using Self-Instructional Pictorial Manuals to Teach Child-Care Skills to Mothers with Intellectual Disabilities. **Behavior Modification**. 23,3,480-497.
- FELDMAN, M.A., SPARKS, B. and CASE, L. (1993). Effectiveness of Home-Based Early Intervention on the Language Development of Children of Mothers with Mental Retardation. **Research in Developmental Disabilities**. 14,387-408.
- GAY, L. R. (1987) **Educational Research: Competencies for Analysis and Application** (Third ed.), Colombus: Merriil Publishing Company.

- GÜLTEKİN, E. (1999). Uygun Olmayan Davranışların Azaltılmasında Ebeveynler Tarafından Uygulanan Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekleştirilmesinin Etkisi (Otistik Çocuklar ve Ebeveynleriyle Eve Dayalı Aile Eğitimi). *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi.
- GÜMÜŞÇÜ-TUŞ, Ş. (1996). Down Senromlu Bebeklerin Eğitiminde Kullanılan Ev Programlarının Bebeğin Gelişimine Etkisini İncelenmesi. *Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi.
- HERBERT, M. (1996). **Toilet Training, Bedwetting and Soiling**. England: BPS Books.
- HOLVERSTOTT-COCKRELL, K.M. (2002). Using Measures of Intervention Integrity, Intervention Acceptability, and Intervention Effectiveness to Evaluate a Toilet Training Program for Children with Special Needs. *Ph.D Thesis*, Western Michigan University.
- HOOPER, S.R. and UMANSKY, W. (2004). **Young Children with Special Needs**. (Fourth Edition). New Jersey: Pearson Education, Inc.
- KANIK, N. (1983). Özürlü Bebeklerin Eğitimi ve Ailenin Katılımı. **Özel Eğitim Dergisi**. 1,3,14-17.
- KARAASLAN, B.T. (2002). Çok Düşük Doğum Ağırlıklı Prematüre Bebeklerin Gelişimine Ev Merkezli Erken Eğitim Programlarının Etkisinin İncelenmesi. *Bilim Uzmanlığı Tezi*. Hacettepe Üniversitesi.
- KARGIN, T. (1990). Eğitsel Yaklaşımlı Aile Rehberliğinin İşitme Engelli Çocukların Sözel İletişim Becerilerine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi.
- KIRCAALİ-İFTAR, G. ve TEKİN, E. (1997) **Tek Denekli Araştırma Yöntemleri**, (Birinci Basım). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- KIRCAALİ-İFTAR, G. (2000). **Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın Aile Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. No 1210.

- KLEIN, M.D.; COOK, R.E. and RICHARDSON-GIBBS, A.M. (2001). **Strategies for Including Children with Special Needs in Early Childhood Settings**. New York: Delmar.
- KOBAL, G. (2000). Erken Eğitim Programına Devam Eden Down Sendromlu Bebeklere Verilen Motor Beceri Eğitiminin Büyük Kas Gelişimine Etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi.
- KÜÇÜKER, S. (1993). Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. **Özel Eğitim Dergisi**. 1,3,23-29.
- LERNER,J.; MARDELL-CZUDNOWSKI, C. and GOLDENBERG, D. (1981). **Special Education for the Early Childhood Years**. Illinois: Prentice Hall College Div.
- LUISELLI, J.K. (1997). Teaching Toilet Skills in a Public School Setting to a Child with Pervasive Developmental Disorder. **Journal of Behavior Therapy & Experimental Psychiatry**, 28,2, 163-168.
- MAHONEY, G. and FILER, J. (1996). How Responsive is Early Intervention to the Priorities and Needs of Families? **Topics in Early Childhood Special Education**. 16,4.
- MAHONEY, G., KAİSER, A., GİROLAMETTO, L., MACDONALD, J., ROBINSON, C., SAFFORD, P. and SPİKER, D. (1999). Parent Education in Early Intervention. **Topics in Early Childhood Special Education**. 19,3,131-140.
- MARCHANT, M. and YOUNG, K.R. (2001). The Effects of a Parent Coach on Parents' Acquisition and Implementation of Parenting Skills. **Education and Treatment of Children**. 24,3,351-373.
- MCCBRIDE, S.L. and PETERSON, C. (1997). Home-Based Early Intervention with Families of Children with Disabilities: Who is Doing What? **Topics in Early Childhood Special Education**. 17,2.
- MCCARTHY, J.M., LUND, K.A. and BOS, C.S. (1985). **Parent Involvement and Home Teaching**. London:Love Publishing Company.

ODOM, S.L. and MCLEAN, M.E. (1996). **Early Intervention/Early Childhood Special Education Recommended Practices**. Texas: PRO-ED, Inc.

ODOM, S.L. and WOLERY, M. (2003). A Unified Theory of Practice in Early Intervention/Early Childhood Special Education: Evidence-Based Practices. **The Journal of Special Education**. 37,3,164-173.

ÖZCAN, N. (2004) Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programının Etkiliği. *Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi.

ÖZEN, A. (1999). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerine Eğitim uzmanlarıyla Çalışırken Gerekli Olan Etkili İletişim Becerilerinin Kazandırılması. *Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi.

ÖZYÜREK, M. (1986). Zihinsel Yetersizlik Gösteren Çocuklarda Özbakım Becerilerinin Kazandırılması. **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1,2,149-155.

ÖZYÜREK, M. (2000) **Bireysel Farklılığa Psikoloji Yaklaşımlarıyla Bakış**. Ankara: Karatepe Yayınları.

PIETERSE, M. and TREOLAR, R. (1996). **Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı** (Birinci Baskı). İngilizceden Çeviren: Gönül Kırcaali-İftar, Elif Tekin, Sema Batu ve Yıldız Uzuner. İstanbul: Duran Ofset A.Ş.

RANDIPOST, A.R. and KIRKPATRICK, M.A. (2004). Toilet Training for A Young Boy with Pervasive Developmental Disorder. **Behavioral Interventions** 19,45-50.

RESMÎ GAZETE (2006). **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği**. Sayı: 26184

RICHARDS, S.B.; TAYLOR, R.L.; RAMASAMY, R. and RICHARDS, R.Y. (1999). **Single Subject Research**. California: Singular Publishing Group, Inc.

- RICHTER-KANIK, N. (1998). Erken Eğitimin Down Sendromlu Bebeği Olan Annelerin Stres ve Anne-Bebek Etkileşim Düzeyine Etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi.
- ROSENBERG, S.A., ROBINSON, C. and FRYER G.E. (2002). Evaluation OF Paraprofessional Home Visiting Services for Children with Special Needs and Their Families. **Topics in Early Childhood Special Education**. 22,3,158-168.
- SHEARER, M.S. and SHEARER, D.E. (1972). The Portage Project: A Model for Early Childhood Education. **Exceptional Children**. 39,210-217.
- SHEINKOPF, S.J., and SIEGEL, B. (1998). Home-Based Behavioral Treatment of Young Children with Autism. **Journal of Autism and Developmental Disorders**. 28,1,15-23.
- SIMPSON, R.L. (1996). **Working with Parents and Families of Exceptional Children and Youth**. (Third Edition). Texas: PRO-ED, Inc.
- SNELL, M. E. (1983). **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped**. (Second Edition). Ohio: Bell & Howell Company.
- SNELL, M. E. (1993). **Instruction of Students with Severe Disabilities**. Fourth Edition. New Jersey: Prentice- Hall, Inc.
- SUCUOĞLU, B., KÜÇÜKER, S. ve KANIK, N. (1993). Özel eğitimde Anne-Baba eğitimi Programları (Örnek Çalışma). **Ankara Üniversitesi eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. 25,2,521-537.
- SUCUOĞLU, B., KANIK, N. ve KÜÇÜKER, S. (1994). Anne Babalara Öğretme Becerilerinin Kazandırılması. **Türk Psikoloji Dergisi**. 9,31,36-43.
- SUCUOĞLU, B., KÜÇÜKER, S. ve KOBAL, G. (1997). Ev Ağırlıklı Erken Eğitim Programlarının Gelişim Geriliği Olan Bebeklerin Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. **7. Ulusal Özel Eğitim Günleri Bildiriler**. Ankara: Karatepe Yayınları.

- SUCUOĞLU, B., CEBER, H., ÖZENMİŞ, P. ve KAYGUSUZ, Y. (1998). Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının Hafif ve Ağır Derecede Gelişimsel Geriliği Olan Bebekler/Çocuklar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. **8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi**. 13-15 Kasım, Edirne.
- SUCUOĞLU, B. (2001). Did Small Steps Early Intervention Program Meet Parental Needs? **International Special Education Conference Interaction and Collaboration**. 24-27 June, Antalya.
- SUCUOĞLU, B., BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. VE BAKKALOĞLU, H. (2004). Erken EĞİTİM Programlarının Etkililiğini Yordayan Faktörlerin Belirlenmesi. **13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri**, Ankara: Kök Yayıncılık.
- TAVİL, Y. Z. (2005). Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Annelerin Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi (Doğrudan Öğretim Yaklaşımı ile Sunulan). *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi.
- TAWNEY, J. V. and GAST, D.L. (1984). **Single Subject Research in Special Education**. Colombus: Merrill Pub. Co.
- TEKİN, E. (1999). Zihin Özürlü Çocuklara Kardeşleri Aracılığıyla Sunulan Dört Saniye Bekleme Süreli Öğretimin ve Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin Etkiliklerinin ve Verimliliklerinin Karşılaştırılması. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi.
- VAROL, N. (2005a). **Beceri Öğretimi ve Öz Bakım Becerilerinin Kazandırılması**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- VAROL, N. (2005b). **Aile Eğitimi**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- VURAN, S. (1997). Zihin Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştirmemenin Kazandırılmasında Bilgilendirme, Dönüt Verme, Dönüt Verme ve Ödüllendirmenin Etkinliği. *Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi.
- WESTLING, D.L. and FOX, L. (2000). **Teaching Students with Severe Disabilities**. USA: Prentice Hall Inc.

EKLER	Sayfa
EK 1 OKUL ÖNCESİ DÖNEM KABA DEĞERLENDİRME FORMU	202
EK 2 AİLE GÖRÜŞME FORMU.....	207
EK 3 ANNE GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÖDÜL BELİRLEME FORMU	216
EK 4 BECERİ ÖLÇÜ ARAÇLARI.....	220
EK 4.1. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı	221
EK 4.1.1. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi.....	223
EK 4.1.2. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kullanma Yönergesi.....	225
EK 4.2. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı	227
EK 4.2.1. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi.....	230
EK 4.2.2. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kullanma Yönergesi.....	233
EK 5 KURULUK SÜRESİ KAYIT FORMU.....	236
EK 6 GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ İLERLEME KAYIT FORMU ..	238
EK 7 UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMLARI	240
EK 8 EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI SOSYAL GEÇERLİK FORMU.....	247
EK 9 EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI.....	250
EK 9.1. Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi	251
EK 9.2. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi.....	259
EK 10 DOKTORA TEZİ DENEY SÜRECİNE İZİN VERME BELGESİ...	271

EK-1

OKUL ÖNCESİ DÖNEM KABA DEĞERLENDİRME FORMU

OKUL ÖNCESİ DÖNEM KABA DEĞERLENDİRME FORMU

Değerli öğretmenim,

Doktora tezim için çalışacağım çocukları bulabilmem için GÜLSAV'da sizin bireysel yada grup derslerinize devam eden aşağıda özelliklerini belirttiğim öğrencilerinizin gelişim alanlarında yapabildiklerine ilişkin bilgi ve gözlemlerinize ihtiyacım var. Aşağıdaki formu dikkatle okuyarak bu özelliklere sahip öğrencileriniz için ayrı ayrı doldurmanız beni mutlu edecektir.

Teşekkür ederim.

Öğr.Gör.Nesrin DİLER

Çocuğun Çalışma Öncesinde Sahip Olması Gereken Özellikler:

- Zihinsel yetersizlik / yaygın gelişimsel bozukluk / gelişim geriliği tanısı almış
- 3-5 yaş arasında
- Ek yetersizliği olmayan (işitme, görme, ağır bedensel yetersizlik vb.)
- Bakma süresi en az 4 sn. olan
- Yerinde en az 10 dak. Oturan

Öğretmenin Adı Soyadı / Tlf. Numarası	
---------------------------------------	--

ÖĞRENCİ KİMLİK BİLGİLERİ

Adı soyadı			
Doğum tarihi			
Takvim yaşı			
Kuruma başlama zamanı			
Tanısı			
Sizinle çalışmaya başlama zamanı			
Önceki öğretmeni (ilk siz değilseniz yazınız)			
Kurumda aldığı ders saatleri ve zamanları (Bireysel özel eğitim B Grup özel eğitim G Fizyoterapi F işaretleyiniz)	Gün	G/B/F	Saatler
Kuruma devamlılığı (x koyunuz)	Sürekli devamlı		Zaman zaman devamlı
Sürekli hastalığı	Var Açıklama:		Yok
Aile kurumda aile eğitimi aldı mı?	Evet Açıklama:		Hayır

GELİŞİM ALANLARI

BÜYÜK KAS BECERİLERİ	SONUÇ	Açıklamalar:
1. Oturur.	()	
2. Yürür.	()	
3. Koşar.	()	
4. Merdiven iner.	()	
5. Merdiven çıkar.	()	
6. Büyük nesneleri iter, çeker.	()	
7. Topu tutar.	()	

KÜÇÜK KAS BECERİLERİ	SONUÇ	
Eline verilen nesneyi avuç içi ile tutar.	()	Açıklamalar:
Önündeki nesneye uzanır ve alır.	()	
İki elinde iki farklı nesneyi tutar.	()	
Küçük bir nesneyi baş ve işaret parmağıyla tutar.	()	
Elindeki nesneyi bırakır.	()	
Elindeki nesneyi bir kabın içine koyar.	()	
Elindeki nesneyi bir elinden diğerine geçirir.	()	
Çubuktaki halkaları çıkarır.	()	

TOPLUMSAL UYUM**ÖZBAKIM BECERİLERİ****TUVALET BECERİSİ**

	Gece	Gündüz
1.Altı bağlanır.		
2.Tuvaleti geldiğinde haber verir.		
3. Kaka kontrolü		
4. Çiş kontrolü		
5.Tuvaletini kendisi yapar.		
6.Tuvalet temizliğini yapar.		

Açıklamalar:

GİYİNME BECERİLERİ

Soyunma	SONUÇ
1. Şapka	()
2. Çorap	()
3. Pantolon	()
4. Kazak	
5. Fermuar açar.	()
6. Düğme açar.	()

Açıklamalar:

YEMEK YEME BECERİSİ

	SONUÇ
1. Parmakla tutarak yemek yer.	()
2. Bardaktan su içer.	()
3. Çatalla yemek yer.	()
4. Kaşıkla yemek yer.	()
5.Bıçak kullanarak yemek yer.	()

Açıklamalar:

KİŞİSEL BAKIM BECERİLERİ

	SONUÇ
1. Elini yıkar.	()
2. Burnunu temizler.	()
3. Dişlerini fırçalar.	()
4. Saçlarını tarar.	()
5.Banyo yapar.	

Açıklamalar:

Giyinme

	SONUÇ
1.Şapka	()
2. Çorap	()
3. Kazak	()
4. Pantolon	()
5. Fermuar kapatır.	()
6. Düğme ilikler.	()

Açıklamalar

PSİKO-MOTOR BECERİLER		
1.Boyama	SONUÇ	Açıklamalar:
1. Kalem tutar.	()	
2. Rasgele boyama yapar.	()	
3. Basit resmi boyar.	()	
4. Ayrıntılı resmi boyar.	()	
2. Resim yapma		Açıklamalar:
1. Modele bakarak basit şekli çizer.	()	
2.2-3 bölümden oluşan resimler çizer.	()	
3.Kompozisyon ifade eden resimler çizer.	()	
3. Kesme-yapıştırma		Açıklamalar:
1.Makasla rasgele keser.	()	
2.Makasla düz çizgi üzerinden keser.	()	
3.Makasla basit bir şekli keser.	()	
4.Makasla ayrıntılı resimleri keser	()	
ALICI DİL BECERİLERİ	SONUÇ	
1.Adı söylenildiğinde döner bakar	()	Açıklamalar:
2.Tek kelimelik yönergeleri yerine getirir.	()	
3.Adı söylenen nesneyi gösterir.	()	
4.Cümle halinde tek eylem içeren yönergeleri yerine getirir.	()	
5.Cümle halinde iki yada daha fazla eylem içeren yönergeleri yerine getirir.	()	
6.Fonksiyonu söylenen nesneyi gösterir.	()	
İFADE EDİCİ DİL BECERİLERİ	SONUÇ	
1. Sesleri ve kelimeleri taklit eder.	()	Açıklamalar:
2. Cümle kurarak konuşur.	()	
3. Bu ne? sorusuna cevap verir.	()	
4. Zaman eklerini kullanarak konuşur	()	
6.Olay kartındaki olayları birbirine bağlı cümlelerle anlatır.	()	
7.Günlük deneyimlerini anlatır.	()	
8.Resimli olay kartındaki sorulara cevap verir.	()	

BİLİŞSEL BECERİLER	SONUÇ	
Jestleri taklit eder. Örn. buraya kuş konmuş, ceee, bay-bay.	()	Açıklamalar:
Kabın içine küp koyar, çıkarır.	()	
Fincanın altında kapalı küpü bulur.	()	
Tanıdık hareket ve nesneleri içeren bir yönergeyi izler: örn. bana ver (oyuncak), bana göster (beden bölümü), getir (tanıdığı nesne).	()	
Vücut tahtasına 3 parça tamamlar.	()	
Benzer nesneleri eşler.	()	
Şekilleri eşler.	()	
1 ya da 2 tane nesneyi seçer; 1 ya da 2 tanenin kaç tane olduğunu söyler.	()	

Renkler	Gösterir	Söyler		Açıklamalar:
Kırmızı	()	()		
Sarı	()	()		
Mavi	()	()		
Yeşil	()	()		
Şekiller	Gösterir	Söyler		Açıklamalar:
Daire	()	()		
Üçgen	()	()		
Kare	()	()		
Dikdörtgen	()	()		
Kavramlar	Gösterir	Söyler		Açıklamalar:
Büyük	()	()		
Küçük	()	()		
Uzun	()	()		
Kısa	()	()		
Üstünde	()	()		
Altında	()	()		
İçinde	()	()		

EK-2

AİLE GÖRÜŞME FORMU

AİLE İLE GÖRÜŞME FORMU

Formun Amacı: Aile Görüşme Formu, tuvalet kontrolü eğitimine gereksinimi olduğu belirlenen çocuğun, ailesinin görüşlerine dayalı olarak gereksinim alanlarında yapabildiklerinin, günlük rutinlerinin, evdeki tuvaletin özelliklerinin, çocuğun davranış özelliklerinin ve çocuk için etkili pekiştireçlerin belirlenmesi için hazırlanmıştır. Ayrıca formda yer alan çocuk ve diğer aile üyelerine ilişkin telefon, adres ve benzeri kimlik bilgileri, ailelerle iletişimin sağlanmasına hizmet etmektedir.

Formun Kapsamı: Aile Görüşme Formu eve dayalı tuvalet eğitimi verilmesi planlanan erken çocukluk dönemi çocuklarının gelişim alanlarında yapabildiklerine ilişkin bildirimleri kapsamaktadır.

Formun Uygulama Yönergesi: Lütfen aşağıdaki yönergeleri izleyerek formu uygulayınız:

- * Görüşme yapacağınız kişi/kişilerle karşılıklı oturunuz. Görüşme ortamının sessiz olmasına dikkat ediniz.
- * Görüşmeye başlarken öncelikle aileye görüşme amacını açık olarak belirtiniz.
- * Aileye soruları yöneltirken ilgili gereksinim alanıyla ilgili açık uçlu bir soruyla başlayınız. Ailenin verdiği cevaplara göre soruyu daha kapalı şekilde sorabilirsiniz.
- * Görüşme sırasında ailenin söylediklerini kaydetmek hem dikkati dağıtabilir hem de yeterince hızlı olamayabilirsiniz. Bu nedenle ailenin onayını almak kaydıyla aynı zamanda ses kaydı yapabilir, daha sonra forma işaretleme yapabilirsiniz.
- * Görüşmenin samimi bir şekilde gerçekleşmesi ve ailenin kendini rahat ifade edebilmesi için mümkün olduğunca soru cevap şeklinde değil, sohbet ortamında gibi görüşme yapınız.

KİMLİK BİLGİLERİ**Çocuğun Adı:****Doğum Tarihi:****Anne Adı:****Eğitim Durumu:****Mesleği:****İş Tel:****Baba Adı:****Eğitim Durumu:****Mesleği:****İş Tel:****Anne-Baba Birlikte mi?****Ev Tel. :****Ev Adresi:****Görüşme Tarihi:****Görüşmeyi Yapan:****Görüşülen Kişi:****Kardeşler**

Adı	Yaşı	Yetersizliği var mı?

Çocuğun bakımıyla en çok ilgili kişi:**Evde Kalan Başka Kişiler/Yakınlığı:****Ulaşılabilecek 3. Kişi:****B.SAĞLIK BİLGİLERİ****Çocuğun Yetersizliği:****Süreğen Hastalığı:****Kullandığı İlaçlar:****İlaçların Dozu:****Varsa Yan Etkileri:****İşitmesi Nasıl?****Görmesi Nasıl?**

Nöbeti Var mı? Varsa Hangi Sıklıkta Oluyor?

Kullandığı Cihaz ya da Protezler:

Geçirdiği Ameliyat / Hastalıklar:

Varsa Ek Özrü:

Çocuğun Devam Ettiği Eğitim Kurumu:

Kurumda aile eğitimi alıyor musunuz? Evet ☐ Hayır ☐

Evetse ne kadar süredir? Hangi günler ve saatlerde?

Evetse hangi konularda?

Tuvalet eğitimi konusunda herhangi bir yolla bilgi aldınız mı? Evet ☐ Hayır ☐

Evetse hangi yollarla: Kitap ☐ İnternet ☐ Kurum ☐ Yakınlar ☐
Diğer.....

Tuvalet eğitimi konusunda evde ev öğretmeni tarafından eğitim almak ve çocuğunuza kazandırmak ister misiniz?

Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐

Evetse haziran temmuz ve ağustos aylarında Ankara’da mısınız? Olmanız gerektiğinde kalabilir misiniz?

Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐

C. ÇOCUĞUN YAPABİLDİKLERİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

Tuvalet Kontrolü:

*Çocuğunuz tuvalet kontrolüyle ilgili olarak neleri yapabiliyor?

Altı bezleniyor ☐
Gündüz çiş kontrolü ☐ Kuruluk süresi:
Çişinin geldiğini belli ediyor mu? Evet ☐ Hayır ☐

Evetse nasıl? Çişş der ☐ Bezini tutar ☐ WC yi gösterir ☐
Diğer

Gece çişş kontrolü : ☐
Gündüz kaka kontrolü : ☐ Kaka rutini:

Kaka yapacağını belli ediyor mu? Evet ☐ Hayır ☐

Evetse nasıl anlıyorsunuz? Kızarıyor ☐ Gizli bir köşeye gidiyor ☐ Saati gelince ☐

Gece kaka kontrolü : ☐

Evinizdeki tuvalet sayısı (yuvarlak içine alınız): 1 2 3

Tuvalet(lerin) özelliği: Alaturka ☐ Alafranga ☐

Evde sürekli sıcak su var mı? Nasıl sağlanıyor? Şofben ☐ Kombi ☐
Diğer.....

Çocuğunuz tuvalete nasıl oturur? Kendisi ☐ Ben tutarım ☐ Hiç oturmaz ☐
Denemedim ☐

Çocuğunuz oturur vaziyette ne kadar süre kalır?

Çocuğunuz hangisini kullanıyor?

Lazımlık ☐ Alaturka ☐ Alafranga ☐ Alafranga+yardımcı araç ☐

Çocuğunuz gününün büyük bölümünü evin hangi bölümünde geçiriyor?

Banyonun (tuvaletin) bu yere uzaklığı:

Diğer çocuklarınızın tuvalet becerileri nasıl?

Yemek Yeme Becerileri:

Çocuğunuz yemek yemeye ilgili neleri yapabiliyor?

	<u>Bağımsız</u>	<u>Yardımla</u>	<u>Bağımlı</u>
Parmakla yemek yeme becerisi :	☐	☐	☐
	☐	☐	☐

Bardaktan su içme becerisi :

Kaşıkla yemek yeme becerisi :

Çatalla yemek yeme becerisi :

☐
☐
☐
☐
☐
☐

Günlük yemek yeme öğünleri:

Soyunma ve Giyinme Becerileri :

Çocuğunuz soyunma ve giyinme becerilerinde neleri yapabiliyor?

Soyunma

	<u>Bağımsız</u>	<u>Yardımla</u>	<u>Bağımlı</u>
Çorap çıkarma becerisi :	☐	☐	☐
Pantolon çıkarma becerisi :	☐	☐	☐
Kazak çıkarma becerisi :	☐	☐	☐
Ayakkabı çıkarma becerisi :	☐	☐	☐
Düğme Açma :	☐	☐	☐
Fermuar Açma :	☐	☐	☐

Giyinme

	<u>Bağımsız</u>	<u>Yardımla</u>	<u>Bağımlı</u>
Çorap giyinme becerisi :	☐	☐	☐
Pantolon giyinme becerisi :	☐	☐	☐
Kazak giyinme becerisi :	☐	☐	☐
Ayakkabı giyinme becerisi :	☐	☐	☐
Düğme ilikleme becerisi :	☐	☐	☐
Fermuar kapama becerisi :	☐	☐	☐
Düğme ilikleme :	☐	☐	☐

Vücut Temizliği:

Çocuğunuz vücut temizliği ile ilgili neleri yapabiliyor?

	<u>Bağımsız</u>	<u>Yardımla</u>	<u>Bağımlı</u>
Ellerini yıkama becerisi :	☐	☐	☐
Ellerini kurulama :	☐	☐	☐
Yüzünü yıkama becerisi :	☐	☐	☐
Burnunu silme :	☐	☐	☐
Diş fırçalama becerisi :	☐	☐	☐

KAS BECERİLERİ:

Çocuğunuz yürüme, koşma, nesneleri tutma gibi kaslarla yapılan becerilerle ilgili neleri yapabiliyor?

Büyük Kas Becerileri

Yüzükoyun yatarak başını 1-2 sn. kaldırma

☐

Kucağa alındığında başını dik tutma

☐

Küçük Kas Becerileri

Eli uyarılınca annesinin parmağını avuç içi ile kavrama

Ses çıkaran nesneleri tutma, oynama

☐

Sırtüstü yatarken yana dönme:
 Oturma :
 Emekleme :
 Eşyalara tutunarak ayağa kalkma:
 Destek almadan ayakta kısa süre durma:
 Yürüme :
 Ayağı ile topa vurma:
 Koşma :
 İki ayakla zıplama:
 Merdiven İnme/Çıkma:

☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐

Otururken nesnelere uzanma
 Nesneleri tırmık hareketi ile tutma
 Baş ve işaret parmağı ile bir nesneyi tutma:
 Kitap sayfası çevirme:
 Kağıt Yırtma:
 Kalem tutma:
 Hamurdan top yapma:

☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐

DİL BECERİLERİ:

Çocuğunuz dil becerileriyle ilgili neleri yapabiliyor?

Anlama

İsmi söylendiğinde dönüp bakma:
 Tek kelimelik yönergeleri yerine getirme :
 İki kelimelik yönergeleri yerine getirme :
 Üç kelimelik yönergeleri yerine getirme:
 Üç kelimedenden fazla yönergeleri yerine getirme :

Konuşma

☐ Ba,ma,de seslerini çıkarma:
☐ Heceleri tekrarlama:
☐ Hareketlerle kendini ifade etme:
☐ Tek kelimeyle konuşma :
☐ İki kelimeyle konuşma :
☐ Cümle kurarak konuşma :

☐
☐
☐
☐
☐
☐

BİLİŞSEL BECERİLER

*Çocuğunuz bilişsel becerilerle ilgili neleri yapabiliyor?

Yetişkinin yüzüne doğrudan bakar.	☐
Nesneleri izler (gözleriyle düzgün bir şekilde takip eder)	☐
Kabın içine küp koyar,çıkartır.	☐
Fincanın altında kapalı küpü bulur	☐
Jest ve hareketleri taklit eder.	☐
Tanıdık hareket ve nesneleri içeren bir yönergeyi izler: örn. bana ver (oyuncak), bana göster (beden bölümü), getir (tanıdığı nesne).	☐
Vücut tahtasına 3 parça tamamlar.	☐
Benzer nesneleri eşler.	☐
Şekilleri eşler	☐
1 ya da 2 tane nesneyi seçer; 1 ya da 2 tanenin kaç tane olduğunu söyler.	☐

GÜNLÜK RUTİN

Çocuğunuzun bir gününü anlatır mısınız?

DAVRANIS BİLGİLERİ

*Çocuğunuzun yapmasından hoşlanmadığınız, yapmasını istemediğiniz davranışları var mı?

Varsa neler olduğunu anlatınız.

*Bu davranış(lar) bir gün içinde kaç kez ya da ne kadar süreyle oluyor?

*Bu davranış(lar) daha çok günün hangi saatlerinde oluyor?

ETKİLİ PEKİŞTİREÇLER

Çocuğunuzun en çok sevdiği yiyecekler nelerdir?

Çocuğunuzun en sevdiği oyuncak vb. nesneler nelerdir?

Çocuğunuzun yapmaktan çok hoşlandığı etkinlikler nelerdir?

Çocuğunuzun en çok hoşlandığı övgü sözcüğü, jest vb. nelerdir?

EK-3**ANNE GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÖDÜL BELİRLEME FORMU**

ÖDÜL BELİRLEME FORMU

Çocuğun Adı:

Formu Dolduran Kişi:

Tarih:

Aşağıdaki listede çocuğunuzla çalışırken etkili olabilecek yiyecek, içecek, oyuncak, etkinlik ve söylemenizden hoşlandığı sözcükler, yapmanızdan hoşlandığı hareketler yazılıdır. Lütfen her birini dikkatlice okuyunuz ve aşağıdaki örneği inceleyiniz. Çocuğunuzun en çok sevdiklerinin yanındaki kutuya X işareti koyunuz. X işareti koyduklarınızın yanındaki sütuna da en çok sevdiğinden aza doğru sıralanacak şekilde (1), (2), (3) yazınız. Diğer yazan bölüme listede olmayan ancak çocuğunuzun çok sevdiği ödülleri yazınız.

Örnek:

<i>ÖYUNCAKLAR</i>	<i>ÇOK SEVER</i>	<i>TERCİH SIRASI</i>
<i>Araba</i>	<i>X</i>	<i>2</i>
<i>Bebek</i>		
<i>Top</i>	<i>X</i>	<i>1</i>
<i>Tetris</i>		
<i>Lego, yap-boz</i>	<i>X</i>	<i>3</i>
<i>Renkli kalemler</i>		

**Çocuğunuz en çok neleri yemekten ve içmekten hoşlanır?*

<i>YİYECEKLER - İÇECEKLER</i>	<i>ÇOK SEVER</i>	<i>TERCİH SIRASI</i>
<i>Cips</i>		
<i>Şeker</i>		
<i>Çikolata</i>		
<i>Sakız</i>		
<i>Bisküvi</i>		
<i>Kraker</i>		
<i>Kurabiye</i>		
<i>Kek</i>		
<i>Börek</i>		
<i>Sandviç</i>		
<i>Patates kızartması</i>		
<i>Dondurma</i>		
<i>Jelibon</i>		
<i>Bonibon</i>		
<i>Süt</i>		
<i>Oralet</i>		
<i>Meyve suyu</i>		
<i>Kola</i>		
<i>Gazoz</i>		
<i>Çay</i>		
<i>Meyveler (elma, muz, portakal, armut)</i>		
<i>Diğer:</i>		
<i>Diğer:</i>		
<i>Diğer:</i>		

**Çocuğunuzun en çok sevdiği oyuncaklar nelerdir?*

OYUNCAKLAR	ÇOK SEVER	TERCİH SIRASI
Araba		
Bebek		
Top		
Tetris		
Lego, yap-boz		
Renkli kalemler		
Evcilik seti		
Renkli kitaplar		
Boncuklar		
Giysiler		
Telefon		
Bilgisayar		
Balon		
Diğer:		
.....		
Diğer:		
.....		
Diğer:		
.....		

**Çocuğunuz ne tür hareketlerinizden ve sözlerinden çok hoşlanır?*

SÖZ/DAVRANIŞ		
Aferin		
Harikasın		
Çok güzel		
Bravo sana		
Şimdi harika oldu		
Mükemmel		
Seni hep böyle görmek isterim		
Seninle gurur duyuyorum		
Gerçekten çok iyiydi		
Çak yapma		
Alkışlama		
Saçının okşanması		
Sarılma		
Anneyle birlikte boğuşma, gıdıklanma		
Kucaklama		
Diğer:		
.....		
Diğer:		
.....		
Diğer:		
.....		

**Çocuğunuz en çok neyi yapmaktan hoşlanır?*

ETKİNLİKLER	ÇOK SEVER	TERCİH SIRASI
Oyun hamuruyla oynama		
Oyuncaklarla oynama		
Bilgisayarla oynama		
Televizyon seyretme		
Müzik dinleme		
Top oynama		
Şarkı söyleme		
Parka gitme		
Resim boyama		
Tombala oynama		
Masal dinleme		
Bakkala gitme		
Arkadaşının/yakınının evine gezmeye gitme		
Anneye ve babaya yardım etme		
Diğer:		
Diğer:		
Diğer:		

EK-4

BECERİ ÖLÇÜ ARAÇLARI

EK 4.1.**KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI**

KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI

Ana Yönerge: Çocuğunuzun kurulum süresi kaydını tutun.

Bildirimler	Ölçüt	Bağımsız
1. Anne gözlem saati geldiğinde çocuğun bezini açar.	2/3	
a. Anne, gözlem saati geldiğinde herhangi bir hatırlatma olmaksızın çocuğun bezini açar.	2/3	
2. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda kayıt formuna gözlem saatinin karşısına (+) yazar.	2/3	
b. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa götürür.	2/3	
c. Anne, çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretler.	2/3	
d. Anne, çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa bir şey söylemeden kayıt formuna (X) işaretler.	2/3	
e. Anne tuvalete götürdükten sonra çocuğun altını bağlar.	2/3	
3. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda bir şey söylemeden çocuğun altını temizler ve yeni bir bez bağlar.	2/3	
b. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda boşaltım türüne göre kayıt formuna (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretler.	2/3	
4. Anne, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde çocuğu herhangi bir hatırlatma olmaksızın tuvalete götürür.	2/3	
b. Anne çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar, boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretler.	2/3	
c. Anne çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa forma “kendisi” yazar ve X işaretler.	2/3	

EK 4.1.1.**KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KAYIT
ÇİZELGESİ**

KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KAYIT ÇİZELGESİ

Anne Adı:

Tarih:

Ana Yönerge: Çocuğunuzun kuruluk süresi kaydını tutun.

Bildirimler	Ölçüt	1	2	3
1. Anne gözlem saati geldiğinde çocuğun bezini açar.	2/3			
b. Anne, gözlem saati geldiğinde herhangi bir hatırlatma olmaksızın çocuğun bezini açar.	2/3			
2. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
f. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda kayıt formuna gözlem saatinin karşısına (+) yazar.	2/3			
g. Anne, çocuğun altı kuru olduğunda çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa götürür.	2/3			
h. Anne, çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretler.	2/3			
i. Anne, çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa bir şey söylemeden kayıt formuna (X) işaretler.	2/3			
j. Anne tuvalete götürdüktan sonra çocuğun altını bağlar.	2/3			
3. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
c. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda bir şey söylemeden çocuğun altını temizler ve yeni bir bez bağlar.	2/3			
d. Anne, çocuğun altı ıslak olduğunda boşaltım türüne göre kayıt formuna (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretler.	2/3			
4. Anne, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
d. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde çocuğu herhangi bir hatırlatma olmaksızın tuvalete götürür.	2/3			
e. Anne çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar, boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretler.	2/3			
f. Anne çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa forma “kendisi” yazar ve X işaretler.	2/3			

EK-4.1.2.**KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KULLANMA
YÖNERGESİ**

KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KULLANMA YÖNERGESİ

Ölçü Aracının Amacı:

Ölçü aracı Kuruluk Süresi Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Materyali'nin uygulanmasından sonra annenin kuruluk süresi kaydı tutma becerisindeki düzeyini ölçmeye yönelik ölçü aracıdır.

Uygulama Ortamı:

Ölçü aracı annenin kuruluk kaydını tuttuğu ortamda kullanılır. Ölçü aracı kayıt çizelgesi uygulayıcının rahatça işaretleyebileceği ve annenin ve çocuğun dikkatini çekmeyecek bir yerde bulunmalıdır. Annenin çalışması videoya kaydediliyor ise kayıt sonradan izlenerek de annenin tepkileri işaretlenebilir. Ortamda çalışmayı etkileyebilecek ses, gürültü ve/veya başka kişilerin bulunmaması sağlanmalıdır.

Uygulama Zamanı ve Sayısı:

Ölçü aracı çocuğun önceden belirlenmiş olan kuruluk kayıt saatleri geldiğinde annenin bez kontrolü yapması sırasında uygulanır. Ölçü aracında 2/3 ölçütü benimsendiğinden ardışık 3 bez kontrolü sırasında annenin gözlenmesi gereklidir.

Ölçü Aracının Uygulanması:

Uygulayıcı anneye “..... hanım. Kuruluk süresi kaydını tutun” diyerek becerinin ana yönergesini verir. Eğer anne ana yönerge verildiğinde herhangi bir hareket yapmayacak olursa, “.... Hanım. Kuruluk kaydını tutun” diyerek ana yönerge tekrar edilir. Yine yapmadıysa uygulama sonlandırılır. Ana yönergeyi verdikten sonra annenin becerinin ilk basamağından itibaren bağımsız bir şekilde gerçekleştirdiği basamaklar ölçü aracı kayıt çizelgesinde ilgili basamağın karşısına 1 sütununun altına (+) olarak; annenin bağımsız olarak gerçekleştiremediği yada yanlış yaptığı basamakların karşısına 1 sütununun altına (-) olarak işaretlenir ve yanlış yaptığı anda uygulama sonlandırılır. 2. ve 3. uygulamalarda da anne gözlenir ve yukarıda açıklandığı şekilde işaretleme yapılır.

Ölçü Aracının Puanlanması:

Ölçü aracı, ardışık 3 bez kontrolünde anne gözlenerek uygulandıktan sonra her bir beceri basamağında en az 2 gözlemlerde + işareti konmuşsa, anne o beceri basamağını bağımsız olarak gerçekleştiriyor demektir. Eğer 3 gözlemden en 2'sinde + işaretlenmediyse, annenin öğretim oturumlarına geri dönülmelidir.

EK 4.2.**GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI**

GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI

Ana Yönerge: Çocuğunuzun tuvalet yapma süresine göre çişini tuvalete yapmasını sağlayın.

Bildirimler	Ölçüt	Bağımsız
1. Anne gün boyunca tuvalete götürme saati geldiğinde çocuğu tuvalete/lazımlığa götürerek boşaltım durumuna göre gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne tuvalet öğretim amacı için belirlenen süreden 4 dakika önce çocuğu tuvalete götürür.	2/3	
b. Anne tuvalete götürürken çocuğa “hadi bakalım şimdi tuvalet zamanı eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek ödülü söyler.	2/3	
c. Anne çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca oturtur.	2/3	
d. Anne boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3	
e. Anne Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.	2/3	
f. Anne çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) işaretler.	2/3	
g. Anne tuvalette boşaltım gerçekleşmediğinde çocuğu 5 dakika bir etkinlikle meşgul ettikten sonra tekrar tuvalete götürür.	2/3	
h. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3	
i. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K	2/3	

işaretler.		
j. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretler.	2/3	
2. Anne çocuğun kazayla altına yapması durumunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne çocuk kazayla altına yapması durumunda bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını üç denemeden ikisinde değiştirir.	2/3	
b. Anne çocuk kazayla altına yapması durumunda Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre altına (Ç), altına (K) ya da altına (Ç/K) üç denemeden ikisinde işaretler.	2/3	
3. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde boşaltım durumuna göre gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3	
a. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek ödülü söyler.	2/3	
b. Anne çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca oturtur.	2/3	
c. Anne boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3	
d. Anne Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K şeklinde işaretler.	2/3	
e. Anne çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretler.	2/3	

EK 4.2.1.**GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI
KAYIT ÇİZELGESİ**

GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KAYIT ÇİZELGESİ

Anne Adı: **Tarih:**

Ana Yönerge: Çocuğunuzun tuvalet yapma süresine göre çişini tuvalete yapmasını sağlayın.

Bildirimler	Ölçüt	1	2	3
1. Anne gün boyunca tuvalete götürme saati geldiğinde çocuğu tuvalete/lazımlığa götürerek boşaltım durumuna göre gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
k. Anne tuvalet öğretim amacı için belirlenen süreden 4 dakika önce çocuğu tuvalete götürür.	2/3			
l. Anne tuvalete götürürken çocuğa “hadi bakalım şimdi tuvalet zamanı eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek ödülü söyler.	2/3			
m. Anne çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca oturtur.	2/3			
n. Anne boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3			
o. Anne Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.	2/3			
p. Anne çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) işaretler.	2/3			
q. Anne tuvalette boşaltım gerçekleşmediğinde çocuğu 5 dakika bir etkinlikte meşgul ettikten sonra tekrar tuvalete götürür.	2/3			
r. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3			
s. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretler.	2/3			

t. Anne çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretler.	2/3			
2. Anne çocuğun kazayla altına yapması durumunda gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
c. Anne çocuk kazayla altına yapması durumunda bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını üç denemeden ikisinde değiştirir.	2/3			
d. Anne çocuk kazayla altına yapması durumunda Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre altına (Ç), altına (K) ya da altına (Ç/K) üç denemeden ikisinde işaretler.	2/3			
3. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde boşaltım durumuna göre gerekli işlem ve işaretlemeleri yapar.	2/3			
f. Anne çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek ödülü söyler.	2/3			
g. Anne çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca oturtur.	2/3			
h. Anne boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle ödüllendirir.	2/3			
i. Anne Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K şeklinde işaretler.	2/3			
j. Anne çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretler.	2/3			

EK 4.2.2.**GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI
KULLANMA YÖNERGESİ**

GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖLÇÜ ARACI KULLANMA YÖNERGESİ

Ölçü Aracının Amacı:

Ölçü aracı, Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Materyali'nin uygulanmasından sonra, annenin çocuğuna tuvalet kontrolü kazandırma becerisindekini düzeyini ölçmeye yönelik ölçü aracıdır.

Uygulama Ortamı:

Ölçü aracı, annenin tuvalet kontrolü kazandırmak için bulunduğu ortamda kullanılır. Ölçü aracı kayıt çizelgesi, uygulayıcının rahatça işaretleyebileceği ve annenin ve çocuğun dikkatini çekmeyecek bir yerde bulunmalıdır. Annenin çalışması videoya kaydediliyor ise, kayıt sonradan izlenerek de annenin tepkileri işaretlenebilir. Ortamda çalışmayı etkileyebilecek ses, gürültü ve/veya başka kişilerin bulunmaması sağlanmalıdır.

Uygulama Zamanı ve Sayısı:

Ölçü aracı, çocuğun önceden belirlenmiş olan tuvalet zamanları geldiğinde, annenin çocuğu tuvalete götürmesi sırasında uygulanır. Ölçü aracında 2/3 ölçütü benimsendiğinden, ardışık 3 tuvalet zamanı sırasında annenin gözlenmesi gereklidir.

Ölçü Aracının Uygulanması:

Uygulayıcı anneye “..... hanım. Çocuğunuzun tuvalet yapma süresine göre çişini tuvalete yapmasını sağlayın” diyerek becerinin ana yönergesini verir. Eğer anne ana yönerge verildiğinde herhangi bir hareket yapmayacak olursa, “.... Hanım. Çocuğunuzun tuvalet yapma süresine göre çişini tuvalete yapmasını sağlayın” diyerek ana yönerge tekrar edilir. Yine yapmadıysa uygulama sonlandırılır. Ana yönergeyi verdikten sonra, annenin becerinin ilk basamağından itibaren bağımsız bir şekilde gerçekleştirdiği basamaklar ölçü aracı kayıt çizelgesinde ilgili basamağın karşısına 1 sütununun altına (+) olarak; annenin bağımsız olarak gerçekleştiremediği yada yanlış yaptığı basamaklar, ilgili basamağın karşısına 1 sütununun altına (-) olarak işaretlenir ve yanlış yaptığı anda uygulama sonlandırılır. 2. ve 3. uygulamalarda da anne gözlenir ve yukarıda açıklandığı şekilde işaretleme yapılır.

Ölçü Aracının Puanlanması:

Ölçü aracı ardışık 3 tuvalet zamanında anne gözlenerek uygulandıktan sonra, her bir beceri basamağında en az 2 gözlemde + işareti konmuşsa, anne o beceri basamağını bağımsız olarak gerçekleştiriyor demektir. Eğer 3 gözlemden en 2'sinde + işaretlenmediyse, anneyle öğretim oturumlarına geri dönülmelidir.

EK 5**KURULUK SÜRESİ KAYIT FORMU**

Kuruluk Süresi Kayıt Formu

Çocuğun Adı:

Tarih							
Günler							
Saat							

Kullanılan İşaretler:

kuru Ç = Bezi kuruydu tuvalete götürdüm çiş yaptı

ıslak Ç = Beze çiş yaptı

kuru K = Bezi kuruydu tuvalete götürdüm kaka yaptı

ıslak K = Beze kaka yaptı

kuru Ç/K = Bezi kuruydu tuvalete götürdüm çiş ve kaka yaptı

ıslak Ç/K = Beze çiş ve kaka yaptı

kuru yapmadı = Tuvalete götürdüm ama yapmadı

kendisi + = Kendisi istedi Ç,K,Ç/K yaptı

kendisi - = Kendisi istedi ama yapmadı

EK 6**TUVALET KONTROLÜ İLERLEME KAYIT FORMU**

EK 7**UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMLARI**

UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMLARI

- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Anlatım Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu
- Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi Model Olma Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu
- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Davranışın Prova Edilmesi Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu
- Kuruluk Kaydı Tutma Becerisi Öğretim Ünitesi Bağımsız Uygulama Aşaması Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu

GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖĞRETİM ÜNİTESİ

ANLATIM BASAMAĞI UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMU

Amaç: Bu formun amacı, uygulamacının uygulamış olduğu anlatım basamağının, öğretim sürecine ne ölçüde uygunluk gösterdiğini belirlemektir.

Kullanma yönergesi: Bu formda, uygulayıcının gerçekleştirmesi beklenen beceri basamakları “Beceri basamakları” sütununda yer almaktadır. Uygulamacının bu basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kayından izleyerek, uygunsa “evet” sütununa; uygun değilse “Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirleyiniz.

Gözlemci:

Tarih:

Beceri Basamakları	Evet	Hayır
1. Uygulayıcı anneye kullanacağı ilerleme formunu tanıtır.		
2. Tuvalet'e götürme zamanını nasıl belirleyeceğini açıklar.		
3. Tuvalet'e götürme saati geldiğinde “hadi bakalım tuvalet'e gitme zamanı” demesini ve çocuğu tuvalet'e götürmesini söyler.		
4. Tuvalet'e götürürken, “eğer çişini tuvalet'e yaparsan, seninle yapacağız” diyerek ödülünü açıklamasını söyler.		
5. Pantolon ve külotunu çıkarıp 5 dakika oturmasını sağlamasını söyler.		
6. 5 dakika sonuna kadar çişini yaparsa “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalet'e yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu ödüllendirmesini söyler.		
7. Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre işaretlemeyi yapmasını söyler.		
8. Tuvalette 5 dakika oturduğunda çiş yapmadıysa, hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarmasını ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretlemesini söyler.		
9. Çocuğu 5 dakika bir etkinlikte meşgul etmesini, sonra tekrar tuvalet'e götürmesini söyler.		
10. Çocuğu tekrar tuvalet'e götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse ödüllendirmesini ve işaretlemeyi yapmasını söyler.		
11. Çocuğu tekrar tuvalet'e götürdüğünde yine yapmazsa hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarmasını ve bir sonraki tuvalet yapma saatini beklemesini söyler.		
12. Çocuk altına yaparsa bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını değiştirmesini ve boşaltım saatini ve türünü işaretlemesini söyler.		
13. Çocuk kendisi isterse, tuvalet'e götürmesini söyler.		
14. 5 dakika sonuna kadar çişini yaparsa “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalet'e yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu ödüllendirmesini söyler.		
15. Boşaltım saatini not etmesini, saatin karşısına ‘kendisi’ yazmasını ve türünü işaretlemesini söyler.		
16. Tuvalette 5 dakika oturduktan sonra çiş yapmadığı zaman hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarmasını ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) işaretlemesini söyler.		

**GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖĞRETİM ÜNİTESİ MODEL OLMA
BASAMAĞI UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMU**

Amaç: Bu formun amacı, uygulamacının uyguladığı olduğu model olma basamağının, öğretim sürecine ne ölçüde uygunluk gösterdiğini belirlemektir.

Kullanma yönergesi: Bu formda, uygulayıcının gerçekleştirmesi beklenen beceri basamakları “Beceri basamakları” sütununda yer almaktadır. Uygulamacının bu basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kayından izleyerek, uygunsa “evet” sütununa; uygun değilse “Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirleyiniz.

Gözlemci:

Tarih:

Beceri Basamakları	Evet	Hayır
1. Uygulayıcı anneye “hadi bakalım tuvalete gitme zamanı” demem ve sonra çocuğu tuvalete götürmem gerekiyor” der. Ardından çocuğa (anneye), “hadi bakalım tuvalet zamanı” der ve çocuğu (anneyi) tuvalete götürür.		
2. Tuvalete götürürken de eğer çişini tuvalete yaparsan seninle yapacağız diyerek ödülünü açıklamam gerekiyor” der ve anneye “eğer çişini tuvalete yaparsan yapacağız” diyerek ödülünü açıklar.		
3. Anneye “şimdi 5 dakika bekleyeceğiz” der. 5 dakika sonunda, “diyelim ki çocuk çişini yaptı. Bu durumda ona ne yaptığını ve ne kazandığını söylemeliyim” der. Çocuğa (anneye) “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın, o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu (anneyi) ödüllendirir.		
4. Tuvalet Kontrolü İlerleme Formu’na, gözlem saatinin karşısına Ç işaretlemem gerekiyor” der ve işaretlemeyi yapar.		
5. Çocuk tuvalette iken boşaltım olmaması durumu için, “bakın yapmadı. Bu durumda, hiçbir şey söylemeden çocuğu dışarı çıkarmam gerekiyor. Şimdi dışarı çıkarıyorum” der ve anneyi dışarı çıkarır.		
6. İşaretlemeye model olur. “Bakın tuvalete götürürken boşaltım olmadı, o yüzden buraya X işaretlemeliyim” der ve gözlem aralığına X işaretler.		
7. Ardından, “şimdi 5 dakika bir etkinlikle uğraşmasını sağlamak gerektiğini söyler. 5 dakika çocukla farklı etkinlikle uğraşır.		
8. Sonra “tekrar tuvalete götürmeliyiz” der tekrar tuvalete götürme ve boşaltım durumlarına göre yapması gerekenlere model olur.		
9. Çocuğun altına yapması durumunda yapılması gerekenlere model olur. “Bakın şimdi kaza oldu diyelim. Bu durumda hiç bir şey olmamış gibi davranmalıyım. Göz kontağı kurmuyorum. Her hangi bir olumsuz söz söylemiyorum. Temiz giysilerini giydiriyorum” der.		
10. Kaza olması durumunda kayıt formuna saatini ve boşaltım türünü yazmak gerektiğini söyler ve saati ve boşaltım türünü yazar.		
11. Çocuk kendisi tuvalete gitmek isterse tuvalete götürmek gerektiğini söyler ve çocuğu tuvalete götürür.		
12. Tuvalette boşaltımın olması/olmaması durumlarına göre yapılması gerekenleri 2-6. basamaklarda olduğu şekilde model olur.		

**KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖĞRETİM ÜNİTESİ DAVRANIŞIN PROVA EDİLMESİ
BASAMAĞI UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMU**

Amaç: Bu formun amacı, uygulamacının uygulamış olduğu davranışın prova edilmesi basamağının, öğretim sürecine ne ölçüde uygunluk gösterdiğini belirlemektir.

Kullanma yönergesi: Bu formda, uygulayıcının gerçekleştirmesi beklenen beceri basamakları “Beceri basamakları” sütununda yer almaktadır. Uygulamacının bu basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kayından izleyerek, uygunsa “evet” sütununa; uygun değilse “Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirleyiniz.

Gözlemci:

Tarih:

Tuvalette boşaltım olmaması durumunda anneye, “kayıt çizelgesine ne işaretlemeniz gerekiyor? Bakın boşaltım olmadı” diye sorar. Eğer anneden cevap alamazsa yada yanlış cevap alırsa, o basamak için model olma aşamasına geri dönülür. “(X) işaretlemeniz gerekiyor. Ne işaretlemeniz gerekiyor?” diye tekrar sorar ve annenin cevabından sonra, “hadi o zaman işaretleyin” der. Bu aşamaya, anne tüm basamakları sorulduğunda doğru şekilde yapana kadar devam edilir.

Beceri Basamakları	Evet	Hayır
1. Uygulayıcı gözlem saatinin geldiğini hatırlatır ve ilk önce ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar.		
2. Anneden “Altını açmalıyım” cevabı gelirse “ Evet doğru önce altını açmalısınız. “Açın” der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “altını açın” yönergesini verir.		
3. Çocuğun altının kuru olması durumuna göre yapılması gerekenleri anneye sorularıyla yönlendirerek yaptırır.		
a. Kuru olduğuna göre ne yapmalısınız?” diye sorar.		
b. Tuvalet götüreceğim” cevabını doğrular. “Evet tuvalet götüreceksiniz” der. “Hadi o zaman götürün” der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “tuvalet götürün” yönergesini verir.		
c. Tuvalet götüldüğünde boşaltım yaparsa, uygulayıcı anneye hatırlatıcı soru sorar. “Bakın çişini yaptı. Kayıt formuna ne işaretlemeniz gerekiyor?” diye sorar.		
d. Annenin Ç cevabını pekiştirir. Hadi o zaman yazın der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “Ç yazın” yönergesini verir.		
e. Tuvalette boşaltım olmaması durumunda anneye ne yapması gerektiğini sorar.		
f. Annenin (X) işaretleyeceğim, altını bağlayacağım cevabını pekiştirir. “Hadi o zaman işaretleyin ve bağlayın” der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “X işaretleyin ve altını bağlayın” yönergesini verir.		
3. Altını açtığında, ıslak olduğunda yapılması gerekenleri anneye sorularıyla yönlendirerek yaptırır .		
a. Çocuğun altını açtığında ıslaksa, “şimdi ne yapmanız gerekiyor” diye sorar. Annenin altını değiştireceğim” cevabını pekiştirir. “Hadi yapın” der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “altını değiştirin” yönergesini verir.		
b. Kayıt çizelgesine işaretlemeyi nasıl yapacağını sorar. Annenin, boşaltım türüne göre (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretlerim” cevabını pekiştirir. “Hadi o zaman işaretleyin” der. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye		

“(Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretleyin” yönergesini verir.		
4. Çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde yapılması gerekenleri anneye sorularıyla yönlendirerek yaptırır .		
a. Çocuk kendisi tuvalete gitmek isterse, “bakın çocuk kendisi istedi. Bu durumda ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar. Annenin tuvalete götüreceğim” cevabını pekiştirir. Yapmasını söyler. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye tuvalete götürün” yönergesini verir.		
b. Boşaltım olursa, “bakın çişini yaptı. Şimdi ne yapacaksınız” diye sorar. Annenin “kayıt çizelgesine boşaltım türüne göre kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K” işaretlerim cevabını pekiştirir. İşaretlemesini söyler. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye “kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K işaretleyin” yönergesini verir.		
c. Boşaltım olmazsa, “bakın yapmadı nasıl işaretleme yapacaksınız” diye sorar. Annenin “X” işaretlerim” cevabını pekiştirir. İşaretlemesini söyler. Anneden doğru cevap gelmemesi durumunda sorunun cevabını kendisi verir ve anneye X işaretleyin” yönergesini verir.		

**KURULUK KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖĞRETİM ÜNİTESİ BAĞIMSIZ UYGULAMA BASAMAĞI
UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ VERİ TOPLAMA FORMU**

Amaç: Bu formun amacı, uygulamacının uygulamış olduğu bağımsız uygulama basamağının, öğretim sürecine ne ölçüde uygunluk gösterdiğini belirlemektir.

Kullanma yönergesi: Bu formda, uygulayıcının gerçekleştirmesi beklenen beceri basamakları “Beceri basamakları” sütununda yer almaktadır. Uygulamacının bu basamakları yerine getirip getirmediğini kamera kayından izleyerek, uygunsa “evet” sütununa; uygun değilse “Hayır” sütununa çek atmak suretiyle belirleyiniz.

Gözlemci:

Tarih:

Beceri Basamakları	Evet	Hayır
1. Uygulayıcı annedeki ilerlemelere göre, 1,5-2 saat ev ortamında kalır.		
2. Annenin bez kontrol etmesi, boşaltım olması/olmaması durumlarına göre yapması gerekenleri bağımsız yapıp yapmadığını gözler.		
a. Uygulayıcı, annenin doğru yaptığı basamakları, betimleyerek pekiştirir.		
b. Bağımsız yapamadığı basamakta davranışın prova edilmesi basamağına geri döner.		
c. Bağımsız yapamadığı basamaklarda bağımsız olana kadar sürece devam eder.		

EK 8

**EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI
SOSYAL GEÇERLİK FORMU**

EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI SOSYAL GEÇERLİK FORMU

Bu formun amacı, çalışmaya katılan çocukların ebeveynlerinin, uygulanan Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programına ilişkin görüşlerini almaktır. Uygun bulduğunuz seçeneğin altındaki paranteze X işareti koyunuz. Teşekkürler!

1- Çocuğunuzun tuvalet kontrolünü kazanmasının, ileriki yaşantısında onun daha bağımsız yaşamasına hizmet edeceğini düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	Hayır, düşünmüyorum	Kararsızım
()	()	()

2- Tuvalet kontrolünün, çocuğunuzun öğrenmesi gereken diğer öz bakım becerilerine (giyinme, yemek yeme, diş fırçalama gibi) göre öncelikli beceriler olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	Hayır, düşünmüyorum	Kararsızım
()	()	()

3- Çocuğunuz tuvalet kontrolünü kazandığında, çevrenizdeki kişilerin ona karşı olumlu tutum geliştireceğini düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	Hayır, düşünmüyorum	Kararsızım
()	()	()

4- Bu programın, tuvalet kontrolünü kazandırmada etkili ve yararlı bir program olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum	Hayır, düşünmüyorum	Kararsızım
()	()	()

5- Bu programı, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırmak isteyen diğer ailelerin de etkili ve yararlı bulacağını düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum Hayır, düşünmüyorum Kararsızım

() () ()

6- Bu programı, başka ailelere tavsiye etmeyi düşünür müsünüz?

Evet, düşünürüm Hayır, düşünmem Kararsızım

() () ()

7- Bu programın değişik özellikteki çocuklar için de uygun olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet, düşünüyorum Hayır, düşünmüyorum Kararsızım

() () ()

8- Bu çalışma sonunda çocuğunuzda gördüğünüz değişiklikleri birkaç cümle ile açıklay mısınız?

9- Bu çalışma sonunda kendinizde gördüğünüz değişiklikleri birkaç cümle ile açıklay mısınız?

10- Çalışmanın en hoşunuza giden tarafını birkaç cümle ile açıklay mısınız?

11- Çalışmanın hoşunuza gitmeyen tarafını birkaç cümle ile açıklay mısınız?

EK 9**EVE DAYALI GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜ AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI**

EK 9.1.**KURULUK SÜRESİ KAYDI TUTMA BECERİSİ ÖĞRETİM ÜNİTESİ**

I. AMAÇLAR

Uzun Dönemli Amaç:

Anne, 5 gün süreyle çocuğun kuruluk süresi kaydını bağımsız olarak tutar.

Kısa Dönemli Amaçlar:

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun kuruluk süresi kaydını tutar.
2. Anne, bağımsız olarak çocuğunun kuruluk süresi kaydını tutar.

Öğretim Amaçları:

Kısa Dönemli Amaç 1: Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun kuruluk süresi kaydını tutar.

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, gözlem saati geldiğinde, çocuğun bezini üç denemeden ikisinde açar.
2. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun altı kuru olduğunda kayıt formuna gözlem saatinin karşısına (+) üç denemeden ikisinde yazar.
3. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun altı kuru olduğunda çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa üç denemeden ikisinde götürür.
4. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde Ç,K ya da Ç/K işaretler.
5. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa bir şey söylemeden kayıt formuna üç denemeden ikisinde (X) işaretler.
6. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, tuvalete götürdükten sonra çocuğun altını üç denemeden ikisinde bağlar.
7. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun altı ıslak olduğunda, bir şey söylemeden üç denemeden ikisinde çocuğun altını temizler ve yeni bir bez bağlar.
8. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğun altı ıslak olduğunda, boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde kayıt formuna (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretler.

9. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, çocuğu tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.

10. Anne, çocuk tuvalette boşaltım yaparsa, kayıt formuna üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar, boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde Ç,K ya da Ç/K işaretler.

11. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa, forma üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar ve X işaretler.

Kısa Dönemli Amaç 2: Anne, bağımsız olarak çocuğunun kuruluk süresi kaydını tutar.

1. Anne, gözlem saati geldiğinde, herhangi bir hatırlatma olmaksızın çocuğun bezini üç denemeden ikisinde açar.

2. Anne, bağımsız olarak çocuğun altı kuru olduğunda kayıt formuna gözlem saatinin karşısına üç denemeden ikisinde (+) yazar.

3. Anne, bağımsız olarak çocuğun altı kuru olduğunda çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa üç denemeden ikisinde götürür.

4. Anne, bağımsız olarak çocuk tuvalette boşaltım yaparsa kayıt formuna boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde Ç,K ya da Ç/K işaretler.

5. Anne, bağımsız olarak çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa bir şey söylemeden kayıt formuna üç denemeden ikisinde (X) işaretler.

6. Anne, bağımsız olarak tuvalete götürdükten sonra çocuğun altını üç denemeden ikisinde bağlar.

7. Anne, bağımsız olarak çocuğun altı ıslak olduğunda, bir şey söylemeden üç denemeden ikisinde çocuğun altını temizler ve yeni bir bez bağlar.

8. Anne, bağımsız olarak çocuğun altı ıslak olduğunda, boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde kayıt formuna (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretler.

9. Anne, bağımsız olarak çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, çocuğu herhangi bir hatırlatma olmaksızın tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.

10. Anne, bağımsız olarak çocuk tuvalette boşaltım yaparsa, kayıt formuna üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar, boşaltım türüne göre üç denemeden ikisinde Ç,K ya da Ç/K işaretler.

11. Anne, bağımsız olarak çocuk tuvalette boşaltım yapmazsa, forma üç denemeden ikisinde “kendisi” yazar ve X işaretler.

II. ÖĞRETİM SÜREÇLERİ

A. BİRİNCİ EV ZİYARETİ

GİRİŞ

Uygulayıcı, ziyaretin başında uygulayıcı ziyaret hazırlıklarını tamamlayıp ortamı hazırladıktan sonra, anneye ilk ziyaretin amacını açıklayarak giriş bölümünü uygulamaya başlar. Anneye, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırmak için öncelikle çocuğun ne kadar süreyle kuru kalabildiğinin belirlenmesi gerektiğini söyler. Çocuğun uyanık kaldığı saatlerde, yarım saat aralıklarla bezini açıp kuruluğu kontrol edeceğini ve duruma göre de işaretlemeler yapacağını söyler. Kayıt formunu gösterir ve işaretlemeler için bu kayıt formunu kullanacağını söyler. Kayıt formunda yer alacak saatlerin çocuğun uyku, eğitim kurumuna gitme gibi durumların dışında, evde uyanık geçen saatler olması gerektiğini söyler.

Uygulayıcı anneye çocuğun sabah kalkış saatini, gündüz uykusunun başlama ve bitiş saatlerini sorar. Anneden aldığı cevaplarla, formda uyku saatini kayıt eder. Tarih ve saat sütunlarını anneye sorarak doldurur. Çocuğun kurumdaki ders saatlerini de kayıt formuna not eder. Uygulayıcı anneye, günlük öğün ve ara öğün saatlerini de her gün not etmesini söyler. Anneye bu saatler dışında kalan zaman dilimlerini açıklar ve annenin gün boyu kayıt tutmasına engel bir durum olup olmadığını (yatılı misafirlik, gündüz hastane işleri vb.) sorar. Mümkün olduğunca, tüm gün çocuk yatana kadar kayıt tutmasını söyler. Engel durumun olması durumunda da, o gün için kayıt tutabileceği kesintisiz 4 saatlik gözlem aralığı belirlenir. Kayıt formuna son şekli verilir.

ANLATIM

Uygulayıcı, anlatım aşamasında anneye, çocuğun kuruluk süresi kaydı tutma becerisinin tüm basamaklarını sözel olarak açıklar. Kuruluk süresi kaydını tutabilmek için, 5 gün süreyle yarım saat aralıklarla çocuğun altını kontrol etmesi gerektiğini söyler. Altını açtığına, olası durumlara göre ne yapması gerektiğini açıklar:

“Çocuğunuzun altını açtığınızda altı kuruyrsa kayıt çizelgesine baktığınız saatin karşısına, tarih sütununun altına (+) işaretleyin. Çocuğu kullandığı tuvalete/lazımlığa götürün. Tuvaletе götürdüğünüzde boşaltım yaparsa, kayıt çizelgesine boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretleyin. Tuvalette boşaltım olmazsa, kayıt çizelgesine (X) işaretleyin ve bir şey söylemeden çocuğun altını bağlayın.” der.

“Çocuğunuzun altını açtığınızda altı ıslaksa bir şey söylemeden çocuğun altını değiştirin. Kayıt çizelgesine, boşaltım türüne göre (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretleyin.” der.

“Çocuk kendisi tuvalete gitmek isterse, tuvalete götürün. Boşaltım olursa, kayıt çizelgesine boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K işaretleyin. Boşaltım olmazsa, X işaretleyin.”der.

MODEL OLMA

Uygulayıcı model olma aşamasında, anneye becerinin tüm basamaklarını çocukla çalışarak gösterir. Becerinin her bir basamağında ne yapılması gerektiğini ifade eder ve uygular. Anneye “bakın şimdi altını açma vakti. Beni izleyin. Altını açıyorum” der ve çocuğun altını açar. “Bakın, çocuğun altı kuru. Altı kuru olduğunda, kayıt çizelgesine (+) işaretlemem gerekiyor. Bakın kayıt çizelgesine, bu saatin karşısına (+) işaretliyorum” der

ve işaretlemesini yapar. Ardından “altını açtığımızda kuru ise, tuvalete götürmemiz gerekli” der ve çocuğu tuvalete götürür.

“Tualete götürdüğümüzde, 5 dakika beklemem gerekiyor” der ve 5 dakika kadar tuvalette bekler. Beklerken çocuk boşaltım yaparsa, “bakın çişini yaptı. Bu durumda, kayıt formuna Ç işaretlemem gerekiyor” der ve kayıt formuna Ç yazar. Çocuğun altını tekrar bağlar.

Çocuk tuvalete götürüldüğünde boşaltım yapmazsa, “ bakın yapmadı. Bu durumda (X) yazarım” der ve gözlem saatinin karşısına (X) yazar.

Çocuğun altı açıldığında ıslak çıkarsa, uygulayıcı “bakın altı ıslak. Altı ıslak olduğunda altını temizlerim ve yeni bir bez bağlarım” der ve basamağı uygular.

Uygulayıcı daha sonra anneye, “altı ıslak olduğunda boşaltım türüne göre kayıt formuna (Ç), (K) ya da (Ç/K) işaretleriz. Şimdi sadece çiş yapmış. O halde ben Ç yazıyorum” der ve yazar.

Uygulayıcının bulunduğu sürede, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, “bakın kendisi gitmek istedi. Hemen çocuğu tuvalete götürmeliyim” der ve çocuğu tuvalete götürür. Boşaltım durumuna göre yapılacaklara, yukarıda açıklandığı şekilde model olur.

DAVRANIŞIN PROVA EDİLMESİ

Uygulayıcı davranışın prova edilmesi aşamasında, annenin çocukla çalışması sırasında, becerinin her bir basamağına ilişkin anneye soru sorar ve doğru yanıt alması durumunda, anneden o basamağı yapmasını ister. Doğru yanıt alamazsa, o basamakla ilgili ne yapması gerektiğini kendisi açıklar.

“Şimdi sıra sizde. Bakın gözlem saati geldi. Önce ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar. “Altını açmalıyım” cevabı gelirse “Evet doğru önce altını açmalısınız. Altını açın. Kuru mu? Kuru olduğuna göre ne yapmalısınız?” diye sorar. “Tuvalete götüreceğim” cevabını doğrular. “Evet tuvalete götüreceksiniz” der.

Anne, çocuğu tuvalete götürür. Çocuğun tuvalete boşaltım yapması durumunda, uygulayıcı anneye hatırlatıcı soru sorar. “Bakın çişini yaptı. Kayıt formuna ne işaretlemeniz gerekiyor?” Annenin Ç cevabını pekiştir. Tuvalette boşaltım olmaması durumunda anneye, “kayıt çizelgesine ne işaretlemeniz gerekiyor? Bakın boşaltım olmadı” diye sorar. Eğer anneden cevap alamazsa ya da yanlış cevap alırsa, o basamak için model olma aşamasına geri dönülür. “(X) işaretlemeniz gerekiyor. Ne işaretlemeniz gerekiyor?” diye tekrar sorar ve annenin cevabından sonra, “hadi o zaman işaretleyin” der. Bu aşamaya, anne tüm basamakları sorulduğunda doğru şekilde yapana kadar devam edilir.

BAĞIMSIZ UYGULAMA

Uygulayıcı annedeki ilerlemelere göre, 1,5-2 saat ev ortamında kalır. Annenin bez kontrol etmesi, boşaltım olması/olmaması durumlarına göre yapması gerekenleri bağımsız yapmasını bekler. Bağımsız yapamadığı basamakta davranışın prova edilmesi basamağına geri döner. Anne bu süreci, herhangi hatırlatma gerekmesizin uygulayana kadar devam edilir. Uygulayıcı, annenin doğru yaptığı basamakları, betimleyerek pekiştirir. Anne bağımsızlığa ulaştığında, anneye “siz yarım saat aralıklarla bu şekilde kontrol etmeye devam edin. Yarın ben yine geleceğim ve sizi tekrar izleyeceğim” der.

B. İKİNCİ EV ZİYARETİ

Uygulayıcı, ikinci gün yaptığı ev ziyaretinde annenin ilk gün kayıtlarını inceler. Kayıtlarda gördüğü hataları ya da eksiklikleri gösterir, dönüt ve düzeltmelere yer verir. Annenin öğretim amaçlarını bağımsız olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirlemek üzere anneyi kuruluk süresi kaydını yaparken gözler. Kuruluk Süresi Kaydı

Tutma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi'ne verileri işaretler. Anne, becerinin basamaklarını en az 2 denemede bağımsız olarak gerçekleştirirse, öğretim süreci tamamlanır. Gerçekleştirememesi durumunda, ek öğretim oturumuna yer verir. Sonra uygulayıcı anneye, yine 5 gün boyunca kayıt tutmasını söyler. Herhangi bir sorun yaşanırsa, telefonla haber vermesini ister.

C.ÜÇÜNCÜ EV ZİYARETİ

Uygulayıcı annenin kuruluk süresi kaydını tamamladığı gün üçüncü ev ziyaretini gerçekleştirir. Üçüncü ziyarette kuruluk süresi hesaplanır; gündüz tuvalet kontrolü eğitimi için çocuğa yönelik öğretim amaçları belirlenir; Gündüz Tuvalet Kontrolü Kazandırma Becerisi Öğretim Ünitesi amaçlarının anneye kazandırılması için hazırlanan öğretim süreçleri uygulanır.

1. Kuruluk Süresinin Hesaplanması

Kuruluk süresi kayıtlarının beşinci gününde yapılan ev ziyaretinde, annenin yapmış olduğu tüm kayıt formları alınır. Beş günün kayıtları tek tek incelenerek çocuğun ortalama kuruluk süresi hesaplanır. Kuruluk süresi hesaplanırken, önce günlük ortalama hesaplanır. Günlük ortalama kuruluk süresi hesaplanırken, çocuğun o gün içinde kuru kaldığı toplam süre, kuru kaldığı aralık sayısına bölünür. Daha sonra, her gün için bu şekilde hesaplanan kuruluk süreleri tekrar toplanır ve toplam gün sayısına bölünür. Çıkan süre, çocuğun ortalama kuruluk süresidir.

2. Gündüz Tuvalet Kontrolü Eğitimi İçin Çocuğa Yönelik Amaçların Belirlenmesi

Tuvalet kontrolü eğitiminde uzun dönemli amaç, çocuğun gündüz uyanık kaldığı süreler içinde 2 saat kuru kalabilmesine yöneliktir. Uygulayıcı, çocuğun hesaplanan kuruluk süresinden başlayarak, 2 saatlik süreye ulaşacak şekilde, çocuk için tuvalet kontrolü eğitimi kısa dönemli amaçları ve her bir kısa dönemli amaca ulaşacak şekilde de öğretim amaçlarını belirler. Çocuğun hesaplanan kuruluk süresi, ilk öğretim amacıyla ifade edilir. Süreç içinde bu süreye 10-15'er dakika eklenerek, diğer öğretim amaçları belirlenir.

EK 9.2.**GÜNDÜZ TUVALET KONTROLÜNÜ KAZANDIRMA BECERİSİ ÖĞRETİM
ÜNİTESİ**

I. AMAÇLAR

Uzun Dönemli Amaç:

Anne, çocuğa gündüz tuvalet kontrolünü kazandırır.

Kısa Dönemli Amaçlar:

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

2. Anne, bağımsız olarak, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

Öğretim Amaçları:

Kısa Dönemli Amaç 1: Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

1. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, tuvalet öğretim amacı için belirlenen süreden 4 dakika önce çocuğu tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.

2. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, tuvalete götürürken çocuğa “hadi bakalım şimdi tuvalet zamanı eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek üç denemeden ikisinde ödülü söyler.

3. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca üç denemeden ikisinde oturtur.

4. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, boşaltım gerçekleşirse, “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.

5. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına, boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.

6. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra, boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.

7. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, tuvalette boşaltım gerçekleşmediğinde, çocuğu 5 dakika bir etkinlikle meşgul ettikten sonra tekrar tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.
8. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.
9. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde, boşaltım gerçekleşirse Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.
10. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde, boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.
11. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk kazayla altına yapması durumunda, bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını üç denemeden ikisinde değiştirir.
12. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk kazayla altına yapması durumunda, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre altına (Ç), altına (K) ya da altına (Ç/K) üç denemeden ikisinde işaretler.
13. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek üç denemeden ikisinde ödülü söyler.
14. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca üç denemeden ikisinde oturtur.
15. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.
16. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K şeklinde üç denemeden ikisinde işaretler.

17. Anne, davranışın prova edilmesi aşamasından sonra, çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.

Kısa Dönemli Amaç 2: Anne, bağımsız olarak, çocuğuna tuvalet kontrolünü kazandırma becerisinin basamaklarını uygular.

1. Anne, bağımsız olarak, tuvalet öğretim amacı için belirlenen süreden 4 dakika önce çocuğu tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.

2. Anne, bağımsız olarak, tuvalete götürürken çocuğa “hadi bakalım şimdi tuvalet zamanı eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek üç denemeden ikisinde ödülü söyler.

3. Anne, bağımsız olarak, çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca üç denemeden ikisinde oturtur.

4. Anne, bağımsız olarak, boşaltım gerçekleşirse, “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.

5. Anne, bağımsız olarak, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'nda gözlem saatinin karşısına, boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.

6. Anne, bağımsız olarak, çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra, boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.

7. Anne, bağımsız olarak, tuvalette boşaltım gerçekleşmediğinde, çocuğu 5 dakika bir etkinlikte meşgul ettikten sonra tekrar tuvalete üç denemeden ikisinde götürür.

8. Anne, bağımsız olarak, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.

9. Anne, bağımsız olarak, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde, boşaltım gerçekleşirse Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'nda gözlem saatinin karşısına boşaltım türüne göre Ç,K ya da Ç/K üç denemeden ikisinde işaretler.

10. Anne, bağımsız olarak, çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünde, boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.

11. Anne, bağımsız olarak çocuk kazayla altına yapması durumunda, bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını üç denemeden ikisinde değiştirir.

12. Anne, bağımsız olarak, çocuk kazayla altına yapması durumunda, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre altına (Ç), altına (K) ya da altına (Ç/K) üç denemeden ikisinde işaretler.

13. Anne, bağımsız olarak, çocuk kendisi tuvalete gitmek istediğinde, tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek üç denemeden ikisinde ödülü söyler.

14. Anne, bağımsız olarak çocuğu tuvalette/lazımlıkta 5 dakika boyunca üç denemeden ikisinde oturtur.

15. Anne, bağımsız olarak, boşaltım gerçekleşirse “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu önceden belirlediği pekiştireçle üç denemeden ikisinde ödüllendirir.

16. Anne, bağımsız olarak, Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na boşaltım saatini ve boşaltım türüne göre kendisi Ç, kendisi K ya da kendisi Ç/K şeklinde üç denemeden ikisinde işaretler.

17. Anne, bağımsız olarak, çocuk tuvalette lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra boşaltım gerçekleşmezse hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarır ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu'na (X) üç denemeden ikisinde işaretler.

II. ÖĞRETİM SÜREÇLERİ

GİRİŞ

Uygulayıcı bu aşamada ilk önce anneye çocuğun kuruluk süresini söyler ve ilk öğretim amacını anneye ifade eder. Çocuktan beklenen davranışın, belirlenen sürelerde tuvalete götürüldüğünde tuvaletini yapması, diğer zamanlarda da pantolonun kuru kalması olduğunu söyler. Bundan sonra, çocuğun uyanık kaldığı saatlerde altını

bağlamaması gerektiğini söyler. Zaman kaybetmemek ve daha rahat öğretim yapabilmesi için çocuğa lastikli pantolon ya da mevsime göre lastikli şort giydirmesini söyler. Çocuğun en rahat kullanabileceği tuvalet tipinin ne olduğunu sorar. Eğer evde alaturka bir tuvalet varsa ve çocuk lazımlığı daha rahat kullanabilecekse, lazımlıkta çalışması gerektiği söylenir. Alafranga tuvalet kullanılacaksa, çocuklar için satılan çocuk aparatı kullanılır. Çocuk için etkili pekiştireç yiyecek ise yiyeceği küçük parçalara bölmesini ve bir tabağa koymasını ister. Yiyecek pekiştirecinin tuvaletten çıkınca verileceğini söyler.

ANLATIM

Uygulayıcı öğretim amaçlarını sırasıyla sözel olarak sunar:

“Çocuğunuzu tuvalete götürme saatinden 4 dakika önce tuvalete götüreceksiniz. Yani 10:51’de. Saati sürekli kontrol edin ve tuvalete götürme zamanına 4 dakika kala çocuğa “hadi bakalım tuvalete gitme zamanı” deyin ve onu tuvalete götürün.

Tuvalete götürürken de eğer çişini tuvalete yaparsan seninle yapacağız diyerek ödülünü açıklayın. Pantolon ve külotunu çıkarın. Oturmasını sağlayın ve 5 dakika oturtun. 5 dakika sonuna kadar çişini yaparsa “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu ödüllendirin. Hemen üzerini giydirin ve ödülünü verin. Daha sonra Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na gözlem saatinin karşısına Ç işaretleyin. Kakasını da yaparsa Ç/K şeklinde işaretlemenizi yapın.

Tuvalette 5 dakika oturtunuz ancak çiş yapmadı diyelim. O zaman hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarın ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) işaretleyin.

Ardından çocuğu 5 dakika bir etkinlikte meşgul edin. Oyun oynayın, TV seyredin. Sonra tekrar tuvalete götürün.

Çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünüzde boşaltım gerçekleşirse az önce konuştuğumuz şekilde ödüllendirin ve işaretlemenizi yapın. Çocuğu tekrar tuvalete götürdüğünüzde yine yapmazsa hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarın ve bir sonraki tuvalet yapma saatini bekleyin”

Uygulayıcı daha sonra annenin buraya kadar anlatılanlarla ilgili sorusu olup olmadığını sorar. Varsa cevaplar. Daha sonra kazayla altına yapması durumunda neler yapması gerektiğini açıklar.

“Çocuğunuz bazen altına da yapabilir. Her hangi bir zamanda kazayla altına yaparsa bir şey söylemeden çocuğun çamaşırlarını değiştirin. Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na boşaltım saatini not edin. Saatin karşısına ‘altına’ diye yazın ve eğer çiş yaptıysa (Ç), kaka ise (K) ya da her ikisi de varsa Ç/K yazın” der.

Uygulayıcı daha sonra çocuk kendisi tuvalete gitmek isterse neler yapması gerektiğini açıklar:

“Çocuğunuz kendisi de tuvalete gitmek isteyebilir. Bu durumda çocuğu tuvalete götürün. Tuvalete götürürken çocuğa “eğer çişini tuvalete yaparsan kazanacaksın” diyerek ödülü söyleyin. 5 dakika boyunca oturmasını sağlayın.

5 dakika sonuna kadar çişini yaparsa “aferrin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek çocuğu ödüllendirin. Hemen üzerini giydirin ve ödülünü verin.

Daha sonra Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na boşaltım saatini not edin. Saatin Karşısına ‘kendisi’ diye yazın ve yanına Ç işaretleyin. Kakasını da yaparsa Ç/K şeklinde işaretlemenizi yapın.

Tuvalette 5 dakika oturtunuz ancak çiş yapmadı diyelim. O zaman hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarın ve Tuvalet Kontrolü İlerleme Kayıt Formu’na (X) işaretleyin.

Uygulayıcı anlatımın bitiminde anneye sorusu olup olmadığını sorar. Varsa cevaplar. Ardından model olma aşamasına geçer.

MODEL OLMA

Uygulayıcı bu aşamada anneye, çocuk rolünü üstlenmesini söyler. Uygulayıcı anne rolünde olur. Becerinin tüm basamaklarını anneyle çalışarak gösterir.

“Çocuğunuzun en son çiş saati, diyelim ki 12:20 idi. Bu süreye 45 dakika ekledik ve saat kaç oldu? 13:05. Çocuğu tuvalete, bu saatten 4 dakika önce götürmeliyim. Saate bakıyorum 13:01. Tuvalete götürme saati gelmiş. Tuvalete götürme saatine 4 dakika kala çocuğa, “hadi bakalım tuvalete gitme zamanı” demem ve sonra çocuğu tuvalete götürmem gerekiyor” der. Ardından anneye, “hadi bakalım tuvalet zamanı” der ve anneyi tuvalete götürür.

“Tuvalete götürürken de eğer çişini tuvalete yaparsan seninle yapacağız diyerek ödülünü açıklamam gerekiyor” der ve anneye “eğer çişini tuvalete yaparsan yapacağız” diyerek ödülünü açıklar. Anneye, üzerini çıkarmadan tuvalete oturmuş gibi yapmasını söyler. Anneye tuvalete oturma süresini söyler. “şimdi 5 dakika bekleyeceğiz” der. 5 dakika sonunda, “diyelim ki çocuk çişini yaptı. Bu durumda ona ne yaptığını ve ne kazandığını söylemeliyim” der. Anneye “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın, o yüzden şimdi çıkınca vereceğim sana” diyerek anneyi ödüllendirir.

Ardından ödülünü verir. “Şimdi sıra kayıt etmede. Tuvalet Kontrolü İlerleme Formu’na, gözlem saatinin karşısına Ç işaretlemem gerekiyor” der ve işaretlemeyi yapar.

Çocuk tuvalette iken boşaltım olmaması durumu için, “bakın yapmadı. Bu durumda, hiçbir şey söylemeden çocuğu dışarı çıkarmam gerekiyor. Şimdi dışarı çıkarıyorum” der ve anneyi dışarı çıkarır. İşaretlemeye model olur. “ Bakın tuvalete götürünce boşaltım olmadı, o yüzden buraya X işaretlemeliyim” der ve gözlem aralığına X işaretler. Ardından, “şimdi 5 dakika bir etkinlikle uğraşmasını sağlayalım. Sonra tekrar tuvalete götüreceğiz sizi” der ve 5 dakika bir etkinlikle ilgilendikten sonra anneye, yukarıda açıklandığı şekilde tuvalete götürme ve boşaltım durumlarına göre yapması gerekenlere model olur.

Çocuğun altına yapması durumu için anneye, “bakın şimdi kaza oldu diyelim. Bu durumda hiç bir şey olmamış gibi davranmalıyım. Göz kontağı kurmuyorum sizinle. Her hangi bir olumsuz söz söylemiyorum. Temiz giysilerini giydiriyorum” der. Ardından işaretlemeye model olur. “Şimdi beni izleyin. En son işaretleme yaptığımız aralığın hemen altına şimdi gerçekleşen çiş saatini yazmalıyım” der ve yazar. Ardından “peki bu

saatin karşısına ne yazacağım? Kaza olduğunda ‘Altına’ yazıyoruz. Altına ne yaptı? Sadece çiş olduğuna göre Ç yazıyorum” der ve yazar.

Uygulama sırasında, çocuğun kendiliğinden tuvalete gitmek isteğini belirtmesi durumunda, bu durumla ilgili olarak da anneye şöyle model olur. “ anne çiş” der. “Bakın kendiliğinden istedi. Hemen bu durumda da tuvalete götürmeliyim” der ve tuvalete götürme sırasında olduğu gibi model olur.

DAVRANIŞIN PROVA EDİLMESİ

Uygulayıcı bu aşamada, çocuk rolünü üstlenir. Anne uygulayıcı üzerinde becerinin basamaklarını gerçekleştirir. Uygulayıcı bu aşamada anneye hatırlatıcı sorular sorarak, becerinin tüm basamaklarında anneyi yönlendirir. Çocuğun tuvalete götürülme saati geldiği söylenir. Anne tuvalet saati geldiğinde, çocuğunu (uygulayıcıyı) tuvalete götürmeye hazırlanırsa, basamağı doğru hatırladığı için pekiştirilir. Eğer anne, tuvalet saatinde çocuğu (uygulayıcıyı) götürmek için hazırlanmazsa, uygulayıcı anneye tuvalet zamanı geldiğini hatırlatır. Anne çocuğu (uygulayıcıyı) alıp tuvalete götürürken, uygulayıcı “tuvalete götürürken ne demeniz gerekiyor? diye sorar. Anne çocuğa “hadi bakalım, şimdi tuvalet zamanı eğer çişini tuvalete yaparsan sana vereceğim” derse “evet doğru, çok güzel, hadi o zaman söyleyin der. Demezse söylemesi gereken cümleyi bütün olarak söyler: “ hadi bakalım şimdi tuvalet zamanı, eğer çişini tuvalete yaparsan sana vereceğim deyin” der. Daha sonra anne çocuğu (uygulayıcıyı) tuvalete götürür ve oturtur. Uygulayıcı anneye, “şimdi ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar ve “5 dakika beklerim” cevabı vermesini bekler. Anne doğru cevap verirse, “evet doğru 5 dakika bekleyeceksiniz” der. Anneden doğru yanıt gelmezse, cevabı kendisi verir: “şimdi 5 dakika bekleyeceksiniz” der.

Bu aşamadan sonra anneye, izleyen basamaklarda yer alan olası çocuk tepkilerini tek tek söyler ve bu durumda ne yapması gerektiğini sorar. “şimdi diyelim ki çocuğunuz çişini/kakasını yaptı, bu durumda ona ne demeniz gerekiyor? diye sorar.

Anne eğer “aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın” demem gerekiyor derse, “doğru hadi o zaman söyleyin” der. Eğer anne yanlış cevap verirse, uygulayıcı doğru cevabı kendisi söyler ve yapmasını ister. “Aferin sen çişini lazımlığa/ tuvalete yaptın” deyin” diyerek, annenin basamağı yapmasını sağlar. Dışarı çıkınca, işaretlemeyle ilgili öğretim yapar. “çocuğunuz tuvalete çişini yaptı. Şimdi bu durumu, forma nasıl işaretlemeniz gerekiyor. Çiş yapınca nasıl işaretleyecektiniz?” diye sorar. Anne eğer Ç derse, “doğru o zaman işaretleyin” der. Anne doğru cevap veremezse, “Ç yazmanız gerekiyor” diyerek Ç yazmasını sağlar.

Çocuk tuvalette/lazımlıkta 5 dakika oturduktan sonra, boşaltım gerçekleşmemesi durumuyla ilgili olarak uygulayıcı, anneye “beklediniz ve yapmadım. Şimdi ne yapmanız gerekiyor?” der. Anne hiçbir şey söylemeden çocuğu tuvaletten çıkarırım” derse, “doğru hadi o zaman çıkarın” der. Dışarı çıktıktan sonra, annenin doğru davranışını betimler. “çok iyi Hanım. Çocuğa olumsuz hiç birşey söylemediniz” der. İşaretlemeyi nasıl yapacağına ilişkin soru sorar. “ tuvalete götürdünüz ve yapmadım. Kayıt formuna ne işaretleyeceksiniz?” der. Anne “X işaretlerim” derse, “gayet güzel hadi işaretleyin” der. Ardından anneye, “peki şimdi tuvalete götürünce yapmadığıma göre, şimdi ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar. Anne eğer “5 dakika meşgul edeceğim” derse, “bravo siz bu işi öğrendiniz!” diyerek anneyi pekiştirir. Eğer anneden doğru cevap gelmezse, “tekrar götürebilmek için 5 dakika meşgul etmeniz gerekiyor” diyerek doğru cevabı verir. 5 dakika meşgul ettikten sonra “süre doldu ... Hanım. Ne yapmanız gerekiyor?” der. Anne ““hadi bakalım, şimdi tuvalet zamanı, eğer çişini tuvalete yaparsan sana vereceğim” derse, yaptığı basamağı betimleyerek annenin doğru davranışını pekiştirir. Uygulayıcı tekrar tuvalete götürme sürecinde, ilk götürüldüğünde açıklandığı gibi tuvalette gerçekleşen durumlar için öğretim yapar.

Uygulayıcı, diğer bir olasılık olan çocuğun kazayla altına yapması olasılığına ilişkin davranışın prova edilmesini uygular. “şimdi ben oyun oynarken altına yaptım. Bu durumda ne yapmanız gerekiyor” diye sorar. Annenin “bir şey söylemeden giysilerini değiştirmeliyim” cevabını pekiştirir: “çok güzel ... Hanım.” der. Anneden doğru cevap gelmezse basamağı kendisi ifade eder: “... Hanım ,hiçbir şey söylemeden giysilerini değiştirmeniz gerekiyor”. İşaretleme ile ilgili olarak, “şimdi altını ıslattığına göre işaretlemenizi nasıl yapacaksınız?” diye sorar. Anne “çişini yaptığı saati yazacağım. Karşısına da, altına Ç yazacağım” derse “çok doğru o zaman işaretlemenizi de yapın” der.

Eğer anneden eksik yada yanlış cevap gelirse, “çişini yaptığı saati yazın. Karşısına da ‘altına Ç’ yazın” diyerek basamağı ifade eder.

Uygulayıcı, çocuğun kendisi tuvalete gitme isteğini belirtmesi durumunda yapması gerekenlere ilişkin süreci uygular. Anneye “anne çişim var dedim, yada elinizden tuttum ve de tuvaleti işaret ettim, yani kendim istedim. Şimdi ne yapmanız gerekiyor?” diye sorar. Eğer anne tuvalete götüreceğim” derse, “evet o zaman götürün” der. Tuvalete götürdükten sonraki basamaklar için yukarıda açıklandığı şekilde süreci uygulamaya devam eder.

BAĞIMSIZ UYGULAMA

Uygulayıcı, sonraki tuvalete götürme saatine kadar evde kalır. Herhangi bir kaza olması yada çocuğun kendisinin tuvalete gitmek istemesine göre yapması gerekenleri, annenin bağımsız olarak yapıp yapmadığını gözler. Annenin yanlış yada eksik yaptığı basamakta, ne yapması gerektiğini hatırlatıcı sorularla hatırlatır. Doğru yaptığı basamakları betimler. Anne bağımsız olarak süreci uygulayana kadar, öğretime devam edilir.

D. DÖRDÜNCÜ EV ZİYARETİ

Uygulayıcı, annenin bir önceki gün yaptığı uygulamalarda tuttuğu ilerleme kayıtlarını inceler. Kayıtlarda gördüğü hataları yada eksiklikleri gösterir, dönüt ve düzeltmelere yer verir. Annenin öğretim amaçlarını bağımsız olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirlemek üzere, anneyi çocuğuna tuvalet kontrolü eğitimi yaparken gözler. Gündüz Tuvalet Kontrolünü Kazandırma Becerisi Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi’ne verileri işaretler. Anne, becerinin basamaklarını, en az 2 denemede bağımsız olarak gerçekleştirirse, öğretim süreci tamamlanır. Gerçekleşmemesi durumunda, ek öğretim oturumuna yer verir.

Annenin, bir gün önce tuttuğu ilerleme formunda yer alan işaretlemelerine bakarak, tuvalette gerçekleşen boşaltım sayısı / toplam tuvalete götürme sayısı x 100 formülüyle, tuvalette gerçekleşen boşaltım yüzdesini bulur. Eğer % 80 ve üzerinde tuvalete boşaltım gerçekleştiyse, anneye çok iyi çalıştığını ve bu amaç üzerinde 3 gün daha çalışmaya devam etmesini söyler. Bu 3 gün süresince, anneye her gün telefon görüşmeleri yapılarak bilgi alınır. Eğer ortaya çıkan oran % 80’in çok altında çıkarsa,

öğretim amacında çocuğun kurulum süresine eklenen dakikayı daha aza çekerek, yeni bir öğretim amacı belirlerler. Anne, bu öğretim amacına yönelik olarak, çocuğuyla öğretime devam eder.

E. İZLEYEN GÜNLERDE YAPILAN TELEFON GÖRÜŞMELERİ VE EV ZİYARETLERİ

İzleyen günlerde, annenin her gün telefonla aranması yoluyla, çocukta ilerlemeler hakkında bilgi alınır ve varsa soruları cevaplanır. Çocuk, birinci öğretim amacında ardı ardına 3 gün %80 ölçütünü karşıladığında, ev ziyareti yapılır. Anneyle birlikte bir sonraki öğretim amacına karar verilir. Gereksinime göre haftada bir-iki kez yapılan ev ziyaretlerinde, annenin ilerleme formu kayıtları incelenir. Çocuktaki ilerlemeler için anneye, iyi çalışıyor olduğuna yönelik övgüde bulunulur ve varsa soruları cevaplanır. Bu süreçte, çocukta tuvalet kontrolü eğitimi uzun dönemli amacı olan 2 saatlik kurulum süresine ulaşmaya kadar devam edilir.

EK 10**DOKTORA TEZİ DENEY SÜRECİNE İZİN VERME BELGESİ**

Doktora Tezi Deney Sürecine İzin Verme Belgesi

Gazi Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Bilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Nihal VAROL
Araştırmacı: Öğr.Gör.Nesrin DİLER

Tuvalet eğitimi konulu bir araştırma için davet edildim. Araştırmanın başlığı “Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programı’nın Anneler ve Zihinsel Engelli Çocuklarında Beklenen Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi”. Araştırmanın amacı eve dayalı olarak hazırlanan tuvalet eğitimine yönelik aile eğitimi programının çocuğun tuvalet becerisini kazanmasına, sürdürmesine etkisini belirlemektir.

Çalışma Haziran ayının ilk haftasında başlayacak ve çocuğum tuvalet kontrolünü kazanana kadar devam edecektir. Çalışma benim evimde gerçekleşecektir. Çalışma programı önceden tarafıma verilecektir. Programda yer alan günlerde ve saatlerde araştırmacı evime gelecektir. Ev ziyaretlerinde araştırmacıya özel eğitim bölümünde öğretim görevlisi olan bir gözlemci de eşlik edecektir. Çalışmaların tamamı videoya kaydedilecektir. Evimde çocuğumun ve benim görüntülerimizin alınmasının hiçbir sakıncası yoktur. Bu görüntülerin bilimsel ortamlar dışında ticari vb. amaçlarla iznim olmadan kullanılmayacağı beyan edilmiştir.

Araştırmada önce kuruluk süresi hesaplanacaktır. Gözlemleri nasıl yapacağımı bana ev ortamında araştırmacı öğretecektir. Daha sonra ben evde 1 hafta süreyle gözlem yapacağım ve kuruluk kaydı tutacağım. Gerekli durumlarda araştırmacıyla telefonla da görüşeceğiz. Her hangi bir sorun yaşadığımda ya da beklenmedik bir durum olduğunda kendisini arayabileceğim konusunda araştırmacı tarafından teminat verildi.

Kayıttan sonra araştırmacıyla birlikte tuttuğum kayıtlara bakarak çocuğumun kuruluk süresini belirleyeceğiz. Daha sonra bu süreye göre çocuğum için öğretim amaçlarını belirleyeceğiz. Bir yandan da araştırmacı bağımsız tuvalet yapma becerisini çocuğuma nasıl öğreteceğimi uygulamalı olarak gösterecektir.

Ben araştırmacının verdiği tüm çalışmaları zevkle yerine getireceğim. Söylenen gün ve saatlerde evimde bulunacağım. Çocuğum tuvalet becerisini kazanana kadar Ankara’da bulunacağım.

Çalışmanın tüm boyutları ile ilgili olarak bu belgeyi okuyarak bilgilendirildiğimi kabul ediyorum. Çocuğumun bağımsız olarak tuvalet yapmayı öğrenmesi için çocuğuma zaman ayırmaya ve bu araştırmada bulunmaya gönüllü olduğumu aşağıdaki imzomla bildiririm.

İsim:

Tarih:

İmza:

Araştırmacı: